

HISTORIALLISEN MILJÖÖN SUOJELUATLAS | KUKKOLANKOSKI

OULUN YLIOPISTO | ARKKITEHTUURIN YKSIKKÖ | JULKAISUSARJA B 33 | 2024

ARKKITEHTUURIN HISTORIA JA KORJAUSSUUNNITTELU
RAKENNUSSUOJELU JA RAKENNETUN YMPÄRISTÖN HOITO 2023

UNIVERSITY OF OULU

HISTORIALLISEN MILJÖÖN SUOJELUATLAS: KUKKOLANKOSKI

Toimittaneet

ANU SOIKKELI
JAANA TIIKKAJA
PIA KROGIUS

Taiton viimeistely

ANNA RAUTIO

Etukannen kuva: Tornion kaupunki 2023
Takakannen kuva: Tornionlaakson museo 2023

Oulu 2024
ISBN 978-952-62-4010-7 (painettu)
ISBN 978-952-62-4011-4 (elektroninen)
ISSN 2489-6845 (painettu)
ISSN 2489-7825 (elektroninen)

OULUN YLIOPISTO | ARKKITEHTUURIN YKSIKKÖ | ARKKITEHTUURI B 33 | 2024

Kuva:Tornionlaakson museo 2023

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO 6

TEHTÄVÄNANTO 8

RYHMÄTYÖT

RYHMÄ I 10
Maankäyttö Kukkolankoskella

Lauri Antila, Julia Leppälä, Sanni Tahkola

RYHMÄ II 50
Kukkolankosken historia

Petteri Hiltunen, Lila Hopia, Riku Repo

RYHMÄ III 80
Perinnekalastus Kukkolankoskella

Violet Raitala, Anna Rautio, Viivi Kotila

RYHMÄ IV 130
Matkailu Kukkolankoskella

Sarianna Vuorinen, Suvi Raski, Krista Rautaoja

SUUNNITELMAT 162

Koskikievari & mahtikrenkku 164

Petteri Hiltunen

Historian kuohut- puisto 172

Lila Hopia

Suunnitelma Koskikentän ympäristön kehittämiseksi 188

Julia Leppälä

Kukkolankosken poukama 198

Suvi Raski

Kukkolankosken ulkoilureitistöjen ja ulkoliikuntapaikkojen kehittäminen 204

Krista Rautaoja

Myllypirtin viheralueen kehittämisehdotus 216

Sarianna Vuorinen

Kuva:Tornionlaakson museo 2023

JOHDANTO

HISTORIALLISEN MILJÖÖN SUOJELUATLAS

Kukkolankoski

Oulun yliopiston arkkitehtuurin yksikön arkkitehtuurin maisteriopiskelijoiden rakennussuojelun opintoihin sisältyi syksyn 2023 aikana Kukkolankosken suojeluatlaksen laatiminen. Suojeluatlas on *Arkkitehtuurin historian ja korjaussuunnittelun* -aineryhmän *Rakennussuojelu ja rakennetun ympäristön hoito* -kurssin harjoitustyö (15 op). Kurssi on maisterivaiheen syventymiskurssi, jossa käsitellään kulttuuriympäristön osatekijöitä ja arvoja, rakennussuojelun ja rakennetun ympäristön hoidon filosofisia ja teoreettisia perusteita sekä arkkitehtisuunnittelun menetelmiä. Suojeluatlaksen tavoitteena on tutkia ja nostaa esiin tarkasteltavan alueen keskeisiä arvoja ja identiteetin tunnuspiirteitä niiden vaalimiseksi ja suojelemiseksi. Tämän pohjalta voidaan määritellä kehittämistoimenpiteitä ja ohjauskeinoja, joilla tuetaan alueen rakennustaiteellisten, historiallisten ja ympäristöllisten arvojen säilymistä ja edesautetaan alueen myönteistä kehitystä.

Tässä julkaisussa eli Kukkolankosken suojeluatlaksessa kuvataan tunnistettuja, paikalle merkityksellisiä identiteetin osatekijöitä, osoitetaan alueen vahvuuksia, sen tarjoamia mahdollisuuksia sekä tartutaan esille tulleisiin haasteisiin. Sisällöltään suojeluatlas jakaantuu opiskelijoiden ryhmätöinä tekemiin selvityksiin ja niitä täydentäviin yksilötehtävinä laadittuihin toimenpide-ehdotuksiin, jotka sisältävät mm. suunnitelmia, korjaustapaohjeita sekä alueen täydennysrakentamisen tarkastelua.

Kukkolankoski on ainutlaatuinen alue, joka ammentaa arvonsa historiasta, sijainnista ja vahvasta identiteetistään. Jotta alueen vahva paikkaidentiteetti ja kulttuurihistoriallinen merkitys säilyisi, on tärkeää ymmärtää alueen ainutlaatuisuus ja sen identiteettitekijät suunnittelu- ja kehitystyössä, rakennusten hoidossa ja korjauksissa sekä uudisrakentamisen ohjauksessa. Toivomme tehdyn työn antavan tuoreita näkökulmia alueen vaalimiseen ja kehittämiseen.

Lämpimät kiitokset kaikille kyläläisille, jotka auttoivat kurssilaisia antamalla aikaansa muisteluille, haastatteluille, keskusteluille ja ennen kaikkia välittämällä työtä tehneille opiskelijoille vahvasti kokemuksensa alueen identiteetistä ja arvoista. Kiitos myös Tornion kaupungille sen tarjoamasta tilaisuudesta tutkia ja opiskella tätä lähiympäristömme ainutlaatuista aluetta.

Oulussa 14.02.2024

Anu Soikkeli
Apulaisprofessori

Jaana Tiikkaja
Yliopisto-opettaja

Pia Krogius
Tuntiopettaja

Kuva:Tornionlaakson museo 2023

TEHTÄVÄNANTO

TEHTÄVÄN KUVAUS

"Historiallisen miljöön suojeluatlas: Kukkolankoski" -julkaisuun sisältyy arkkitehtuurin opiskelijoiden harjoitustyönään tekemä kulttuuriympäristön analyysi ja arvottamisen tarkastelu, jossa määriteltiin kehittämistoimenpiteitä ja ohjauskeinoja tukemaan alueen arvojen säilymistä. Harjoitustyössä perehdyttiin historialliseen ja kerroksselliseen miljööseen, sen identiteettiä muodostaviin tekijöihin, alueen muutosprosessiin, nykytilaan ja tulevaisuuteen.

Käsillä olevaa julkaisua varten selvitettiin yhteisöllisyyden, toiminnallisten tekijöiden ja rakennetun ympäristön vuorovaikutusta, alueen historiaa, nykyhetken tilannetta ja tulevaisuutta sekä arvotettiin kohdealueen kulttuurihistoriallisia arvoja alueen, maisemakuvan ja rakennusten kannalta. Näiden selvitysten ja tulosten perusteella laadittiin alueen rakennuskokonaisuudelle ja ympäristölle eri asteisia kehittämissuunnitelmia ja korjaustapaohjeita sekä tarkasteltiin myös täydennysrakentamisen mahdollisuuksia.

Suojeluatlas-harjoitustyön tavoitteena oli etsiä keinoja alueen arvojen ja identiteetin tunnistamiseksi ja vaalimiseksi sekä niiden pohjalta määritellä kehittämistoimenpiteitä ja ohjauskeinoja, joilla voitaisiin tukea alueen rakennustaiteellisten ja ympäristöllisten arvojen säilymistä ja edesauttaa alueen myönteistä kehitystä.

TAVOITTEET

Kurssin oppimistavoitteena oli selvittää, miten paikan identiteetti syntyy, miten se ilmenee rakennetussa ympäristössä, ja millaista on paikan identiteettiä ja arvoja vahvistava kehitys. Alueen analyysiaineiston perusteella laadittiin historiallisen miljöön suojeluatlas, jossa on kuvattu paikan merkitykselliset identiteettitekijät sekä osoitettu alueen vahvuudet ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia. Suojeluatlaksen tavoitteena oli määritellä alueen identiteettiä ja antaa suuntaviivoja tulevalle kehittämiselle alueen arvoja vaalien. Suojeluatlaksessa on myös esitetty alueen toimenpidesuosituksia, esimerkiksi korjaustapaohjeita, rakennussuojelun tavoitteiden konkreettista määrittelyä sekä tarkasteltu mahdollista täydennysrakentamista. Kulttuurihistoriallisia arvoja määriteltäessä tarkasteltiin ympäristön lisäksi rakennustyyppien ja yksittäisten rakennusten arvoja ja niiden merkitystä osana alueen yleiskuvaa ja sen kerroksellisuutta. Ulkoisesti vaatimattomalla tai anonyymilla rakennuksella voi usein olla merkittävä rooli miljöössä paikan hengen luojana tai todisteena alueen historiallisesta kehityksestä, ja siksi tarkastelussa oli mukana koko rakennuskanta.

Ensisijaisena tavoitteena oli olemassa olevan rakennuskannan kautta osoittaa autenttisen materiaalin ja immateriaalisten arvojen merkitys, ja niiden itsearvoinen asema osana kerroksellista aluerakennetta.

TEHTÄVÄN VAIHEET

I. vaihe: analyysi

Harjoitustyön ensimmäisessä vaiheessa opiskelijat jakautuivat 3-hengen ryhmiin, joissa he perehtyivät aluetta koskevaan olemassa olevaan aineistoon ja tekivät kenttätyönä alue- ja rakennuskohtaisen tarkennetun inventoinnin.

II. vaihe: arvottaminen

Tehtyyn dokumentointiin ja inventointiin tukeutuen pyrittiin tunnistamaan niitä arvoja, jotka ovat alueella oleellisia miljöön, rakennuskannan kulttuurihistoriallisen merkityksen ja identiteetin kannalta sekä maisemakuvassa. Työssä hyödynnettiin myös aikaisemmin tehtyjä inventointeja ja arvottamista sekä ajankohtaista kirjallisuutta. Tämän pohjalta laadittiin ryhmäkohtaisesti alueen identiteetin ja siihen kuuluvien osatekijöiden määrittely sekä kohteiden ja osa-alueen arvottaminen.

III. vaihe: soveltava vaihe: toimenpide suositukset ja suunnitelmat

Tehtävän viimeisessä vaiheessa kuvattiin toimenpiteitä, joiden avulla tulevia muutoksia voitaisiin ohjata haluttuun, identiteettiä tukevaan sekä alueen myönteistä kehitystä ohjaavaan suuntaan. Tämän yksilötyöskentelyyn perustuvan vaiheen lähtökohtana olivat suunnittelualueen historiallisen, maisemakuvallisen ja rakennustaiteellisen kokonaisuuden säilyttämistä ja vaalimista koskevat tavoitteet. Opiskelijat valitsivat syventymisteemansa oman kiinnostuksensa mukaisesti ja esittivät kehittämis-, suojelu- ja hoitosuosituksia sekä korjaustapaohjeita ja suunnitelmaluonnoksia valitsemilleen alueille.

Kuva: Tornion kaupunki 2021

Kuva: Sanni Tahkola 2023.

Kuva: Sanni Tahkola 2023.

Maankäyttö – Nykytila, 1950-luvulta tähän päivään, kaavatilanne, RKY, UNESCO, asuminen/loma-asuminen

Lauri Antila, Julia Leppälä, Sanni Tahkola

Kukkolankoski

Yleistä

Kukkolankoski sijaitsee Kukkolassa, joka on yksi Tornion kylistä. Kukkola sijaitsee Tornionjoen varrella noin 15 kilometriä Tornion kaupungin pohjoispuolella ja on tyypillinen Tornionjokivarren nauhamainen kylä[1]. Kylässä asuu noin 200 asukasta.[2] Kukkolankoski sijaitsee kylän eteläpuolella, ja sitä rajaa Tornionjoen lisäksi valtatie 21.

Tornion sijainti Suomen kartalla esitetty punaisella.
Kartta: Paikkatietoikkuna 2023

Karttaote Tornion lähiympäristöstä, jossa Kukkola on osoitettu punaisella.
Kartta: Paikkatietoikkuna 2023

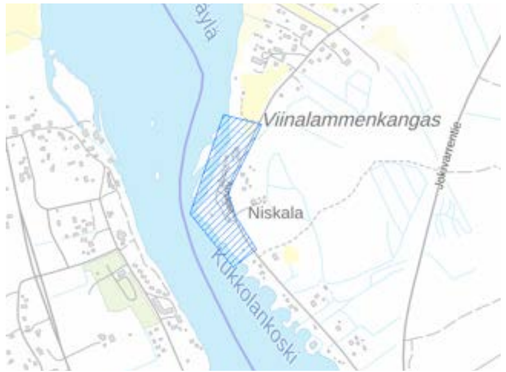

Rakennussuojelu ja rakennetun ympäristön hoito -kurssin tarkastelualueen rajaus.
Kartta: Paikkatietoikkuna 2023

1 Heljala ym. 2012, s. 127
2 "Kukkolan kylä". kukkolankoski.fi

Kukkolankosken kalakenttä on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä

Kukkolankosken kalakenttä on valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen (RKY) kohde. Kukkolankoski on Suomen pisin vapaana virtaava koski, ja siitä voidaan myös käyttää nimitystä Jylhä[3]. Se on 3,5 kilometriä pitkä ja sen putouskorkeus on noin 13,8 metriä. Kukkolankosken kalakenttä on perinteinen Tornionjokivarren siian ja lohen kalastuspaikka. Siellä on rivi alkuperäisellä paikallaan säilyneitä vanhoja hirsisiä aittoja ja niiden jatkeena muualta siirrettyjä aittoja sekä muutamia muita vanhoja rakennuksia. Vanhin ja keskeisin rakennus alueella on kalansavustamo eli koskikota.[4] Alueen vanhoista rakennuksista on kerrottu enemmän kalastus -ryhmän inventoinnissa.

Kukkolankosken RKY-alueen rajaus.
Kartta: Paikkatietoikkuna 2023.

3 Niskala 2018, s. 9
4 Museoviraston RKY -sivusto 2023

Kukkolankosken kalakenttä. Kuva: Tornion kaupunki

RKY = VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

RKY on rakennetun kulttuuriympäristön inventointi, jonka on laatinut Museovirasto. Sen eri puolilla Suomea sijaitsevista kohteista muodostuu alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolinen kokonaiskuva maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä. Kohteet ovat usein laajempia alueita kuin yksittäisiä rakennuksia. Tavoitteena inventoinnissa on ollut maamme rakennusperinnön monimuotoisuuden huomioiminen ja sitä käytetään merkittävimpien kulttuuriympäristöjen turvaamiseen.[5]

5 Museoviraston RKY -sivusto, 2023.

Kukkolankosken alueella on tapahtunut merkittäviä muutoksia tultaessa 1950-luvulta tähän päivään

Kukkolankosken alue on kokenut suuria elinkeinorakenteen ja ympäristön muutoksia tultaessa 1950-luvulta tähän päivään. Kaupungistuminen ja maaltamuutto kiihtyivät Suomessa toisen maailmansodan jälkeen, mikä vaikutti myös Kukkolankosken alueeseen[6]. Alueen perinteisten elinkeinojen, maanviljelyn, karjanhoidon ja kalastuksen harjoitus alkoi 1950-luvun jälkeen vähentyä, ja nykyhetkeen tultaessa nämä elinkeinot ovat hävinneet alueelta lähes kokonaan.[7]

Alueen ympäristö on kokenut suuria muutoksia vuosien varrella. Vaikka rakennusten määrä Kukkolankosken alueella on kasvanut tasaisesti, maiseman suurin muutos on kuitenkin ollut jokinäkymien katoaminen. Metsäalueet ovat laajentuneet ja elinkeinorakenteen seurauksena käyttämättömäksi jääneet peltoalueet ovat heinittyneet tai kasvaneet umpeen. Valtatie 21:n rakentaminen on siirtänyt liikenteen painopisteen pois rannasta sisämaahan päin. Tien rakentamisen seurauksena esimerkiksi Kukkolankosken kalakenttä ei enää suoraan osu ohimatkaajien reitille.

Kukkolankosken asukkaita vuonna 1956. Kuva: Eero Sauri 1956.

6 Helsingin suomalainen klubi, itsenäisyys100.fi

7 Alatalo 2006, s. 53

Kukkolan kylän jakautuminen, rajaseutu nykyään

Kukkola on alun perin sijainnut sekä Ruotsin että Suomen puolella, ja se oli 1800-luvun alussa Tornionlaakson suurin kylä.[8] Kun Suomi liitettiin vuonna 1809 osaksi Venäjän valtakuntaa[9], Tornionjoen mukaisesti kulkeva valtakunnan raja erotti kylän itäisen ja läntisen puolen toisistaan. Tämän johdosta kylien välinen yhteydenpito väheni, ja yhtenäinen kieli- ja kulttuurialue jakautui kahden valtakunnan alueelle[10].

Kriisiaikoja lukuun ottamatta Suomen ja Ruotsin välinen raja on ollut aina avoin. Historiallinen perusta joen ylirajalliselle integraatiolle on vahva, ja rajaseudun asemaa onkin pyritty hyödyntämään. Erityisesti Suomen puolella rajan läheisyydestä on saatu taloudellista, kulttuurillista ja sosiaalista hyötyä. Raja-aluetta on EU:n myötä pyritty konkreettisesti häivyttämään profiloitumalla avoimeksi raja-alueeksi.[11]

Tällä hetkellä lyhyin reitti Suomen Kukkolasta Ruotsin puolelle on kiertää Tornion keskustan ja Haaparannan kautta, mutta tulevaisuudessa alueelle on suunniteltu rajajoen ylittävän kävelysillan rakentamista.

Siian lippoajia Tornionjoella vuonna 1936. Kuva: Samuli Paulaharju 1936.

8 Museoviraston RKY -sivusto 2023

9 Ulkoministeriö

10 Kielikello

11 Heljala ym. 2012, s. 61-62

Perinnekalastuksessa käytettävä krenkku Tornionjoella. Kuva: Julia Leppälä 2023

TORNIONJOKI

Tornionjoki on Euroopan pisin vapaana virtaava valjastamaton joki[12]. Joki on noin 510 kilometriä pitkä. Se alkaa Kiirunasta, ja laskee mereen Tornion ja Haaparannan kohdalla. Paikalliset käyttävät Tornionjoesta nimitystä Väylä. Joki toimii valtakuntien rajana, ja rajalinja kulkee joen syvimmän uoman kohdalta, pois lukien Suensaaren alue.[13]

Tornionjoella on merkittävä vaikutus Tornionlaakson kulttuuriin. Joki tunnetaan runsaana lohijokena, sekä useista koskistaan, joista yksi on Kukkolankoski.[14]

12 Museoviraston RKY -sivusto 2023

13 Heljala ym. 2012, s. 17

14 Heljala ym. 2012, s. 17

Alueen käyttö

Asutus

Kukkolankosken alueen asumisen muodot voidaan jakaa pysyvään asumiseen ja loma-asumiseen. Valta-osa asunnoista on käytössä ympärivuotisina asumuksina, mutta muutamia loma-asuntojakin alueelta löytyy. Asuinrakennukset painottuvat alueen pohjoisosaan. Alueen tonttijaolla on vahva yhteys Kukkolankoskella harjoitettavaan perinnekalastamiseen. Kalastusoikeuden ovat aikanaan saaneet Kukkolankosken kantatilat, ja oikeudet ovat yhteydessä maanomistukseen. Tänä päivänä kalastusoikeuden haltijat ovat joko kantatilojen tai niistä lohkottujen tilojen omistajia. Suuria tontteja on paikoin lohkottu pienempiin osiin, joista osaan on myöhemmin sijoitettu esimerkiksi asuinrakennuksia.[15]

Alueen yritystoiminta

Alueella on yksityisasuntojen lisäksi yritystoimintaa ja palveluja. Palveluiden määrä alueella on kuitenkin vaatimaton. Toiminta on keskittynyt palvelemaan alueen matkailua ja turismia. Alueen eteläpäässä, valtatie 21:n ja Koskitien risteyksessä sijaitsee Kukkolan Koski-Catering, joka tarjoaa ravintolapalveluita sekä leiriytymismahdollisuuden. Koskikentän yhteydessä sijaitsee Myllynpirtti, jossa on kahvilatoimintaa. Lisäksi koskikentän pohjoispuolelle sijoittuvat Kukkolan vierastalot sekä Pohjolan safarit, jotka tarjoavat majoitus- ja elämystoimintaa. Lähimmät kaupat sijaitsevat Alavojakkalassa ja Karungissa.

Kukkolassa on aikaisemmin toiminut kauppa Kosken ”paakastuvassa”[16]. Paakastupa -sana tulee ruotsinkielisestä sanasta bagarstuga, joka tarkoittaa leivintupaa[17]. Lisäksi lähialueilla on aiemmin toiminut Kemin osuuskauppa, Pohjanseutu ja Koskenrannan kauppa.[18]

15 "Lippo-oikeus ja osakaskunta", kukkolankoski.fi
16 Esa Laurin haastattelu 2023
17 Meän sana
18 Koivisto, s. 4-5

Koulu

Kouluikäisten lasten määrän lisääntyessä ja lasten pitkän koulumatkan vuoksi Kukkolaan päätettiin perustaa koulu vuonna 1903. Koulu ehti toimia lähes sata vuotta, ennen kuin se suljettiin 1990-luvulla.[19]

Kukkolan alueella ei nykyisin ole koulua. Lähin koulu sijaitsee noin yhdeksän kilometrin päässä Karungissa, jossa on luokkatasot 1-6, sekä päiväkoti ja esikoulu.[20]

Alueen elinkeinot

Kukkolan kylä on syntynyt kalastuksen ja maatalouden pohjalle, mutta nykypäivänä nämä vanhat elinkeinot ovat saaneet siirtyä suurimmaksi osaksi syrjään. Maatalous on enää vain harvojen elinkeino. Tornion kaupungin läheisyys ja sen kehittyminen on tuonut uuden kulttuurin alueelle. Kylässä asutaan, mutta töissä käydään kaupungissa.[21] Vielä 1950-luvulla Kukkolassa oli 70 maatilaa, joissa tuotettiin maitoa. 2000-luvulle tultaessa tiloja oli jäljellä enää kaksi[22]

Alueella harjoitetaan kalastusta harrastusmielessä, ja kosken kalakentällä pidetään yllä perinnekalastusta[23]. Perinnekalastusta, joka Kukkolankoskella tarkoittaa siian lippoamista sekä mateen ja nahkiaisen pyyntiä ei enää suoraan lasketa elinkeinoksi[24 25]. Kalastuksen voidaan kuitenkin nykyään ajatella olevan välillisesti elinkeino matkailun kautta, sillä se on alueen yksi vetovoimaisimmista tekijöistä.

19 Alatalo 2006, s. 32
20 Tornion kaupunki. "Karungin koulu"
21 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 10
22 Alatalo 2006, s. 53
23 Heljala ym. 2012, s. 127
24 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 16
25 Niskala 2018, s. 9

Kiinteistörajojen muutoskaaviot: Lauri Antila 2023.

Kiinteistöjako

Oheisissa kuvissa on esitetty alueen tonttirajojen muutoksia vuosien 1974 ja 2023 välisenä aikana. Vihreällä esitetyt rajaviivat tarkoittavat uusia tonttirajoja, ja punaisella katkoviivalla esitetyt poistuneita tonttirajoja.

Vuosien 1974 ja 1981 välisenä aikana alueen tonttirajoissa ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Muutamasta suuremmasta tontista on lohkottu pienempiä tontteja. Tonttimuutokset ovat keskittyneet rakennusten läheisyyteen.

Kukkolankosken rantaosayleiskaavan valmisteluun kuului vuonna 1970 tehty kantatilaselvitys, jolla tutkittiin alueen kiinteistöjako. Sen pyrkimyksenä oli maanomistajien tasapuolinen kohtelu kaavan laadinnassa.[26] Selvitykseen perustuvia tilojen jakoja pienemmiksi tonteiksi tehtiin jo ennen kaavan valmistumista 1980- ja 1990-luvuilla. Tänä aikana tehdyt uudet tonttijaot keskittyivät alueen keskiosaan, jossa suurimpia tiloja Koskitien ja rannan välillä jaettiin useiksi kapeiksi tonteiksi. Yksittäisiä jakoja tehtiin myös alueen pohjoisosassa.

Vuosien 1981-1999 kuvasta nähdään, miten tontteja on jaettu kapeisiin osiin siten, että tonteilla olisi pieni kaistale rantaa. Oletettavasti ratkaisulla on haluttu säilyttää tontin vesiyhteys, mikä kertoo rantatonttien arvosta tällä alueella. Tornionjoki on merkittävä osa Kukkolankoskea, ei pelkästään kalastuksen kannalta, vaan koko alueen identiteetti nojaa vahvasti joen läheisyyteen. Alueen kantatilojen maanomistukset ovat kiinteästi yhteydessä kalastusoikeuksiin. Tontteja lohkottaessa pienemmiksi on maakaistaleisiin haluttu sisällyttää rantakaistaleita, sillä kalastusoikeus ja vesiyhteys kulkevat käsi kädessä. Osalla lohkotuista tonteista on myös matkailutoimintaa harjoittavia yrityksiä, joiden tarjontaa kuuluu muun muassa koskenlaskua, mihin luontevasti kuuluu jokiyhteys.

Rantaosayleiskaavassa on osoitettu muutamia uusia loma-asumiseen-, matkailupalveluihin sekä pientaloasumiseen tarkoitettuja alueita[27]. Kaavakarttaa ja kiinteistörajojen muutoksia vertailemalla voidaan arvioida, että lähes kaikki vuosien 1999-2023 kiinteistörajojen muutokset liittyvät kaavakartassa osoitettuihin uusiin aluemuutoksiin. Tonttirajojen muutoksilla on esimerkiksi rajattu koskikentän yhteyteen matkailupalveluille tarkoitettu alue, joka on esitetty kaavakartassa.

26 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 4
27 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 28-29

Loma-asuminen

1960-luvulla loma-asuminen alkoi muodostua yhdeksi merkittäväksi maankäyttömuodoksi[28], ja vapaa-ajan asuntojen määrä Suomessa lisääntyikin vuosien 1970-2022 aikana. 1970-luvulla Suomessa oli noin 176 000 kesämökkiä, kun taas vuoden 2022 lopussa noin 509 650. Vapaa-ajan asuntojen määrän kasvu on ollut kiihtyvää vuosien 1970-1995 aikana, jonka jälkeen kasvu on ollut hillitympää. Tornion alueella vapaa-ajan asuntojen kasvun määrä on verrattavissa koko maan kasvun määrään. Vuonna 1970 Tornion alueella oli 513 kesämökkiä, ja vuonna 2022 jo 1313.[29] Loma-asuntojen tarkkaa lukumäärää on haastava arvioida, ja useassa tapauksessa loma-asunnoksi on ilmoitettu esimerkiksi pelkässä saunakäytössä oleva rakennus. Tornionjokilaakson alueella vapaa-ajan asuntojen määrä ei ole lisääntynyt merkittävästi 2000-luvun aikana.[30]

Kylärakenteessa loma-asutus hakeutuu selkeästi erilleen pysyvästä asutuksesta, tyypillisesti lähelle ranta-alueita[31], ja tämän kaltaista rakennusten sijoittumista voidaan havaita myös Kukkolankosken alueella. Vuoden 2000 Kukkolankosken rantaosayleiskaavassa on osoitettu kahdeksan uutta loma-asunnon paikkaa jo olemassa olevien viidentoista loma-asunnon rakennuspaikan lisäksi.[32] Loma-asunnoille tarkoitetut tontit sijoittuvat pääosin ranta-alueille tai niiden läheisyyteen.

Vertailemalla vuoden 2023 ilmakuvaa ja Kukkolankosken rantaosayleiskaavan karttaa, voidaan havaita, että kaikilla jo vuonna 2000 olemassa olevilla loma-asunnoille tarkoitetuilla tonteilla oli rakennus. Uusilla loma-asunnoille kaavoitetuilla tonteilla taas vain kolmessa oli ilmakuvasta havaittavissa rakennus.

Näkymä kalakentältä Ruotsin puolen Kukkolaan.
Kuva: Julia Leppälä 2023

28 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 21
29 Tilastokeskus. Kesämökit alueittain 1970-2022
30 Adalmiak ym. 2015, s. 9-12
31 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 21
32 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 29

Ympäristön kuvaus

Kukkolankosken alue rajautuu valtatie 21:een sekä Tornionjokeen. Joen rannan mukaan kulkevan Koskitien varrella on sekä vapaa-ajan että vakituisia asuntoja. Tien itäpuoli aina valtatie 21:een asti on osittain hyvinkin metsäistä, pääasiassa sekametsää. Rannan puolella on myös kasvustoa, mutta enimmäkseen asumuksia sekä peltoalueita.

Kukkolankosken kulttuurimaisema

Tornionjokivarsi on määritelty valtakunnan yhdeksi arvokkaista maisema-alueista[33]. Kukkolan kulttuurimaiseman alavat tulvaniityt kohoavat kumpuileviksi pelloiksi ja törmiksi ja vuorottelevat peltoaukeiden, metsäsaarekkeiden ja asuinrakennusten kanssa[34]. Kukkolankosken kohdalla metsäalueet ulottuvat lähes rantaan asti. Maanviljelyn ja karjanhoidon väheneminen näkyy peltoalueiden pusikoitumisena ja paikoin umpeen kasvamisena.

Kukkolankosken jyrkät ja korkeat rantatörmät ovat mahdollistaneet asutuksen sijoittumisen suhteellisen lähelle jokea Koskitien varteen. Rakennukset sijoittuvat nauhamaisesti omille tonteilleen. Ajallinen kerrostuma näkyy rakennetussa ympäristössä. Uusia rakennuksia on rakennettu vanhempien pihapiirien ja rakennusten joukkoon. Koskitien kylämaisema on pienipiirteinen ja idyllinen melko pienine rakennuksineen. Koskitieltä on näkymiä joelle.[35]

KULTTUURIMAISEMA

Kulttuurimaisemaa ovat kaikki maisemat, joihin ihminen on toiminnallaan vaikuttanut. Ihmisen toimintaa ovat ohjanneet luonnon muovaamat erilaiset ympäristöt kuten maanpinta, ilmasto, vesistöt, maaperä ja kulkumahdollisuudet. Nämä erilaiset luonnonympäristöt ovat saaneet ihmiset tekemään ratkaisuja, jotka ovat olleet luontoon mukautuvia tai muuttaneet luontoa. Kulttuurimaisemalla tarkoitetaan usein maaseutujen maisemia, mutta myös kaikki kaupunki- ja kylämaisemat ovat kulttuurimaisemia.[36]

33 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 2
34 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 4
35 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 10
36 Museoviraston verkkosivut, 2023

Perinnebiotoopit

Perinnebiotoopit ovat niiton tai karjan laiduntamisen, eli vanhantyylisen maatalouden seurauksena syntyneitä luonnonympäristöjä, kuten esimerkiksi ketoja ja metsälaidunmaita. Perinnebiotooppien tarkastelussa lähtökohtana on alueen kasvillisuus. Perinne- ja kulttuurimaisemat muodostuvat yhden tai useamman perinnebiotoopin, ja sen ympäristön muodostamasta kokonaisuudesta. Maisemassa näkyy ihmisen ja luonnon yhteisvaikutus.[37] Kukkolankoskella arvokas kulttuuriympäristö kohtaa koskialueen luonnonmaisemat. Maisemaan kuuluvat kalastukseen liittyvät rakennelmat sekä kosken ympäristön perinteiset rakennukset.[38] Kulttuurihistoriallisesti arvokasta maisemaa on myös rantatien pohjoispään kylämaisema[39].

Tornionjoen kulttuurimaisemaa Aavasaksalta ja Ylitorniolta.
Kuva: Lennart Frostén 1849. Finna.fi

37 Heljala ym. 2012 s. 20
38 Heljala ym. 2012 s. 127
39 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 10

Maiseman muutos

Maisema on muuttunut merkittävästi 1950-luvulta, jolloin aluetta hallitsivat rantojen laajat peltoalueet. Suurin muutos on ollut alueen metsittyminen ja maiseman umpeen kasvaminen. Käytöstä poistuneille pelloille ja laidunniityille on istutettu metsää 1900-luvun loppupuoliskolla, mutta ei juurikaan sen jälkeen. Alueen pohjoisosan osittain umpeenkasvaneita peltoja ja laidunniittyjä on avattu uudelleen 2000-luvulla avoimen maisemakuvan säilyttämiseksi, muun muassa käyttämällä niitä lampaiden laidunalueina[40].

Kukkolankosken rantaosayleiskaavan vuoden 1999 kulttuuriympäristöinventoinnissa maisemallisesti arvokkaiksi määriteltiin Rantatietä reunustava vanha lehtipuurivi ja koko koskikentän alueen puut.[41] Nämä kuitenkin kaadettiin vuonna 2017 ilman osayleiskaavan suojelumääräyksen edellyttämää maisematyölupaa. Maiseman avautuminen koskelle jakoi mielipiteitä, mutta muutos oli joka tapauksessa merkittävä menetys koskikentän historiallisen maisemakuvan kannalta.[42]

Alueen eteläkärjessä teiden ja voimalinjan väliin jäävältä, rantaosayleiskaavassa matkailupalveluille osoitetulta alueelta on 2010-luvulla kaadettu metsää. Paikalle on tehty parkkipaikka Kukkolan Koski-Cateringille. Loput hakatusta alueesta on tällä hetkellä jäsentymätöntä ja ilman selvää käyttötarkoitusta. Tästä johtuen ensivaikutelma etelästä Kukkolankoskelle saavuttaessa on hiukan epäselvä.

Kukkolankosken maisemia. Kuva: Tornion kaupunki.

2016 *2023*

Karttakuvissa on esitetty koskikentän alueen puuston muutos vuodesta 2016 vuoteen 2023. Vuoden 2016 kuvassa koskikentän alueella kasvaa runsaasti puita. Maisemallisesti arvokkaaksi määritelty lehtipuurivi näkyy kuvan alaosassa Koskitien varressa. Vuoden 2023 kuvassa maisema on puiden kaatamisen myötä muuttunut avoimeksi. Analyysikartat: Julia Leppälä 2023.

40 Esa Laurin haastattelu 2023
41 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus, liite 6
42 Pelttari-Heikka 2017

Näkymät

Oheisissa kuvissa on esitettynä, miten alueen näkymät ovat muuttuneet vuosien 1947, 1995 ja 2023 aikana. Kuvissa on esitetty Koskitie, ja nuolilla tieltä avautuvat näkymät. Keltainen väri kuvaa avointa maisemaa, kuten peltoa.

Kuvia vertaillessa voidaan havaita maiseman muutos vuoden 1947 avoimesta vuoden 2023 sulkeutuneempaan maisemaan. Näkymien muutokset painottuvat vahvasti alueen pohjoisosiin, jossa valtaosa alueen rakennuskannasta on. Vuonna 1947 Koskitien ja Tornionjoen välinen alue oli lähes kokonaan peltoa, ja näkymät tieltä kohti jokea olivat esteettömät lähes joka kohdasta. Ilmakuvien perusteella ranta-alueet olivat aika rakentamattomia, ja alueen rakennukset keskittyivät pääasiassa Koskitien varrelle.

Vuoden 1995 kuvasta voidaan havaita näkymien määrän väheneminen. Aikaisemmin pienet metsäsaarekkeet ovat laajentuneet katkaisten näkymiä joelle. Osa pelloista on kasvanut umpeen ja rakennuskanta on hieman lisääntynyt, mutta suurimmasta osasta Koskitietä on vielä näkymä joelle.

Vuoteen 2023 tultaessa näkymien määrä on pudonnut merkittävästi. Vaikka 1990-luvun jälkeen avoimien alueiden määrä on pysynyt lähes samana, näkymät ovat vähentyneet ja lyhentyneet puuston kasvaessa ja rakennusten ja pihasaarekkeiden lisäännyttyä. Koskitieltä avautuvia näkymiä entisille pelloille ja rantaan on jäljellä tuskin ollenkaan, vaikka pihapiirien ja rannan välissä olevat alueet ovatkin säilyneet kohtuullisen avoimina. Poikkeuksena on koskikentän ympäristö, jossa avoimuus on säilynyt.

1947 *1995* *2023*

Näkymäkaaviot: Lauri Antila 2023.

Avoin maisema

Näkymän suunta

Rakennettu ympäristö

Kukkolankosken alueen läpi kulkee Koskitie, jonka varrelle suurin osa rakennetusta ympäristöstä sijoittuu. Alueen eteläpäässä kulkee suuri voimalinja Suomesta Tornionjoen yli Ruotsiin.

Ensimmäinen Suomen ja Ruotsin välinen voimalinja Kukkolankosken yli rakennettiin vuonna 1959[43], minkä jälkeen se on ollut näkyvä maisemakuvallinen elementti varsinkin alueelle saavuttaessa. Koskikentältä katsottaessa voimalinjalla ei ole maisemaan suurta vaikutusta. Uusi voimalinja on rakennettu vanhan viereen ilmeisesti 1980-luvulla[44], ja vanha purettiin pois vuosien 2016-2018 välisenä aikana.

Voimalinja Suomesta Ruotsiin. Kuva: Tornion kaupunki.

Rakennukset

Kukkolankosken seudulla maatalouden vähennyttyä elinkeinona vanhoja maatiloja on jäänyt asumattomaksi. Osa taloista ja piharakennuksissa on käytössä kesäasuntoina, mutta näyttäviä rakennuskokonaisuuksia on elinkeinorakenteen muutoksesta johtuvan käyttämättömyyden myötä päässyt rappeutumaan. Vanhojen rakennusten joukkoon on rakennettu uusia rakennuksia.[45] Rakennuskanta painottuu alueen keski- ja pohjoisosiin. Kukkolankosken alueen arvokkain rakennuskanta sijaitsee kalakentän alueella[46].

Alueen rakennetun ympäristön mittakaava on eri ikäisestä rakennuskannasta huolimatta säilynyt hyvin yhtenäisenä. Uudet ja vanhat pihapiirit sijoittuvat toistensa joukkoon luontevasti, ja rakennukset ovat tyyliltään samankaltaisia, vaikka niissä on havaittavissa rakennusajankohdalle tyypillisiä piirteitä. Kokonaan uusia pihapiirejä on muutamia, mutta pääasiassa uudet rakennukset sijoittuvat vanhojen rakennusten ja pihapiirien yhteyteen.

Museoviraston vuoden 1992 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelon alueinventoinnissa mainituista rakennuksista jo tuolloin tyhjillään ollut Kiviniemi (MV10) on purettu viimeistään vuonna 2004. Muut rakennukset tai rakennusryhmät ovat säilyneet.[47]

Kukkolan alueella on ollut parhaimmillaan neljä kauppaa, joista ainakin yksi sijainnut selvitysalueella Myllynpirtin edessä sijainneessa "paakastuvassa". Myöhemmin rakennus on siirretty Kauppilan tilan päärakennukseksi.[48]

43 "Väkijoukko seuraa sähköjohdon vetoa pylväälle Tornionjoen rannassa Petäjäskoski-Kalix -linjassa" 1959

44 "Karttajäljennös Imatran Voima Oy:n Alapitkä-Kukkolankoski voimansiirtoa varten käyttöoikeuden rajoituksin pakkolunastettavista alueista Tornion kaupungissa" 1980

45 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 10

46 Heljala ym. 2012. s. 129

47 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 10, 14

48 Esa Laurin haastattelu 2023

TULVAT

Oheinen karttaote kuvaa Kukkolankosken alueen tulvariskejä. Kuvan tulvariskialueet kertovat kahdenkymmenen vuoden aikavälillä tapahtuvan tulvan mahdollisen laajuuden. Kartta on suuntaa antava, eikä siitä voida suoraan päätellä esimerkiksi mitkä rakennukset altistuvat tulvalle.[49]

Kukkolankosken alueen korkeat rantatörmät ovat mahdollistaneet rakennusten sijoittamisen lähelle rantaa[50]. Karttaotteesta voidaan havaita, että korkeat rantatörmät suojaavat alueen eteläosan rantoja laajoilta tulvilta. Alueen pohjoisosa taas on alavampaa, ja näillä alueilla tulvariski on suurempi.

49 Vesi.fi, "Tulvakarttapalvelu"

50 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 10

Tornionjokeen rakennettu krenkku. Kuva: Sanni Tahkola 2023.

Kukkolan alueen tulvariskialuekartta. Kartta: Paikkatietoikkuna 2023.

VUODENAJAT

Tornionjokilaakson alueella talvi on pitkä ja kesä lyhyt. Perämeren rannikkoalueilla keskilämpötila on noin +2c ja sademäärät voivat olla runsaita. Tornionjokilaakson alue on muuta Lappia vähälumisempi.[51] Ennustetaan, että ilmastonmuutoksen seurauksena Meri-Lapin keskilämpötila kohoaa, ja sademäärät kasvavat. Talven luminen aika voi lyhentyä, mutta toisaalta sademäärien kasvun seurauksena lumimäärä voi kasvaa.[52]

51 "Etelä-Lappi – merellistä ja mantereista ilmastoa", 2022

52 Leppävuori 2015

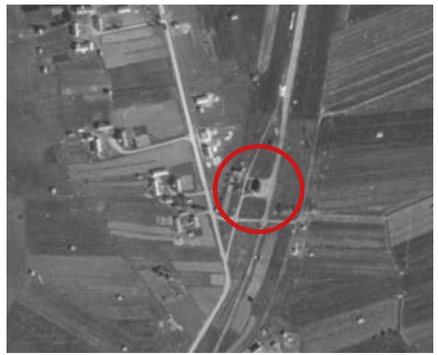
Liikenne

Kukkolankosken alueen läpi kulkevan Koskitien varrelle sijoittuvat Kukkolankosken asunnot, nähtävyydet ja palvelut. Vuosien 1951-1956 aikana rakennettu valtatie 21 rajaa Kukkolankosken aluetta, ja toimii myös merkittävänä liikenneväylänä[53].

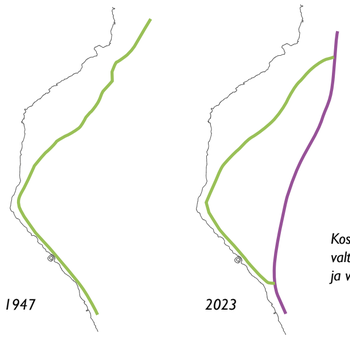
Valtatien rakentaminen on jakanut tiloja ja pihapiirejä[54]. Nykyisen Koskitien linjausta muutettiin alueen molemmista päistä rakennettavan valtatien mukaan. Pohjoispäässä vanha kylätie on edelleen auki pihojen läpi kulkevana soratienä uuden tien sijoittuessa pihapiirien itäpuolelle. Eteläpään lyhyt tienpätkä on poistettu kokonaan. Lisäksi Koskitien linjausta on suoristettu Kauppilan pihapiirin kohdalta pohjoiseen.

Kukkolan rautatieseisake avattiin vuonna 1915 silloisen radan päätepisteenä, minkä jälkeen tavoitteena oli rakentaa siltayhteys Ruotsin puolelle. Siltahankkeen kaaduttua rataa jatkettiin Suomen puolella ensin Karunkiin ja myöhemmin edelleen pohjoisemmaksi. Kukkolan seisake toimi henkilöliikenteen käytössä vuoteen 1967 saakka tavaraliikenteen loputtua jo 1951.[55]

53 "Valtatie 21". 2022
54 Esa Laurin haastattelu 2023
55 Iltanen 2011

Kukkolan rautatieseisake 1947, ympyröity punaisella. Rautatieseisakkeen sijainti on päätelty ilmakuvien perusteella.
Kuva: Paikkatietoikkuna 2023.

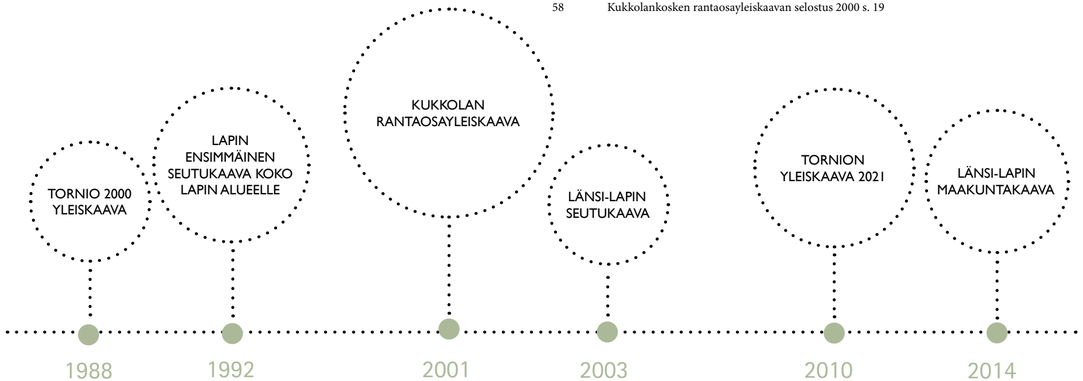
Koskitien muutos rannan mukaisesti kulkevasta kylätiestä valtatiehen liittyväksi lenkiksi. Koskitie on esitetty vihreällä ja valtatie violetilla.

Tornionjokivarren ja Kukkolankosken maankäytöstä on käyty keskustelua koko Tornion kaupungin historian ajan

Tornionjokivarren maankäytöstä on käyty keskustelua koko Tornion kaupungin historian ajan lähes vuosittain, erityisesti Kukkolankosken ja Matkakosken alueiden kehittämisestä ja merkittävyydestä.[56] Ainakin 1980-luvulta asti kaupungissa on käyty keskustelua Kukkolan koskialueen kehittämisestä, kaavoittamisesta ja vanhojen rakennusten suojelemisesta sekä mahdollisesta siltayhteydestä Ruotsiin. Siltayhteydestä ja sillasta on teetetty joitakin suunnitelmia aikojen saatossa.[57] Kukkolankosken alueen suunnittelusta tai kehittämisestä puhuttaessa on aina korostettu sitä, että se tulee tehdä yhteistyössä kyläläisten kanssa. Kyläläisille onkin järjestetty kuulemis- ja keskustelutilaisuuksia, kun Kukkolankosken maankäyttöä on kaupungin toimesta käsitelty.[58]

56 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 2
57 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000 s. 17-18
58 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000 s. 19

Kukkolankosken alueeseen liittyvä kaavahistoria aikajanalla

Länsi-Lapin maakuntakaava ja sen vaikutus Kukkolankosken alueelle

Ensimmäinen seutukaava koko Lapin alueelle hyväksyttiin vuonna 1992. Tällä hetkellä Tornion kaupungin alueella on voimassa Länsi-Lapin maakuntakaava, jonka ympäristöministeriö on vahvistanut vuonna 2014.[59] Se kumosi aiemmin voimassa olleen Länsi-Lapin seutukaavan, joka oli vahvistettu vuonna 2003. Länsi-Lapin maakuntakaava-alueeseen kuuluvat Kemi-Tornion ja Tornionlaakson seutukunnat ja sen pinta-ala on yhteensä 8682 km². Kemi-Tornion seutukunta muodostuu Kemin, Tornion, Simon, Keminmaan ja Tervolan kunnista. Se on Lapin teollisuuden logistinen keskus hyvien kulkuyhteyksiensä vuoksi. Tornionlaakson seutukuntaan kuuluvat Ylitornion ja Pellon kunnat.[60] Kemi-Tornio -alue on osoitettu maakuntakaavassa teollisuuden ja energian kehittämisvyöhykkeeksi ja Tornio-Haaparanta -alue matkailun vetovoima-alueena sekä matkailun ja virkistyksen kehittämisen kohdealueena. Länsi-Lapin maakuntakaava on ohjeena laadittaessa Tornion yleiskaavoja.[61]

Kukkolankoski-Matkakoski alue on osoitettu Länsi-Lapin maakuntakaavassa yhdeksi viidestä matkailun vetovoima-alueesta sekä matkailun ja virkistyksen kehittämisen kohdealueesta. Kehittämisen keinoiksi mainitaan arvokkaiden luonto- ja kulttuuriympäristöjen vaaliminen ja hoitaminen, teiden, reittien ja tienvarsimaisemien hoitaminen, hyvä opastus ja viitoitus kohteisiin sekä yhteinen kartta ja kohteiden yhteismarkkinointi. Liikenneverkkojen ja reittien uutena yhteystarpeena mainitaan yhteys Ruotsin puolelle Kukkolankosken alueelta. Kukkolankosken alueelle osoitetaan maakuntakaavassa rakennussuojelukohde -merkinnällä suojeltuja tai suojeltavaksi tarkoitettuja valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviä rakennetun ympäristön kohteita. Kukkolankosken kalakenttä on tällainen kohde. Maakuntakaavan merkittävimmät kokonaisvaikutukset Kukkolankosken alueelle ovat kulttuuri- ja luonnonmaiseman ja kulttuuriperintökohteiden vaaliminen, keskeisten liikenneyhteyksien turvaaminen ja kehittäminen, matkailupalveluiden vetovoimatekijöiden turvaaminen matkailuelinkeinon kehittämiseen sekä matkailun ja virkistyksen kehittämisvyöhykkeiden ja kansainvälisen matkailuyhteistyön edistäminen rajan yli, joka tukee matkailuelinkeinoa ja voi edistää myös kulttuurimaiseman säilyttämistä ja arvokkaiden kulttuuriperintökohteiden vaalimista.[62]

59 Tornion kaupungin yleiskaava 2040 osallistumis- ja arviointisuunnitelma 2023, s. 5
60 Länsi-Lapin maakuntakaavaselostus, 9, s. 13
61 Tornion kaupungin yleiskaava 2040 osallistumis- ja arviointisuunnitelma 2023, s. 5
62 Länsi-Lapin maakuntakaavatiivistelmä, s. 4-10

MAAKUNTAKAAVA

Maakuntakaava on yleispiirteinen suunnitelma maakunnan tai sen osa-alueen alueiden käytöstä. Maakuntakaava ohjaa kuntien kaavoitusta ja muuta alueiden käyttöä koskevaa suunnittelua. Maakuntakaavassa esitetään yhdyskuntarakenteen ja alueiden käytön periaatteet sekä osoitetaan kehittämisen kannalta tarpeelliset alueet.[63]

63 Ympäristöhallinnon verkkopalvelu, 2023

Länsi-Lapin maakuntakaava-alue.
Kuva: Länsi-Lapin maakuntakaavaselostus.

Tornion yleiskaavaa päivitetään parhaillaan vastaamaan paremmin tämänhetkisiä ja tulevia kaupungin kehittämiseen ja maankäyttöön liittyviä tarpeita

Ensimmäinen yleiskaava, joka käsitti koko Tornion alueen, on ollut vuonna 1988 hyväksytty Tornio 2000 yleiskaava.[64] Tällä hetkellä voimassa oleva yleiskaava Tornion kaupungissa on Tornion yleiskaava 2021. Se on hyväksytty kaupunginvaltuustossa vuonna 2009.[65]

Tornion yleiskaava 2021 tekemisen jälkeen elin- ja toimintaympäristö on muuttunut Torniossa voimakkaasti erityisesti viime vuosien aikana. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on nostanut tärkeänä aiheena keskusteluun huoltovarmuuden ja kotimaisen energiantuotannon. Vihreä energiantuotanto, kuten tuulivoima sekä vety- ja biokaasutuotanto ovat olleet keskusteluissa esillä. Näiden yhteydessä on noussut esille myös tarve kemian teollisuuden sijoittumiselle Tornioon. Torniossa onkin päätetty aloittaa yleiskaavan päivittäminen, jotta se vastaisi paremmin tämänhetkisiin sekä tuleviin maankäyttöön ja kaupungin kehittämiseen liittyviin tarpeisiin.[66]

Kaavan päivittämisen kannalta tärkeimpinä asioina on nostettu esiin kotimaisen vihreän energiantuotannon lisäksi ratayhteyksien kehittäminen, asumisen ja työn tukeminen, vapaa-ajan, virkistymisen ja matkailun tukeminen, valtakunnan rajan ylittävien yhteyksien sekä yhteisten kulttuuri- ja kaupunkiympäristöjen kehittäminen. Kukkolankosken alue mainitaan yhtenä tärkeistä alueista. Uusi yleiskaava tulee ohjaamaan asemakaavoitusta sekä toimimaan tukena maankäyttöpolitiikalle. Tornion kaupungin alueella sijaitsee useita oikeusvaikutteisia osayleiskaavoja, jotka lisätään päivitettävään kaava-aineistoon toteavina ja edelleen voimaan jäävinä. Yksi tällaisista on Kukkolankosken rantaosayleiskaava.[67]

64 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 17
65 Tornion kaupungin kaavoituskatsaus 2022–2023
66 Tornion kaupungin yleiskaava 2040 osallistumis- ja arviointisuunnitelma 2023, s. 3–4
67 Tornion kaupungin yleiskaava 2040 osallistumis- ja arviointisuunnitelma 2023, s. 3–4

Kukkolankosken koskimaisemia vuonna 1956.
Kuva: Eero Sauri 1956.

YLEISKAAVA

Yleiskaavalla ohjataan kunnassa yleispiirteittäin maankäyttöä. Sen tavoitteena on eri toimintojen yhteensovittaminen ja se voidaan laatia hyvin yleispiirteisenä suunnitelmana tai suoraan rakentamista ohjaavana. Yleiskaava voidaan laatia oikeusvaikutuksiltaan sitovana tai ohjeellisena. Yleiskaava voidaan laatia myös osa-alueittain tai toiminnoittain.[68]

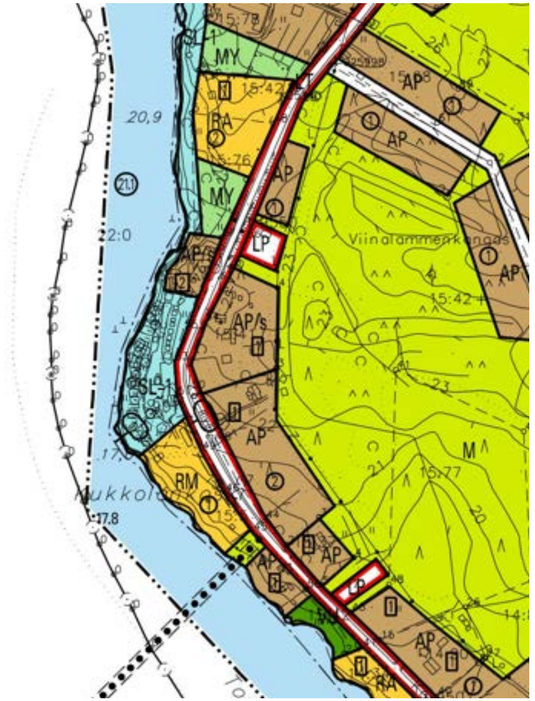
68 Ympäristöhallinnon verkkopalvelu, 2023

Kukkolankosken rantaosayleiskaavan tärkeimpiä tehtäviä on suojella valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta

Vuonna 1995 kaupunginhallitus käynnisti jälleen keskustelua Kukkolan alueen kehittämisestä ja tavoitteeksi tuli valmistella kaupunginhallitukselle selvitys Kukkolankosken alueen tilanteesta ja suunnittelun etenemismahdollisuuksista. Torniossa käynnistettiin suunnitteluohjelma ja laadittiin Kukkolankosken rantaosayleiskaava, joka on hyväksytty vuonna 2001.[69] Se on edelleen voimassa ja se lisätään Tornion yleiskaava 2040:n päivitettävään kaava-aineistoon toteavana ja edelleen voimaan jäävänä.[70]

Kukkolankosken rantaosayleiskaavalla Tornio päättää Kukkolankosken ranta-alueiden maankäytöstä oikeusvaikuitteisena rantaosayleiskaavana eli sitä voidaan käyttää rakennusluvan myöntämisen perusteena. Rantaosayleiskaavan ranta-alue käsittää pääsääntöisesti Tornionjoen ja Valtatie 21:n välisen alueen eli siihen kuuluu vain osan Kukkolan kylästä. Tällä kaava-alueella on pysyvää asutusta sekä loma-asuntoja. Julkisia palveluita alueella ei ole oikeastaan ollenkaan. Alueella on joitakin matkailu- tai majoituspalveluita.[71]

Rantaosayleiskaavan tärkeimpiä tehtäviä on ohjata maankäyttöä niin, että valtakunnallisesti arvokas maisema-alue säilyttää arvonsa. Kaavan perusselvityksenä laadittu kulttuuriympäristöselvitys ohjaa kaikkia kaavoituksen yhteydessä tehtäviä maankäyttöpäätöksiä. Kaavan tavoitteita ovat esimerkiksi Kukkolankosken alueen kehittäminen erityisesti matkailun näkökulmasta, asemakaavan laatiminen keskeisimmälle alueelle, siltayhteys Ruotsiin, pysyvän asutuksen osoittaminen koko kaavoitusalueelle arvokkaita pihapiirejä ja rakennuksia vaalien sekä kulttuuri- ja rakennusperinnön kannalta arvokkaimpien kohteiden suojelu suojelumerkinnällä. Kaavan tavoitteista päätettäessä on pidetty tärkeänä kyläläisten kuulemista ja keskustelua heidän kanssaan. Kyläläisille on järjestettykin tiedotustilaisuuksia ja kyselyitä kaavoitustyötä tehdessä.[72]

Ote Kukkolankosken rantaosayleiskaavakartasta. Sinisellä SL-1 suojelumerkinnällä osoitetaan kuttuuri- ja rakennusperinnön kannalta arvokkaimmat kohteet. Sillan kaavailtu paikka näkyy kuvan vasemmassa alareunassa mustina palloina. Kuva: Kukkolankosken rantaosayleiskaava.

69 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 17-18
70 Tornion kaupungin yleiskaava 2040 osallistumis- ja arviointisuunnitelma 2023, s. 2
71 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, 2, s. 16
72 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 19-22

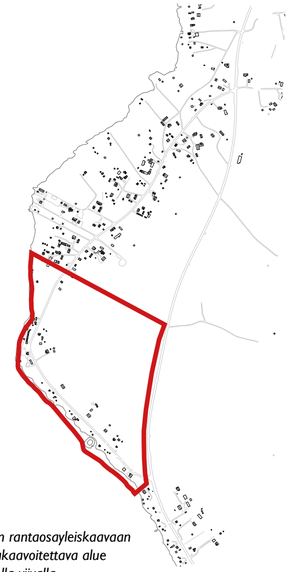
Tulevaisuus

Tornion kaupungin tavoitteena on pyrkiä löytämään kaupungin palveluky-liin, joka myös Kukkola on, omaleimainen, historiasta ja paikallisuudesta kumpuava identiteetti. Paikan identiteettiä pyritään tukemaan ja vahvistamaan alueelle sopivalla rakennetun ympäristön muotokielellä, jonka toteutukseen on annettu ohjeita, suosituksia ja määräyksiä Tornion kaupungin rakennusjärjestyksessä.[73]

Kukkolankosken maankäytön tulevaisuus

Nykypäivänä kiinnostus Tornion rantoihin ja jokiväylään johtuu luonnosta asuinympäristönä tai vapaa-ajanvieton elementtinä, ei pakollisena elinehtona niin kuin ennen.[74] Yksi Tornion kaupungin tärkeimmistä hankkeista kaupunkistrategiassa 2021–2025 on Kukkolankosken alueen kestävä kehittäminen. Tärkeimpinä asioina ovat lippokalastusperinteen haku Unescon aineettomaan kulttuuriperintöön yhdessä Ruotsin kanssa, uusi siltayhteys Ruotsiin ja Kukkolankosken matkailualueen asemakaavoitus.[75] Kukkolankosken matkailualueelle ollaankin juuri valmistelemassa asemakaavaa. Alueella ei vielä tällä hetkellä ole voimassa olevaa asemakaavaa. Asemakaavan tavoitteena on toteuttaa alueelle matkailu- ja palvelurakentamista sekä niihin liittyviä virkistys-, liikenne- ja paikoitusalueita. Hanke on aloitettu vuonna 2021 ja sen on arvioitu valmistuvan vuonna 2024.[76]

Jatkuvasti kasvava kiinnostus perinteitä kohtaan lisää myös Kukkolankosken alueen vetovoimaa. Jos Torniojoen perinteinen koskikalastuskulttuuri pääsee tulevaisuudessa Unescon aineettoman perinnön luetteloon, tulee se myös mitä luultavimmin lisäämään alueen kiinnostavuutta. Alueelle tehtävällä asemakaavalla ja maankäytöllä voidaan vaikuttaa merkittävästi alueen vetovoimaisuuteen, kunhan Kukkolankosken omaleimainen, historiasta ja paikallisuudesta kumpuava identiteetti säilytetään.

Kukkolankosken rantaosayleiskaavaan merkitty asemakaavoitettava alue esitetty punaisella viivalla.

73 Tornion kaupunki. Tornion kaupungin rakennusjärjestys s. 3
74 Kukkolankosken rantaosayleiskaavan selostus 2000, s. 2
75 Tornion kaupunkistrategia 2021-2025, s. 23
76 Tornion kaupungin kaavoituskatsaus 2022-2023

Siltahanke

Kukkolankoskelle on jo pidempään kaavailtu joen yli kulkevaa kävelysiltaa, joka yhdistäisi kylän osapuolet. Sillalle on osoitettu paikka vuonna 2001 vahvistetussa Kukkolan osayleiskaavassa, ja esiselvitys ja yleissuunnitelma valmistuivat vuoden 2021 loppupuolella. Hanketta on tarkoitus lähteä edistämään.[77]

Sillalle on kaavailtu paikka noin 150 metriä Kukkolankoskella sijaitsevalta Myllypirtiltä etelään, ja se jatkuisi Ruotsin puolelle Kukkolaforsen -majoitusyritysalueen alapuolelle. Suunnitelmana on, että silta toteutetaan riippusiltana, jolloin jokeen ei tarvitsisi rakentaa sitä häiritseviä rakenteita.[78] Vaikka sillalle on jo suunniteltu rakennuspaikkaa kosken alajuoksulle, on myös ideoitu muita mahdollisuuksia. Yhtenä vaihtoehtona on esitetty, että silta kulkisi suoraan kosken yli, jolloin tukirakenteet saisi sijoitettua kalliokaistaleille. Ideaa on perusteltu muun muassa kokemuksellisuudella ja käytännöllisyydellä, sekä alueen mahdollisena uutena vetonaulana. Toki samalla on huomioitu rakennuspaikan haasteet, kuten rakentaminen RKY-alueelle sekä koskirakentamisen tekniset ongelmat.[79]

Sillan rakennusvaihe aiheuttaa muutoksia ympäristöön. Vaikka sillan on määrä olla tämän hetkisten suunnitelmien mukaan vaijeriperustainen, eli jokeen tulevia perustuksia ja tukirakenteita ei tarvitsisi rakentaa, aiheuttavat rantojen rakennustyöt häiriötä. Rakennustyömaan aiheuttama häiriö maisemaan on hetkellinen, vaikka aikanaan hyvinkin hallitseva. Vaikka kävelysilta tulee olemaan sirorakenteinen, aiheuttaa se silti rannoille maisemallisia muutoksia. Toisaalta sillan tuoma virkistävä vaikutus alueen vetovoimaan voisi mennä maiseman muuttumisen edelle, sillä alue kaipaa elävöittämistä pysyäkseen elinvoimaisena.

Sillan valmistuttua on otettava huomioon sen valaistus, ja siitä aiheutuvat muutokset ympäristöön. Pohjois-Suomessa valon määrä varsinkin talviaikaan on hyvin rajallista, joten on turvauduttava keinovaloon. Pimeän aikaan koskimaisema muuttuu uudenlaiseksi valaistuna. Valaistuksella voi olla negatiivisia vaikutuksia lähialueiden asukkaille, mutta toisaalta lähistöllä ei ole paljoa asuinrakennuksia. Hyvin suunnitellulla valaistuksella voisi olla suuri positiivinen vaikutus koskikentän tunnelmaan, ja koskikenttä voisi valaistuksen ansiosta muuntautua pimeällä tunnelmalliseksi kohteeksi. Esimerkkinä hyvästä valaistussuunnitelusta voidaan käyttää Kiimingissä sijaitsevan Koitelinkosken yli kulkevaa siltaa. Pimeän aikaan silta ja alueella risteilevät polut on valaistu hienovaraisesti, ja alueella voi liikkua valaistuksen ansiosta ympäri vuorokauden. Valaistuksen ansiosta alueen käyttöaste on kasvanut[80].

Siltahankkeen toteutuminen tulevaisuudessa voisi lisätä alueen vireyttä ja kasvattaa kävijämääriä. Hanke toteutuessaan tiivistäisi yhteyksiä Ruotsin puolen Kukkolaan.

77 Rantamartti 2022
78 Rantamartti 2022
79 "Luonnos kävelysillasta Kukkolankoskelle". 2019
80 "Koitelinkoskella rentoudutaan luonnon helmassa". 2011

Kalakentän aittoja 2023. Aittojen seinissä olevista aukoista työntyy ulos kalastuksessa käytettävien lippojen varsia. Kuva: Sanni Tahkola 2023.

UNESCO

Unesco on Yhdistyneiden Kansakuntien erityisjärjestö, joka on perustettu vuonna 1945. Se edistää tieteen, kasvatuksen, kulttuurin ja viestinnän avulla yhteistyötä, rauhaa ja turvallisuutta eri kulttuurien välillä sekä ajaa ihmisoikeuksien toteutumista ja kestävän kehityksen toteutumista.[81]

Unesco hyväksyi vuonna 2003 aineettoman kulttuuriperinnön suojelemista koskevan yleissopimuksen. Sopimuksen tavoitteena on lisätä tietoisuutta aineettoman kulttuuriperinnön merkityksestä sekä edistää elävän aineettoman kulttuuriperinnön vaalimista. Aineeton kulttuuriperintö voi olla esimerkiksi suullista perinnettä, esittävää taidetta, elämän käytäntöjä, perinteisiä juhlia, käsityötaitoja, ruokaperinnettä, leikkejä tai luontoon liittyvää tietotaitoa. Usein aineettomalla kulttuuriperinnöllä on pitkä historia ja sillä on merkitystä yhteisölleen.[82]

81 Suomi ulkomailla, ulkoministeriön ja Suomen ulkomaanedustustojen tuottama verkkosivusto, 2023
82 Museoviraston verkkosivut, 2023

Tornionjoen koskikalastuskulttuuria valmistellaan haettavaksi Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon

Torniojoen ja Kukkolankosken lippokalastus on vuosisatoja vanha kalastusmuoto ja sen merkitys jokivarren yhteisöille on ollut suuri. Sitä käytetään edelleen Kukkolankoskella pääosin siian, mutta myös lohen pyytämiseen.[83] Enemmän tietoa Kukkolankosken koskikalastusperinteestä kerrotaan kalastus -ryhmän osiossa.

Torniojoen perinteinen koskikalastuskulttuuri on hyväksytty Suomen elävän perinnön kansalliseen luetteloon vuonna 2017 ja Ruotsin Levande traditioner – immateriella kulturarv -luetteloon vuonna 2018. Nyt Tornionjoen perinteistä koskikalastuskulttuuria valmistellaan haettavaksi yhdessä Ruotsin kanssa Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon. Paikallinen yhteisö on perustanut ProSiika ry:n erityisesti siian ja kalastuperinteiden vaalimista varten ja se on johtanut yhteistyötä monen toimijan kanssa hankkeen edistämiseksi. Myös muut Kukkolan yhteisöt ovat tehneet merkittävästi talkootyötä hankkeen edistämiseksi. Luetteloon hakemisen tärkeimpiä syitä on halu turvata koskikalastusperinne, pitää se elinvoimaisena tulevaisuudessakin ja siirtää perinne myös tuleville sukupolville. Pääsyn luetteloon uskotaan tuovan näkyvyyttä koskikalastuskulttuurille, kalastuspaikkojen kylille ja myös koko Tornionlaaksolle.[84] Sen uskotaan saavuttavan suuri kansainvälinen näkyvyys ja tuovan uutta vetovoimaa Tornionjoelle ja sen kaupungeille, perinnekalastajille, alueen asukkaille ja yrittäjille, oppilaitoksille, museoille, Meänmaan kulttuurille ja valtioiden rajat ylittävälle yhteistyölle. Arvostuksen aluetta ja kalastusperinnettä kohtaan uskotaan lisääntyvän ja tuovan uusia mahdollisuuksia alueen ihmisille matkailun, kalastuselämysten ja kulttuuriperinnön myötä. Se voisi myös avata uusia kehitys-, rahoitus- ja kansainvälisiä yhteistyömahdollisuuksia.[85]

83 Kukkolankosken verkkosivut, 2023
84 Meänmaa matkalla maailmalle -selvitys 2019, s. 1–2
85 Meänmaa matkalla maailmalle -selvitys 2019, s. 30

Hakemus on tarkoitus jättää UNESCO:lle vuoden 2025 maaliskuussa

Tällä hetkellä valmisteluissa on edetty siihen vaiheeseen, että maaliskuussa 2023 Ruotsin ISOF:lle (Institutet för språk och folkminnen) lähti Ruotsin ja Suomen paikallisyhteisöjen yhteinen hakemus saada lippokalastusperinne ehdokkaaksi Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon. Kesäkuussa 2023 ISOF hyväksyi hakemuksen ja se on hyväksytty Ruotsin ehdokkaaksi seitsemän hakijan joukosta. Asiantuntijat perustelevat valintaa hakemuksen kansainvälisyydellä, vesiin liittyvällä kulttuuriperinnöllä ja pitkään jatkuneella toimivalla yhteistyöllä perinteen jatkumiseksi. Tärkeänä asiana perusteluissa mainitaan myös talkoot ja yhteisöllisyys, jolle pohjaa luo yhteinen meän kieli. Seuraavaksi hankkeessa on tarkoituksena saada Suomen sitoumus osallistua monikansalliseen hakemukseen kumppanimaana. Suomi on jo mukana hankkeessa, mutta virallista päätöstä osallistumisesta odotetaan opetus- ja kulttuuriministeriöstä syksyn 2023 aikana, jonka jälkeen voitaisiin aloittaa kansainvälisen hakemuksen valmistelu. Hakemus on tarkoitus jättää Unescolle vuoden 2025 maaliskuussa.[86]

Kalakentän aittoja ja kalastuksessa käytettyjä mertoja vuonna 1908. Kuvasta voidaan havaita, kuinka aukeaa Kukkolankosken maisema on ollut. Kuva: U.T. Sirenius 1908.

86 Tornion kaupunki. "Lippokalastusperinne matkalla Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon" 2023

Arvottaminen

Kulttuurihistorialliset arvot

Tornionjoen molemmin puolin sijainnut Kukkola on Tornion vanhimpia kyliä. Kukkolan kylä on jakautunut kahtia, mutta tiiviit yhteydet joen yli ovat säilyneet. Tiiviistä yhteydestä joen yli on esimerkkinä Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon hakeminen yhdessä Ruotsin puolen kanssa ja jo pitkään suunniteltu siltahanke joen yli. Kukkolankosken erityispiirteisiin kuuluukin sijainti kahden valtion alueella ja juuri tuo tiivis yhteys joen yli.

Tornionjoki ja koskikalastusperinne lippoaminen ovat vaikuttaneet merkittävästi alueen kulttuurin syntymiseen. Kulttuurihistoriallisesti kylän arvokkaimpia alueita ovat Kukkolankosken kalakenttä ja sen vanhat kalastukseen liittyvät rakennukset sekä Koskitien varren kylämaisema, joka on muotoutunut nauhamaiseksi alueen entisten elinkeinojen kalastuksen ja maatalouden ympärille. Kukkolankosken kalakenttä on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua ympäristöä. Se on perinteinen lohen ja siian kalastuspaikka, jossa edelleen lipotaan vuosisatoja vanhalla kalastusmenetelmällä. Sitä varten koskeen rakennetaan kesäisin lippokrenkkuja. Koskikalastusperinne on edelleen osa koskikentän ja useiden kyläläisten päivittäistä arkea, vaikka se ei entiseen tapaan enää elinkeino kylällä olekaan. Kukkolankosken koskikalastusperinteen halutaan jatkuvan tulevaisuudessakin. Tämä edellyttää alueen kehittämistä, mutta se tulee tehdä paikan ehdoilla. Aluetta tullaankin tulevaisuudessa kehittämään erityisesti matkailun ja virkistäytymisen näkökulmasta. Kukkolankosken omaleimainen, historiasta ja paikallisuudesta kumpuava identiteetti tulee säilyttää.

Arkkitehtoniset arvot

Koskitien varren kylämaisema on kokonaisuus, joka on muotoutunut nauhamaiseksi alueen entisten elinkeinojen kalastuksen ja maatalouden ympärille. Rakennukset sijoittuvat Koskitien varteen tasaisin välimatkoin ja rakennusten mittakaava sekä muoto toistuvat melko samankaltaisina rakentamisajankohdasta riippumatta. Lähes kaikki rakennukset ovat harjakattoisia. Rakennetun ympäristön kerroksellisuus näkyy kylämaisemassa, alueella on sekä uudempia että vanhempia rakennuksia. Alueen vanhimpia ja kulttuurihistoriallisesti merkittävimpiä rakennuksia ovat koskikentän vanhat rakennukset sekä kylän vanhimmat kantatilat. Uusimmat rakennukset on rakennettu 2000-luvulla. Rakennusajasta riippumatta rakennukset on sijoitettu tonteille usein niin, että muodostuu pihapiirejä. Alueen rakennukset eivät muodosta

Kukkolankosken kylämaisemaa Koskitien varrella. Kuva:Tornion kaupunki.

varsinaista yhtenäistä rakennuskokonaisuutta, mutta rakennuskanta yhdessä maisemallisten tekijöiden kanssa muodostavat arvokkaan kyläkokonaisuuden.

Kukkolankosken rakennetun ympäristön mittakaava on säilynyt hyvin yhtenäisenä eri ikäisestä rakennuskannasta huolimatta. Alueelle on rakennettu aina uusia rakennuksia ja pihapiirejä, joten tulevaisuuden mahdolliset uudet rakennukset eivät haittaa kylämaisemaa, kunhan rakentaminen pidetään kohtuullisena ja erityisesti mittakaava säilytetään alueella jatkossakin yhtenäisenä. Kukkolankoskelle mahdollisesti rakentuvien uusien alueiden ja rakennusten tulee sijoittua vanhempien rakennusten joukkoon luontevasti niin, että alueen arkkitehtoniset arvot säilyvät. Mahdolliset uudet rakennukset elävöittäisivät kylää ja mahdollistavat elävän kulttuuriperinteen jatkumisen tulevaisuudessakin. Erityisen tärkeää paikan kannalta on kuitenkin säilyttää Kukkolankosken koskikentän alueen vanhat rakennukset keskeisinä rakennuksina alueella. Vanhojen kantatilojen rakennusten ja pihapiirien säilyminen on tärkeää alueen kannalta, jotta rakennetun ympäristön kerroksellisuus säilyy. Koskitien varren kylämaiseman tulee säilyä nauhamaisena.

Maisemalliset arvot

Maisemallisesti arvokkainta osaa Kukkolankosken alueella ovat Tornionjoki ja koskialue sekä lähellä joen rantaa kulkevan Koskitien nauhamaiset kylämaisemat. Alueen maisemat ja näkymät ovat muuttuneet ja ovat muuttumassa edelleen alueen kulttuurin muuttumisen myötä. Maatalouden väheneminen ja loppuminen elinkeinona on aiheuttanut vanhojen peltojen pusikoitumista ja metsittymistä. Tämän vuoksi näkymien määrä Koskitieltä Tornijoelle ja sen rannoille on pudonnut merkittävästi aikojen kuluessa, pois lukien koskikentän ympäristö, jossa avoimuus on säilynyt. Paikkaan sopivia keinoja näkymien palauttamiseksi tulee tulevaisuudessa pohtia. Luonto- ja maisemallisia arvoja tulee suojella ja vaalia alueella. Maiseman avoimuus ja näkymät joelle ovat oleellista maisema-arvojen säilymisen kannalta.

Kukkolankosken alueen muodostama kokonaisuus on omaleimainen. Sillä on historiasta ja paikallisuudesta kumpuavan identiteetti, jota tulee vaalia ja suojella.

Koskitie ja tien varren rakennuksia.
Kuva: Sanni Tahkola 2023

Koskikentän aittarivistöä. Kuva: Julia Leppälä 2023

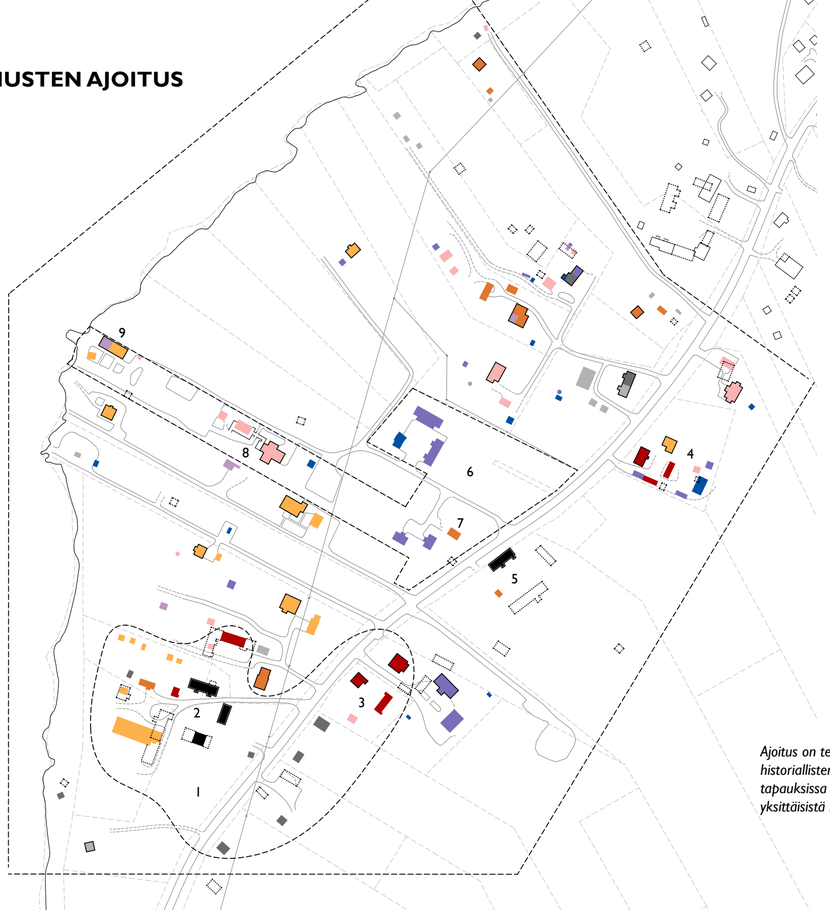

Kukkolankoskea vuonna 1994. Kuva: Riksantikvarieämbetet.

INVENTOINTI

KUKKOLANKOSKEN ALUEEN KESKIOSA

RAKENNUSTEN AJOITUS

Ajoitus on tehty pääasiassa Maanmittauslaitoksen historiallisten ilmakuvien perusteella, joissakin tapauksissa vanhojen karttojen ja valokuvien tai yksittäisistä kohteista saatujen tietojen perusteella.

ALUEINVENTOINTI

Vanha rakennuskanta

Alueen eteläosassa sijaitsee pääosin vanhojen rakennusten muodostama miljöökokonaisuus (1), johon kuuluvat Niskalan (2) ja Pasulan (3) pihapiirit, sekä Koskitien vartta reunustavat riihi, pajarakennus ja muutama muu varastorakennus. Kokonaisuuteen kuuluu myös etelästä saavuttaessa rakennuksia edeltävä avoin maisema-alue, joka on viimeisiä säilyneitä Koskitieltä avautuvia peltomaisemia. Kokonaisuus toimii siirtymäkohtana koskikentän ja alueen pohjoisosan ajallisesti hajanaisemman rakennuskannan välillä.

Muutoin alueen vanhimmat säilyneet rakennukset ovat hajanaisesti alueen eri osissa, ja tyypillisesti alkuperäisestä pihapiiristä on jäljellä vain päärakennus. Poikkeuksena on Kauppilan pihapiiri (4), jossa sekä 1930-luvulla koskikentältä siirretty päärakennus, että samaan aikaan rakennetut piharakennukset ovat säilyneet. Vanhojen päärakennusten myöhempiä laajennuksia edustavat Koskitie 150 ja ilmeisesti myös 156.

Alanärän päärakennus. Kuva: Lauri Antila 2023.

Alueen arkkitehtonisesti poikkeuksellisimpia kohteita on lähes Koskitiessä kiinni oleva Alanärän 1900-luvun vaihteessa[1] rakennettu kaksikuistinen päärakennus (5), jonka erityispiirteinä ovat yläkulmista viistetyt ullakkoikkunat ja vuorilaudat, tavallisesta poikkeava vaalea julkisivuväritys, vaaleankeltaiset nurkka-, räystäs-, ja vuorilaudat ja tummanharmaat ikkunapuitteet, sekä vanha diagonaali asbestisementtipaanukatto. Rakennusta on ilmeisesti kunnostettu 1980- tai 1990-luvulla kesäkäyttöön ottamista varten[2], mutta rakennus on edelleen autiona. Rakennus on paikoin huonossa kunnossa ja sen ympäristö on metsittymässä. Piharakennukset pientä varastorakennusta lukuun ottamatta on purettu.

Pasulan pihapiirin 30-luvulla rakennettu päärakennus on osa alueen eteläosan vanhempien rakennusten keskittymää. Pihapiiriin kuuluu myös arviolta samanikäinen punainen piharakennus sekä kesäpuoli 2000-luvulta. Kuva: Lauri Antila 2023.

Niskalan tilaan kuuluva riihi Koskitien varressa. Kuva: Lauri Antila 2023.

1 Museoviraston inventointi 1992.
2 Ibid.

Saunarakennus Koskitien varressa. Mainitsemisen arvoinen on vanha paloista tehty profiilipeltikatto. Kuva: Lauri Antila 2023.

Kukkolan vierastalojen 2010-luvulla rakennettu majoitusrakennus on hyvä esimerkki perinnerakentamiseen viittaavasta uusvanhasta tyylistä, joka on tyypillistä aleen uudisrakentamiselle. Kuva: Lauri Antila 2023.

Vierastalojen "aitat" poikkeavat alueen tyylistä epäsymmetrisellä harjakatolla, räystäättömyydellä ja kuultokäsittelyllä julkisivulla. Kuva: Lauri Antila 2023.

Pohjolan Safarien ja Kukkolan vierastalojen rakennukset

Rakennukset sijoittuvat Koskitieltä rantaan ulottuvalle kaistaleelle (6). Lähempänä tietä sijaitsevat 2000-luvulla rakennetut vierastalot on sijoiteltu osittain pihapiirimäisesti ja ne noudattavat alueen uudisrakennuksille tyypillistä uusvanhaa tyyliä, lukuun ottamatta viimeisimpänä rakennettuja "aittoja", jotka erottuvat ainoana selvästi modernia tyyliä noudattavana rakennuksena koko Kukkolankosken alueella. Lähimpänä koskitietä on valkoiseksi maalattu saunarakennus (7), joka on nykyään osa Kukkolan vierastalojen rakennuskokonaisuutta, mutta on ilmeisesti ollut paikalla jo niitä ennen. Paikalle on merkitty Alanärän tilaan kuuluva piharakennus jo 1970-luvun kartoissa.

Rannempana on tilausravintola Pohjolan Pirtti (8) ja siihen liittyvä saunarakennus. Ravintola on rakennettu vuonna 2002 Tervolasta siirretystä vanhan maalaistalon hirsirungosta[3], joka on jätetty näkyviin sekä ulko- että sisäpuolelle. Rungon lisäksi muita rakennusosia ei ilmeisesti ole säilytetty. Kosken rannassa sijaitsee 1900-luvun loppupuolella rakennettu toinen tilausravintola Siikakartano (9), joka on rakennettu vanhoista puomipuista. Rakennusta laajennettiin toisella ravintolasalilla vuonna 2007 rakennuksen siirryttyä Pohjolan Safarien omistukseen[4]. Rakennukseen kuuluu luultavasti samanikäinen paistokota.

3 Vierastalot.fi
4 Pohjolan Safarien toiminta tasaisessa kasvussa, Kemi-Tornio Kaupunkilehti 6/2012.

Siikakartano. Kuva: Lauri Antila 2023.

Pihapiirit

Vaikka alueelle on rakennettu jonkin verran myös täysin uusia rakennuskokonaisuuksia ja pihapiirejä, suurin osa kokonaisuuksista on rakentunut vähitellen ja niissä on rakennuksia eri aikakausilta. Alueelle ja alueen sisällä on siirrelty sekä suurempia että pienempiä rakennuksia eri aikoina, erityisesti hirsirakenteisia latoja siirretty pihapiireihin niiden jäätyä tarpeettomiksi alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Todennäköisesti siirtoja on tehty enemmän kuin mitä inventoinnissa tuli esille, ja tämän takia osa rakennuksista voi olla ajoitustaan vanhempia.

Alueen uusimpaa rakennuskantaa edustava asuinrakennus 2010-luvulta. Kuva: Lauri Antila 2023.

Kapeasta lamellihirrestä ilmeisesti loma-asunnoksi rakennettu rakennus kosken rannassa. Suurin osa rakennuksista sijaitsevat kauempana rannasta. Kuva: Lauri Antila 2023.

2000-luvun alussa entiselle pellolle rakennettu uusi pihapiiri ja vanhaa latoa jäljittelevä piharakennus. Kuva: Lauri Antila 2023.

Tyylipiirteet

Vaikka alueen rakennuskanta on sekoitus eri aikoina rakennettuja rakennuksia ja siihen kuuluu myös paljon uudempia rakentamista, rakennusten tyylipiirteet, muotokieli ja ulkoasu ovat huomattavan yhtenäisiä. Valtaosa rakennuksista noudattaa tai jäljittelee perinnerakentamisen tyyliä ja mittasuhteita, sekä pää- että piharakennuksissa. Valtaosa rakennuksista on harjakattoisia, korkeintaan 1 1/2-kerroksisia ja niissä on selvästi erottuvat nurkka-, räystäs- ja vuorilaudoitukset sekä pienet, usein ruudutetut ikkunat. Julkisivut ovat lähes poikkeuksetta puuta, joko laudoitettua tai hirsipintaista. Myös julkisivuvärit noudattavat pitkälti vanhoja perinneväreiä; punaista, keltaista, okraa ja korostusvärinä valkoista. Muita värejä, pääasiassa harmaata ja pastellisävyjä, esiintyy satunnaisesti.

1900-luvun jälkipuoliskon loivaharjaisia ullakottomia asuirakennuksia on alueella muutamia. Oikeanpuoleinen tiiliverhoiltu rakennus on alueen ainoita, joissa julkisivu ei ole puuta. Kuva: Lauri Antila 2023.

2000-luvulla maisemaan on ilmestynyt useita grillikatoksia, kasvihuoneita ja muita pienempiä piharakennuksia. Kuva: Lauri Antila 2023.

Ilmeisesti 1900-luvun jälkipuoliskon asuinrakennus, jossa on poikkeuksellisesti aumakatto. Alueen rakennukset ovat lähes poikkeuksetta harjakattoisia. Kuva: Lauri Antila 2023.

Kevytrakenteinen pulpettikattoinen varastorakennus 2000-luvulta. Kuva: Lauri Antila 2023.

Niskalan pihapiirin rakennukset. Ilmakuva: Tornion kaupunki 2023.

Kartta: Paikkatietoikkuna 2023.

PIHAPIIRI JA YMPÄRISTÖ

Niskalan pihapiiri edustaa Torniojokilaaksolle 1800-luvulla tyypillistä pihapiiriä. Pihapiirit olivat kulmista avoimia neliöpihoja, jota rajasivat kahdelta sivulta päärakennukset ja kahdelta piharakennukset, yleensä navetta, talli ja niihin liittyvät varastot. Vähänkin varakkaammissa pihapiireissä oli tyypillisesti kaksi päärakennusta. Lisäksi pihapiireihin saattoi kuulua kesäasuinkäytössä oleva kesäpirtti eli kesäpuoli.[1] Niskalan alkuperäisestä neliöpihasta ovat jäljellä kaksi päärakennusta, kesäpirtti ja tallinavetta. Suljettu piha on kuitenkin auennut etelään ja lounaaseen, koska sitä puolta rajanneet rakennukset, vanha navettarakennus ja tallinavetan jatkona ollut karjalato, on myöhemmin purettu. Nykyinen pihapiiri on levittynyt laajemmalle alueelle myös uusien ja muualta siirrettyjen rakennusten myötä.

1 Heljala, Seppälä, Elo 2012, s.62-63.

Ilmakuvassa vuodelta 1947 näkyy Niskalan alkuperäinen neliöpiha ja tilaa ympäröivät avoimet pellot, joista nykyään on jäljellä vain eteläpuolinen peltoalue. Pihapiirin pohjoispuolella on 1930-luvulla rakennettu navettarakennus, jonka säilynyt osa kuuluu nykyään eri tontille. Oikealla vuoden 2023 ilmakuva. Kuvat: Paikkatietoikkuna.

Pihapiirissä on ilmeisesti vielä 1990-luvulla toiminut vuonna 1980 perustettu Heikkilän kotimuseo, jonka myötä pihapiiriä täydentämään on 1980-luvulla siirretty aittoja ja muita pienempiä piharakennuksia. Museoon on historiallisen pihapiirin lisäksi kuulunut ainakin kahteen aittaan koottuja eri aikakausien maatalouden, kalastuksen ja käsitöiden työ- ja tarvekaluja, joiden lukumäärä oli vuoden 1992 inventoinnin mukaan huomattava. Museo on ollut ainakin jollain tasolla auki myös yleisölle, ja siihen on käynyt tutustumassa koululais- ja muita ryhmiä sekä lukuisia yksityishenkilöitä.[2]

Pihapiiriin kuuluvat tontit ovat alun perin ulottuneet rantaan saakka, mutta nykyään rantakaistale tilan kohdalla kuuluu koskikentältä ulottuvaan perinnekalastuksen suojelualueeseen[3]. Pihapiirin ympäristö on säilynyt avoimena paremmin kuin alueella keskimäärin, vaikka onkin paikoitellen pusikoitumassa. Etelästä lähestyttäessä pihapiiriä edeltävä avoin maisema-alue on alueen viimeisiä Koskitieltä avautuvia peltomaisemia, ja sen yli avautuu näkymä sekä pihapiiriin että koskelle. Pihapiirillä on siksi rakennushistoriallisten arvojen lisäksi merkittävä maisemakuvallinen arvo.

2 Museoviraston inventointi 1992.

3 Kukkolankosken rantaosayleiskaava 2000.

Koskitien suuntaisen päärakennuksen eteläpääty Koskitieltä katsottuna. Kivitalomainen ulkoasu erottuu heti ympäristön muista rakennuksista. Kuva: Lauri Antila 2023.

Pihanpuoleiselle julkisivulle ei ole koskaan tehty julkisivulaudoitusta. Kertoman mukaan lopuista laudoista tehtiin ”evakkolaatikoita” Ruotsiin lähetettäväksi. Kuva: Julia Leppälä 2023.

RAKENNUKSET

Rakennusten historiatiedot perustuvat Museoviraston vuoden 1992 inventointiin ja Matti Kanniaisen ja Ilkka Heikkilän haastatteluihin 11.10.2023. Näiden kohdalla viitteitä ei ole erikseen merkitty.

Räystäsdetaljien ja nurkkalautojen liitos. Porrastetun kokonaisuuden lisäksi yksittäisiin listoihin on höylätty erilaisia profiileja. Kuva: Lauri Antila 2023.

Koskitien suuntainen päärakennus

Koskitien suuntainen päärakennus on siirretty 1880-luvulla noin kuuden kilometrin päästä Aapajoelta. Rakennus edustaa 1800-luvun loppupuolen yleisintä asuinrakennustyyppiä, paritupaa, jossa talon keskellä olivat porstua ja porstuakamari, ja kummassakin päädyssä tupa. Toisen päädyn tupa saatettiin myös jakaa kahdeksi kamariksi, kuten on myös Niskalan tapauksessa.[4] Julkisivuiltaan rakennus noudattaa vallalla ollutta empiretyyliä, johon kuuluivat yksinkertainen vaakalaudoitus ja kivitalojen detaljiikkaa jäljittelevät voimakkaat nurkkalaudoitukset ja räystäiden porrastetut aluslaudoitukset, jotka on taitettu päätyjulkisivuille ns. kissanpenkeiksi.[5] Rakennuksessa ei ole erillistä kuistia, niiden yleistyttyä vasta 1900-luvun alkupuolella[6].

Rakennus on säilynyt sekä huonejaoltaan että julkisivuiltaan alkuperäisenä, lukuun ottamatta katon vaihtamista päreestä huopakatteeksi 1970-luvulla, sekä piippujen purkamista ja katon paikkausta näiltä kohdin 1990-luvulla. Rakennus on ollut tyhjillään vuodesta 1988, ja on ylläpidon puutteen vuoksi ainakin julkisivujen puolesta huonossa kunnossa. Rakennuksella on lähes täysin muuttamattomana ja alkuperäisenä 1800-luvulta säilyneenä päärakennuksena huomattavia säilyneisyysarvoja sekä rakennushistoriallisia arvoja sen ajan tyypillisen tyylisuunnan ja rakennustyypin edustajana. Lisäksi rakennuksella on maisemakuvallinen arvo osana pihapiiriä.

4 Heljala, Seppälä, Elo 2012, s.62-63.
5 Ibid. s.62.
6 Ibid. s.63.

Kuva: Julia Leppälä 2023.

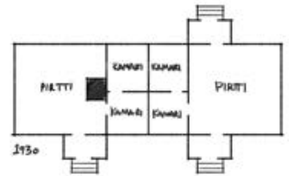
Itä-länsisuuntainen päärakennus

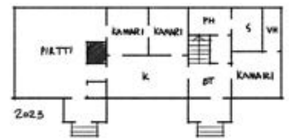
Toinen päärakennus on rakennettu arviolta samoihin aikoihin toisen päärakennuksen siirtämisen kanssa, eli 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa. Kuten Koskitien suuntainen päärakennus, myös toinen päärakennus on alun perin ollut kuistiton paritupa, jossa keskellä ovat olleet porstua ja porstuakamari, ja molemmin puolin tuvat. Toisesta päärakennuksesta poiketen toista tupaa ei ole jaettu kamareiksi, vaan kaksi kamaria on tehty tuvan perälle rakennuksen tienpuoleiseen päähän. Kamarit on saatettu tehdä myöhempänä laajennuksena. Rakennusten laajentaminen päädystä oli ajalle ja alueelle tyypillistä, mikä johti pitkänomaisiin ja usein kaksikuistisiin päärakennuksiin[7].

1930-luvulla rakennus jaettiin puoliksi talon omistaneiden veljesten kesken, ja sisätiloja muutettiin niin, että molempiin päätyihin tuli pirtti ja talon keskelle yhteensä neljä kamaria. Samalla rakennettiin pääjulkisivun kaksi kuistia, joista oli sisäänkäynnit pirtteihin. Tätä ennen sisäänkäynti on todennäköisesti ollut talon keskeltä suoraan porstuaan, kuten parituville oli tyypillistä. Talon pohjoispuolelle tehtiin lisäksi itäpään pirttiin liittyvä kolmas sisäänkäynti ja kuisti, johon liittyi pohjoispuolella sijaitseva, nykyään eri tonttiin kuuluva navettarakennus.

7 Heljala, Seppälä, Elo 2012, s.62-63.

Rakennuksen pohjamuutokset suurpiirteisesti perustuen vuoden 1992 inventointiin liitettyihin käsivaraisiin piirustuksiin ja kohteessa käyntiin vuonna 2023.

Pohjoispuolen kuisti purettiin 1970-luvulla, ja sen kohdalle tehtiin uudet pesu- ja saunatilat. Samassa yhteydessä itäpäätä vintistä muutettiin asuinhuoneeksi ja länsipään jäljelle jääneen pirtin suora sisäkatto muutettiin lakikatoksi. Lisäksi lisäeristettiin lattiat, vaihdettiin suurin osa ikkunoista ja puretiin vanhat muurit leivinuunia lukuun ottamatta. Sisätilat ovat väreiltään ja materiaaleiltaan edelleen 1970-luvun asussa.

Alun perin punaiset kuistit olivat pitkään maalattuna keltaisiksi, mutta ne palautettiin 1990-luvulla takaisin alkuperäiseen väritykseensä. Julkisivujen väri on vaihtunut myöhemmin punamullasta kirkkaampaan punaiseen. Katto on vaihdettu mustaksi palahuopakatteeksi 1990-luvulla, mitä ennen talossa oli kolmiorimahuopakatto, ja luultavasti alun perin päre. Rakennus on ollut asumattomana vain vähän aikaa ja vaikuttaa olevan hyvässä kunnossa. Etelänpuoleinen pääjulkisivu on pintamateriaaleiltaan paikoin huonokuntoinen.

Kuistien yksityiskohdat antavat koristeellisen vaikutelman, vaikka yksittäiset elementit on toteutettu yksinkertaisesti. Osa kuistien ikkunoista ja vintin räystäsikkunat ovat säilyneet alkuperäisinä. Kuva: Julia Leppälä 2023.

Rakennuksen julkisivujen detaljiikka on hienovaraisempaa ja kevyempää kuin Koskitien suuntaisessa päärakennuksessa, mutta sekä kokonaisuudessa että yksityiskohdissa näkyy edelleen empiretyyliin kuuluva yksinkertaisuus. Vaakalaudoituksen lisäksi seinien ylä- ja alaosissa on käytetty listalla erotettua pystylaudoitusta, ja räystäiden ulkoasu on kevyempi voimakkaan räystäslistoituksen puuttuessa. Ikkunadetaljit ja muuta rakennusta koristeellisemmat kuistit on lähempää katsottuna toteutettu yksinkertaisilla profiloimattomilla vuorilaudoilla.

Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa tyypillisenä parituvasta kehittyneenä pitkänä päärakennuksena ja muutoshistoriansa ja ajallisen kerrostuman takia. Säilyneisyysarvoa on varsinkin julkisivujen alkuasun puolesta, vaikka yksittäisiä rakennusosia onkin vaihdettu ja muutettu. Toisen päärakennuksen tapaan rakennuksella on myös maisemakuvallinen arvo osana pihapiiriä.

Piharakennukset

Koskitien suuntaiseen päärakennukseen kuuluu sen eteläpuolella oleva todennäköisesti samaan aikaan rakennettu tallinavetta, jonka toisesta päästä on purettu karjalato 1970-luvulla, sekä aitta Koskitien varressa ja Koskitien toisella puolella sijaitseva riihi. Loput rakennuksista kuuluvat toiselle päärakennukselle.

Alkuperäiseen neliöpihaan kuuluva kesäpirtti on rakennettu 1930-luvulla heti päärakennuksen muutostöiden ja kuistien rakentamisen jälkeen. 1970-luvulla pihapiirin pohjoispuolelle rakennettiin suuri L:n mallinen navettarakennus, ja purettiin alkuperäinen neliöpihan lounaisnurkan täydentänyt vanha navetta. Uusi navetta oli käytössä aina 2000-luvun vaihteeseen saakka, jolloin karjanpito tilalla loppui. Lyhyempi sivusiipi on tämän jälkeen purettu.

Eniten pihapiiriin siirrettiin rakennuksia 1980-luvulla, jolloin pihapiirin pohjoispuolelle siirrettiin kaksi aittaa, paistokota ja kaksi latoa. Toinen aitta on noin 700 metrin päästä nyt jo puretusta Kiviniemen pihapiiristä, toinen, ylöspäin levenevä aitta on Peltoniemeltä Ylitorniosta. Paistokota tehtiin osasta Kukkolan koululta siirrettyä vuonna 1908 rakennettua navettaa. Nykyisin autotalliksi muutettu saunarakennus on rakennettu 60-luvulla ja sen jatkona oleva liiteri myöhemmin. Uudempi autotalli on 80-luvulta, ja sen paikalta on purettu vanhempi piharakennus.

Piharakennukset ovat tällä hetkellä pääasiassa varastokäytössä tai ilman käyttöä. Osa rakennuksista on huonossa kunnossa.

Pihapiiri Koskitieltä kuvattuna. Etualalla vasemmalla 1970-luvulla rakennettu navettarakennus ja oikealla päärakennuksen edessä vanha tallinavetta. Kuva: Lauri Antila 2023.

Pihapiirin pohjoisosaan 80-luvulla siirrettyjä rakennuksia. Kuva: Julia Leppälä 2023.

Entinen sauna ja liiteri. Kuva: Julia Leppälä 2023.

Lähteet

Verkkolähteet

Adalmiak. Czesław; Vepsäläinen, Mia; Strandell, Anna; Hiltunen, Mervi J.; Pitkänen, Kati; Hall, C. Michael; Rinne, Janne; Hannonen, Olga; Paloniemi, Riikka ja Åkerlund, Ulrika. 2015. Suomen ympäristökeskus. Vapaa-ajan asuminen Suomessa. [online] [luettu 25.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/5f83c8d5-f0c5-4a04-9f89-ed6d42da1132/content

”Etelä-Lappi – merellistä ja mantereista ilmastoa” 2022. Ilmasto-opas.fi. [online] [luettu 10.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.ilmasto-opas.fi/artikkelit/etela-lappi-merellista-ja-mantereista

Hannukainen, Heidi. "Koitelinkoskella rentoudutaan luonnonhelmassa". Yle [online] [luettu 13.11.2023]. Julkaistu 2.8.2011. Saatavilla www-muodossa: https://yle.fi/a/3-5400484

Helsingin suomalainen klubi. ”Suomi on muuttunut vuosisadassa maatalousmaasta jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi”. itsenäisyys100.fi. [online] [luettu 14.12.2023]. Saatavilla www-muodossa: http://itsenaisyys100.fi/suomi-on-muuttunut-vuosisadassa-maatalousmaasta-jalkiteolliseksi-yhteiskunnaksi/

”Karttajäljennös Imatran Voima Oy:n Alapitkä-Kukkolankoski voimansiirtoa varten käyttöoikeuden rajoituksin pakkolunastettavista alueista Tornion kaupungissa”. Astia. 1980 [online] [luettu 25.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1722397472

Koskenranta, Matti. "Pohjolan Safarien toiminta tasaisessa kasvussa". Kemi-Tornio Kaupunkilehti. [online] [luettu 23.10.2023]. Julkaistu 14.6.2012. Saatavilla www-muodossa: https://issuu.com/finland/docs/kemitornio23/6

Kielikello. ”Meänkieli, yksi Ruotsin vähemmistökielistä”. 2000. [online] [luettu 10.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.kielikello.fi/-/meankieli-yksi-ruotsin-vahemmistokielista

Koivisto, Anitta. ”Yrittäjä lepää yön aikana. Seppälän perheyritysryppäässä juhlittiin 50 vuotta.” Kemi-Tornion kauppalehti. 21.10.2015. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://issuu.com/finland/docs/kemitornio432015/4

”Kukkolan kylä.” kukkolankoski.fi. [online] [luettu 4.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://kukkolankoski.fi/kukkolan-kyla/

Kukkolan vierastalojen verkkosivusto. [online] [luettu 24.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.vierastalot.fi

Lapin liitto. Länsi-Lapin-maakuntakaava, selostus. 2014. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2020/11/Lansi-Lapin-maakuntakaavaselostus-lainvoima.pdf

Lapin liitto. Länsi-Lapin-maakuntakaava, selostuksen tiivistelmä. 2014. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2020/11/Lansi-Lapin-maakuntakaavaselostuksen-tiivistelma.pdf

Leppävuori, Anna. ”Näin ilmasto muuttuu Meri-Lapissa: Lumen sijaan voi tulla vettä jopa keskitalvella”. Yle. [online] [luettu 10.10.2023]. Julkaistu 19.11.2015. Saatavilla www-muodossa: https://yle.fi/a/3-8464129

”Lippokalastusperinne matkalla Unescoon”. Kukkolankoski.fi. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://kukkolankoski.fi/lippokalastusperinne-matkalla-unescoon/

”Lippo-oikeus ja osakaskunta”. Kukkolankoski.fi [online] [luettu 27.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://kukkolankoski.fi/lippo-oikeus/

”Luonnos kävelysillasta Kukkolankoskelle”. 2019. tilaidea.fi. [online] [luettu 25.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://tilaidea.com/projektit/luonnos-kavelysillasta-kukkolankoskelle/

Meän sana. Meänkielen sanakirja [online] [luettu 3.11.2023] Saatavilla www-muodossa: https://meankielensanakirja.com/sv/sana/id/36393/

Museovirasto. Museoviraston verkkopalvelu, Luonto, vesistöt ja meri, Maisemat. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto

Museovirasto. Museoviraston verkkopalvelu, Tietoa meistä, Unescon kansainväliset kulttuuriperintösopimukset. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx

Museovirasto, valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. ”Kukkolankosken kalakenttä”. 2009. [online] [luettu 16.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2166

Pelttari-Heikka, Sari. ”Kukkolankoskella parturoitiin puut maiseman edestä, video”. Lapin kansa [online] [luettu 10.10.2023]. Julkaistu 9.10.2017. Saatavilla www-muodossa: https://www.lapinkansa.fi/kukkolankoskella-parturoitiin-puut-maiseman-edesta/983867kvatxid=lnugypblk9ywch47ld

Rantamartti, Tiinamaija. ”Riippusilta yli Tornion kulkisi kuohuvan kosken päällä – vuosikymmenten haave halutaan rajajoella vihdoin todeksi”. Yle [online] [luettu 25.10.2023]. Julkaistu 28.6.2022. Saatavilla www-muodossa: https://yle.fi/a/3-12512240

Tilastokeskus. Kesämökit alueittain, 1970-2022. [online] [luettu 25.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__rakke/statfin_rakke_pxt_116j.px/

Tornion kaupunki. Kaavoituskatsaus 2022-2023. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.tornio.fi/wp-content/uploads/2023/06/kaavoituskatsaus-2023.pdf

Tornion kaupunki. "Karungin koulu". [online] [luettu 8.12.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.tornio.fi/kasvatus-ja-opetus/opetuspalvelut/peruskoulut/karungin-koulu/

Tornion kaupunki. "Lippokalastusperinne matkalla Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon". 29.6.2023. Tornio.fi [online] [luettu 8.12.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.tornio.fi/ajankohtaista/lippokalastusperinne-matkalla-unescon-aineettoman-kulttuuriperinnon-luetteloon/

Tornion kaupunki. Tornion kaupungin rakennusjärjestys. [online] [luettu 25.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.tornio.fi/wp-content/uploads/2018/06/rakennusjarjestys-kunnall-asetuskokoelmassa.pdf

Tornion kaupunki. Tornion kaupunkistrategia 2021–2025. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.tornio.fi/wp-content/uploads/2022/09/tornion-kaupunkistrategia-2021-2025.pdf

Tornion kaupunki. Tornion yleiskaava 2040 osallistumis ja arviointisuunnitelma. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.tornio.fi/wp-content/uploads/2023/06/tornion-yleiskaava-2040-osallistumis-ja-arviointisuunnitelma.pdf

Ulkoministeriö. ”Suomen itsenäistymistä edeltävä aika: ulkoasioiden hoito autonomian aikana”. [online] [luettu 10.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://um.fi/suomen-itsenaistymista-edeltava-aika

Ulkoministeriön ja Suomen ulkomaanedustustojen tuottama verkkosivusta. Unesco, Suomen pysyvä edustusto, Suomi ja Unesco. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://finlandabroad.fi/web/unesco/suomi-ja-unesco

”Valtatie 21” 2022. mattigronroos.fi. [online] [luettu 10.10.2023] Saatavilla www-muodossa: https://www.mattigronroos.fi/w/index.php/Valtatie_21

Vesi.fi. ”Tulvakarttapalvelu”. [online] [luettu 8.12.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.vesi.fi/vesitieto/tulvakarttapalvelu/

”Väkijoukko seuraa sähköjohdon vetoa pylväälle Tornionjoen rannassa Petäjäskoski-Kalix-linjassa”. Finna.fi. 1959. [online] [luettu 25.10.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.finna.fi/Record/elektra_ah.M011-1000446?sid=3204494595&imgid=1

Ympäristöhallinnon verkkopalvelu. Rakennettu ympäristö, kaavoitus ja alueiden käyttö. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/kaavoitus-ja-alueidenkaytto

Ympäristöhallinto. Ympäristöhallinnon verkkopalvelu, Rakennettu ympäristö. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/elava-kulttuuriymparisto

Painetut lähteet

Alatalo, Hannu. 2006. Pää vai pyrstö. Kukkolan kylä kosken äärellä. Kukkolan kyläyhdistys.

Heljala, Minna; Seppälä, Sirkka-Liisa ja Elo, Tiina. 2012. Joen ja meren rajakaupunki. Tornion kulttuuriympäristöohjelma. Helsinki: Edita Prima Oy.

Iltanen, Jussi. 2011. Radan varrella – Suomen rautatieliikennepaikat. Karttakeskus.

Niskala, Jarno. 2018. Kukkolan kalastuskylä. Erweko Oy. Saatavilla www-muodossa: https://kukkolankoski.fi/wp-content/uploads/2020/04/fi-kukkola-210x297mm.pdf

Tornion kaupunki. Kukkolankosken rantaosayleiskaava, selostus. 2000.

Julkaisemattomat lähteet

Rakennuskulttuurin inventointi. 1992. Museovirasto.

Keskustelut

Asukas Esa Laurin haastattelu kohdekäynnillä, haastatellut Lauri Antila, Julia Leppälä ja Sanni Tahkola 20.9.2023

Asukkaiden Matti Kanniaisen ja Ilkka Heikkilän haastattelut kohdekäynnillä, haastatellut Lauri Antila, Julia Leppälä ja Sanni Tahkola 11.10.2023

Kuvalähteet

Antila, Lauri. 2023.

Forstén, Lennart. "Aavasaksa ja Ylitornion kirkko, kuvitusta teokseen Finland framställdt i teckningar, vihkot XXIV-XXVII". 1849. Kansallisgalleria/Ateneumin taidemuseo. Saatavilla www-muodossa: https://www.finna.fi/Record/kansallisgalleria.08000C688B2FEBE478BF491DA4D64AE6?sid=3317876823

Lapin liitto. Länsi-Lapin-maakuntakaava, selostus. 2014. Saatavilla www-muodossa: https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2020/11/Lansi-Lapin-maakuntakaavaselostus-lainvoima.pdf

Leppälä, Julia. 2023.

Maanmittauslaitos. Paikkatietoikkuna -karttapalvelu. kartta.paikkatietoikkuna.fi

Norrman, Jan. "Karl Gustav 182:1 (Fotografi)". 1994. Riksantikvarieämbetet. Jan Norrmans flygbilder. Saatavilla www-muodossa: https://app.raa.se/open/arkivsok/document?uri=https%2F%2Fpub.raa.se%2Fdokumentation%2Ff7f5e43b-4e60-4652-8331-8d7f736bbb61;

Paulaharju, Samuli. "Siian lippoaja, Jylhä". 1936. Museovirasto. Kansantieteen kuvakokoelma, Samuli Paulaharjun kokoelma. Saatavilla www-muodossa: https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.1E4A6A372366E7F9B2D231D2B4D377FE

Sauri, Eero. "Etusivun kuva 19.7.1956: Siikalippo ja Kukkolankoski". 1956. Museovirasto. JOKA Journalistinen kuva-arkisto, Eero Saurin kokoelma. Saatavilla www-muodossa: https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.7f8f2e3f-ea4f-45e6-84a3-117b9a89260e

Sauri, Eero. "Etusivun kuva 19.7.1956: Siikalippo ja Kukkolankoski". 1956. Museovirasto. JOKA Journalistinen kuva-arkisto, Eero Saurin kokoelma. Saatavilla www-muodossa: https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.62529c23-011f-4aeb-90c0-89f1aee234fa

Sirenius, U. T. "Mertoja". 1908. Museovirasto. Kansantieteen kuvakokoelma. Saatavilla www-muodossa: https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.DD686F7601DF15218158E26EDAD4570D

Tahkola, Sanni. 2023.

Tornion kaupunki. Kukkolankosken rantaosayleiskaavakartta. 2000.

Tornion kaupunki. Tornion kaupungilta saatu kuvagalleria. 2021.

Kuva: Lila Hopia, 2023

Kala-aittoja Kukkolankoskella. Kuva: Tornionlaakson museo, Kalevi Raunama 1992

Historia – Keskiajalta Venäjän valtaan, asutuksen synty ja vakiintuminen

Petteri Hiltunen, Lila Hopia, Riku Repo

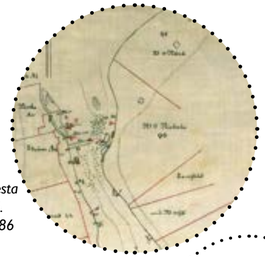
Kukkolankoski sijaistee Torniojoen varrella, n. 15 km Tornion kaupungista pohjoiseen. Koski on Torniojoen vuolaimpia virtapaikkoja ja kuuluisa runsaasta kalansaannista sekä rikkaasta kalastusperinteestä. Nämä ominaispiirteet leimaavat yhä vireää kyläyhteisöä.

Historiakatsaus alkaa pysyvän asutuksen saapumisesta viime vuosituhannen alussa. Muutamassa vuosisadassa hallinto vakiintui sekä maallisen että kirkollisen vallan osalta. Luonnonvaroiltaan rikas seutu vaurastui vaikka 1700- luvun levottomuudet ja Suomen sota jättivät jälkensä myös Kukkolaan. Varsinkin jälkimmäisen seurauksen olivat kylälle mittavat kylän jakaantuessa kahden valtakunnan alueelle. Modernille ajalle tultaessa kauppa ja elinkeinot kehittyivät vaikka Lapin sota jätti jokivarteen suurta tuhoa. Nykyään kylä toimii vireästi omaa historiaansa arvostaen ja vaalien.

KUKKOLANKOSKEN HISTORIAN TAPAHTUMIA AIKAJANALLA

Tornionlaakso

Kukkola ja Kukkolankoski

Kartta Kukkolankoskesta vuodelta 1886. Riksarkivet 1886

PYSYVÄ ASUTUS SAAPUU JOKI-VARRELLE

n. 1030

TONRIONLAAKSO MERKITTÄVÄNÄ KAUPANKÄYNNIN PAIKKANA

1500-luku

SUURI POHJANSOTA, ISOVIHA JA PIKKUVIHA

1700-luku

KYLÄ JAKAUTUU KAHTIA

1809

ISOJAKO

ENSIMMÄINEN NUORISOSEURA POHJOLAN TAIMI PERUSTETAAN KUKKOLAAN

1875

1893

KIERTOKOULUN PERUSTAMINEN KUKKOLAAN

Kauppamiehet Tornionlaaksossa venäläisten kanssa. Kuva:Olaus Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus, 1558

ENSIMMÄINEN MAAILMANSOTA, JÄÄKÄRILIIKE

1914-18

KUKKOLANKOSKEN VAURASTA AIKAA

1920-30-luku

TOINEN MAAILMANSOTA, LAPINSOTA

1939-1945

MAATALOUDEN MERKITYS ELINKEINONA HIIPUU

1960-luku

UITTO LOPPUU TORNIONLAAKSOSSA

1971

Jokilautta Torniojoen koskissa. 1950. Kuva: Lusto - Suomen Metsämuseo

KESKIAJALTA VENÄJÄN VALTAAN - ASUTUKSEN SYNTY JA VAKIINTUMINEN

Pysyvän asutuksen synty ja vakiintuminen

Peräpohjolan asujaimistosta keskiajalla on monenlaisia näkemyksiä. Tiettävästi kainuulaiset eli kveenit asuttivat seutua, ja Tornion seudulle he olisivat asettuneet 890- luvulla[1]. Jokilaaksoon Kukkolankosken seudulle pysyvästi asumaan päästiin maannousemisen paljastettua jokivarren n. vuonna 1030.[2]

Määrätietoisempi asutustoiminta pääsi käyntiin 1300-luvulla. Samalla julkinen valta alkoi kehittyä. Seurakuntatoiminnasta on merkintöjä 1320- luvulta[3]. Pähkinäsaaren rauhan jälkeen 1323 Ruotsi alkoi ulottaa valtaansa pohjoiseen ja itään ja v. 1328 Ruotsin valta ulottui jo Oulujoelle saakka Pohjois-Pohjanmaalle.[4] Pysyvän asujaimiston juuret lienevät lähinnä hämäläisperäistä, myöhemmin 1500-luvun vaiheilla myös savolaisia muutti alueelle.[5]

Kirkollisen ja maallisen vallan vakiintuminen 1500- ja 1600-luvuilla - birkarlien aika

Vaikka 1400-luvulla Novgorodilaiset tekivät raakoja ryöstöretkiä Pohjanmaalle ja Kainuuseen, Torniojokilaakso oli pääosin turvassa näiltä[6]. 1500- luvulla Tornio kehittyi kauppapaikaksi jonne saapui väkeä joka suunnasta. Torniojoen kaloja vaihdettiin kaukaisten maiden tavaroihin[7] ja kauppa kävi ilmeisen hyvin.

1 Tervo, 2003, s.25
2 Julku, 1985, s.124
3 Julku, 1985, s.129
4 Tervo, 2003, s.16
5 Alatalo, 2006, s.11
6 Julku, 1985, s.113
7 Paulaharju, 1937, s.32

Kauppamiehet Torniolaaksossa venäläisten kanssa. Kuva: Olaus Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus, 1558

Myös Kukkolassa eri talojen määrä oli nousussa; 1543 Kukkolassa oli 14 savua ja Närässä 4. Vuonna 1600 Kukkolassa oli jo 25 ja Närässä 6 savua.[8] Myös 1600-luku oli vaurasta aikaa. Lohi, turkikset ja suola olivat tärkeimmät kauppatavarat. Kirkollinen elämä jokilaaksossa oli myös vakiintunut.

Jokilaaksossa oli varhain otettu käyttöön ruotuväkijärjestelmä, jonka aikanaan suuret palkkiot lienevät olleet osaltaan tuomassa vaurautta alueelle.[9] Edes 1695-97 nälänhätä ei koskettanut pahasti jokilaaksoa seudun vaurauden ja ruotsalaisperäisen Länsi-Pohjan hyvän hallinnon takia, joka varautui ennalta tilanteeseen.[10]

Alueella asui birkarleja, pirkkalaisia. He olivat vauraita talonpoikia jotka olivat saaneet valtuutuksensa kruunulta, eräänlaisia kyläpäälliköitä. Maineikkain heistä oli Niilo Niilonpoika Oravainen Vojakkalan Oravaisensaaresta. Kukkolan alueella oli kaksi birk-oikeudet omaavaa sukua, Harri joen länsipuolella ja Kallio nykyisen Suomen Kukkolan puolella. Nämä suvut elänevät alueella edelleen. Birkarlien valta lakkasi 1600- luvulle tultaessa kruunun vahvistuttua järjestelmän jäädessä tarpeettomaksi.[11]

8 Julku, 1985, s.179
9 Julku, 1985, s.228
10 Julku, 1985, s.205
11 Alatalo, 2006, s.14

1700- luku - suuri Pohjan sota, isoviha ja pikkuviha

Uusi vuosisota alkoi epävakaissa merkeissä, suuri Pohjan sota aiheutti kehityksen taantumista ja pian sen jälkeen venäläisten terrori ulottui jokivarteen saakka sovihan muodossa. Tornion kaupunki poltettiin 1714 ja se oli autio seuraavat vuodet. Jokivartta ei kuitenkaan miehitetty, mutta siellä elettiin ryöstöretkien pelossa ja tiloja autioitui.[12] Isovihaa seurasi pikkuviha jonka väkivaltaisuudet eivät yltäneet jokilaaksoon saakka. Tämän jälkeen asutustoiminta jälleen kiihtyi. Väkeä oli paennut levottomina aikoina alueelle joen alajuoksulta ja kaakosta. Vuonna 1741 myönnettiin ensimmäisen sukupolven uudisraivaajille verovapaus, joka kiihdytti asutuksen leviämistä.[13] 1700- luvun loppu olikin Kukkolassa vaurauden aikaa, ja vuosisadan loppuun tultaessa Kukkola oli Jokilaakson suurin kylä[14].

Myös asumisen taso kehittyi. Vanhastaan Torniolaaksolainen pirtti tarkoitti rakennusta jossa oli tyypillisesti porstua, porstuanperäkammari sekä huone joka toimi makuuhuoneena ja keittiönä. Tässä oli luonnonkivistä ladottu tulisija jossa savu tuli kivien välistä ja jonka päällä avattava aukko katossa savun poistumista varten.[15] Pikkuhiljaa maaseudullekin alettiin tehdä "valkoisia pirttejä", ulospäin lämpeneviä taloja. Ikkunat suurenivat ja lasiruudut yleistyivät. Perustukset ja uunit kehittyivät. Toki uudistiloilla tehtiin vain aluksi vain välttämättömät suojat, korsusta saunapirttiin ja siihen liittyviin karjasuojiin. Vaurastumisen myötä asumisen taso kohosi myös uudistiloilla. Talonpoikaispirttien kalustus oli yksinkertainen, pöytä, kiinteät, myös vuoteina palvelevat penkit.[16]

12 Alamäki, 1993, s.20
13 Julku, 1985, s.241
14 Alamäki, 1993, s.52

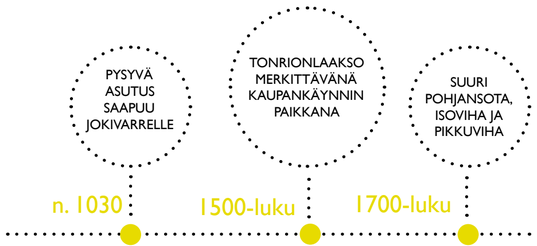

Karl Fredrik Akrell, suomalainen pirtti Torniossa 1806. Kuva: Turun taidemuseo

15 Alamäki, s.326
16 Julku, 1985, s.245

Lohenkalastusta. Kuva: Olaus Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus. 1885

VENÄJÄN VALLAN AIKA, KYLÄN JAKAANTUMINEN JA ISOJAKO

Kylä jaetaan kahtia

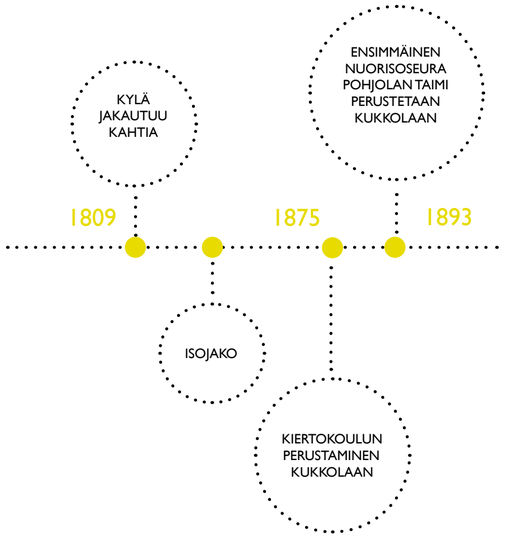
Suomen sodan taistelut eivät ulottuneet Tornion alueelle, ainoastaan joitain väkivaltaisia tiedusteluretkiä tehtiin jokilaaksoihin[17]. Suurempi vaikutus sodalla oli solmitun rauhan muodossa. Vuoden 1809 rauhassa jokilaakso jaettiin kahtia Venäjän vallan alle jääneen Suomen ja Ruotsin kesken. Vanhastaan yhtenäiset jokivarren kylät jaettiin eri maihin ja eri hallinnon alle. Sinällään kylän sisäiseen kanssakäymiseen uusi raja ei vaikuttanut juurikaan; kylä toimi kuten se on toiminut ennenkin. Virallisetkin rajajärjestelyt saatiin valmiiksi vasta usean vuoden päästä 1824. Uuden raja vaikutukset olivat silti merkittävät, Tornion kauppa supistui suuresti, ja kaikki hallinto joen vastarannoilla jakaantui eri yksiköihin. Tämä koski niin kirkollista kuin maallistakin hallintoa ja elämää. Seurakunnat, kaupungit ja jopa kalastusoikeudet lohenpyyntiä lukuun ottamatta piti järjestää uuden valtakunnan rajan mukaan.[18]

Isojako

1700-luvulla maassamme alkanut isojako ylsi Kukkolaan vasta 1841.[19] Isojaon tarkoitus oli vakauttaa maanomistusolot, eli maata tuli antaa jokaiselle talolle yhtenäisenä suurena kokonaisuutena. Tämä koski niin viljelys- kuin metsämaata, liikamaan jäädessä valtiolle. Isojako avasi tietä myös torppari-laitoksen synnylle. Osa väestä ei halunnut lähteä uudistilallisiksi maksettavan taloveron takia, vaan jäätiin mieluummin torppareiksi kotitilan kylkeen. Tätä edisti luotto hyvään kohteluun ja töiden riittämiseen kantatilalla.[20] Isojaon vaikutuksesta Kukkolaan on vaikea löytää tarkempaa tietoa. Suullisen tiedon mukaan nykyiset kalastusoikeudet ovat suoraa jatkumoa isojaon jälkeisistä sopimuksista. Isojaossa kerrotaan maat jaetun siten, että koskioikeudet saanut talo sai vain puolet maista verrattuna kalastusoikeudetta jääneisiin taloihin. Tämän kerrotaan aiheuttaneen eripuraa aiemmin ja vaikka nykyään kalastuksen merkitys toimeentulona on merkittävästi vähentynyt, kuuluu kyläläisten puheessa edelleen tämän jaon kaikuja.[21] Kalastusoikeuksista ja siianjaon monimutkaisista periaatteista kerrotaan tarkemmin kohdassa kalastus.

17 Julku, 1985, s.283
18 Julku, 1985, s.274
19 Kulttuuriympäristöselvitys, s. 6
20 Julku, 1985, s. 243

21 Esa Lauri, keskustelu 20.9.2023

Sosiaaliset olot

Vaikka yleinen elintaso nousikin 1800-luvun kuluessa, ei köyhyys kadonnut. Vauras ja kalaisa Kukkola selvisi 1860-luvun nälkävuosista kohtuullisen hyvin, mutta kerjäläisiä riitti Kukkolaankin, ja oli Kukkolassa köyhyyttä omastakin takaa. Vauraammat talot huolehtivat omasta väestään, mutta varsinaisesta köyhäinhoidosta vastasi seurakunta joka oli jakanut talot ruotuihin, joiden avulla köyhiä avustettiin. Kuitenkin varsinkin lasten asemaa pidettiin huonona. 1879 köyhäishoito siirtyi kunnille jolloin tilanne parani. [22]

Yhteiskunnan lisäksi myös kyläyhteisö avusti heikompiosaisia, kesäisin paistokodassa päivittäin kiehuneesta siikakeittopadasta riitti myös heille, jotka eivät muualla saaneet syödäkseen.[23] Tämä jatkui 1950- luvulle ja taisipa tuota soppaa saada vielä senkin jälkeen. Paistokodalla kuulee yhä tarinoita kodan emännästä Alli Kalliosta sekä kylän yhteisöllisestä siikakeitosta.[24]

Yleisten elinolojen parantuessa aikaa jäi muuhunkin kuin välttämättömän toimeentulon hankkimiseen. Vaikka rippikoulussa ja lukukinkereillä pidettiin kansaa herran nuhteessa, pääsi tapainturmelus vallalle. Juoppous, siveettömyys ja varkaudet rehottivat, järjestettiin tansseja. Vuosisadan loppuun mennessä tilanteen kerrottiin kuitenkin parantuneen ilmeisesti kirkollisen kurin ansiosta. Tämä ilmeni mm. jalkapuurangaistuksina ja sakkoina. Myös herätysliikkeet voimistuivat ja taistelivat kyläläisten sieluista ja johdattivat rahvaan jumaliseen elämään.[25]

Kouluolot kehittyivät pikkuhiljaa. Vuonna 1875 alueella aloitti kiertokoulu ja Mustarannan koulu Karungissa perustettiin 1894. Tätä koulua kävi moni Kukkolan lapsi, koulumatka oli 7-9 km. Oma koulutalo Kukkolaan valmistui kyläläisen ankarien vaatimusten ja talkootyön tuloksena 1909. Kyläläisiä monella tasolla palvellut koulu lakkautettiin 1990- luvulla. Kukkolaan perustettiin myös Perä-Pohjolan ensimmäinen nuorisoseura Pohjolan Taimi 1893. Seuralla oli vilkasta harrastus- ja valistustoimintaa, varsinkin 1930- luku oli seuran kulta-aikaa. Seuralla oli myös oma talo junaradan varressa. Talo purettiin kuitenkin 1960- luvulla tien oikaisun alta ja seuran toiminta lakkasi.[26]

22 Alatalo, 2006, s.28
23 Alatalo, 2006, s.28
24 Heikkilä/ Palo/ Lauri, Haastattelu 11.10.23
25 Alatalo, 2006, s.25
26 Alatalo, 2006, s.29-39

Ennen virallisen nuorisoseuran syntymistä nuoret kokoontuivat eri paikkoihin mm. Niskalan talolle puhumaan heitä kiinnostavista asioista. Alanärän pirtti oli vuosikausia vuokrattuna nuorisoseuran käyttöön. Isommat tapahtumat järjestettiin Palon pirtissä. Tapahtumiin tultiin myös Ruotsin puolelta. Nuorisoseurassa järjestettiin vuosien saatossa kaikenlaista harrastustoimintaa kuten näytelmiä, hiihtokisoja, nyrkkeilyä ja tansseja. [27]

Kukkolankoskella paljon muisteltu paistokodan emäntä Alli Kallio paistaa kalaa. Kuva: Kukkolankosken kala-aitan seinältä

27 Alatalo, 2006, s.32-34

1900- LUVUN KEHITYKSEN AIKA JA MAAILMANSODAT

Ensimmäinen maailmansota, Jääkäriliike

Ensimmäisen maailmansodan (1914-18) aikana Tornionlaakso toimi merkittävänä kahden maan välisenä ylityspaikkana monille erilaisille kulkijoille ja tarkoituksille. Jokilaakso toimi postikuljetuksen, salakuljetuksen sekä jääkäreiden ja pakolaisten merkittävänä väylänä. [28]

Sodan alkumetreillä Tornionlaakson kautta kulki suuri pakolaisvirta Venäjälle ja sieltä pois. [29]Alueen liikenteellisen merkittävyyden takia päätettiin rakennuttaa rautatie Torniosta Karunkiin. Suunnitteilla oli käyttää Kukkolankoskea ylityspaikkana, mutta tämä ei kuitenkaan toteutunut.[30]

Ennen sotaa Tornionlaakso oli kohtuu hiljaista ja rauhallista aluetta, mutta sota teki alueesta rauhattoman. Jokilaakso oli harvaan asutettu ja levittäytynyt laajalle pitkäksi alueeksi, joka teki paikasta oivallisen kaikenlaiseen rajaloukkaukseen kuten salakuljetukseen.[31] Salakuljetus oli hyvin yleistä alueella. Suomen konsulina toiminut Bertel Appelberg kuvailee kahden maan raja-alueen väellä olevan salakuljetus veressä. [32]Sodan aikana rajan yli kuljetettiin paljon kaikenlaista muutakin, kuten postia, vallankumoukseen tarvittavia rahoja, kiellettyjä poliittista kirjallisuutta, kuumemittareita, kondomeja ja sakariinia. [33]

Tornionlaakso toimi myös merkittävänä kulkuväylänä jääkäreille, jotka olivat matkalla Ruotsin kautta Saksaan. Alueella oli yhteensä 14 jääkäreiden ylikulkupaikkaa ja yksi niistä sijaitsi Kukkolankoskella.[34] Tornionlaaksossa sijaitsi paljon etappireittejä ja niiden varsilla etappitaloja, jotka toimivat pysähdys ja majoituspaikkoina jääkäreille.[35] On hyvin mahdollista, että sen lisäksi, että Kukkolankoski toimi ylityspaikkana, siellä yöpyi ja majoittui myös jääkäreitä, vaikka mistään etappitalosta ei varsinaista mainintaa löydykään.

Lopulta alueelle perustettiin rajavartiosto, jonka tehtävänä oli rajan ylittävien tarkastaminen, salakuljetuksen ehkäiseminen sekä vastavakoilun harjoittaminen. Tämä hillitsi ja rajoitti rajalla tapahtuvaa toimintaa ja ylitystä. [36]

Maailmansotien välinen aika

Alue oli Lapin vauraimpia ennen toista maailmansotaa.[37] Kukkolankoskella ja Tornionlaaksolla sujui hyvin 1920-30 -luvulla ja halu kehitykseen ja moderniin elämään kasvoi. 1900-luvun alkupuolella Kukkolaan perustettiin mm. oma koulu sekä nuorisoseura, joiden perustamisessa Kukkolankoskella on ollut oma roolinsa. Halu kohti modernismia näkyi myös siinä, että Kukkolankokseen suunniteltiin voimalaa.

Samuli Paulaharju kuvailee kirjassaan Kiveliöitten kansaa viettämiään kesiään pohjoisessa vuosilta 1932-36. Kirja on haastatteluihin ja Paulaharjun omiin kokemuksiin perustuva muistelma elämästä Lapin seuduilla muun muassa Kukkolassa. Kirjassa kuvaillaan useaan otteeseen Kukkolankosken kalan runsasta määrää. Sitä, miten kalaa on tullut ja miten kovia Kukkolankosken kalamiehet ovat olleet.

28 Peura 2004, s.175-232
29 Peura 2004, s.175
30 Peura 2004, s.177
31 Peura 2004, s.182
32 Peura 2004, s.181
33 Peura 2004, s.180
34 Peura 2004, s. 182-211
35 Hiltunen, s.10
36 Peura 2004, s.193
37 Julku, s.310

Toinen maailmansota, Lapinsota

Ruotsin läheisyydestä oli Kukkolan kyläläisille hyötyä toisen maailmansodan aikana. Ruotsin puolella oli jo ennestään sukulaisia ja tuttuja, joiden luokse siiviiliväestö pystyi siirtymään vaivattomasti ilman, että heitä rekisteröitiin maahan saapuneina vierasmaalaisina. Viljelykset jäivät Suomen puolelle ja perunoita käytiin välillä kuokkimassa nopealla vierailulla. Eläimet siirrettiin aivan lähellä sijaitsevaan Styrmanin saareen, joka tunnetaan myös nimellä Toivolansaari[38] jossa niistä pidettiin huolta.[39]

38 Alatalo 2006, s.10
39 Alatalo 2006, s.59-61

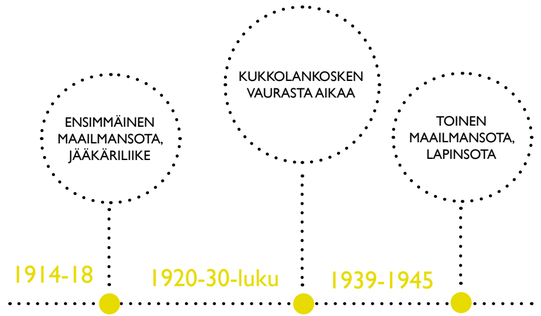

Roope Lahti, Jylhän (Kukkolankosken) vanha kalamies. Kuva: Paulharju, s. 66

"Saatiin joskus eräksi kymmeniä kaloja samasta kokemasta. Siinä oli komeaa koukkuleukaista kojamaa ja isoja marjasta, oli pientä harrikojamaa ja kärrää, joskus kaunista hopeanhohtoista kujaa sekä kirkasta kueria, ynnä vielä kaiken lisäksi harria, siikaa ja säynävää." (Paulaharju, 1937, s.67)

Lapin sodassa Tornionlaakso oli yksi saksalaisten vetäytymisreitti ja tuho sen mukainen. [40]Saksalaiset polttivat rakennuksia myös Kukkolankoskella. Pää vai Pyrstö kirjassa ruotsalaisen Lars Ojan kuvaillaan sanoneen, että useampi talo paloi toisen maailmansodan aikana saksalaisten toimesta. Muun muassa Alamäen Antin talo, Ylinärän riihi, Kiviniemen lato ja Laurin Maunun asuinrakennus. [41]

40 Julku, s.327
41 Alatalo 2006, s.59-61

ELINKEINOT JA LIIKENNE

Kalastus

Kalastusta on varmasti harrastettu seudulla jo kauan ennen pysyvää asutusta, mutta siitä on ollut tärkeä elinkeino asutuksen vakiintuessa. Lippokalastuksen tiedetään syntyneen jo ennen 1400- lukua.[42] Hansa-kauppa toi suolan Jokilaaksoon mahdollisesti jo 1100 tai 1200- luvulla, ja kalan arvo nousi merkittävästi suolan käytön yleistymisen myötä. Tämä koski varsinkin lohta, joka ei rasvaisena kalana tahtonut säilyä missään muodossa ilman suolaa.[43]

Kalastusoikeuksien kirjaaminen ja lailliseksi saattaminen nähtiin tarpeelliseksi jo varhain. Näin pystyttiin turvaamaan elinkeinon ja elinolojen jatkuvuus ja turvallisuus. Jo vuodelta 1386 on säilynyt tuomiokatkelmia, jossa kerrotaan päätöksestä lohikosken omistuksesta.[44] Myös verottaja ja esivalta kiinnostuivat kalastuselinkeinosta varhain. Ensimmäinen merkintä kalastusoikeuksista on v. 1559 veronkantokirjasta. Asiakirjassa on selvityksiä kuinka kalaa pyydetään ja kuinka paljon lohta verkkoa tai nuottaa käyttäen on missäkin saatu.[45]

1600- ja 1700- luvuilla tehtiin useita patosyynejä joilla valvottiin patojen ja kalastuksen järjestyksen mukaisuutta. Asiasta syntyi vuosien varrella runsaasti epäselvyyksiä ja erilaisia valituksia ja kanteita tehtiin runsaasti.46 Kalastuksen uudemmasta historiasta ja nykyisen siianjaon synnystä kerrotaan tarkemmin kohdassa kalastus.

Elinkeinona kalastus on edeltänyt maa- ja metsätaloutta, mutta sen merkitys on pienentynyt huomattavasti vuosien varrella. Kalastuksella on kuitenkin olennainen merkitys alueen elinkeinorakenteeseen kalastusmatkailun kehittymisen myötä.[47]

Sillä etupäässä kala ja hyvät kalavedet ohjasivat entisen erämiehen polkuja. "On puhuttu, että kalan takia on tänne tultu, eikä maan", muistelee moni kiveliön ukko. (Paulaharju, 1937, s. 63)

"Tornionväylän kovimmalla kalamiehellä, Kukkolalla oli ankarassa Hylhässään, neljänneksen pituisessa pauhussa, lana- ja merenpatoj toistakymmentä, kohta pato padossa kiinni." (Paulaharju, 1937, s.65)

Siian lippoajia Kukkolankoskella 1900-luvun alussa. Kuva: Kemin historiallinen museo

42 Prosiika Ry, 2019, s.3
43 Tervo, 2003, s.24
44 Tervo, 2003, s.24
45 Alatalo, 2006, s.18
46 Alatalo, 2006, s.19
47 Rantaosayleiskaavan selostus, 2000, s. 21

Vaikka kalastus on alueelle tyypillistä, on Kukkolan synty nojannut myös maatalouteen[48]. Kukkolassa maanviljely on kuitenkin jäänyt naapurikyliä pienempään rooliin juuri kalastuksen vahvan aseman vuoksi.[49] Tyypillisen haja-asutusalueen tavoin Kukkolankosken merkittävimmän elinkeinon ovat muodostaneetkin maa- ja metsätalous sekä kalastus aina 1960-luvulle asti. Väestöstä suurin osa oli talollisia: palkollisia oli vähän ja hekin olivat yleensä talollisten lapsia, jotka pystyivät myöhemmin raivaamaan itselleen uudistilan ja jatkamaan talollisena.[50] Näin talollisten määrä kolminkertaistui kahdessa vuosisadassa.[51] Pellot sijoittuivat jokivarteen, mutta väestönkasvun myötä myös kauemmaksi. Kukkolan sijainti Torniojokilaakson eteläisemmässä osassa lähempänä merta oli viljelyn kannalta pohjoista edullisempi paikka; maankohoamisen myötä merenpohjasta nousseet ravintorikkaat maat tarjosivat hyvät edellytykset maan viljelemiseksi. [52]

Pellot olivat pieniä, vuonna 1640 keskimäärin puoli hehtaaria taloa kohden.[53] Viljelykasvina oli yksinomaan ohra, joka oli viljalajeista ainoa, joka menestyi pohjoisissa olosuhteissa.[54] Myöhemmin viljeltiin myös perunaa.[55] Kukkolankoskella sijaitsi useampikin mylly, mutta tulva tuhosi viimeisen 1930-luvulla, minkä jälkeen vilja jauhatettiin Ruotsin puolen myllyissä.[56]

Myllyn pihapiirin rakennuksiin kuuluivat myllypirtti, paakastupa ja myllykamari.[57] Rakennuksista jäljellä on paakastupa, joka siirrettiin vuonna 1936 Kauppilan tilalle palaneen päärakennuksen tilalle sekä myllypirtti, joka toimii kahvila.[58]

Jokivarressa sijaitsevat rantaniityt ovat tarjonneet karjanpidolle edullisia laidunmaita. Karjanpito olikin merkittävä elinkeino. Lehmät ja muut eläimet laidunsivat pääosin jokivarren yhteisniityillä, joiden nautintaoikeudet olivat sekavat. Selkeyttä maanomistussuhteisiin saatiin vasta 1800-luvulla isojaon myötä. Eläimiä oli kuitenkin varsin runsaasti; 1620- luvun puolivälissä talossa oli keskimäärin 8 lehmää, pari hevosta sekä lampaita.[59]

1960-luvun jälkeen perinteisten elinkeinojen merkitys on supistunut oleellisesti maanviljelyn loppuessa lähes kokonaan 2000-luvulle tultaessa. 2000-luvun alussa yksittäisiä peltoja on otettu uudelleen viljelykäyttöön, mutta nykykyisin pelloilla ei näy merkkejä viljelystä. [60]Myös rantaniityt ovat jääneet käyttöä vaille maatalouden hiipuessa.[61]

48 Rantaosayleiskaavan selostus, 2000, s. 10
49 Alatalo, 2006;10
50 Alamäki, 1993, s.65
51 Alamäki, 1993, s.28
52 Rantaosayleiskaavan selostus, 2000, ss. 7-8
53 Alamäki, 1993, s.71
54 Arvo, 1974, s. 79
55 Alamäki, 1993, s.71
56 Kukkolankoski nettisivut
57 Alatalo, 2006, s. 40
58 Lauri 20.9.2023 haastattelu
59 Alamäki, 1993, s.85
60 Rantaosayleiskaavan selostus, 2000, ss. 20-21
61 Arvo, 1974, s. 7-8

Niskalan talo kesältä 1938. Kuvasta näkee, miten maatalous elinkeinona näkyy maisemassa vähäisen puuston määränä. Nykyään alue on puustoisempaa. Kuva: Tornionlaakson museo, Pekka Ruth 1938

Uitto

Uittotoiminta sai alkunsa 1800-luvun alkupuolella Torniossa sijaitsevien laivanrakennustelakoiden tarpeista. Ne tarvitsivat runsaasti hyvälaatuista puuta jota ne ostivat yläjuoksulla asuvilta talonpojilta. Lapissa kasvanut puu oli hyvälaatuista ja varsinkin laadukkaat mastopuut olivat kysyttyjä. Joki oli luonnollinen ja tuohon aikaan ainoa mahdollinen reitti puun toimittamiseksi. Laivanrakennuspuiden uittaminen ei kuitenkaan ollut helppo tehtävä. Puita ei voitu laittaa yksittäispuina virran vietäväksi. Vaarana oli tukkien ruhjoutuminen voimakkaissa koskissa, jääminen hankalasti purettaviin ruuhkiin sekä häviäminen putaiden ja suvantojen heinikkoihin. Niinpä rakennuspuut koottiin yhteen ja sidottiin väännetyillä koivuvitsoilla kiinni poikittaisiin koivukaskiin. Rinnakkain asetettiin parikymmentä puuta. Tämä pyräs tai pohja oli n. 15m leveä. Pyräs soudettiin väylälle josta joki tempaisi sen mukaansa. [62]

Kosket muodostivat omat haasteensa uittoon ja ensimmäisten vuosikymmenten uitot suoritettiin todella vaikeissa olosuhteissa. Alkuvaiheessa ei lauttoja pystytty ohjailemaan mitenkään, lukuun ottamatta kosken niskalla olevia venemiehiä, jotka koettivat parhaansa mukaan lähettää lautat parhaassa mahdollisessa asemassa koskeen. Niinpä lautat monesti törmäsivät kallioihin ja ruuhkautuivat pahoin.[63]

Myös tervaa soudettiin jonkin verran pitkin Torniojokea. Tämä tapahtui lautan tapaisella välineellä, johon mahtui 40-50 tynnyriä tervaa. Näillä ei kuitenkaan laskettu vaikeimpia koskia, vaan tervatynnyrit täytyi haalata koskien ohi maitse. Myöhemmin alajuoksulla, myös Kukkolankoskella, alettiin käyttää ns.hankalaskuja, joissa suurella lautalla kuljetettiin jopa viisisataa tynnyriä jopa kahdentoista miehen voimin. Kukkolankoski mainittiin hankalimmaksi paikaksi, joka nakkeli lauttaa kuin kevyttä kortta. Usein tynnyreitä karkasi koskeen ja joskus koko lautta hajosi kuohuissa[64] .

Yläjuoksulle perustettujen vesisahojen kehittyessä joessa alettiin uittaa myös lankkulauttoja[65] . Myös irtouittoa kokeiltiin 1800-luvun loppupuolella, mutta siitä luovuttiin aiheutuneen sekasorron ja väylänvarren asukkaiden vastustuksen vuoksi. [66]

Myöhemmin tukkilautan muoto vakiintui. Perusmuotoista lauttaa kutsuttiin laskuksi, joka sisältää100-140 täyspitkää tukkia. Laskun nurkissa kummassakin päässä oli kaksi kantoa joihin oli vahvoilla koivuvitsoilla kiinnitetty perämelat. Näin lauttaa voitiin hallita myös koskipaikoissa. Ylempänä väylän varressa laskut kuljetettiin neljän laskun yhdistelmässä, telissä. Näin suurta yksikköä ei kuitenkaan voitu käyttää alajuoksun koskissa, Kukkolankoskeen lähdettiin kahden laskun muodostamilla kokonaisuuksilla, jotka irrotettiin toisistaan kiivaimman kosken kohdalla. [67]

Lautan laskuun tarvittiin kaksi miestä, joista toinen oli kaupunkiopas sekä lauttapatruuna tai hänen määräämä apumies, jota kutsuttiin tolloksi. Loppumatka olikin helpompikulkuista ja lauttapatruuna saattoi ajaa hevoskyydillä Kukkolasta päätesatamaan järjestämään vastaanottoa ja muutenkin nauttimaan Tornion ja Haaparannan huvituksista.[68]

Hakkuumäärien kasvaessa alettiin taas tutkia mahdollisuutta irtouittoon, jossa kapasiteettia voitiin nostaa huomattavasti. Kesässä jokea kulki n. 3200 laskua eikä enempää yhden kesän aikana pystytty kuljettamaan. [69](Sundqvist 1967 s.32) Pitkällisen suunnittelun jälkeen kesällä 1918 ja 1919 tehtiin taas irtouittokokeiluja, mutta niissä oli ongelmia niin väylän haastavuuden kuin työvoiman saannin suhteen.[70]

Kukkolankosken laskettavuutta päätettiin parantaa ja 1921 koskessa suoritettiin räjäytystöitä sekä rakennettiin ruotsin puoleiselle rannalle useita satoja metrejä pitkä kiviarkku, joka esti puiden ruuhkaantumisen kivisille rannoille. Kukkolan tukkimakasiinia myös laajennettiin ja siitä tuli väylän laajin puutavaran säilytyspaikka. Väylän uittovarustustyöt saatiin päätökseen 1926. Irtouitto jäi pysyväksi uittomuodoksi.

62 Sundqvist, 1967, s.8
63 Sundqvist, 1967, s.8
64 Sundqvist, 1967, s.9-10

65 Sundqvist, 1967, s.11
66 Sundqvist, 1967, s.12-13
67 Sundqvist, 1967, s.14, 23-24
68 Torniojoen uiton historiaa, 2010
69 Sundqvist 1967, s.32
70 Sundqvist 1967, s.60

”Lauttamies-patsas Kukkolassa on kunnianosoitus raskaalle työlle, jota uittomiehet tekivät vuosien 1860-1971 aikana Tornionjoella. Tukinuitto oli yksi tärkeimmistä kuljetusmenetelmistä 1920-luvulle asti. Erityisesti Pohjois-Suomessa, uittomatkat saattoivat olla jopa 300-500 km pitkiä. Yhden tukin matka lähtöpaikasta merelle saattoi kestää kolmekin uittokautta. Osasyynä tähän olivat luonnonolot ja sääntely kalastuksen vuoksi. Uitto-olosuhteet olivat primitiivisiä. Suomessa oli 1914 noin 70.000-80.000 uittomiestä, useimmat heistä nuoria.” (Kesäsiika.wordpress.com)

Kuvanveistäjä Ensio Seppäsen Lauttamies Kukkolankosken rantaäyräällä paljastettiin kesällä 1961. Muistomerkki on kunnianteko niille miehille, jotka runsaan vuosisadan ajan ennen irtouiton alkamista, n. 1800-1920, hoitivat Tornionjoen uiton aina joen yläjuoksulta jokisuun lauttahaminaan. Kuva: Tornionlaakson museo

Vuosien myötä uittojärjestelmää kehitettiin ja toimintaa hiottiin kaikin puolin sujuvammaksi, mutta Kukkolankoski oli kaikesta perkauksesta ja rakentamisesta huolimatta väylän vaikein kohta ja sumat olivat siellä tuttu näky edelleen[71]. Viisikymmentäluvulla Kukkolan makasiinia suurennettiin edelleen sekä koskea kunnostettiin[72] .

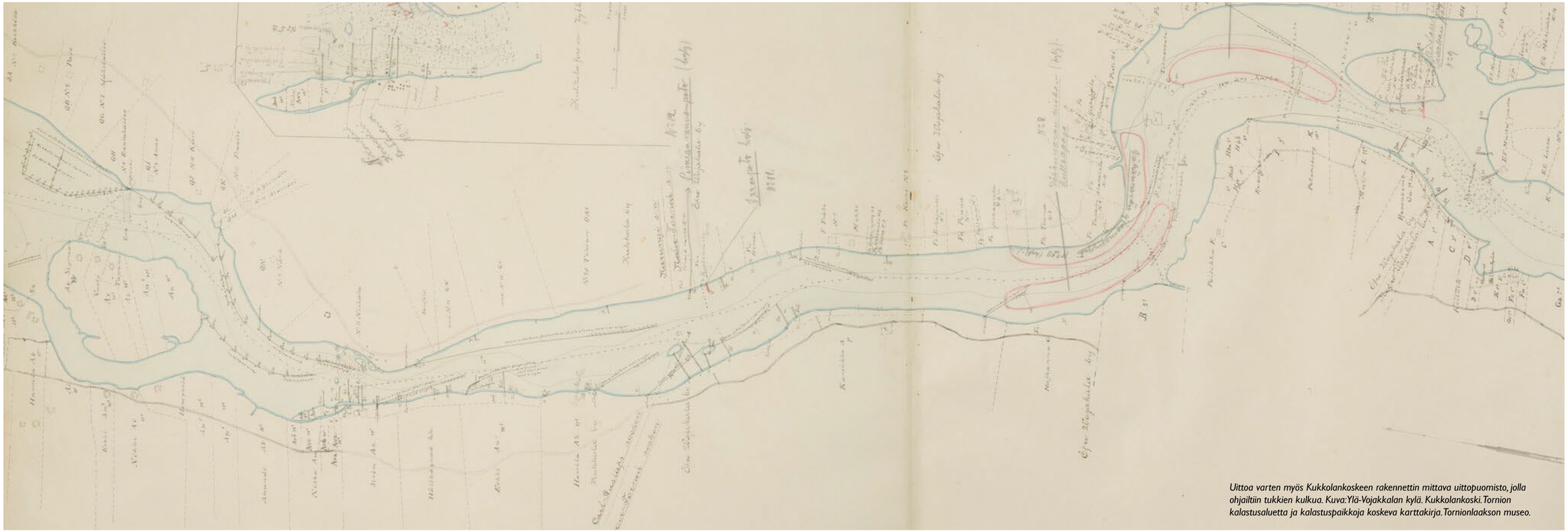
1960-luvulle tultaessa autokuljetukset alkoivat vallata alaa ja uittomäärät vähentyivät[73].

Uitto lopetettiin 1971. Lopettamisen taustalla oli 1972 voimaan astunut rajajokisopimus, jossa määrättiin luonnonsuojelullisista tavoitteista[74]. Sopimuksen pyrkimyksenä oli palauttaa joki luonnontilaiseksi sekä elvyttää Torniojoki lohijokena.[75] Kunnostustyöt alkoivat uittoon liittyvien rakenteiden poistamisella. Näistä rakenteista on Kukkolankosken rannalla jäljellä enää rautaiset kiinnityslenkit, jotka on luokiteltu mahdollisiksi muinaisjäännöksiksi.[76]

71 Sundqvist, 1967, s.92
72 Sundqvist, 1967, s.137-138
73 Rajajokisopimus 54/1971 3. artikla
74 Helsingin Sanomat, 4.7.1971, s. 17
75 Suomen ympäristö 29/2008, s. 9-10
76 Kultturiympäristön palveluikkuna

Jokilautta Torniojoen koskissa. 1950. Kuva: Lusto - Suomen Metsämuseo

Uittoa varten myös Kukkolankoskeen rakennettin mittava uittopuomisto, jolla ohjailtiin tukkien kulkua. Kuva: Ylä-Vojakkalan kylä. Kukkolankoski. Tornion kalastusaluetta ja kalastuspaikkoja koskeva karttakirja. Tornionlaakson museo.

Joppaus

Joppaus[77] eli salakuljetus on kuulunut olennaisena osana koko Torniojokilaakson kulttuuria ja myös alueen elinkeinojen historiaa. Joppausta on harvoin pidetty hyvin paheksuttavana toimintana ja se on saanut laajasti asukkaiden keskuudessa hiljaisen hyväksynnän.[78] Siemen toiminnan alkamiselle kylvettiin Haminan rauhassa vuonna 1809, kun länsiraja jakoi tiivistä yhteyttä pitäneen yhteisön. Yhteisön lisäksi raja jakoi erilaiset talous- ja tullipolitiikat, mikä johti ajan kuluessa erihintaisiin hyödykkeisiin rajan kummallakin puolella.

Kahden valtion välillä vallinnut hintaero mahdollisti tavaran oston halvemmalla toisessa ja myymisen kalliimmalla toisessa massa. Valtioiden etuihin kuuluu kuitenkin säädellä rajan ylittävää tavaraliikennettä ja kerätä rajan ylittävästä tavarasta tullimaksuja ja veroja. Tullia keräämään ja tavaraliikennettä valvomaan asetettiin tullilaitos. Jopparit olivat kuitenkin joukko, joka tahtoi harjoittaa tai välittää kauppaa ilman ylimääräisiä maksuja.[79] Bengt Pohjasen mukaan joppausta pidettiin tavallisena kaupankäyntinä, mutta koska voittomarginaalit olivat niin pienet, ei tavaroista vain katsottu tarpeelliseksi maksaa tullia.[80]

Kukkolankosken asukkailla oli rajapassit, joista ilmeni, miten paljon mitäkin tavaraa saa tuoda. Muistitiedon mukaan vielä 1960- tai 1970- luvuilla parin kilometrin päässä Kukkolankoskesta jokea ylöspäin oli tullikoppi ja seuraava kilometrin päässä tästä.[81]

77 Salakuljettajia saatettiin kutsua myös gulasseiksi tai luntreijareiksi. Ks. esim. (Peura & Peura, 2001, s. 13

78 Kenttämaa, 2009 Hyväksyttävyyteen vaikuttaa olennaisesti joppauksen katsominen pärjäämiseksi puutteellisissa oloissa. Nyky-yhteiskunnassa, jossa tavaraa saa helposti eikä puutteita juuri esiinny, asenteet saattaisivat olla erilaiset. Ks. esim Alatalo, 2006, s. 64

79 Peura & Peura, 2001, ss. 12-13

80 Peura & Peura, 2001, s. 338

81 Alanärä, 2023

Päivän piirros

Haaparannalla virtaa.

Päivän piirros Helsingin Sanomista vuodelta 1933 kuvastaa rajaliikenteeseen kohdistuvia ongelmia. Kuva: Helsingin Sanomat 28.9.1933.

Viereisen sivun kuvat:

Miehet soutamassa pirtukanistereita täynnä olevaa venettä 11.8.1929. Pirtun salakuljetusta kieltolain aikana. Kuva: Tornionlaakson museo

Tullimiehet tarkastavat kuorma-autoa Tornion tulliasemalla 1957. Kuva: Tornionlaakson museo

Postin ja tavaroiden kuljettamista ensimmäisen maailmansodan aikana. Ensimmäisen maailmansodan aikana kulki paljon tavaralähetyksiä. Kuva on mahdollisesti otettu Haaparannan rautatieasemalla. Postin mukana oli myös kultalähetyksiä. Kuva: Tornionlaakson museo

Salakuljetettua tavaraa

Kahvi ja sakariini olivat kilohinnoiltaan arvokkaimpia salakuljetettavia hyödykkeitä, ja usein myös suosituimpia. Muu tavara vaihteli kuitenkin vuodesta toiseen. Seuraavassa lista tuotteista, jotka on esitetty takavarikkojen määrän mukaan Ylitornio-Pello-Kolari -alueella vuosina 1944-1953. (Peura & Peura, 2001)

1944 Sokeri, jalo- ja pöytäviina sekä oravannahat

1945 Viina, kahvi, kaakao ja saippua, polkupyöriä, metsälinnut ja tee

1946 Kahvi, sokeri, kruunut ja markat, kaakao, tee, viina, puukot, saippua, moottoripyörät, metsälinnut, keksit, autonrenkaat, voi, liha, vuodat, oravannahat, nuuska, luumut ja perunajauho

1947 Karamellit, purukumi, mausteet, sokeri, rusinat, kaakao, keksit, suklaa, luumut, appelsiini, sekahedelmät, marmeladi ja tee

1948 Karamellit, appelsiinit, keksit, sekahedelmät, purukumi, marmeladi, sokeri, rusinat, kaakao, luumut, tee, raha, sadetakit, kangas, paidat, solmiot, naisten sukat, hiihtokengät, kumisaappaat, kalossit, saippua, kahvipannut, ämpärit, rannekellot, polkupyörät, puukot sekä ompelu- ja merkkauslanka

1949 Sadetakit, appelsiinit, raha, kahvipannut, kankaat, saippua, puukot, mausteet, polkupyörät, rannekellot, merkkauslanka, villalanka, päällyspaidat, pesuvadit, sokeri ja huivit

1950 Polkupyörät, sokeri, raha, sekahedelmät, karamellit, rusinat, puukot, kumisaappaat ja luumut

1951 Kahvi, polkupyörät, raha, nuuskaa, kumisaappaat, nailonsukat, appelsiinit, partakoneenterät, mausteet, riisi, kaakao, puukot ja kankaat

1952 Kahvi, raha, rannekellot, nuuska, viilat, puukkoja, sahanterät, riisi ja tupakansytyttäjät

1953 Kahvi, nailonsukat, raha, täytekynät, pelikortit, tupakansytyttäjät, sokeri, puukot ja mausteet

KULKUVÄYLÄT JA INFRASTRUKTUURI

Elinkeinon tarjoamisen lisäksi joella on ollut suuri merkitys myös ihmisten liikkumisen kannalta. Joki oli luonnollinen kulkuväylä, joka yhdisti jokivarren asukkaita. Jokea pitkin pystyi myös vieras kulkemaan, tosin Kukkolankoskella tarvittiin paikallinen perämies, joka tunsi paikalliset olot. [82] Jokea pitkin kuljettiin myös eräjärville.

Vaikka joki erottaa maantieteellisesti Suomen ja Ruotsin puolen Kukkolan, ei vesistö ole koskaan estänyt kyläläisten rajan yli liikkumista tai suhteiden hoitamista.[83] Kahden kilometrinpäässä päässä koskesta ruotsalainen kauppias myös kuljetti kesäaikaan pari kertaa päivässä moottoriveneellä paikallisia asukkaita ostoksille Ruotsin puolelle, jossa oli kolme kauppaa. Talviaikaan joen yli mentiin reellä tai suksilla. Autoteiden tulemisen myötä asiointi siirtyi Tornioon ja kauemmaksikin. [84]

Joen ylittävää siltaa on harkittu Kukkolankoskelle jo pitkään. Sillasta on tehty eriasteisia selvityksiä, joissa soveltuvimmaksi siltatyypiksi on ehdotettu jänneköysisiltaa.[85]

Maantie jokivarteen saatiin 1700-luvulla. Merkintöjen mukaan se oli 1780-luvulla jo kohtuullisessa kunnossa.[86] Teiden kunnossapitovastuu oli paikallisilla asukkailla. Heidän tehtävänsä oli myös ylläpitää kievareita, jota tarjosivat mahdollisuuden yöpymiseen. Tähän majatalotoimintaan liittyi myös kyyditysvelvollisuus: kievarin pitäjän tuli pitää aina kahta hevosta valmiina sekä aina kaksi taloa piti yhtä hevosta valmiina. Kievarilaitos tarjosi siis eräänlaisen matkailujärjestelmän. Tämä järjestelmä oli maksullinen matkaajalle lukuunottamatta kruunun edustajia[87] Tiellä ja autoilun yleistymisellä oli merkitystä myös rajan yli käytävään kauppaan, kun Kukkolasta pääsi aiempaa helpommin Tornioon.[88]

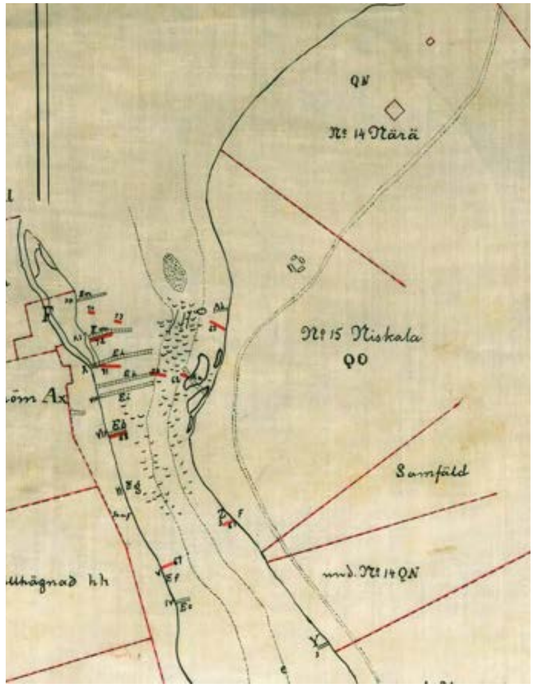
82 Alamäki, 1993, s.113
83 Alatalo, 2006, s. 109
84 Alanärä, 2023
85 Selvitys tehty 1988 ja joitain keskusteluja 1987. Rantaosayleiskaavan selostus, 2000, s. 30
86 Alamäki, 1993, s.113
87 Alamäki, 1993, s.113-115
88 Alanärä, 2023

Rautatie tuli Kukkolaan 1910-luvulla, kun Karungin rataa alettiin rakentamaan aikeena saada rautatieyhteys etelästä Ruotsiin Kukkolankosken pohjoispuolella sijaitsevan Toivolansaaren kautta. Yhteys ei kuitenkaan toteutunut Ruotsin puolella, joten hanke kaatui. Rata päätettiin kuitenkin rakentaa Kukkolaan asti, josta matkustajat saattoivat jatkaa Ruotsin rautateille jalan ja autolla. Rataa päätettiin jatkaa lähes samoin tein Karunkiin asti. Ensimmäisen maailmansodan aikana kiireellä vain muutamassa kuukaudessa rakennettua rataa ei voitu enää liikennöidä sodan jälkeen ilman kunnostusta. Kunnostustyöt suoritettiin siten, että Tornio-Kukkola rataosuus voitiin avata liikenteelle 24.3.1922[89] ja vuotta myöhemmin Karunkiin, kun Kukkola-Karunki rataosuus avattiin liikenteelle 1.1.1923[90]. Asemarakennus Kukkolaan valmistui 1922 ja sen ympärille muodostuneessa asutuskeskuksessa oli vielä 1960-luvulla yli 200 asukasta. Tavaraliikenne liikennepaikalla loppui 1951 ja liikennepaikka lakkautettiin henkilöliikenteen loppuessa 1967.[91]

89 Tilastokeskus, 2019, s. 12
90 Tilastokeskus, 2019, s. 12
91 Iltanen, 2009, s. 240

Veneilynäytös Kukkolankoskella lokakuussa 1967. Kuva: Tornionlaakson museo, R. Kainulainen 1967

Kartta vuodelta 1886, jossa näkyy vanha kyläraitti sekä lohipatojen paikat. Kartassa näkyy muutama kantatila; Niskalan ja Närän tilat ovat edelleen olemassa. Kuva: Riksarkivet, 1886

Kukkolankoskeen suunniteltiin voimalaa

1930-luvun taitteessa Kukkolankoskeen alettiin kohdistamaan kehittäviä ajatuksia. Vuoden 1928 Helsingin sanomat julkaisivat uutisen, jonka mukaan valtio oli velvollinen hankkimaan tarpeellisen määrän sähköä kosken entisille omistajille. Tällä perusteella vaadittiin valtiota ryhtymään toimenpiteisiin voimalaitoksen toteuttamiseksi Kukkolankoskeen. Voimalaitoksen ajateltiin palvelevan koko maakuntaa ja uutisessa kuvaillaan asian kiireellisyyttä sillä, että osa elää pimeydessä ja osa asukkaista hankkivat sähkönsä jo Ruotsin puolelta. [92]

Voimalaitosta ei kuitenkaan koskaan rakennettu. Vuoden 1935 Helsingin Sanomissa uutisoidaan, että Kukkolankoskeen ei kannata rakentaa voimalaitosta, mutta vesivoimaa voitaisiin hyödyntää osittain. Uutisen mukaan tämä vaatisi kuitenkin enemmän suunnittelua ja tutkimuksia koskesta ja rakennuttamisen kustannuksista.[93]

Sähkön saanti

Torniossa ja sen ympäristössä on aivan hassulla kannalla.

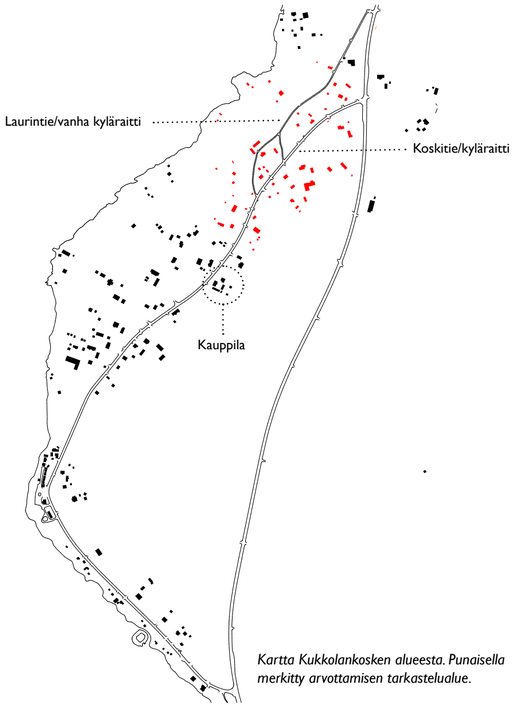
Sähkö ostetaan Ruotsista.

Kukkolankoskesta maksaa valtio sakkokorvausta ja pitää kosken rakentamatta.

Uutisartikkeli. Kuva: Pohjolan työ, 4.3.1939

92 Helsingin Sanomat, 1928
93 Helsingin Sanomat, 1935

Yhteenveto ja arvottaminen - Kukkolankosken koillisosa

Kartta Kukkolankosken alueesta. Punaisella merkitty arvottamisen tarkastelualue.

Tarkastelualue sijaitsee Kukkolankosken ja Kukkolan kylän puolivälissä. Kylänraittia pitkin pohjoiseen edetessä alueen tunnetuimmat maamerkit, koski ja kalastusmiljöö alkavat vaihtua maalaismaisemaksi niittyineen ja peltoineen kosken jylyn vaimentuessa. Alueen merkittävin maisemallinen arvo on sen luonnetta vahvasti leimannut maiseman avoimuus, jossa näkymän muodostavat peltojen talojen ja joen luoma kokonaisuus. Pellot ja niityt eivät ole enää viljelyskäytössä ja ovat kovaa vauhtia metsittymässä, mikä on muuttamassa maiseman luonnetta olennaisesti. Ennen avautuneet näkymät sulkeutuvat eivätkä rakennukset enää rytmitä maisemaa. Varsinkin Koskitien itäpuolella osa maisemasta ja rakennuspaikoista on päässyt pusikoitumaan ja toisaalta uudisrakentaminen on paikoin hieman jäsentymätöntä.

Avoin peltomaisema Laurintien ja kyläraitin risteyksessä. Kuvassa taaempana näkyy isokokoinen koivu muistona puretusta tilakeskuksesta. Kuva: Riku Repo, 2023

Vanha maalaismiljöö on parhaiten säilynyt Koskitien ja Laurintien risteyksessä, missä sijaitsee alueen yhtenäisin, vanhojen rakennusten ryhmä sekä avoimimmat näkymät joelle ja vanhoille viljelysmaille. Alueella sijaistee yhä muutama suuri puu muistona puretun tilakeskuksen sijainnista. Vanha kylänraitti sekä maantie onkin kulkenut Laurintien linjaa pitkin. Tiet muodostavat edelleen luontevan pienimittakaavaisen kylänraitin joiden ympärille asutus on sijoittunut. Alueella on sijainnut useita maatiloja, mm. Närän talo. Tietoja tästä kantatalosta on 1500- luvulta saakka. Kulttuurihistoriallista arvoa on myös jokivarren rantaniityillä, joilla on laidunnettu karjaa jo ennen isojakoa jolloin tämänkin seudun rantaniityt lienevät olleet yhteisomistuksessa. Nyt rantaniittyjä miehittävät kesämökit, usein pihapiiriä suojaamaan istutetun kasvillisuuden keskellä. Vaikka olot ja käyttötarkoitukset ovat muuttuneet, on yhä pusikoitumisen alta nähtävissä jokirannalle tyypillinen avoin maisematyyppi.

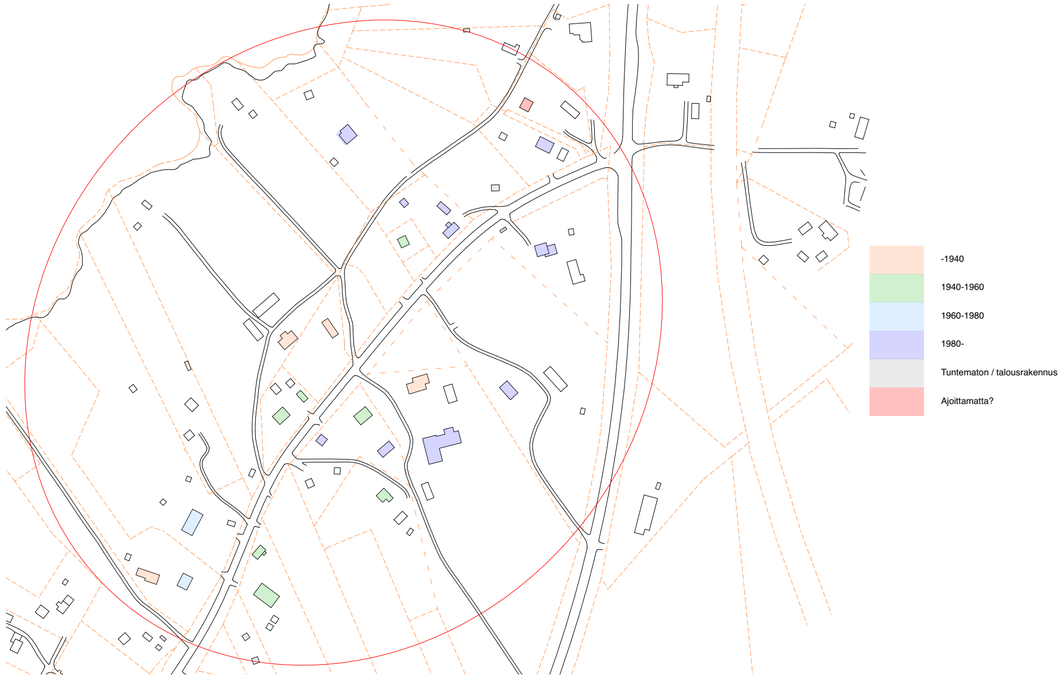
Kuvassa näkyy Ala-Närän pihapiiri. Rakennukset on rakennettu 1930-40 -luvulla, mutta pihapiiri voi mahdollisesti olla vanhempi. Pihapiiri saattaa juontaa alkuperänsä Närän tilaan, joka näkyy Kukkolankosken kartassa vuodelta 1886. Kuva: Riku Repo, 2023

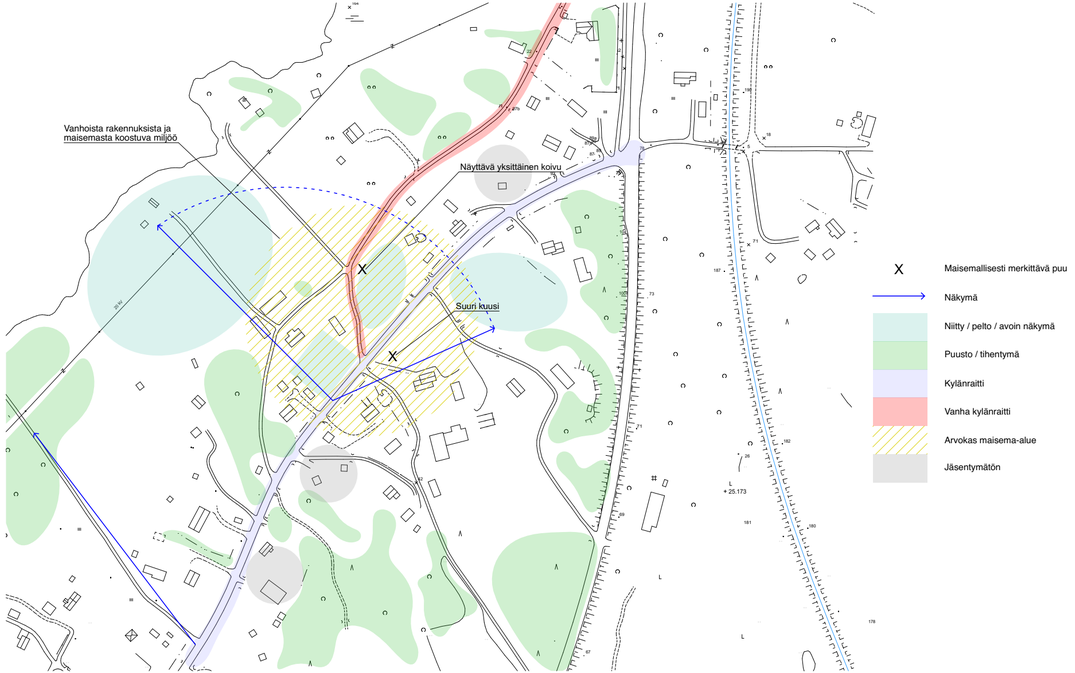
Alue on rakennuskannaltaan monikerroksellinen. Alueella on useita eri tyylisiä jälleenrakennuskauden tyyppitaloja. Kuva: Riku Repo, 2023

Paikalla on säilynyt muutama talo sotavuosien yli. Nämä edustavat tyypillistä alueen rakentamista yksinkertaisine muotoineen ja selkeine ikkunajakoineen. Myös monet pihapiirit ovat säilyneet eheinä piharakennuksineen heijastaen alueen maa- ja metsätalous taustaa. Lisäksi alueella on useita jälleenrakennuskauden rakennuksia ja muita eri tyylisiä rakennuksia eri vuosikymmeniltä. Monet alueen rakennuksista ovat säilyttäneen pääsääntöisesti oman aikansa tyylin esimerkiksi koristeluissa, listoituksissa ja ikkunajaossa, vaikka korjauksia rakennuksiin on tehty. Osa taloista on kuitenkin hylätty tai tuhoutumassa ja osassa korjaustoimenpiteet ovat heikentäneet rakennuksen alkuperäistä arkkitehtuuria. Kokonaisuutena alueen rakennushistoriallinen arvo koostuu eri rakennusajankohtien muodostamasta ajallisesta kerrostumasta sekä yksittäisten pihapiirien säilyneisyydestä.

Ajoituskaavio - Kukkolankosken koillisosa

Maisema-analyysi - Kukkolankosken koillisosa

Inventointi - Paakastupa

Tila: Kauppila

Kiinteistö: 851-433-14-76

Alkuperäinen rakennusvuosi: n. 1900, omistajan arvelu

Siirretty nykyiselle paikalleen: 1936

Kerrosluku: 1 (+kylmä ullakko)

Perustus: poragraniittikivi

Runko: hirsi

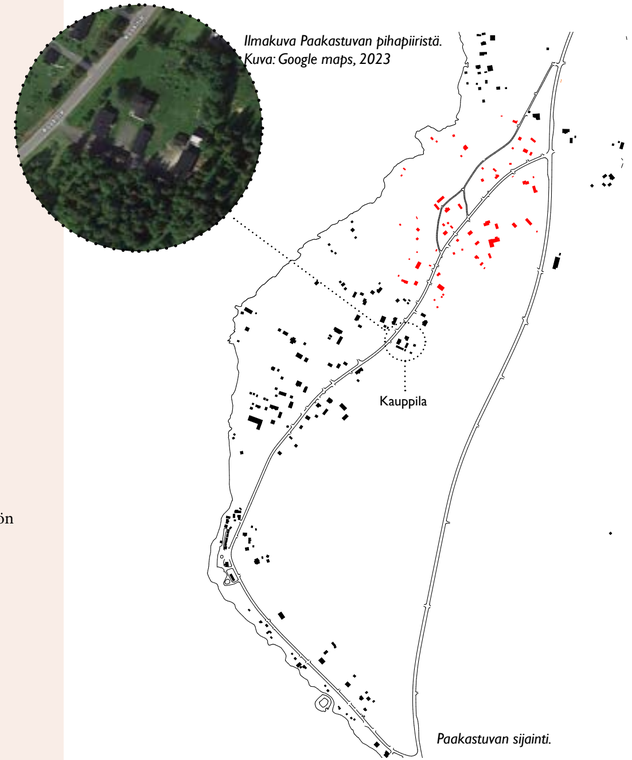
Kattomuoto: satula

Kate: pelti (alla huopa, jonka alla päre)

Vuoraus: vaakapanelointi

Kunto: tyydyttävä

Erityispiirteet: talon toinen pääty on ollut aina lämmittämätön

Ilmakuva Paakastuvan pihapiiristä. Kuva: Google maps, 2023

Paakastuvan sijainti.

Paakastupa pihatieltä. Kuva: Petteri Hiltunen, 2023

Paakastuvan julkisivu kyläraitille. Julkisivuverhous ja laudoitukset edustavat 1930-luvun hillittyä tyyliä. Ikkunat ja peltikatto on uusituu myöhemmin. Kuva: Petteri Hiltunen, 2023

Rakennushistoria

Talo on alun perin ollut Kosken pihapiirissä, nykyisen Myllypirtin pihapiirissä. Se on toiminut siellä paakastupana (bakstuga, leivintupa), eli rakennuksessa on ollut leivinuuni. Rakennuksen kylmässä päädyssä on toiminut myös kauppa.

Talo on siirretty nykyiselle paikalleen 1936 palaneen rakennusryhmän tilalle. Tämän jälkeen siinä on asunut tullimies. Nykyinen omistaja hankki kiinteistön 1980- luvulla jonka jälkeen talo on toiminut alussa loma-asuntona. mutta 1990 alussa rakennetun pysyvän rakennuksen rakentamisen jälkeen rakennus on toiminut lähinnä varastona.

Talossa on säilynyt alkuperäistä sisutusta; vanhoja peiliovia heloineen sekä vanhoja pinkopahveja seinissä ja katossa. Talossa on leivinuuni, joka saattaisi olla 1930-luvulta. Talon ikkunat ja ulko-ovi ovat uudempia. Julkisivuverhouksen ikää ei pystytty määrittämään. Vuorilaudoitus vaikuttaisi olevan rakentamisajankohdalle tyypillinen. Kuisti on romahtanut peltikaton uusimisen jälkeen lumen painosta, mutta se on korjattu, tosin kiinnitysosia ja osa paneloinnista on särkynyt.

Rakennus on pääosin ehjä, mutta toki kulunut. Uusi vesikatto ja ryhdissään oleva graniittisokkeli pitänevät rakennuksen kunnossa tulevaisuudessa.

Paakastuvan julkisivu pihalle. Kuistia on muutettu sen romahdettua lumen painosta.Korjaus on edelleen hieman keskeneräinen. Kuva: Petteri Hiltunen, 2023

Ovet lienevät alkuperäiset ajalta ennen rakennuksen siirtämistä. Lisäksi ovenkahvojen yksinkertaisuus viittaisi siihen, että ne voisivat olla ajalta ennen 1930-lukua ja siten jopa alkuperäiset. Petteri Hiltunen, 2023

Ullakon kattorakenteet. Katto-orret ja seinähirret ovat käsinveistettyjä. Kuva: Petteri Hiltunen, 2023

Paakastuvan uusittu ikkuna ja yksinkertaiset vuorilaudat 1930-luvulta. Kuva: Petteri Hiltunen, 2023

Pihapiiri

Pihassa sijaitsevat pieni osittain hirsinen navettarakennus sekä lautarakenteinen aitta/ varasto, jotka lienevät rakennettu samoihin aikoihin kuin paakastupa on siirretty nykyiselle paikalleen. Varaston päätyyn on myöhemmin rakennettu autotalli ja pihanpiiriin uusi asuinrakennus. Kokonaisuus muodostaa neljältä sivulta suljetun miellyttävä mittakaavaisen pihan.

Pihapiirin talousrakennukset, navetta, liiteri ja varasto. Nykyään piharakennukset ovat pääsääntöisesti varastokäytössä. Kuva: Petteri Hiltunen 2023

Paakastuvan pitkä julkisivu näkyy kyläraitille. Kuvassa oikealla näkyy varastorakennuksen päätyyn rakennettu uusi autotalli. Kuva: Petteri Hiltunen, 2023

Kuva: Pihapiiri pohjoisesta katsoen. Pihapiiri on puolisuljettu ja sitä on täydennetty. Kuvassa vasemmalla näkyy uudisrakennus 1990-luvulta. Kuva: Petteri Hiltunen, 2023

Lähteet

Painetut lähteet

Alamäki, Y., Hederyd, O., Alamäki, Y., & Huuva, H, Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta. 1993. *Tornionlaakson historia: 2, 1600-luvulta vuoteen 1809* . Haaparanta:Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta.

Alatalo, H. 2006. *Pää vai pyrstö: Kukkolan kylä kosken äärellä.* Kukkolan kyläyhdistys

Arvo, S. 1974. *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1970-luvulle.* Suomen Historiallinen Seura.

Helsingin sanomat. Julkaistu 4.7.1971.

Helsingin sanomat. Julkaistu 28.9.1933.

Iltanen, J. 2009. *Radan varrella: Suomen rautatieliikennepaikat.* Karttakeskus.

Julku, K., & Ahvenainen. J, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. 1985. *Faravidin maa: Pohjois-Suomen historia.* Oulu, Rovaniemi: Pohjoinen : Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.

Karttakirja: 31. aukeama Yli-Vojakkala kylä/ Öfre Vojakala by. Tornionlaakson maakuntamuseo.

Olaus Magnus. 1885. *Historia de Gentibus Septentrionalibus*

Paulaharju, P. 1937. *Kiveliöitten kansaa: Pohjois-Ruotsin suomalaisseuduilta.* Porvoo, Helsinki: Warner Söderström Osakeyhtiö

Peura, K.;& Peura, P. 2001. *Joppareita, tullihurttia ja rajakyyliä: Salakuljetusta Tornionlaaksossa sodan jälkeen.* Jopparien perinneyhdistys.

Peura, P. , Jopparien perinneyhdistys. 2004. *Väylän varrelta: Lisälehtiä Tornionlaakson historiaan.* Pello: Pohjan väylä.

Pyhäkosken ja Kukkolankosken käyttötutkimuksia varten etsitään varoja. Tutkimuksia aloitetaan jo tänä vuonna., Helsingin Sanomat, s.3. 29.5.1935

Seitap Oy. 2000. Kukkolankosken Rastaosayleiskaava. Yleiskaavan selostus. Tornion kaupunki

Sundquist, J. 1967. *Lauttojen laskusta irtouittoon: Vaiherikasta yhteistoimintaa Tornion rajajoella.* Sanomapaino.

Sähkön saanti. Pohjolan työ. 4.3.1939

Tervo. N. 2003. *Kukkola, kylä Jylhäkosken rannalla, osa I*

Tilastokeskus. 2019. Suomen virallinen tilasto (SVT): Rautatietilasto 2018 [online] [luettu 3.11.2023] Saatavilla www-muodossa: *ISSN=2670-3335. Helsinki:. Helsinki: Tilastokeskus.*

Tornionlaakson kuulumisia. Helsingin Sanomat, s.10. 18.2.1928

Arkistot

Kansallisarkisto

Tornionlaakson museo

Finna.fi

Riksarkivet

Haastattelut

Asukas Alanärä, M. haastattelu kohdekäynnillä, haastatellut V. Raitala;A. Rautio;& V. Kotila 10.10.2023

Asukas Esa Laurin haastattelu kohdekäynnillä, haastatellut Petteri Hiltunen ja Lila Hopia 11.10.2023

Asukas Esa Laurin haastattelu kohdekäynnillä, haastatellut Pettteri Hiltunen 20.9.2023

Asukkaiden Jaakko Heikkilä, Antti Palo ja Esa Lauri haastattelu kohdekäynnillä, haastatellut 11.10.2023

Verkkolähteet

Hiltunen, Jussi-Pekka. 2020. *Jääkäriliikkeen muistomerkit, toiminta ja muistaminen Oulun ja Tervolan välisellä alueella.* Oulun Yliopisto [online] [luettu 3.11.2023]. Julkaistu 18.3.2020. Saatavilla www-muodossa: http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202003271345

Kenttämaa, J. 2009. *Jopparin jokilaakso - Oliko salakuljetus järjestäytynyttä rikollisuutta vai välttämätöntä kansanhuoltoa?* [online] [luettu 3.11.2023]. Julkaistu 5.6.2009. Saatavilla www-muodossa: Yle.fi: https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/06/05/jopparin-jokilaakso-oliko-salakuljetus-jarjestaytynyttä-rikollisuutta-vai

Kukkolankoski nettisivut: *Muut rakennukset.* [online] [luettu 26.10.2023] Saatavilla www-muodossa: https://kukkolankoski.fi/muut-rakennukset/

Kulttuuriympäristöselvitys. Torniojoen osayleiskaava. Sweco ympäristö Oy [online] [luettu 26.10.2023] Julkaistu 3.5.2018. Saatavilla www-muodossa: https://paikkatieto.sweco.fi/docs/ylitornio/proha/torniojoen_oyk/tekstit/selvitykset/kulttuuriymparisto_raportti.pdf

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. [online] [luettu 26.10.2023] Saatavilla www-muodossa: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx

91/2010 *Rajajokisopimus Suomen ja Ruotsin välillä.* online] [luettu 26.10.2023] Saatavilla www-muodossa: https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2010/20100091/20100091_2

Lauttamies-patsas. [online] [luettu 3.11.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://kesasiika.wordpress.com/kalastuskulttuuri/kalastuksen-ymparisto/lauttamies-patsas/

Suomen ympäristö, 29/2008. Suomen ympäristökeskus. [online] [luettu 3.11.2023]. Julkaistu 5.6.2009. Saatavilla www-muodossa: www.helda.helsinki.fi

Torniojoen uiton historiaa, Uitto hallitsi jokea yli sata vuotta. Blogi [online] [luettu 26.10.2023] Julkaistu 27.1.2010. Saatavilla www-muodossa: https://salmonincecinalidl.blogspot.com/2010

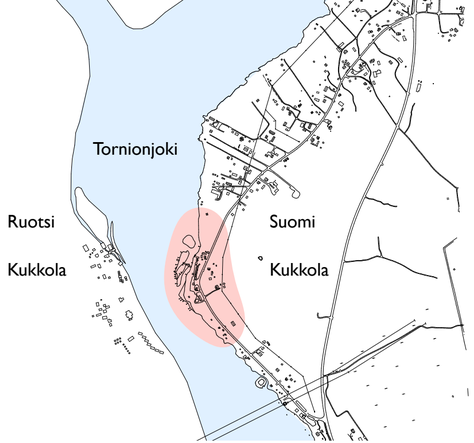
Kuva: Tornion kaupunki 2023

Kuva: Tornionlaakson museo 2023

Kalastus – Perinteet, historia ja koskikenttä

Violet Raitala, Anna Rautio, Viivi Kotila

Kukkolankosken koskikentän alue Suomen Kukkolassa korostettuna. Kuva:Violet Raitala 2023.

KALASTUS

Kukkolassa Tornionjoen kosken kuohujen varrella sijaitsee pala elävää historiaa. Vanhat hirsirakennukset kosken molemmin puolin kuin katselevat toisiansa vanhoja muistellen, aikaa jolloin kylää ei erottanut maiden raja. Alueen paikalliset harrastavat perinnekalastusta lippoamista seisoen kosken päälle rakentamillaan krenkuilla. Suomen puolella Koskitien ja kosken rajaamaa aluetta kutsutaan paikallisten kesken koskikentäksi, jossa sijaitsee lippoajille tärkeät kalastukseen liittyvät rakennukset. Paikalla on yhdeksän aittaa, ruuan valmistamiseen tarkoitettu paistokota ja kalojen säilömiseen tarkoitettu kalapuohi. Lisäksi alueella on nykyään kesäkahvilana toimiva Myllynpirtti sekä vanhoja asuinrakennuksia.

Kuva 1. Lippoamista Kukkolankoskella vuonna 1951. Kuva: Saarinen, U., 1951.

Kukkolankoskella vieraillessa voi kyläläisiltä kuulla tarinan lippoamisen synnystä:

> *Kevättalvella eräntä oli kosken yläjuoksulla pyykillä. Laittaessaan pyykit kuivumaan, yhdet talven raappahousut tipahtivat koskeen. Alajuoksulla saman talon isäntä huomasi housut virrassa, haki pitkän kepin ja noukki housut virrasta. Yllätykseksi housuihin oli jäänyt kiinni iso lohi![1]*

1 Esa Lauri, haastattelu 2023/10/11

Kuva 2. Kukkolankosken koskikentän aitat lännestä. Kuva:Tornion kaupunki, 2023

Kuva 3. Suomen Kukkolan ranta etelästä katsottuna. Rannalla lippoajia puusta rakennettujen krenkkujen päällä. Kuva:Tornion kaupunki, 2021

Lippous

Kukkolassa kalastetaan lippoamalla. Lippoaminen on perinnekalastusmuoto, jossa pitkävartista verkkopäistä pyydintä, eli *lippoa*, kuljetetaan myötävirtaan kosken pohjassa, voimakkaassa virrassa, kivien lomassa *kalojen lepopaikoissa*[2]. Menetelmää käytetään pääasiallisesti vaellussiian pyyntiin, mutta myös lohta lipotaan. Itse pyytämismenetelmä ei vahingoita kalaa.[3]

Lippoaja seisoo *krenkun* päällä, rantakivellä tai veneessä ja pyrkii herkin käsin pohjaa ja kiviä lipolla myötäilemällä nappaamaan kalan. Kalastaminen vaatii paikan, kosken pohjan kivien ja kolojen, sekä kalan kulkureitin tuntemista, koska pohjaan ei näe.[4]

Paikalliset kuvailevat lippoamista silittämiseksi:

> *”Lippous on semmosta, että jos on uus paikka niin aluks ei auta ku lähteä tunnustelemaan ja silittelemään kiviä, ei saa kolistella. - - Kosketus kiviin pitäis olla niin hienon hieno, että ei pelota kaloja, vaan että pikkusen silittää. Sentti kivistä ylöspäin ois kaikista paras. Se on vaan semmonen pehmeä ”tsum”. - - Siinä täytyy olla tunne ja herkkyys.”*
>
> *kylän asukas ja valokuvataiteilija Jaakko Heikkilä*

Kun kala sattuu lippoon, se vedetään ylös.

2 *Kosken rannassa ja pohjassa on niemekkeissä ja kivien takana hiljaisen virtauksen kohtia, joihin siiat asettuvat lepäämään nousun välissä. Näiden kuoppien toinen nimi on lippous.* (Vilkuna 1940, s. 63) *Kuoppia on voitu tehdä talvisaikaan joenpohjaan myös itse nuotioiden avulla.* (Lippoaminen. Elävän perinnön wikiluettelo)

3 Lippoaminen. Kukkolankoski.fi

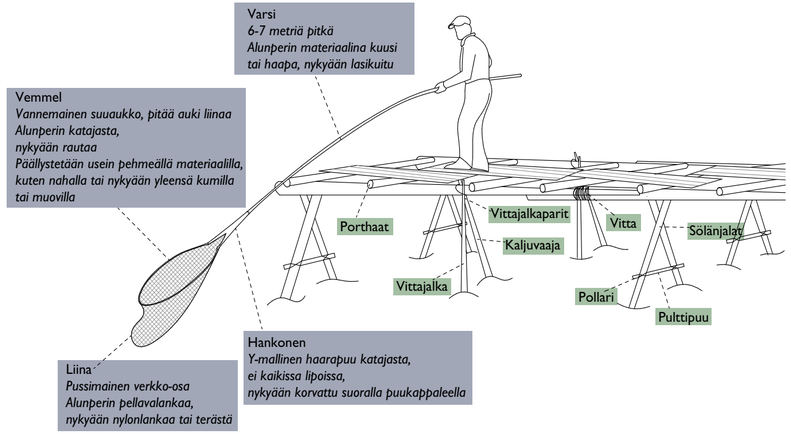
4 Lippoaminen. Kukkolankoski.fi

Lippoamiseen liittyvät välineet, rakennelmat ja rakennukset

Lippo – käden jatke

Kuva 4. Heikkilä esittelee lipon haavimaista päätyosaa. Kuva:Viivi Kotila 2023.

Lipon sekä krenkkujen rakenteet. Kuva:Volet Raitala 2023. (Niskala 2018, Tornionjoen Lippo, s. 28; Niskala 2018, Krenkku, s. 11; Lippo. Kukkolankoski.fi)

Lippo on pääosin käsityönä tehtävä, useasta osasta yhdistetty, pitkävartinen pyydys. Lipon valmistamiseen on käytetty perinteisesti luonnonmateriaaleja, mutta nykyisessä lippomallissa esimerkiksi varressa käytetään lasikuituputkea sen keveyden vuoksi. Nykyään lipon tulee myös vastata verkon materiaalin osalta Tornionjoen kalastussäännön määritelmiä.[5] Lippo on säilynyt samankaltaisena jo yli 600 vuotta, pyydyksestä on kuitenkin Tornionjoellakin erilaisia kyläkohtaisia versioita. Tornionjoen varren vahva käsityöperinne näkyy etenkin puuosissa.[6] Lipon saattaa tehdä yksin ja sitä käytetään yksin[7]. Kylissä on kuitenkin taitavia tekijöitä, jotka valmistavat lippoja muillekin[8].

Lipon on huomioitava kalojen kulkureitit ja kalastustavan herkkä luonne. Lipon on oltava mahdollisimman huomaamaton, mutta kestävä. Vempeleen on mahduttava juuri kyseisen kosken ja lippopaikan kivien väleihin ja juoviin.[9] Lipon voi ajatella olevan käden jatke[10].

5 Lippo. Kukkolankoski.fi
6 Niskala 2018, Tornionjoen Lippo, s. 13
7 Niskala 2018, Krenkku, s. 3
8 Lippo. Kukkolankoski.fi

9 Niskala 2018, Tornionjoen Lippo, s. 9–11
10 Lippoaminen. Elävän perinnön wikiluettelo.

Kuva 5. Krenkkuja Suomen puolen rannalla. Ihmisvoimin tehtävät rakennelmat puretaan joka syksy ja rakennetaan keväällä uudestaan. Kuva:Tornion kaupunki 2021.

Krenkku

Krenkku[11] on Tornionjokilaaksossa käytetty nimi puusta rakennetulle laituria ja siltaa muistuttavalle rakennelmalle, joka mahdollistaa kalastamisen jopa keskellä jokea[12]. Krenkut ovat muodostuneet lippoamisen tarpeeseen, jossa on olennaista päästä lähelle kalojen lepopaikkoja.[13]

Krenkku on kausiluontoinen rakennelma, joka on sidoksissa lippouksen aikataululuun. Se rakennetaan joka kevät lippouksen alkaessa ja puretaan syksyllä. Talven ajaksi osat varastoidaan seuraavaa kevättä varten.[14] Krenkkujen rakenne ei kestä jään lähtöä tai kevään tulvavettä. Vuosien mittaan toistuva purkaminen ja uudelleenrakentaminen ovat hioneet rakentamisen tavat huippuunsa. Kosken virta vaatii rakennukselta vahvuutta ja liitoksilta joustavuutta, mutta kausiluontoisuuden vaatiman uudelleenrakentamisen ja purkamisen vuoksi rakennelman tulee olla kevyt ja liitosten helposti purettavia.[15] Nykyään käytössä on joitakin uusia työkaluja ja valmismateriaaleja[16]. Rakentamistekniikka perustuu jo 1500-luvulla aloitettuun koskien padon-

Kuva 6. Krenkut puretaan talveksi ja osat säilötään siististi seuraavaa vuotta varten. Kuva:Violet Raitala 2023

11 *Krenkku juontuu sanasta renkku, joka tarkoittaa puista siltaa tai penkkiä. Ruotsin puolella vastaava sana on Kränka, jota ei kuitenkaan enää käytetä.* (Niskala 2018, Krenkku, s. 5)
12 Krenkku. Kukkolankoski.fi
13 Niskala 2018, Krenkku, s.3–4
14 Krenkku. Kukkolankoski.fi
15 Niskala 2018, Krenkku, s. 4–5 ja s. 33
16 Krenkkujen rakennus ja purku Tornionjoella. Elävän perinnön wikiluettelo.

Kuva 7. Lohipadon rakentamista 1950-luvulla Kukkolassa. Krenkkujen rakentamistekniikka pohjautuu vanhaan padonrakentamistekniikkaan. Padoista poiketen krenkut eivät ohjaa vedenkulkua. Kuva: Matti Poutvaara, 1950-luku.

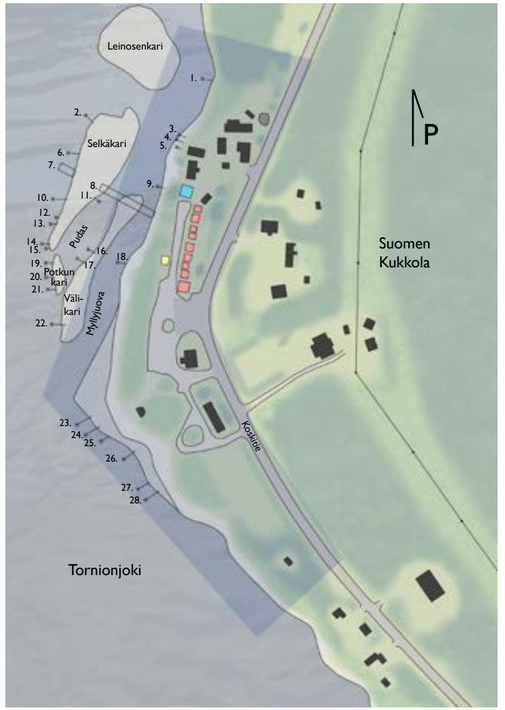
rakentamistekniikkaan. Nykyinen tekniikka noudattaa noin sadan vuoden takaista tapaa[17] Rakentamisessa hyödynnetään veden virtausta[18]. Patorakenteesta poiketen, krenkuilla ei ole tarkoitus ohjata virtaa tai muuttaa veden kulkua. Rakennelmalla yksinkertaisesti mahdollistetaan lippoaminen keskemmällä koskea.[19]

Krenkut rakennetaan yhteistyöllä talkoovoimin.[20] Ihmisvoimin tehtävään rakentamiseen tarvitaan monta henkilöä samaan aikaan. Voidaan nähdä, että tämänkaltaiset suuremmat rakennusprojektit olivat omalta osaltaan merkittäviä tekijöitä kalastusyhteisöjen muodostamisessa.[21]
Samaa puutavaraa käytetään niin kauan, kunnes ne eivät enää kestä käyttötarkoituksessaan.[22] Puutavara voidaan *ostaa osakkailta*[23] tai tarvittava uusi puutavara haetaan talvella metsästä yhteisvoimin. Sen annetaan kuivaa joen rannalla kevääseen asti, kunnes krenkut taas rakennetaan.[24] Vanhat, tarkoitukseen kelpaamattomat osat käytetään polttopuuksi[25].

Krenkkujen paikat on nimetty ja nimet ovat säilyneet samana alusta asti. Kosken virtauksesta ja veden korkeudesta riippuen valitaan, mitä paikkaa lippoamiseen käytetään. Paikkojen ominaisuudet muuttuvat tulvien ja jäiden liikutellessa kiviä.[26] Krenkkujen sijoittamista paikallinen kuvailee seuraavasti:

> *”Pittää tuntea joen pohja - - ensin pitää krenkkuja rakentaessa tietää, missä on se kohta missä siika levähtää. Lähetään tekemään siitä metriä ylempää ja alaselkä tulee - - kiveen kiinni.”*
>
> *lippomies Esa Lauri*

17 Niskala 2018, Krenkku, s. 5 ja s. 10
18 Krenkku. Kukkolankoski.fi
19 Krenkkujen rakennus ja purku Tornionjoella. Elävän perinnön wikiluettelo.
20 Krenkku. Kukkolankoski.fi.
21 Niskala 2018, Krenkku, s. 3
22 Krenkku. Kukkolankoski.fi
23 *Osakasmaksu Kukkolankoskella on 50€, maksun voi korvata esimerkiksi toimittamalla krenkkuun tarvittavia puuosia.* (Markku Alanärä, haastattelu 2023/09/20)
24 Askareita. Kukkolankoski.fi
25 Markku Alanärä, haastattelu 2023/09/20
26 Markku Alanärä, haastattelu 2023/09/20

Kukkolankosken koskikentän krenkkujen nimet:

1. Niskapato
2. Laitakivi
3. Kallionnokka
4. Pata
5. Pyörre
6. Poltto, ei enää rakenneta[27]
7. Paasi, ei enää rakenneta[28]
8. Karisilta, ei Paasinpatoa, sillä ei enää padota[29]
9. Koantausta
10. Hyökykiven alusta, ei enää rakenneta[30]
11. Paon alusta
12. Pitkäjärvensuu
13. Maasaarenlaaka
14. Selkäsaarenlaaka
15. Pikkulippous
16. Pirrinniska
17. Kaltonkivenlaita
18. Allinkuoppa
19. Potkunniska
20. Potku
21. Potkunalus
22. Karinhäntä
23. Pitkä
24. Nälkäkivi
25. Lahenleuka
26. Keskinen
27. Alanen
28. Harrikuoppa

Kuvassa esitettynä veden korkeudesta riippuen paljastuvat karit, krenkut numeroituna, kalastusta tukevien rakennusten sijainnit sekä koskikenttä. Kuva:Anna Rautio 2023.
(Alatalo 2006, s. 113)

27 Risto Leinonen, haastattelu 2023/10/13
28 Risto Leinonen, haastattelu 2023/10/13
29 Risto Leinonen, haastattelu 2023/10/13
30 Risto Leinonen, haastattelu 2023/10/13

Kala-aitat

Kala-aittoja käytetään kalastustarvikkeiden säilyttämiseen. Aittojen takaseinän ylähirsiin on tehty reiät lippojen pitkiä varsia varten. Tämä on konkreettinen esimerkki kalastamisen vaikutuksesta rakennuksiin. Aitat ovat tarkemman inventoinnin kohteena myöhemmin tulevassa kappaleessa.

Paistokota, kalansavustamo

Paistokodassa voidaan lämmitellä ja kypsentää varrassiikaa. Aikanaan kodassa saattoivat myös yöpyä kauempaa tulleet lippoajat[31]. Keskellä rakennusta on kivistä rakennettu tulisija. Rakennuksen sisällä seiniä kiertävät penkit.

Kalapuohi/Kalapuoji

Kalapuohi on kalojen säilyttämiseen tarkoitettu rakennus. Aikanaan rakennuksessa oli jäällä ja lumella täytetyt jääkellarit, siialle ja lohelle omat, joihin saaliita tuotiin pitkin päivää. Nykyään lohelle ei enää ole kellaria ja siikapuolelle on rakennettu *nykypäivän standardit*[32] täyttävä kylmiö. Kalapuohi on keskeinen rakennus kalastamisen näkökulmasta myös siksi, että sen katolla oleva kellotorni näyttää kalastajille lippovuorot ja sen, milloin on siianjaon aika.[33]

Kuva 10.Tunnelmaa paistokodan sisältä. Kuva:Viivi Kotila, 2023.

Kuva 8. Kahdeksan kala-aittaa sijaitsee rinnakkain kosken rannalla. Kuva:Violet Raitala, 2023.

Kuva 9.Aittoja käytetään kalastustarvikkeiden säilyttämiseen. Lippojen varret tulevat ulos aittojen takaseinän yläosaan tehdystä raosta. Lattialla verkkomaisia pyydyksiä, eli mertoja, joita käytetään mateen pyytämiseen. Kuva:Anna Rautio, 2023

Kuva 11. Kalapuohissa säilötään kaloja.Tornin kello kertoo lippoajille vuorojen kulusta. Kuva:Viivi Kotila, 2023.

Kuva 12. Paistokotaa käytetään ruuan valmistamiseen. Kuva:Violet Raitala, 2023.

31 Esa Lauri, haastattelu 2023/10/11

32 *Vuonna 2023 rakennus kunnostettiin nykyisten hygienia- ja ympäristövaatimusten mukaiseksi. Remontissa uusittiin esimerkiksi kylmäkoneisto, asennettiin lämpötilan mittausjärjestelmä ja uusittiin kellokoneisto.* (Toiminta tukee kulttuuria. Kukkolankoski.fi)

33 Kalapuohi. Kukkolankoski.fi

Oikeus lipota - Osakaskunta ja kantatilat

Jotta Kukkolankoskella saa lipota, tulee olla omistaa koskikalastusoikeus, eli kuulua osakaskuntaan. Osakaskunnan kantatiloja, eli "taloja", on Kukkolankoskella kuusitoista ja niiden oikeudet perustuvat jo 1500-luvulla Ruotsissa luotuun tilan veronmaksukykyä kuvaavaan *manttaaliin*[34]. Jokaisella kantatilalla on omaa osuutta kuvaava *äyrilukunsa*[35], jonka mukaan oikeus kalastaa ja osuus saaliista määräytyvät. Oikeudet periytyvät seuraaville sukupolville, mutta myös ulkopuolisella on mahdollisuus päästä osalliseksi ostamalla maata Kukkolasta. 16 taloa jakautuu vähäveroisiin ja isoveroisiin, mutta on yksi talo, jota kutsutaan *säipäksi*[36], kuuluu vuorotellen molempiin.[37] Joka toinen päivä on vähäveroisten lippovuoro ja joka toinen päivä isoveroisten lippovuoro.[38]

Osakaskuntaan kuuluu Kukkolankoskella noin 200–300 ihmistä[39]. Aktiivisia lippoajia on tällä hetkellä noin 70[40]. Osakkuuden mukana tulee myös vastuuta alueesta ja perinteen ylläpidosta. Osakkaat vastaavat esimerkiksi koskikentän rakennusten huollosta, krenkkujen rakentamisesta, talvikauden pyyntipaikkojen huutokauppaamisesta sekä erilaisista talkoista ja tapahtumista. Lisäksi osakkaat organisoivat vuorolippouksen, eli intensiivisimmän lippousajan, sekä siianjaon.[41]

Vanhaan käytäntöön perustuva toiminta ei ole säästynyt kyseenalaistamiselta. Kalastusoikeuksista on käyty aikojen saatossa monia oikeustaisteluita, mutta lopputulema on aina ollut vanhojen oikeuksien vahvistaminen.[42] Osakkuuden mukana tulee myös vastuuta alueesta ja perinteen ylläpidosta. Talojen muodostaman osakaskunnan hoitokunta vastaa esimerkiksi koskikentän rakennusten huollosta, krenkkujen rakentamisesta, talvikauden pyyntipaikkojen huutokauppaamisesta sekä erilaisista talkoista ja tapahtumista. Lisäksi se organisoi vuorolippouksen, eli intensiivisimmän lippousajan, sekä siianjaon.[43] Osakaskunta rahoittaa toimintaansa *kevätlippouksesta* (kts. s.13) saaduilla tuloilla[44].

Kuva 13. Siian jakoa koko kylän voimin kalapuohin edustalla. Kuva: Jaakko Heikkilä.

34 *Manttaali on veroluku, joka määrittää kiinteistön verotusarvon. Manttaalia ei ole käytetty veroperusteena 1924 vuoden jälkeen, kun maaverot lakkautettiin.* (Tieteen termipankki 2.11.2023: Oikeustiede: manttaali.) *Manttaalin kokoon vaikuttivat tilan koon lisäksi kalastus- ja metsästysoikeudet.* (Alatalo 2006, s. 86)

35 *Äyriluku on 1/8 manttaalia.* (Alatalo 2006, s. 86)

36 *Säippä kuuluu kaksi kesää isoveroisiin ja yhden vähäveroisiin. Vaihtelu tasaa koko kylän kalasaaliin kolmen vuoden aikana samaksi.* (Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 21)

37 Lippo-oikeus ja osakaskunta. Kukkolankoski.fi

38 Alatalo 2006, s. 86

39 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.

40 Jaakko Heikkilä, haastattelu 2023/10/11

41 Lippo-oikeus ja osakaskunta. Kukkolankoski.fi

42 Lippo-oikeus ja osakaskunta. Kukkolankoski.fi

43 Lippo-oikeus ja osakaskunta. Kukkolankoski.fi

44 Risto Leinonen, keskustelu 2023/11/21

Vuorolippous – kylä elää kalojen rytmin mukaan

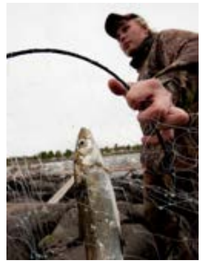
Kesäisin lippoamista tehdään organisoiduissa vuoroissa. Vuorolippouksen aikaa sanotaan esimerkiksi ”päiville panoksi” tai ”päivin lippoukseksi”. ”Päiville panon” aikana eivät saa lipota kuin osakaskunnan jäsenet.[45] Kun saalis alkaa olla päivässä 200–300 siikaa, päättää Kukkolankosken hoitokunta, että laitetaan päivin[46]. Aika on *heinä-elokuun*[47] vaihteesta syyskuun puoleenväliin, päättyen rauhoituskauden alkamiseen.[48]

Yksittäinen vuoro kestää vuorokauden, mutta vuoroa rytmittävät siian liikkumista noudattavat ruoka- ja lepotauot[49]. Kalaa lipotaan keskimäärin 10-15 minuuttia kerrallaan, minkä jälkeen pidetään pieni tauko[50]. Kalat kannetaan noin tunnin välein kylmähuoneeseen, eli kalapuohiin.[51] Lippoajat elävät siis tiiviisti kalan sanelemien ehtojen mukaisesti.

Osakaskunnan hoitokunta tekee vuorolistat, joista selviää mitkä talot ovat milloinkin lippovuorossa. Lippoajia on vuorossa samanaikaisesti neljä. Talot vastaavat siitä, että he laittavat lippoajan omalla vuorollaan töihin. Vuoro päättyy klo 18.00 (tai klo 19.00), minkä jälkeen saalis jaetaan vuorossa olleiden talojen ja kaikkien talojen kesken.[52] Saaliin jaon jälkeen lippoajien tulee vielä valmistella kalat säilömistä varten, mikä vie oman aikansa. Lippoajat lähtevät noin kymmeneltä illalla pimeän tullen nukkumaan ja tulevat viideltä aamulla takaisin.[53]

Kuva 14. Lippomies nostaa siian vedestä. Kuva: Jaakko Heikkilä.

Kuva 15. Lippoon kiinni jäänyt siika. Kuva: Jaakko Heikkilä.

Kuva 16. Siianjaossa tarvitaan monta kättä. Kuva: Jaakko Heikkilä.

45 Vuorolippous. Kukkolankoski.fi
46 Esa Lauri, 11.10.2023
47 *1970-luvulla Kukkolassa päätettiin asettaa heinäkuulle tietty päivä, jolloin päiville pano alkaa. Tätä edelsi maanviljelijöiden ja lippoajien erimielisyydet lippouksen aloitusajankohdasta. Maanviljelijät halusivat lähtökohtaisesti viivästyttää lippouksen aloittamista, koska se oli saatettu aloittaa jo kesäkuun puolella. Määrätyn päivän oli tarkoitus ehkäistä vuosittaista tinkausta aloitusajankohdasta. Päivä sijoittui heinäkuun ensimmäiselle viikolle, mutta se on siirtynyt vuosien saatossa kolmisen viikkoa myöhemmäksi siian nousun myöhästymisen mukana.* (Esa Lauri, haastattelu 2023/10/11; Jaakko Heikkilä, haastattelu 2023/10/11)
48 Jaakko Heikkilä, haastattelu 2023/10/11; Markku Alanärä, haastattelu 2023/10/10
49 Vuorolippous. Kukkolankoski.fi
50 Risto Leinonen, keskustelu 2023/11/21
51 Esa Lauri, haastattelu 2023/10/11
52 Risto Leinonen, keskustelu 2023/11/21
53 Esa Lauri, haastattelu 2023/10/11; Risto Leinonen, keskustelu 2023/11/21

Siianjako

Lippovuoron päätteeksi klo 18.00 suoritettava saaliin jako vaikuttaa ulkopuolisin silmin monimutkaiselta. Jako perustuu kalastusoikeuksien tapaan tilojen manttaaliin ja äyrilukuun[54]. Eli nykyäänkin tilan saama kalamäärä määräytyy sen mukaan, kuinka paljon tila on aikanaan pystynyt maksamaan veroa[55].

Toimitus tehdään kalapuohin edessä. Tapahtumaa kerääntyvät seuraamaan kyläläiset ja ulkopaikkakuntalaiset. Kaloja heitellään ilman puntaria muovilaatikoihin. Tilaisuus on viihdettä ja yhteisöllinen tapahtuma.[56] Aluksi lippovuorossa olleet henkilöt saavat jokainen ottaa lippokalan ja ruokakalan. Tätä seuraa *löönän*[57] jako. Löönän jälkeen päivän kalasaalis jaetaan seitsemään kahden äyrin kasaan.[58] Tämän jälkeen seitsemän kasaa arvotaan arpamerkkien avulla tiloille, jotka suorittavat keskenään jakotoimituksen pienempien äyrilukujen kasoihin[59]. Kyläläiset kuvasivat seitsemän kasan jakamista edelleen seuraavin sanoin:

> *”Kukaan ei ymmärrä, miten kaikki kasat jaetaan, mutta jokaiselle kasalle löytyy osaaja, miten kyseinen kasa jaetaan.”*
>
> *Lippomies Esa Lauri*

Jakamisen tasavertaisuutta taataan arpomisella myös seitsemän kasan edelleen jakamisessa. Kun seitsemän kasaa on jaettu pienempiin kasoihin, arvotaan lopulta yksittäinen läjä kahden tilan kesken kalan avulla. Kalaa asetetaan kahden jaettavan kalakasan väliin ja arpaonniselta kysytään ”pää vai pyrstö”. Hän ei saa katsoa miten päin kala on, vaan vastatessaan saa juuri sen kasan, johon hänen valitsemansa puoli kalasta osoittaa. Yksinkertaistettuna jaon voisi kuitenkin tiivistää siten, että mitä suurempi tila, sitä enemmän saa kalaa.[60]

Kuva 17. Siianjako 80-luvun lopulla. Päivän siikasaalis jaetaan kalapuohin edessä joka ilta lippovuoron päätteeksi. Monimutkaiselta näyttävä toimitus perustuu tilajakoihin. Tapahtuma kerää ihmiset yhteen. Kuva: Veli-Pekka Viklund, 1984.

54 Alatalo 2006, s. 86
55 Siianjako. Kukkolankoski.fi
56 Siianjako. Kukkolankoski.fi
57 *Löönäsiika = palkkasiika. 15 kg suurinta siikaa, jotka saavat lippovuorossa olleet talot. Palkkasiikaa varten tulee saalis olla n. 200 siikaa. (Risto Leinonen, Haastattelu 2023/11/21)*
58 Alatalo 2006, s. 87
59 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 20
60 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 14 ja s. 21

Nahkiais- ja mademerrat

Lippoamisen lisäksi Kukkolassa pyydetään perinnekalastuksenmukaisilla merroilla. Tavassa saalis ohjataan putkilomaiseen pyydykseen sisään. Mertoja käytetään syksyllä nahkiaisten pyyntiin ja talvella mateen pyyntiin. Nahkiais- ja mademerta ovat keskenään erilaisia. Nahkiaismerta voi olla tehty puusta tehty perinteinen listemerta tai lasikuidusta tehty merta. Madetta varten käytetään nahkiaismertaa yksinkertaisempaa verkkomertaa.[61] Nahkiaismerrat tuetaan kalastajien rakentamiin patoihin[62]. Mademerrat lasketaan ja nostetaan jään päältä, minne ne on asetettu hyvään virtapaikkaan tai kivien väliin. Paikat nahkiaisten ja mateen pyyntiin huutokaupataan osakkaille elokuussa järjestettävässä huutokaupassa.[63]

Muu kalastaminen

Kukkolankoskella saa kalastaa määrättyinä aikoina muutenkin, kuin lippoamalla ja merroilla. Esimerkiksi virvelikalastus, perholla ja uistimella kalastaminen sekä heittopainolla kalastaminen ovat sallittuja.[64] Tornionjoen kalastussääntö kuitenkin kieltää kaikenlaisen kalastamisen 15.9.–15.12.[65]. Tällöin saa pyytää vain nahkiaisia ja madetta merralla[66].

Merkitys

Lippoaminen näyttäytyy varsin järjestelmällisenä ja yhteisöllisenä kalastustapahtumana Kukkolassa. Menetelmään liittyvien rakennelmien kasaaminen ja purku sekä kalojen käsittely ja säilöntä sitoutuvat tiiviisti kalan vaelluksen mukaan elämiseen[67]. Perinnettä kunnioitetaan ja tietoja jaetaan suullisesti ja mallia näyttäen uusille sukupolville.

Kuva 18. Nahkiaismertojen tarkastamista patojen päältä syksyllä 2023. Mertoja avatessa ehtii vaihtaa kuulumisia padolta toiselle huudellen. Kuva:Violet Raitala, 2023.

Kuva 19.Tulevat sukupolvet oppivat tekniikan seuraamalla, kokeilemalla ja kuuntelemalla. Kuvassa näkyy todennäköisesti 1900-luvun puolen välin nuoria seuraamassa lippoamista. Kuva: Matti Poutvaara.

61 Saarela
62 Nahkiaisten pyynti. Kukkolankoski.fi
63 Mateen pyynti. Kukkolankoski.fi
64 Markku Alanärä, haastattelu 2023/10/10
65 Metsähallitus, eraluvat.fi
66 Markku Alanärä, haastattelu 2023/10/10
67 Askareita. Kukkolankoski.fi

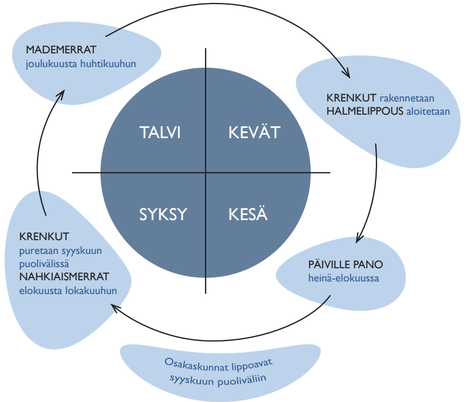
Kalastuksen vuosikello

Keväällä kalastus alkaa halmelippouksella, jota sanotaan myös kevätlippoukseksi. Siihen voivat osallistua myös muut Kukkolan kylän asukkaat osakkaiden lisäksi 50€ maksusta. Lipota voi siihen saakka, kunnes ”laitetaan päivälle”, eli osakaskunnan vuorolippous alkaa. Halmelippouksen saaliita ei jaeta, vaan ne pyydetään itselle. Tavan takana on ajatus perinteen laajentamisesta ja ylläpitämisestä sekä taidon siirtämisestä eteenpäin aloitteleville lippoajille, nuoremmille sukupolville.[68] Samalla tarkastetaan lippokuoppien kunto ja olosuhteet lippoamiselle sekä tehdään tarvittavaa huoltoa. Halmelippouksessa alkukesällä saa muutaman viikon ajan lipota myös lohta. [69]

Halmelippouksen jälkeen kesällä alkaa vuorolippous, eli ”päiville pano”. Vuorolippouksessa osakaskunnan jäsenet lippoavat vuorokauden pituisen jakson, minkä päätteeksi suoritetaan siianjako. Ajankohta määrittyy siian nousun ja vaellusajan mukaan.[70] Aikanaan vuorolippous ajoittui alkavaksi heinäkuun ensimmäisellä viikolla, mutta kalan nousun myöhäistymisen myötä aloitus on nykyään heinä-elokuun vaihteessa.[71]

Kukkolassa vietetään vuosittain Siikafäst-nimistä juhlaa heinäkuun lopulla Jaakonpäivän viikon lauantaina. Vanhempi juhlaperinne on Keskustapuolueen Siikajuhla.[72] Siikajuhlan alkuperäinen tarkoitus on ollut yhdessäolo, ruuanvalmistus ja siiasta nauttiminen.[73] Syksyllä siiankalastuksen päättyessä rauhoitukseen, järjestää Kukkolan kyläyhdistys Siikamarkkinat.[74]

Lippokauden päättyessä syyskuun puolessa välissä, puretaan lippokrenkut ja siirrytään kalastamaan merroilla. Elokuun lopulta lokakuuhun pyydetään nahkiaisia nahkiaismerralla, talvella joulukuusta huhtikuuhun pyydetään madetta merralla[75]. Talvella lippoamisen osalta keskitytään lippojen tekemiseen, jotta keväällä lippokauden alkaessa välineet ovat valmiina[76].

Diagrammi Kukkolankosken kalastuksen ajoituksista. Kuva:Anna Rautio 2023.

Kuva 20. 1971 vuoden Siikajuhlien viettoa Suomen puolen rannalla. Kuva: R. Kainulainen, 1971.

68 Markku Alanärä, haastattelu 2023/10/10
69 Halmepyynti. Kukkolankoski.fi
70 Vuorolippous. Kukkolankoski.fi
71 Jaakko Heikkilä, haastattelu 2023/10/11
72 Antti Palo, haastattelu 2023/12/7
73 Vilkuna 1940, s. 82
74 Antti Palo, haastattelu 2023/12/7
75 Saarela, s. 5
76 Lippoaminen. Elävän perinnön wikiluettelo.

KALASTUKSEN HISTORIA KUKKOLANKOSKELLA

1200–1300-luku

1200- ja 1300-luvun aikana Tornionjokilaaksoon alkoi muodostua pysyvämpää asutusta. Kalastukselle otolliset olosuhteet ja Saksasta tullut kalan säilömisen mahdollistanut suola antoivat elinkeinon asukkaille maanviljelyn lisäksi.[77] Ensimmäiset uudisasukkaat omasivat tietoa koskikentillä tehtävästä lippokalastuksesta. Heidän käsissään alkoi kehittyä Tornionjokimallin lippo.[78]

1400-luku

Lippoaminen Tornionjoella ja Kokemäenjoella omaavat yhtäläisyyksiä. Kokemäenjoella on vuonna 1453 kirjattu asiakirjamerkintä lippokalastuksesta Lammaisten koskella.[79] Tornionjoen ja Kokemäenjoen lippojen yhteydet juontuvat jopa 1400-lukua kauemmas[80].

1500-luku

1500-luvulla alkoivat muodostua osakastalojen kalastusoikeudet, joiden mukaan kalastusoikeudet ovat Suomen Kukkolassa tänäkin päivänä jaettu[81]. Verotettava kalastus keskittyi kuitenkin verkkokalastukseen[82]. Samaan aikaan Tornionjoella alettiin käyttää kalastuspatoja ja koskipaikkojen patoamistekniikka alkoi kehittyä[83]. Tähän perustuvaa tekniikkaa käytetään yhä.

Kuva 21. Lippoajia Kukkolankoskella 1900-luvun alussa. Kuva: Kemin historiallinen museo.

1600-luku

Viimeistään 1600-luvulla osakastiloille muodostui yhteinen pyyntikunta, jolla pyrittiin säilyttämään sopu ja organisoimaan kalastustoimintaa. Suullisen perimätiedon mukaan 1600-luvun alkupuolella vallassa ollut kuningatar Kristiina olisi antanut kukkolalaisille kalastusoikeuden ja kalastusoikeus olisi sidottu tilojen osuuksiin. Patokalastus vahvistui entisestään, täyttäen rannat kalastuspadoista[84].

77 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
78 Niskala 2018, Lippous, s. 7
79 Niskala 2018, Tornionjoen lippo, s. 14
80 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 20
81 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
82 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 19
83 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
84 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s.14 ja s.20 ja s.33

1700-luku

1700-luvulla verotettavat tilat tarkentuivat ja osakasluettelo muotoutui nykyiseen muotoonsa. Nykyäänkin noudatettava osakasluettelo ja siianjako muotoutui 1700-luvun puolivälistä 1800-luvun alkuun[85]. Kaikki vuoden 1664 verotuslistalla olleet saivat kalastusoikeudet[86]. Siianpyynti oli määritelty yksittäisten talojen verovapaaksi oikeudeksi[87]. Vuoden 1773 jälkeen perustettuja tiloja ei enää otettu osallisiksi siiankalastukseen tai -jakoon[88]. Samana vuonna yhteispyynnin erimielisyydet johtivat lohikalastuksen määrittämiseen kruunun omaisuudeksi[89]. Vuosisadan lopulla lohenkalastus kuitenkin vuokrattiin yksityiselle, mutta rahvas sai oikeuden kalastaa lohta vasta 1791. Oikeus annettiin 100 vuoden ajaksi.[90] Tätä seurasi uusi sopimus, joka jatkui 1900-luvun alkupuolelle saakka[91]. Kalasaaliin jakamisessa käytettiin manttaalia ja savua[92], manttaalin ollen kuitenkin vuoteen 1800-luvun alkuun asti pääsääntöisempi tapa[93].

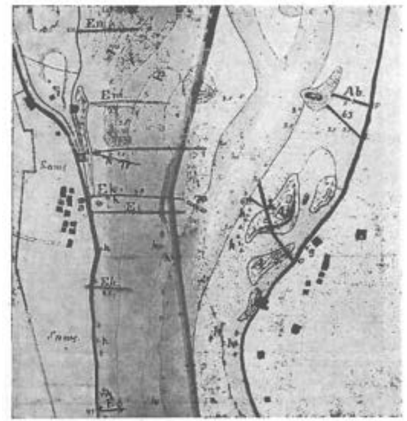
1800-luku

1800-luvun alussa erimielisyydet jakotavan perusteista aiheuttivat kylässä kärhämää käräjille asti. Suuremman veroluvun talot eivät pitäneet siitä, että osa Suomen puolen tiloista alkoi jakaa saaliinsa savun eikä veromanttaalin mukaan. Vuonna 1829 käräjät päätyivät veromanttaalin mukaan tehtävään jakoon, eli suuremman veroluvun talot voittivat. Eriytyminen näkyy yhä tänäkin päivänä käytetyissä nimityksissä ”isoveroinen” ja ”vähäveroinen”.[94]

85 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 13
86 Lewenhaupt 1892, s.16–17
87 Museovirasto 22.12.2009, Kukkolankosken kalakenttä
88 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo; Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 14
89 Niskala 2018, Perinteinen kalastus Ylitornion-Övertorneån kylissä, s.11
90 Niskala 2018, Perinteinen kalastus Ylitornion-Övertorneån kylissä, s. 11 [Granlund 1969; Rantatupa 1988]
91 Niskala 2018, Perinteinen kalastus Ylitornion-Övertorneån kylissä, s. 11 [Joona 2015, s. 222]
92 *Savu = manttaalin lisäksi käytetty jakoperuste Kukkolassa. Savu tarkoittaa ruokakuntaa. Savu vastaa kahta äyriä.* (Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 14 ja s. 17–18)
93 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 14 ja s. 17–18
94 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 18
95 Museovirasto 22.12.2009, Kukkolankosken kalakenttä
96 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 9

1840-luvulla käräjöitiin puolestaan siianpyyntioikeudesta Kukkolan vanhojen verotilojen ja Kukkolaan liitettyjen Aapajoen tilojen kesken. Vuonna 1874 kuninkaallinen kamarikollegio päätti, että myös siiankalastus Tornionjoella on valtion yksinoikeus.[95] Vuonna 1809 tapahtuneen valtakunnan rajanvedon seurauksena kyläkuntiin alkoi kehittyä eroja, jotka vahvistuivat edelleen 1900-luvulla[96].

Kuva 22. Vanhaan karttaan on merkitty aittojen ja patojen sijainnit 1800-luvulla. Kuva: Kustaa Vilkuna, 1940.

Tornionjoen Jylhän- eli Kukkolankoski ja kalastamot U. L. Grapen ja Oskar Tigerin kartasta vuosilta 1885 ja 1886.
Vasen eli Ruotsin-puoleinen ranta on merkitty kylän yhteiseksi (*Samf.*), Suomenpuoleinen ranta kuuluu nimellisesti Niskalan talolon. Pienet nellöt tarkoittavat koskiaittoja, p on koskikota. Vedenrajassa olevat isommat nellöt ovat myllyjä. Keskeltä koskea käy valtakunnan raja, tummemmalla merkitty on kuninkaanrajat. Aalla on merkitty kaikki silloiset lippoukset.

1900-luku

1900-luvulla pyynti alkoi hiipua[97]. Ruotsin puolella kalojen jakoon liittyvä perinne lopetettiin 1932 kokonaan, mutta se otettiin heti seuraavana vuonna uudelleen käyttöön. 1937 he aloittivat uuden järjestelyn, jossa kyläyhteisön nimeämät lippomiehet kalastavat kaloja yhteiseen myyntiin.[98]

Vanhoista padoista Paasipato ja Niskapato olivat edelleen käytössä. Lohen tulon vähetessä Niskapato ja lippopaikkoja vuokrattiin ja krenkkujen tekemistä huutokaupattiin. Vuodesta 1953 eteenpäin Paasipatoakaan ei enää rakennettu.[99] Lohen patokalastus loppui kokonaan[100]. 1940–1950 luvulla kehitettiin teräsvaijerista kudottu lippo, jolla myös lohta voitiin lipota[101].

Vuosisadan alussa 1925 perustettiin Kukkolan kosken kalastuskunta. Kalastuskunta huolehti kalastuksen järjestämisestä, mikä oli muutos virallisempaan kyläläisten välillä aiemmin vallinneeseen suullisen sopimisen tapaan. Nykyiseltä nimeltään kalastuskunta on Kukkolankosken osakaskunta. Osakaskunta huolehtii edelleen kalastuksen järjestämisestä, esimerkiksi kalastuspaikkojen ylläpidon ja lippouksen ajankohtien määrittämisen myötä.[102]

2000-luku

Vuosisadan alussa kalan tulo heikkeni[103]. Siian tulo on vuosien myötä myöhästynyt ja koko pienentynyt. Kyläläiset yhdessä yhdistysten, yritysten ja julkisten tahojen kanssa ovat pyrkineet erilaisin projektein tuoda laajempaan tietoisuuteen niin kalamäärien vähenemistä, kuin perinnetietoutta.[104] Vuonna 2010 Suomi ja Ruotsi solmivat uuden rajajokisopimuksen, jonka yhteydessä perustettiin uusi Suomalais-ruotsalainen rajajokikomissio.[105]

Kuva 23. 1930-luvun patokalastusta. Kuva: Samuli Paulaharju, 1936.

Rajajokikomissio turvaa vesialueiden tasapuolista käyttöä. Keskeisenä osana rajajokisopimuksessa on Tornionjoen kalastusalueen kalastussääntö, joka määrittelee esimerkiksi sallitut kalastustavat, -ajat ja paikat.[106]Vuonna 2010 perustettiin myös ProSiika ry, jossa kalastajat, paikallisyhteisöt ja yrittäjät tukevat perinnekulttuuria ja pyrkivät säilyttämään koskikalastuskulttuuria esimerkiksi viestinnän ja hankkeiden keinoin.[107]

97 Niskala 2018, Tornionjoen lippo, s. 14.
98 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 28
99 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 34–36
100 Risto Leinonen, haastattelu 2023/10/13
101 Markku Alanärä, haastattelu 2023/10/10
102 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 34
103 Niskala 2018, Kukkolan kalastuskylä, s. 36
104 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
105 Suomalais-ruotsalainen rajajokikomissio
106 Niskala 2018, Perinteinen kalastus Ylitornion-Övertorneån kylissä, s. 11
107 ProSiika ry. Kukkolankoski.fi

Vuosina 2015–2018 Torniolaakson kesäsiika -hanke[108] keräsi ja dokumentoi tietoa perinnekalastuksesta siian tulevaisuuden takaamiseksi.109 Vuonna 2017 Opetus ja kulttuuriministeriö nimesivät Tornionjoen perinteisen koskikalastuskulttuurin yhdeksi kohteeksi Elävän perinnön kansalliseen luetteloon[110].

Vuosina 2020-2022 toteutettiin Tule mukhaan -yhteistyöhanke, jossa oli tavoitteena viedä Tornionjoen lippokalastusperinne Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon ja lisätä tietoisuutta koskikalastusperinteestä. Hanketta varten muodostettiin yritysten, yhdistysten ja julkisten tahojen kanssa yhteistyöryhmiä.[111] Ehdotus tehdään yhdessä Ruotsin kanssa aikaisintaan vuonna 2025 ja päätös asiasta tulee aikaisintaan vuonna 2026[112]. Ehdotusta edelsivät Suomen puolella ensimmäistä kertaa järjestetty tapaaminen nimeltään lippotreffit, jossa kaikki osallistujat kosken molemmin puolin kannattivat liittymistä Unescoon.[113] Lippotreffit ovatkin yksi hyvä esimerkki yhteistyöstä Ruotsin puolen kylän kanssa. Treffeille ovat tervetulleita kaikki Kukkolankosken ja Matkakosken molemmin puolin.[114]

Kuva 25. 2000-luku on ollut perinteen elinvoimaisuuden takaamista. Tietoa perinnekalastuksesta ja vaellussiian vähenemisestä on pyritty levittämään erilaisten hankkeiden ja projektien avulla. ProSiika ry perustettiin vuonna 2010. Paita on kiinnitetty aitan oven sisäpuolelle.
Kuva:Viivi Kotila, 2023

Kuva 24. Perinne elää vahvasti Kukkolankoskella.
Kuva:Viivi Kotila, 2023

108 *Hanke perustettiin siian nousun myöhästymisen ja koon pienentymisen johdosta. Lisätietoa https://kesasiika.wordpress.com/*
109 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
110 Tornion kaupunki. Aineeton kulttuuriperintö. Väylänvarren perinteestä kansalliseksi eläväksi perinnöksi. Tornio.fi.
111 Lippokalastusperinne matkalla Unescoon. Kukkolankoski.fi; Toiminta tukee kulttuuria. Kukkolankoski.fi
112 Institutet för språk och folkminnen, 30.6.2023
113 Heikkilä 2.3.2023.
114 Markku Alanärä, haastattelu 2023/10/10

KALASTUS NYKYÄÄN

Kukkolankoskella kalastetaan edelleen perinteiseen tapaan. Vanhojen perinteiden rinnalle on otettu tekniikkaa esimerkiksi digitaalisen taltioimisen muodossa. Niin lippopaikat, krenkut kuin siianjakoperinne dokumentoidaan nykyään digitaalisesti.[115] Perinnettä ylläpidetään monipuolisin keinoin. Esimerkiksi vuonna 2020 kansalaisopisto järjesti ensimmäistä kertaa liponte-kokurssin[116]. Lipoissa käytetyt materiaalit ovat päivittyneet nykyaikaisempiin, taaten pidemmän käyttöiän.

Lippoajia on tällä hetkellä noin 70 ja heitä tulee tasaisesti uusia[117]. Jopa 12-vuotiaat saattavat tulla kokeilemaan lippoamista, ja 15-vuotiaat aloittavat vuorolippoamisen[118]. Vaikka kalastus ei olekaan enää päätoiminen tulonlähde, sillä on merkittävä sosiaalinen ja kulttuurillinen merkitys Kukkolankosken yhteisöille.[119] Alueella kalastaminen on pyritty mahdollistamaan kaikille. Esimerkiksi liikuntarajoitteiset voivat saada poikkeusluvan rannalta tapahtuvaan kalastamiseen.[120]

Kalastukseen vaikuttavat nykyään myös kalojen rauhoitusajat. Esimerkiksi siian rauhoitusaika kesällä 2022 oli kalastajille haastava, koska se 1,5 vuorokauden pituudellaan vaikutti kahden vuorokauden kalastukseen. Rauhoitus muutettiin vuonna 2023 vuorokauden mittaiseksi, jolloin se sopii paremmin lippousaikatauluun. Rauhoitusvuorokausi on maanantai.[121]

Kuva 26. Vaikka kalastamisen merkitys tulonlähteenä on vähentynyt, ei sen merkitys yhteisölle ole pienentynyt. Kalastuksen ympärille muodostuu merkittävää sosiaalista kanssakäymistä ja vahva ruokakulttuuri. Varrassiika on paikallinen herkku, jota yhä tänäkin päivänä nautitaan. Kuvassa varrassiian paistamista 1950-luvulla. Kuva: Saarinen, U., 1951.

115 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
116 Toiminta tukee kulttuuria. Kukkolankoski.fi
117 Jaakko Heikkilä, haastattelu 10.11.2023
118 Risto Leinonen, haastattelu 21.11.2023
119 Koskikalastusyhteisöt. Kukkolankoski.fi
120 Kukko-Liedes, 8.6.2023
121 Markku Alanärä, haastattelu 10.10.2023

Kuva 27. Venelippousta aamun usvassa. Kuva: Jaakko Heikkilä.

Missä lipotaan?

Tornionjoella lippoamiseen käytettyjä koskia ovat Kukkolankoski, Matkakoski, Vuennonkoski ja Isonärä. Myös esimerkiksi Kemijoella lipotaan.[122] Myös Oulun Oulujokisuistossa tehdään vuosittain vaellussiian lippoamista. Tähän lippoukseen ei liity osakaskuntaa vaan lippoluvan voi ostaa erikseen lippouspaikan vierestä ja pyydetyt kalat saa suoraan itselleen.[123] Lippoamista tehdään kuitenkin muuallakin, kuin Suomen jokivarsilla. Esimerkiksi Ruotsin Mörrumissa, Kanadassa ja Alaskassa lipotaan[124]. Kuitenkin Tornionjoki poikkeaa muista alueista siinä, että lippoaminen on siellä jatkunut hyvin yhtäjaksoisesti nykyhetkeen saakka. Kukkolankoskella kalastuskulttuuri on nykypäivänä lähimpänä vanhaa alkuperäistä tapaa.[125]

Suomi ja Ruotsi

Kalastuskulttuurilla on Suomessa ja Ruotsissa on yhtenäisyyksiä, mutta kalastuskuntien sisäisiä eroavaisuuksia löytyy. Rajajokisopimus yhtenäistää käytäntöjä rajaamalla kalastuksen harjoittamista.[126] Osa eroavaisuuksista selittyy kosken muutoksilla. Esimerkiksi Ruotsissa tehdään edelleen useammin myös venelippousta, kun Suomen puolella se on vähentynyt. Vähentymiseen Suomen puolella on vaikuttanut lippokuoppien tuhoutuminen.[127]

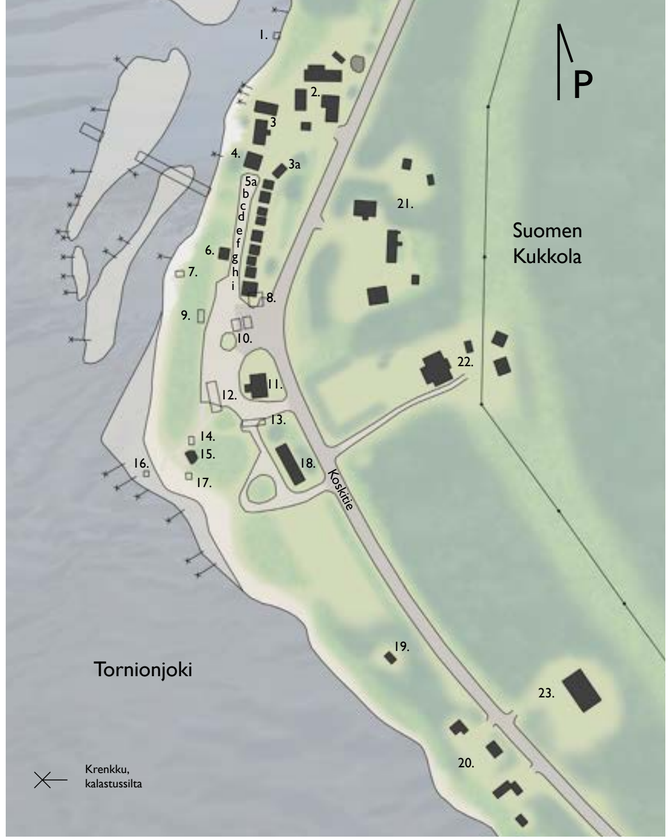
122 Lippoaminen. Elävän perinnön wikiluettelo.
123 Oulun kaupunki, 5.10.2023.
124 Niskala 2018, Lippous, s. 13
125 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
126 Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo.
127 Esa Lauri, haastattelu 2023/10/11

ALUEEN RAKENNUSKANTA

Kukkolankosken rakennusten nimet sekä sijainnit

1. Ylämylly, purettu tai tuhoutunut
2. Norman, rakennettu 1800-luvun alkupuolella[128]
3. Halonen, rakennettu n. 1850-luvulla[129]
   a. sauna, rakennettu 1946[130]
4. Kalapuohi tai kalapuoji, kellotornin huipulla merkintä 1878
5. Aitat
   a. Kallio, vanhin[131]
   b. Ylinärä, tuotu 1970/1980-luvulla[132]
   c. Ylinärä
   d. Alanärä
   e. Mäki, rakennuksessa merkinnät 1957 ja -68
   f. Äärelä, tuotu 1970/1980-luvulla[133]
   g. Mäkikallio
   h. Heikkilä, lattiahirsissä merkintä 1793
   i. Palo, entinen Karungin pappilan viljamakasiini, tuotu 1970/1980-luvulla[134]
6. Paistokota, vanhin vuosimerkintä 1869, jolloin katto on uusittu
7. Tullimylly, purettu 1930-luvulla[135]
8. Palon vaja, purettu
9. Hevostalli, purettu 1930-luvun puolivälissä[136]
10. Alamäen aitta ja Aunon aitta, purettu
11. Myllynpirtti, 1800-luvun puoliväli[137]
12. Paakastupa, siirretty 1936 pohjoiseen Kauppilaan[138]
13. Navetta, purettu
14. Paja, purettu
15. Laavu, rakennettu 1980-luvulla[139]
16. Laavu, purettu
17. Sauna, purettu
18. WC-rakennus, rakennettu 1965[140], Myllynpirtin asiakkaille, käytössä kesäisin
19. Mökki, tuotu muualta[141]
20. Hjort, päärakennus 1800-luvun alusta[142]
21. Niskala, rakennuksia arviolta 1920-luvulta ja mökki 1960-luvulta[143]
22. Kanniainen, arviolta 1980-luvulta[144]
23. Hjort, arviolta 1970-luvulta[145]

128 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 6.7.1992
129 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 6.7.1992
130 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 6.7.1992
131 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 30.7.1992
132 Esa Lauri, haastattelu 11.10.2023
133 Esa Lauri, haastattelu 11.10.2023
134 Antti Palo, haastattelu 11.10.2023
135 Antti Palo, haastattelu 11.10.2023
136 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 16.7.1992
137 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 16.7.1992
138 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 16.7.1992
139 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023
140 Antti Palo, haastattelu 11.10.2023
141 Antti Palo, haastattelu 11.10.2023
142 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 2.7.1992
143 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023
144 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023
145 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023

Alueen entiset sekä nykyiset rakennukset numeroituna sekä krenkkujen sijainnit koskikentällä. Kuva: Anna Rautio 2023. (Alatalo 2006, s. 113)

Alueen rakennuskannan muutokset

Koskikentän alueella on useita rakennuksia, jotka ovat purettu tai siirretty muualle. Myllynpirtti oli ennen myllärin asunto, johon kuului myös navetta, hevostalli, kaksi myllyä sekä paakastupa. Vain paakastupa näistä on siirretty ja loput purettu tai tuhoutunut. Aittojen rivi on kokenut vuosien varrella muutoksia, jonka voi nähdä vertailemalla 1947 ilmakuvaa 1995 ja 2021 ilmakuviin. 1970/1980-luvulla kaupunki lahjoitti aittoja osakkaille, jotka kasasivat ne paikoillensa täydentäen aittojen rivistön[146]. Muutamia aittoja on myös purettu näiden uusien aittojen tieltä.

Vuoden 1947 ja 1995 ilmakuvia vertailemalla voi nähdä kuinka alueen kasvillisuus on muuttunut, kun pellot ovat ajan kanssa metsittyneet.

Koskikentän tuulevaa jäsentelyä on mietitty ja 1965 rakennettu Myllynpirtin palvelurakennus saatetaan purkaa. Entiselle camping-alueelle on mietitty myös uutta rakentamista. Alueelle on tulossa kevyen liikenteen silta yhdistäen Suomen ja Ruotsin Kukkolan. Sillan suunniteltu sijainti on Hjortin (20.) luoteispuolella. Tulevissa rakennuskannan sekä rakennusten muutoksissa tulisi ottaa huomioon koskialueen herkkä eheys sekä autenttisuus.

Kuva 28. Ilmakuva Kukkolankoskesta vuonna 1947.
Kuva: Paikkatietoikkuna 2023.

Kuva 29. Ilmakuva Kukkolankoskesta vuonna 1995.
Kuva: Paikkatietoikkuna 2023.

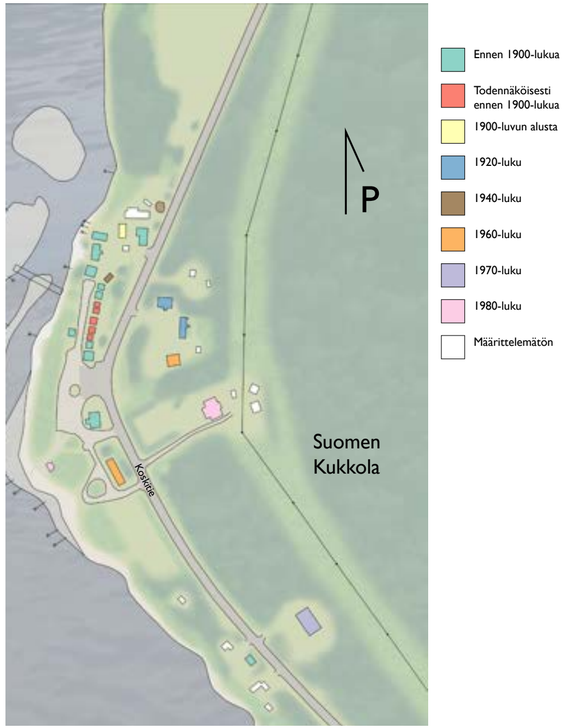
Kuva 30. Ilmakuva Kukkolankoskesta vuonna 2021.
Kuva: Paikkatietoikkuna 2023.

146 Esa Lauri, haastattelu 11.10.2023

Nykyisen rakennuskannan ikä

Alueen nykyisen rakennuskannan ikää määrittäessä on käytetty inventointikortteja, kirjallisia lähteitä sekä haastatteluja. Joidenkin rakennusten ikää ei saatu määriteltyä. Alueen vanhimmat rakennukset sijoittuvat pääosin koskikentän alueelle.

Määrittelemättömistä rakennuksista on jonkin verran tietoa. Normannin (2.) pihapiirissä sijaitsee päärakennus, aitta, talli, navetta, vaja sekä ruokakellari. Aitan, navetan sekä vajan iät eivät ole tiedossa, mutta näistä kaikki näkyvät kuitenkin 1947 ilmakuvassa (kts. s. 22). Hjortin (20.) pihapiirissä luoteessa sijaitsee sotien jälkeen rakennettu kesämökki ja kaakossa Iivari Orren (s.1877) rakentama talli.[147] Alueen ilmakuva antaa vihjeitä siitä, että tallia olisi vähintään laajennettu tai jopa uusittu myöhemmin. Pihapiiristä pohjoiseen metsikön keskellä on alueelle tuotu pieni mökki, joka seisoo ilman perustuksia.[148] Niskalan (21.) sekä Kanniaisen (22.) pihapiirissä sijaitsee pieniä rakennuksia, jotka ovat Maanmittauslaitoksen karttavertailun perusteella todennäköisesti kaikki viimeisen 30 vuoden aikana rakennettuja.

Kaavio nykyisen rakennuskannan iästä. Kuva: Anna Rautio 2023.

147 Tornionlaakson museon kohdeinventointi 2.7.1992
148 Antti Palo, haastattelu 11.10.2023

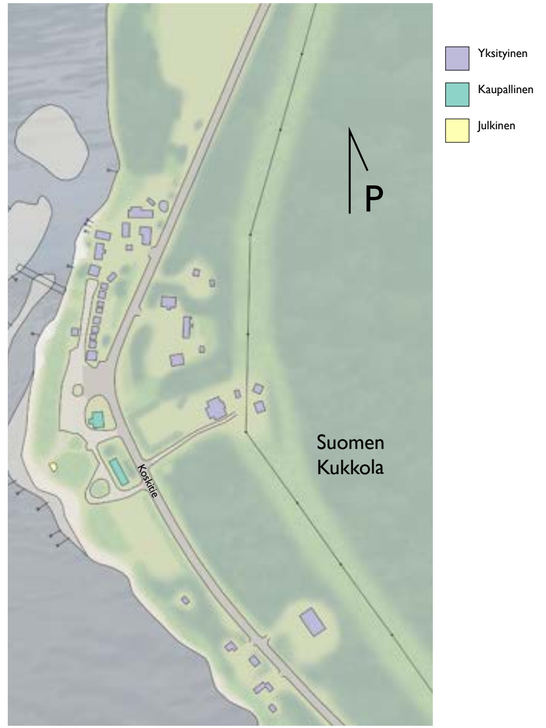
Rakennuskannan julkisuusaste

Rakennuskanta on selkeästi rajautunut vyöhykkeisiin. Koskikentän keskiössä sijaitsevat yksityiset kalastusta tukevat rakennukset sekä kaupalliset ja julkiset rakennukset. Yksityiset asuinrakennukset muodostavat uloimman vyöhykkeen näiden toimintojen ympärille. Koskikentän ulkopuolella olevat asuinrakennukset ovat selkeästi yksityistä aluetta, kun taas koskikentän pohjoisosan asuinrakennusten luonne on julkisempi niiden vierestä kulkevan polun sekä aidattomuuden ansiosta. Myös rakennusten ulkoasu liittää ne koskikentän rakennuksiin vahvasti, luoden jatkumoa aittojen alueelle.

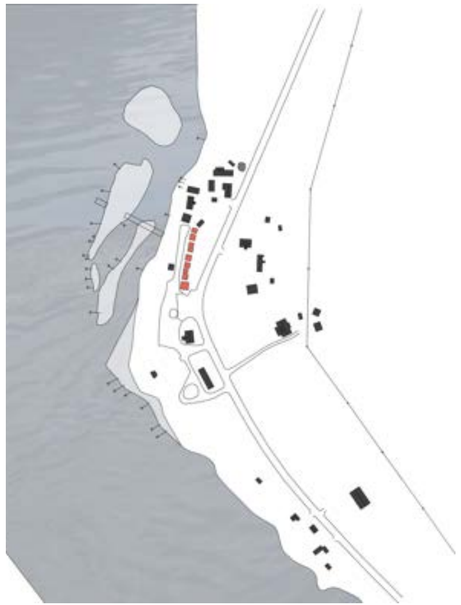
Kalastusta tukevat rakennukset ovat yksityisessä käytössä, joista aitat ovat kalastajien omia varusteita varten, kun taas kalapuohi ja paistokota osakaskunnan omistuksessa. Aitoista poikkeuksena on Palon aitta (5.i.), suuren kokonsa ansiosta sitä käytetään myös yksityisiin kokoontumisiin. Vaikka koskikentän kalastusta tukevat rakennukset ovat yksityisessä käytössä, niiden pihamaa on luonteeltaan julkista. Sama julkisen alueen luonne jatkuu etelään asuinrakennuksiin rajautuen.

Koskikentän aluetta ympäröi pohjoisesta, idästä sekä etelästä suojaava sekametsämuuri. Kasvillisuus omalta osaltaan suojaa yksityisiä tontteja Koskitien itäpuolella sekä koskikentän eteläpuolella. Koskikentän pohjoispuolen tontit eivät ole metsikön suojassa, joka myös antaa olettaa alueen olevan julkinen.

Alueen kaupallisiin rakennuksiin kuuluu Myllynpirtti sekä sen WC-rakennus. Itse WC-rakennus vaikuttaa ulkopuoliselle vähällä käytöllä olevalta. Rantaan päin mentäessä, kosken tuntumassa, on julkinen laavu, josta avautuu upea näkymä koskelle sekä Ruotsin puolen Kukkolaan.

Kaavio rakennusten julkisuusasteesta. Kuva: Anna Rautio 2023.

Kuva:Anna Rautio 2023.

Yleistä tietoa koskikentän aitoista

Koskikenttä on kulttuurihistoriallisesti Kukkolan arvokkainta aluetta kylämaiseman lisäksi. Kaikki kalastusta tukevat rakennukset sijaitsevat samassa pihapiirissä kosken läheisyydessä. Koskikentällä sijaitsevat punaiset aitat ovat olennainen osa alueen maisemaa ja kulttuurimiljöötä. Kaikki kohteet voidaan luetteloida rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja maisemallisesti arvokkaiksi kohteiksi.

Aitat sijaitsevat rivissä kosken myötäisesti ja niitä on yhteensä kahdeksan. Aittojen jatkeena samassa rivissä sijaitsee lisäksi Karungin lainajyvämakasiini, mikä on aittoja hieman suurempi. Kaikkien aittojen rungot ovat suorakaiteen mallisia ja ovat joko yksi- tai kaksikerroksisia, joista kaksikerroksisissa on ylälunkka. Aitat on maalattu punamultamaalilla ja ovat ikkunattomia, lukuun ottamatta takajulkisivuihin tehtyjä aukkoja lippojen varsia varten. Kaikissa on pärekatto, joita kunnostetaan ja huolletaan talkoovoimin. Aitat ovat Kukkolan kylän vanhojen talojen omistuksessa[149] ja ovat keskenään hyvin eri-ikäisiä; vanhimmassa on merkintä 1792. Aittoja on tuotu nykyiselle paikalleen muualta, mutta viimeisimmät aittojen siirrot on tehty 1970-luvulla[150]. Kalastustarvikkeiden säilyttämisen lisäksi aittoja käytetään kesäisin käsityöläisten myyntikojuina[151].

149 Aitat. Kukkolankoski.fi
150 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023
151 Markku Alanärä, haastattelu 10.10.2023

Aitat järjestyksessä pohjoisesta etelään:

Kallio

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: mahdollisesti 1792, hirressä olevan merkinnän mukaan
Runko: hirsi
Vuoraus: vaaka
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Rakennushistoria: Vanhin aitta. Korjauksen alaisena 16.7.1992[152].

Kuva 31. Pohjoisjulkisivu. Kuva: Violet Raitala 2023.

Kuva 32. Länsijulkisivu. Kuva: Violet Raitala 2023.

152 Museoviraston inventointikortti

Ylinärä

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: mahdollisesti 1804, julkisivun vuosilukumerkinnän mukaan.
Runko: hirsi
Vuoraus: vaaka
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Rakennushistoria: Tuotu nykyiselle paikalleen 1970–1980-luvulla[153].

Kuva 33. Läntisessä pääjulkisivussa on merkintä "1804".
Kuva:Viivi Kotila 2023.

Kuva 34. Länsijulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

153 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023.

Ylinärä

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: ei tiedossa
Runko: lauta
Vuoraus: pysty
Ulkoväri: punainen, valkoinen, vaaleanruskea

Kuva 35. Itäjulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Kuva 36. Länsijulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Alanärä

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: ei tiedossa
Runko: lauta
Vuoraus: pysty
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Rakennushistoria: siirtynyt Alanärän omistukseen vuonna 1945[154].

Kuva 37. Itäjulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Kuva 38. Länsijulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

154 Markku Alanärä, haastattelu 10.10.2023

Mäki

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: ei tiedossa
Runko: hirsi
Vuoraus: vaaka
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Erityispiirteet: Etelän puoleisessa julkisivussa merkinnät: Väinö Molkoselkä 27/5 68 Kittilä ja Antti Yli-Trukki 1957.
Rakennushistoria: siirretty nykyiselle paikalleen todennäköisesti 1960-luvun paikkeilla, julkisivussa olevien merkintöjen perusteella.

Kuva 39. Itäjulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Kuva 40. Länsijulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Kuva 41. "Antti Yli-Trukki 1957". Kuva:Violet Raitala 2023.

Kuva 42. "Väinö Molkoselkä 27/5 68 Kittilä". Kuva: Violet Raitala 2023.

Äärelä

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: ei tiedossa
Runko: hirsi
Vuoraus: vaaka
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Rakennushistoria: Tuotu 1970–1980-luvulla nykyiselle paikalleen[155].

Kuva 43. Itäjulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Kuva 44. Länsijulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

155 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023

Mäkikallio

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: mahdollisesti 1793, lattiahirressä olevan merkinnän mukaan.
Runko: hirsi
Vuoraus: vaaka
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Erityispiirteet: Aitan lattiahirressä vuosiluku 1793

Kuva 45. Itäjulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Kuva 46. Länsijulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

Heikkilä

Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: mahdollisesti 1793, lattiahirressä olevan merkinnän mukaan.
Runko: hirsi
Vuoraus: vaaka
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Erityispiirteet: rakennuksen sivussa merkintä I.M 1932/6. Lattiahirressä merkintä 1793.

Kuva 47. Itäjulkisivu. Kuva:Viivi Kotila 2023.

Kuva 48. Länsijulkisivu. Kuva:Viivi Kotila 2023.

Kuva 49. "I.M 1932/6". Kuva:Viivi Kotila 2023.

Palo

Alkuperäinen käyttö: viljamakasiini
Nykyinen käyttö: kalastustarvikevarasto
Rakennusaika: ei tiedossa
Runko: hirsi
Vuoraus: vaaka
Ulkoväri: punainen, valkoinen, ruskea
Erityispiirteet: takajulkisivussa pullistuma
Rakennushistoria: Entinen Karungin pappilan viljamakasiini, joka tuotu nykyiselle paikalleen 1970–1980 –lukujen tienoilla. Aiemmin makasiinin paikalla on ollut kylän myllärin vaja, mikä on toiminut liiterinä.[156]

Kuva 50. Makasiinin eteläisellä julkisivulla oleva opastetaulu. Kuva:Viivi Kotila 2023.

Kuva 51. Länsijulkisivu. Kuva:Violet Raitala 2023.

156 Risto Leinonen, haastattelu 13.10.2023

ARVOTTAMINEN

Koskitie jakaa alueen vahvasti sulkeutuneempaan itäpuoleen, sekä avoimempaan länsipuoleen. Koskitien mutkassa sijaitseva koskikenttä on molemmista ilmansuunnista nähtynä päätenäkymänä. Koskikentän sijainti Koskitien kaarteessa on näkymällisesti autoilijoille otollinen, koska näkymät ohjautuvat etelästä ja pohjoisesta tultaessa suoraan alueen merkittävimpiin rakennuksiin: kala-aittoihin ja Myllynpirttiin. Näkymät Koskitieltä sekä koskikentältä avautuvat vaikuttavaan näkymään koskelle ja Ruotsin puolen Kukkolaan, joka on näkymän päätteenä. Aittarakennukset istuvat rivissä samassa pihapiirissä kalapuohin ja paistokodan kanssa. Nämä rakennukset muodostavat aukiomaisen alueen, joka avautuu kosken suuntaan. Koskitieltä nähtynä näkymä koskelle on arvokas maisemallinen elementti, joka on oleellisessa asemassa paikan kalastuskulttuurin muodostumiselle. Näkymää rajaavat tällä hetkellä vuorotellen pensastuneet alueet ja puuttomaksi raivatut entinen camping- ja pysäköintialue sekä peltoalueet. Koskikentällä kulkiessa erottuu käyttämättömiä alueita, joita voisi tulevaisuudessa kehittää esimerkiksi matkailun osalta. Myllynpirtin edustalla sijaitsee muistomerkki puretusta myllystä, entinen myllykivi. Alueella sijaitsee myös kaksi taideteosta, Myllynpirtin edustan Lauttamies sekä vesistössä uiva Iso Siika.

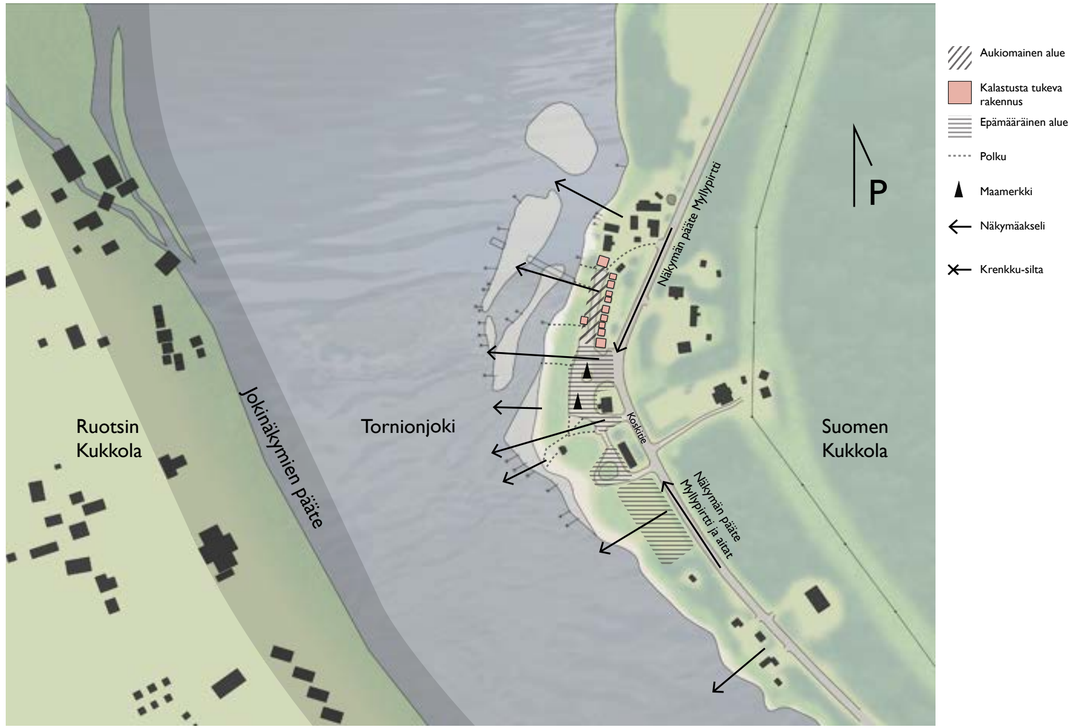
Kuva 52. Saapuminen Koskitietä pitkin etelästä. Lännen puolelle jää muurimainen metsä, idän puolella alue avautuu koskelle. Näkymän päätteenä pilkistävät Myllynpirtti ja aitat. Kuva: Anna Rautio, 2023.

Kuva 53. Alueen rakennuksia. Etualalla 1960-luvulla rakennettu huoltorakennus, keskellä Myllynpirtti, kauimmaisena aitat. Punaiset rakennukset on sijoitettu tien ja kosken välille. Huoltorakennuksen ja Myllynpirtin välissä kasvaa mänty. Kuva: Viivi Kotila, 2023.

Kuva 54. Aukiomainen alue kalapuohilta Myllynpirtille päin katsottaessa. Kuva: Violet Raitala, 2023.

Kaavio koskikentän alueen rakenteesta. Kuva: Anna Rautio 2023.

Etelästä Koskitietä pitkin saapuessa näkymän päätteeksi asettuu aittarivistö ja Myllynpirtti. Näkymä on maisemallisesti arvokas ohikulkijalle, kyseisten rakennusten ollessa oleellisia alueen kulttuuriperinnölle. Ympäristön muutokset ovat tosin luoneet ristiriitaa maiseman arvolle; asvaltoidun autotien läheisyys vie tilaa aittojen tunnelmalta.

Lauttamiespatsaan kohdalla seisoessa näkymä kosken kuohuihin ja Ruotsin puolen vanhoihin rakennuksiin avautuu esteettömästi. Ruotsin puolella uudemmat majoitusrakennukset luovat koskea myötäilevän pitkän linjan rikkoen seesteistä koskikylämaisemaa tasaisella rytmityksellään sekä moduulimaisuudellaan. Näkymä on maisemallisesti yksi alueen arvokkaimmista, koska siinä yhdistyvät avoin koskimaisema ja vastarannan kalastusperinteeseen liittyvät historialliset rakennukset.

Entiseltä camping-alueelta näkymät ovat avarat ja pitkät. Myös autotieltä pääsee nauttimaan koskinäkymästä, sillä camping-alue on raivattu matalaksi. Alueella ei ole kuitenkaan matka-autoilijoille suunnattuja tai pitempää pysähdystä varten tarkoitettuja palveluja, joten camping-alue sellaisenaan on käytännössä hukkatilaa.

Kuva 56. Ruotsin puolella sijaitsevat majoitusrakennukset. Kuva: Violet Raitala, 2023.

Kuva 55. Aluetta on tehty tällä hetkellä autojen ehdoilla. Keskeisellä paikalla sijaitsee pysäköinnin mahdollistava kenttä, jonka keskellä sijaitsevat Lauttamies-patsas ja vanha myllykivi. Koski pauhaa vieressä. Myllynpirtin ja aittojen väliin jää aukiomainen alue. Alue on pinnoitettu asvaltilla ja se huomioi enemmän autot, kuin vierailijan. Lauttamies-patsas on alueen keskipisteenä, mutta sen arvo tuntuu hukkuvan pysäköintialueeseen. Kuva:Violet Raitala, 2023.

Kuva 57. Kontrasti Suomen ja Ruotsin puolen rannan välillä. Ruotsin puolella on enemmän pidemmän vierailun mahdollistavia palveluita. Kuva:Viivi Kotila, 2023.

Myllynpirtiltä etelään katsoessa näkyy huoltorakennuksen viereinen upea mänty, mutta muutoin näkymä on melko epämääräinen. Koskelle avautuu avarat näkymät, mutta ranta-alue on määrittämätöntä, matalaksi raivattua ja osin pensastunutta. 1960-luvulla rakennettu wc-rakennus vaikuttaisi olevan saneerauksen tarpeessa. Myllynpirtiltä etelään katsottaessa alue näyttäytyy epämääräisenä, hoitamattomana ja hylättynä. Autoilla pääsee liian lähelle rantaa ja ne asettuvat esimerkiksi Myllynpirtin eteen Ruotsin rannalta katsottuna. Näkymällisesti entinen camping-alue suorastaan huutaa muutosta.

Näkymät Koskitien itäpuolelle ovat metsäisiä. Niissä vuorottelevat pientalojen hoidetut pihapiirit, pensastuneet alueet ja metsäinen muuri. Idän puoli on koskikenttään verrattuna huomattavasti sulkeutuneempi, eikä sinne suuntaan ole merkittäviä näkymiä. Tämä selkäpuoli kumartaa koskelle antaen sille kaiken huomion.

Koskikentän alue avautuu Ruotsin puolelle kokonaan. Ruotsin rannalta katsottaessa kaikki rannan rakennukset ovat näkyvissä. Alue näyttää melko pysähtyneeltä. Kala-aittojen ja Myllynpirtin alue korostuu maisemasta, asvalttikentän riistäessä osan huomiosta.

Ruotsin puolen Kukkolassa vieraillessa ymmärtää paremmin, kuinka Ruotsin Kukkolankosken ranta-alue on onnistuneesti autoilta rauhoitettu, toisin kuin Suomen puolella. Suomen Kukkolankosken koskikentän alueella liikkuessa autoilta ei voi välttyä nykyisten järjestelyiden takia, vaikka alue on historiallisesti merkittävää.

Koskikentän alueen näkymät ovat kokeneet vuosien mittaan muutoksia, sillä rakennuksia on sekä purettu että siirretty paikalle tai paikalta.

Kuva 58. Myllynpirtin viereinen entinen camping-alue on jäänyt maisemaan käyttötarkoitukseltaan epämääräiseksi aukeaksi alueeksi. Alue sijaitsee kosken ja tien välissä, kosken kuohujen vieressä. Kuva:Viivi Kotila, 2023.

Kuva 59. Suomen puolen Kukkola Ruotsista katsottuna. Myllynpirtin oikealle puolella jäävä osuus rannasta näyttää käyttämättömältä ja unohdetulta. Kuva: Violet Raitala, 2023.

Arvottaminen suhteessa koko alueeseen

Alueen ”paraatipaikalla” on paljon tilaa autoille. Paikalliset kuvailevat Myllynpirtin ympäristöä epämääräiseksi. Suurin potentiaali kala-aittojen vieressä, kosken upeiden kuohujen vieressä, on jäänyt käyttämättä. Uutta rakentamista pohtiessa on hyvä muistaa koskelle näkemisen merkitys tiellä kulkiessa. Rakennuskanta on tällä hetkellä pienimittakaavaista, mikä on alueelle näkymien kannalta tärkeä piirre, ja vanhojen rakennusten välistä avautuu vaihtelevan kokoisia näkymiä koskelle. Rakennukset on sijoitettu koskikentälle ilmavasti ja siten, että ne sijaitsevat kalastuksen ja siihen liittyvän toiminnan kannalta suotuisasti. Jos esimerkiksi Myllynpirtin viereiselle aukealle rakennetaan umpinainen massa, tulee siitä muurimainen elementti, joka ottaa yhteisöltä ja ympäristöltä pois peittäen näkymät ympäriltään.

Kala-aittojen, kalapuohin ja paistokodan arvokkaan kokonaisuuden jälkeen alue muuttuu etelässä epämääräiseksi. Tunnelmien kontrastisuus on suuri. Siirrytään historian havinasta ja elävästä perinteestä seisahtuneeseen pysähdyspaikkaan, joka oikeastaan vie mahdollisuuden nauttia kosken näkymistä. Tälle alueelle kaivataan sellaista muutosta, mikä elävöittää aluetta ja lisää viihtyvyyttä.

Ruotsin puolella, aivan kosken rannalla, menee kävelytie. Suomessa autolla ja kävellen pääsee yhtä lähelle. Aluetta on tehty paljon autojen ehdolla. Siitä on muodostunut tienvarsikohde, jossa asvalttipinta imee itseensä tunnelman ja inhimillisyyden, yrittäen riistää kosken kauneuden. Koskikentän alue hyötyisi autojen siirtämisestä jopa Koskitien länsipuolelle, että alue pääsisi kukoistamaan ansaitulla tavallaan. Entisen camping-toimintaan tarkoitetun alueen potentiaali on suuri.

Koskikentän alue erottuu selkeästi muusta Kukkolankoskesta kalastukseen keskittyvällä rakentamisellaan. Alueella on oma itsenäinen arvonsa perinnekalastuksen näkökulmasta.

Kuva 60. Aukiomainen alue aittojen edessä. Aukiota rajaa pohjoisessa kalapuohi, lännessä paistokota ja koski. Kuva: Violet Raitala, 2023.

Kuva 61. Alueen eteläisen osan rakennuskantaa. Maisemassa toistuvat koski, kasvillisuus ja harjakattoisten punaisten rakennusten rajaamat pihat. Kuva: Viivi Kotila, 2023.

Kuva 62. Rakennusten punainen väri ja ilmava sijoittelu muodostavat maiseman. Kuva: Viivi Kotila, 2023.

Koskikenttä punamullattuine rakennuksineen on alueen perinteen ja hengen ylläpitämisen kannalta arvokasta aluetta. Rakennukset edustavat pohjoismaista perinnerakentamista ja ovat täten arkkitehtonisesti arvokkaita, etenkin UNESCO:n maailmanperintökohteina. Koskikentän pitkän perinteen vuoksi alueelle on muodostunut erityinen historiallinen arvo, minkä vuoksi olemassa olevaa rakennuskantaa tulee vaalia.

Maisemallisesti alueelle tärkeitä ominaisuuksia ovat erityisesti näkymät kosken suuntaan ja rakennusten viihtyisä sijoittelu alueelle. Alueelle on mielekästä lähekkäin toisiaan sijoitellut rakennukset, mitkä muodostavat kylämäisen ja tunnelmallisen ympäristön, kuitenkaan peittämättä näkymiä koskelle päin. Kosken kalastusperinteen vuoksi näkymät on suotavaa pitää riittävän avoimina, sen ollessa oleellinen osa paikan identiteettiä.

Kuva 63. Ripotellut rakennukset avaavat näkymiä, joissa vuorottelevat punaiset rakennukset, kasvillisuus ja koski. Kuva: Violet Raitala, 2023.

Kalastuksen vaikutus rakennuskantaan

Antoisimmat siiankalastuksen lippouspaikat ovat Valkama ja Karisilta[157]. Valkaman kohdalle rannalle asettuu 1980-luvulla rakennettu laavu, jossa voi lämmitellä nuotiopaikan ääressä. Karisillan kohdalla rannalla sijaitsee 1800-luvulla rakennettu paistokota, joka toimii siian kypsennyspaikkana sekä ennen myös lippomiesten yöpymispaikkana. Rakennukset on sijoitettu kalastuksen näkökulmasta toiminnallisesti keskeisille paikoille – eli kalastus on mahdollisesti määritellyt rakennusten sijainnin. Muutoinkin kalastukseen liittyvät rakennukset – aitat ja kalapuohi – sijaitsevat aivan kalastuspaikkojen vieressä. Kala-aitat on sijoitettu toiminnallisuuden kannalta järkevästi kalapuohin lähelle. Kun lippovuoro päättyy, voi välineet viedä aittaan ja saaliin jakoon kalapuohin eteen.

Paistokota ja kalapuohi ovat aktiivisesti kyläyhteisön käytössä[158]. Kysyttäessä kylän asukkaalta, ei hän koe, että kalastus näkyisi rakennuskannassa muutoin, kuin koskikentän alueella.

Kuva 64. Kalastusrakennelmat ovat olennainen osa maisemaa. Kuvassa lippoamiseen käytettäviä krenkkuja. Kuva: Violet Raitala, 2023.

Kuva 65. Vanhat rakennukset ovat vahva osa alueen identiteettiä. Rakennukset palvelevat edelleen alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Kuvassa kalapuohin eteen kerättyjä, nykyään muovisia, siianjakoon käytettyjä laatikoita. Kalapuohin kellotorni keskustelee Ruotsin puolen kellotornin kanssa. Kuva:Violet Raitala, 2023.

157 Markku Alanärä, haastattelu 2023/10/10

158 Toiminta tukee kulttuuria. Kukkolankoski.fi

Kuva 66. Ilmakuva Suomen Kukkolan koskikentästä länsestä katsottuna. Kuva:Tornion kaupunki, 2023.

Suomi ja Ruotsi

1809 Ruotsin ja Venäjän rajan muuttuessa Kukkola jakautui kahden valtion kyläksi. Paikallisten mukaan raja vedettiin väärään kohtaan. Meänkieli on Suomen puolella säilynyt, mutta Ruotsissa sitä puhuvat enää vain vanhempi ikäluokka. Suomesta lähdettiin Ruotsin puolelle kaupoille, myllylle tai sahalle kesäisin veneellä ja talvisin hiihtäen tai reellä. Ruotsin puolelle meno väheni, kun autoteiden tullessa kuljettiin Tornioon ja kauemmaksikin.

Ruotsin puolella kalastuksesta on tällä hetkellä otettu enemmän irti markkinamielessä, sillä turistit voivat maksaa lippouksen kokeilemisesta. Alueella on kalastukseen keskittyvä museo, majoitusta, matkailuautoilijoiden palveluita, ravintola sekä lasten leikkipaikka. Tämän takia alue on virkeämpi ja toisin kuin Suomen puolella - siellä voi viipyä yön yli tai jopa pidempään. Suomen puolelta löytyy kaksi pysähdyspaikkaa, ravintola ja kahvila, mutta esimerkiksi matkailuautoilijoita ja lapsiperheitä palvelevia aktiviteettejä ei ole. Ruotsin puolen Kukkola kukoistaa turistien huomioinnissa, kun taas Suomen puolen perinteeseen tukeutuminen näkyy ulkoisestikin.

Siinä missä Ruotsi on onnistunut paremmin matkailumielessä ja haastanut perinteitä historiassa, on Suomen puolella onnistuttu pitämään autenttisuudesta ja perinteestä kiinni. Tässä on valtti Suomelle. Asiaa kuvasi hyvin alueen asukas todetessaan:

> *”Tärkeä on se, että tämä tosiaan on elävä, että se ei ole semmonen museo. Ja siihen liittyy se Unesco – että miten se jatkuu elävänä”.*
>
> *kylän asukas ja valokuvataiteilija Jaakko Heikkilä*

Kuva 67. Vasemmalla Suomen Kukkola ja oikealla Ruotsin Kukkola, joita erottaa Tornionjoen kuohuva koski. Kuva: Tornion kaupunki 2019.

Lähteet

Aitat. Kukkolankoski.fi. [Luettu 28.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/aitat/

Alatalo, Hannu. 2006. *Pää vai pyrstö. Kukkolan kylä kosken äärellä.* s. 86-87, 113

Askareita. Kukkolankoski.fi. [Luettu 31.10.2023]. *https://kukkolankoski.fi/askareita/*

Granlund, John. 1969. *Laxfiske i Tornedalen. Norrbotten. Fångstmän, Fiskare, Jägare. Norrbottens museum.* Årsbok 1969, 155–198.

Halmepyynti. Kukkolankoski.fi. [Luettu 29.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/halmepyynti/

Heikkilä, Jaakko. 2.3.2023. *Lippotreffien päätös: Väylän koskikalastuskulttuuria päästään vihdoin hakemaan Ruotsin ja Suomen yhteiseksi ehdokkaaksi Unescoon.* Kukkolankoski.fi. Hunteerausta -osio. [Luettu 23.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/hunteerausta/lippotreffeilla-tehtiin-isoja-paatoksia/

Institutet för språk och folkminnen. 30.6.2023. Tornedalens håvfiskekultur kan nomineras till Unescolista. www.isof.se. [Luettu 7.11.2023]. https://www.isof.se/vart-uppdrag/om-myndigheten/pressrum/arkiv-pressmeddelanden/2023-06-30-tornedalens-havfiskekultur-kan-nomineras-till-unescolista

Joona, Juha 2015. *Valtion Lohiregaali: Tutkimus Valtion Erityisestä Oikeudesta Lohen Ja Meritaimenen Kalastukseen Pohjanlahteen Laskevissa Suurissa Virroissa.* Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kalapuohi. Kukkolankoski.fi. [Luettu 28.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/kalapuohi/

Koskikalastusyhteisöt. Kukkolankoski.fi. [Luettu 2.11.2023]. https://kukkolankoski.fi/perinteenharjoittajat-ja-yllapito/

Krenkku. Kukkolakoski.fi. [Luettu 1.11.2023]. https://kukkolankoski.fi/krenkku/

Krenkkujen rakennus ja purku Tornionjoella. Elävän perinnön wikiluettelo. Museoviraston ylläpitämä sivusto. wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi. [Luettu 1.11.2023]. https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Krenkkujen_rakennus_ja_purku_Tornionjoella

Kukko-Liedes, Pirkko. 8.6.2023. *Tornionjoella päästiin yöllä lippoamaan lohta – ensimmäiset kalat on saatu.* [Luettu 2.11.2023]. https://yle.fi/a/74-20035662

Lewenhaupt, Sten. 1892. *Historik rörande det regale laxfisket i Torneå elf.* Tukholma. [Luettu 30.10.2023]. https://www.suomenkalakirjasto.fi/wp-content/uploads/2020/06/Historik-Det-regala-laxfisket-i-Torne%C3%A5-elf.pdf

Lippo. Kukkolankoski.fi. [Luettu 20.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/851-2/

Lippo-oikeus ja osakaskunta. Kukkolankoski.fi. [Luettu 20.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/lippo-oikeus/

Lippoaminen. Kukkolankoski.fi. [Luettu 20.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/lippoaminen/

Lippoaminen. Elävän perinnön wikiluettelo. Museoviraston ylläpitämä sivusto. wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi. [Luettu 2.11.2023]. https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Lippoaminen

Lippokalastusperinne matkalla Unescoon. Kukkolankoski.fi. [Luettu 2.11.2023]. https://kukkolankoski.fi/lippokalastusperinne-matkalla-unescoon/

Mateen pyynti. Kukkolankoski.fi. [Luettu 26.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/mateen-pyynti/

Metsähallitus. *Tornionjoki-Muonionjoki-Könkämäeno 2502.* Eraluvat.fi. [Luettu 2.11.2023]. https://www.eraluvat.fi/kalastus/kalastusmaksut-ja-luvat/vapalupa/alueet/tornionjoki-muonionjoki-konkamaeno.html

Museovirasto. 22.12.2009. *Kukkolankosken kalakenttä. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY.* [Luettu 12.10.2023]. *https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2166*

Nahkiaisten pyynti. Kukkolankoski.fi. [Luettu 26.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/nahkiaisen-pyynti/

Niskala, Jarno. 2018. *Krenkku*. Tornionlaakson kesäsiika -hanke. [Luettu 2.11.2023]. https://kukkolankoski.fi/wp-content/uploads/2020/04/fi-krenkku-julkaisu-210x210mm.pdf

Niskala, Jarno. 2018. *Kukkolan kalastuskylä.* Tornionlaakson kesäsiika -hanke. [Luettu 1.11.2023]. https://kukkolankoski.fi/wp-content/uploads/2020/04/fi-kukkola-210x297mm.pdf

Niskala, Jarno. 2018. *Lippous*. Tornionlaakson kesäsiika -hanke. [Luettu 15.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/wp-content/uploads/2020/04/Lippous_JarnoNiskala.pdf

Niskala, Jarno. 2018. *Perinteinen kalastus Ylitornion-Övertorneån kylissä.* Tornionlaakson kesäsiika -hanke. [Luettu 2.11.2023]. https://kesasiika.files.wordpress.com/2019/02/fi-perinteinen-kalastus-ylitornion-kylissc3a4.pdf

Niskala, Jarno. 2018. *Tornionjoen lippo.* Tornionlaakson kesäsiika -hanke. [Luettu 30.10.2023]. https://kesasiika.files.wordpress.com/2019/02/fi-tornionjoen-lippo.pdf

Oulun kaupunki, 5.10.2023. *Vaellussiian lippoaminen alkaa Oulujokisuistossa.* 14.10. [Luettu 2.11.2023]. https://www.ouka.fi/oulu/ymparisto-ja-luonto/ajankohtaista/-/asset_publisher/6htaZpRXA4xf/content/vaellussiian-lippoaminen-alkaa-oulujokisuistossa-14-10-/50266

ProSiika Ry. Kukkolankoski.fi. [Luettu 12.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/prosiika-ry/

Rantatupa, Heikki 1988. *Alatornion historia.* Tornion kaupunki.

Saarela, Salla. *Nahkiaisen ja mateen perinnekalastus Kukkolankoskella*. Merta näkyviin -talvikauden kalastusperinne talteen. ProSiika Ry.

Siianjako. Kukkolankoski.fi. [Luettu 30.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/siianjako/

Suomalais-ruotsalainen rajajokikomissio. fsgk.se. [Luettu 10.12.2023]. https://www.fsgk.se/fi/suomalais-ruotsalainen-rajajokikomissio/

Tieteen termipankki 2.11.2023: Oikeustiede: manttaali. [Luettu 30.10.2023]. *https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:manttaali*

Toiminta tukee kulttuuria. Kukkolankoski.fi. [Luettu 15.10.2023]. https://kukkolankoski.fi/hankkeet/

Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri. Elävän perinnön wikiluettelo. Museoviraston ylläpitämä sivusto. wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi. [Luettu 30.10.2023]. https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Tornionjoen_perinteinen_koskikalastuskulttuuri

Tornionlaakson museo kohdeinventoinnit 2.7.1992, 6.7.1992, 16.7.1992 sekä 30.7.1992

Tornion kaupunki. *Aineeton kulttuuriperintö. Väylänvarren perinteestä kansalliseksi eläväksi perinnöksi.* Tornio.fi. [Luettu 12.10.2023]. https://www.tornio.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/tornionlaakson-museo/aineeton-perinto/

Vilkuna, Kustaa. 1940. *Siian lippoamisesta Tornionjoella.* Saatavana verkossa: https://www.suomenkalakirjasto.fi/wp-content/uploads/2016/05/Siianlippoaminen-Tornionjoella-Vilkuna-1940.pdf Luettu 2.11.2023.

Vuorolippous. Kukkolankoski.fi. [Luettu 2.11.2023]. https://kukkolankoski.fi/vuorolippous/

Arkistot

Museovirasto: inventointikortit ja vanhat valokuvat. 30.7.1992, 16.7.1992.

Keskustelut

Antti Palo, lippomies ja maanomistaja. Haastatellut Anna Rautio, Viivi Kotila ja Violet Raitala, 11.10.2023; sähköpostikeskustelu Violet Raitala

Esa Lauri, lippomies Kukkolankoskella. Haastatellut Anna Rautio, Viivi Kotila ja Violet Raitala, 11.10.2023

Jaakko Heikkilä, kylän asukas ja valokuvataiteilija Kukkolankoskella. Haastatellut Anna Rautio, Viivi Kotila ja Violet Raitala 11.10.2023

Markku Alanärä, perinnekalastaja ja nykyinen koski-isäntä Kukkolankoskella. Haastattelu, haastatellut Anna Rautio, Viivi Kotila ja Violet Raitala

20.9.2023; videohaastattelu, haastatellut Anna Rautio, Viivi Kotila ja Violet Raitala 10.10.2023

Risto Leinonen, kalastaja ja entinen koski-isäntä Kukkolankoskella. Videohaastattelu, haastatellut Anna Rautio, Viivi Kotila ja Violet Raitala 13.10.2023; keskustelu 21.11.2023 Violet Raitala

Kuvalähteet

Kuva 1 Saarinen, U. 1951. Siian pyynti. CC BY 4.0 Museovirasto. Verkkolähde: https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.3015817114E775C-7C2E3D551B2011AEA

Kuva 2 Tornion kaupunki, 2023.

Kuva 3 Tornion kaupunki, 2021.

Kuva 4 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 5 Tornion kaupunki, 2021.

Kuva 6 Violet Raitala, 2023.

Kuva 7 Matti Poutvaara, 1950–1959. Lohipato Kukkolankoskella. CC BY 4.0 Museovirasto. Verkkolähde: https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.68596C775AEEFD6955CDB875C9ABE27A

Kuva 8 Violet Raitala, 2023.

Kuva 9 Anna Rautio, 2023.

Kuva 10 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 11 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 12 Violet Raitala, 2023.

Kuva 13 Jaakko Heikkilä.

Kuva 14 Jaakko Heikkilä.

Kuva 15 Jaakko Heikkilä.

Kuva 16 Jaakko Heikkilä.

Kuva 17 Veli-Pekka Viklund. 1964. Kukkolankoskesta lipottuja siikoja. CC BY 4.0 Museovirasto. https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.02B5D552C74FB5D23B7C255DE8BB21D1?imgid=1

Kuva 18 Violet Raitala, 2023.

Kuva 19 Matti Poutvaara. Kukkolankoski Karungin Kunnassa Tornionjoella. CC BY 4.0 Museovirasto. https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.6D0B1A130E743F51C99A61836FBFF8F7?imgid=1

Kuva 20 R. Kainulainen, 1971. Siikajuhlat Kukkolankoskella heinäkuussa 1971. Tornionlaakson museo.

Kuva 21 Siian lippoajia Kukkokankoskella 1900-luvun alussa. CC BY-ND 4.0 Kemin historiallinen museo. https://www.finna.fi/Record/khm.finnaprovider.mediafiles.fi:KHM%20-%20Valokuva-arkisto%2Fkhmva_0001_0574__614?sid=3346481434

Kuva 22 Kustaa Vilkuna, 1940. Siian lippoamisesta Tornionjoella. s. 70. Saatavana verkossa. https://www.suomenkalakirjasto.fi/wp-content/uploads/2016/05/Siianlippoaminen-Tornionjoella-Vilkuna-1940.pdf Luettu 2.11.2023

Kuva 23 Samuli Paulaharju, 1936. Kalastajat nostavat lanaa vedestä. CC BY 4.0 Museovirasto. https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.D61387D310DF6638E21B8E0B6E5AC481?imgid=1

Kuva 24 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 25 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 26 Saarinen, U., 1951. Siian pyynti. CC BY 4.0 Museovirasto. https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.EE042A9BF06175EDC-5C6C38003723CE3

Kuva 27 Jaakko Heikkilä.

Kuva 28 Paikkatietoikkuna Historialliset ilmakuvat 1947. [Haettu 5.12.2023]

Kuva 29 Paikkatietoikkuna Historialliset ilmakuvat 1947. [Haettu 12.12.2023]

Kuva 30 Paikkatietoikkuna Historialliset ilmakuvat 2021. [Haettu 5.12.2023]

Kuva 31 Violet Raitala, 2023.

Kuva 32 Violet Raitala, 2023.

Kuva 33 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 34 Violet Raitala, 2023.

Kuva 35 Violet Raitala, 2023.

Kuva 36 Violet Raitala, 2023.

Kuva 37 Violet Raitala, 2023.

Kuva 38 Violet Raitala, 2023.

Kuva 39 Violet Raitala, 2023.

Kuva 40 Violet Raitala, 2023.

Kuva 41 Violet Raitala, 2023.

Kuva 42 Violet Raitala, 2023.

Kuva 43 Violet Raitala, 2023.

Kuva 44 Violet Raitala, 2023.

Kuva 45 Violet Raitala, 2023.

Kuva 46 Violet Raitala, 2023.

Kuva 47 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 48 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 49 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 50 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 51 Violet Raitala, 2023.

Kuva 52 Anna Rautio, 2023.

Kuva 53 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 54 Violet Raitala, 2023.

Kuva 55 Violet Raitala, 2023.

Kuva 56 Violet Raitala, 2023.

Kuva 57 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 58 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 59 Violet Raitala, 2023.

Kuva 60 Violet Raitala, 2023.

Kuva 61 Viivi Kotila, 2023.

Kuva 62 Viivi Kotila, 2023

Kuva 63 Violet Raitala, 2023.

Kuva 64 Violet Raitala 2023.

Kuva 65 Violet Raitala, 2023.

Kuva 66 Tornion kaupunki 2023.

Kuva 67 Tornion kaupunki 2019.

Kuva: Tornionlaakson museo 2023

Kuva: Tornionlaakson museo 2023

Matkailu – Matkailun historia, Lappi ja koskikenttä

Sarianna Vuorinen, Suvi Raski, Krista Rautaoja

Kuva: Tornion kaupunki 2021

Kuva 1. Kukkolankoski postikorttimaisemassa. Kuva: Tornionlaakson museo

MATKAILU

Kukkolankoskelle matkustaa ihmisiä läheltä ja kaukaa. Matkailijoita kiinnostaa nähdä kosken kuohut ja lippokalastajat, jotka ovat paikan selkeitä vetonauloja ja tärkeä osa sen identiteettiä. Mutta mikä erottaa juuri Kukkolankosken edukseen, kun Lappi on pullollaan luonnon ihmeitä? Voisiko olemassa olevia matkailupalveluja kehittää sekä tarjontaa monipuolistaa? Tässä osuudessa tutkitaan Kukkolankoskea matkailun kontekstissa; miten organisoitu matkailu Kukkolankoskella on alkanut, kehittynyt, ja mitä se on tänä päivänä.

Kukkolankosken synty ja matkailun alku

Kukkolankoski nousi merestä 1800 vuotta sitten maankohoamisen vuoksi. Ensimmäinen pysyvä asutus asettui alueelle noin tuhat vuotta sitten. Asukastaan saapui kalastuksen, karjanhoitomahdollisuuksien, kaupankäynnin ja viljelyn vuoksi. Myös ilmasto-olosuhteet alueella olivat suotuisat. Asutus muodostui helminauhamaiseksi kosken rannoille, sillä sekä elinkeinot että liikkuminen olivat sidoksissa veteen. 1500-luvun puolivälissä taloja Kukkolassa oli 14.[1]

Ihmisiä on kiinnostanut kaukana sijaitseva pohjoinen antiikin ajasta lähtien, ja siitä kerrottiin jo tuolloin legendoihin ja mielikuvitukseen pohjautuvia tarinoita. Kun löytöretkiä ryhdyttiin tekemään 1400-luvulla, alkoi faktuaalinen käsitys maapallostamme laajentua nopeasti. Matkailijoita saapui myös pohjoiseen Fennoskandian, nykyiseen Lappiin. Ensimmäiset vieraat olivat kauppiaita ja virkamiehiä. 1500-luvulla Tornionjokilaaksoon alkoi ilmaantua myös löytöretkeilijöitä, seikkailijoita sekä ylimystöä, jolla oli varaa hupimatkailuun. Tornio sijaitsee strategisesti merkittävällä paikalla, sillä se on jokensa vuoksi suorassa yhteydessä Itämereen ja on näin ollen ollut aina alttiina etelän suunnasta tuleville kulttuurin ja kaupankäynnin vaikutuksille.[2]

Luonto, maisema ja kulttuuri

Kukkolankoski on tärkein itämerenlohen lisääntymisalue. Koskesta kalastetaan myös meritaimenta ja vaellussiikaa. Linnustoltaan alue on monipuolinen, mutta uhanalaisia lajeja siellä ei esiinny. Linnustoon on vaikuttanut karjanpidon vähentyminen. Kukkolan biologisesti merkittävin kasvillisuus sijaitsee kosken rannoilla. Maanviljely on vaikuttanut vahvasti alueen luontoon ja maisemaan: Kukkolankoskella tavataan perinnebiotooppeja, jotka ovat kasvi- ja eläinlajistoltaan alueen rikkaimpia.[3] Luonto on siis tarjonnut pohjan Kukkolankosken kulttuurille ja sen pitkälle ja omaleimaiselle historialle, mutta toisaalta alueen asutus ja elinkeinot ovat vaikuttaneet vahvasti myös luonnon erityispiirteisiin.

Kukkolan seutu houkuttelee matkailijoita paitsi kulttuurinsa, myös luontonsa vuoksi. Kukkolankoski on Suomen suurin valjastamaton koski, ja se tarjoilee sesongin mukaan erilaisia luontokokemuksia: talvisin revontulet, keväisin jäiden lähtö ja tulvat, kesäisin keskiyön aurinko ja syksyisin monipuoliset retkeilyreitit tarjoavat turisteille nähtävää ja koettavaa.[4]

1 Tornion kaupunki 2000, s. 7
2 Hautajärvi 2014, s. 52
3 Tornion kaupunki 2000, s. 8
4 HaparandaTornio 2023. *Luonto*, [10.10.2023]

Kukkolankosken perinnemaisemat ovat syntyneet perinteisten maankäyttömuotojen ansiosta.[5] Kulttuurimaisema on piirteiltään selkeää, ja alue kuuluu Valtioneuvoston valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin[6]. Maiseman kiintopisteitä ovat tietysti itse koski rantoineen, sekä pitkä, suora maantie, jonka varrella asutus on hajanaista ja kukin talo on oma yksilönsä. Myös sähkölinjat vaikuttavat vahvasti Kukkolankosken nykymaisemaan.

Kukkolan koskirannan pihapiirikokonaisuudet ja rakennusten sijoittelu ovat kulttuuriympäristöllisesti merkittäviä, ja tämä tulisi ottaa huomioon kaikessa alueeseen kohdistuvassa suunnittelussa.[7] Termillä Kukkolankosken kalakenttä tarkoitetaan Kukkolankosken ydinaluetta; se on kalastukseen keskittynyt alue Tornionjokivarressa. Kosken kuohujen äärellä sijaitsevalla koskikentällä on rivistö vanhoja, hyväkuntoisena säilyneitä hirsiaittoja. Alueella sijaitsee kalastukseen tarvittujen talousrakennusaittojen lisäksi myllypirtti. Vanhin rakennus on kalansavustamo eli koskikota, jonka keskellä on kivinen tulisija ja reunoilla leveät penkit. Kalakentän punaisten hirsiaittojen jatkeena on muutama muualta siirretty aitta, joiden historiallinen arvo on myös merkittävä.[8] Jotkut aitoista ja alueen rakennuksista ovat edelleen samassa käytössä kuin satoja vuosia sitten: esimerkiksi kalapuojia käytetään kalojen säilöntään, ja osassa aitoista varastoidaan entisaikojen tapaan kalastustarvikkeita.[9] Myllynpirtin pihapiiri muodostaa turisteille ja matkailijoille kohtaamispaikan, josta löytyy tietoa ja mahdollisuuksia monenlaiseen tekemiseen. Samalla alue toimii tapahtumien areenana myös paikallisille: Esimerkiksi vuosittaiset Siikafästit eli siikajuhlat järjestetään Kukkolankosken kalakentällä.[10]

Perinnekalastuksen ohella matkailijoita kiinnostavia kulttuurikokemuksia alueella ovat esimerkiksi Tornionlaaksossa puhuttava meänkieli sekä vuosittaiset tapahtumat, kuten Tornio-päivät. Kaupungin pitkän menneisyyden ansiosta sieltä löytyy myös paljon kiinnostavaa historiaa. Kukkolankoskella esimerkiksi on Museoviraston mukaan mahdollisia muinaisjäännöksiä, jotka liittyvät koskessa käytettyihin kiinnitysrenkaisiin.[11]

Kuva 2. Syksyinen Kukkolankoski. Kuva: Sarianna Vuorinen, 2023

5 Tornion kaupunki 2000, s. 8
6 Museovirasto, 2009. Valtakunnalliseti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.
7 Tornion kaupunki 2000, s. 21
8 Museovirasto, 2009. Valtakunnalliseti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.
9 Kukkolankoski, *Aitat*, [12.10.2023]; Kukkolankoski, *Kalapuohi*, [11.10.2023]
10 Kukkolankoski, *Näe ja koe*, [11.10.2023]
11 Museovirasto 2007: Arkeologiset kohteet.

Matkailun historiaa Lapissa ja Pohjois-Suomessa

Maupertuis'n tutkimusmatka

Kuva 3. Maupertuis 1741.
Kuva: Wikipedia Commons

1700-luvun alkupuolella maapallon astemittaukseen perehtynyt tiederetkikunta kierteli ja tutki Tornionlaakson alueita. He viettivät siellä kokonaisen vuodenkierron 1736 kesäkuusta aina 1737 kesäkuuhun asti.[12] Tämä tiederetkikunta koostui ranskalais-ruotsalaisista tiedemiehistä ja sitä johti ranskalainen matemaatikko, filosofi ja tähtitieteilijä Pierre Louis Moreau de Maupertuis (1698-1759). Tiederetkikunnan oli tarkoitus selvittää maapallon muotoa, onko se navoiltaan litistynyt vai pyöreä.[13]

"Ruotsin Länsipohja ja tarkemmin sanottuna Tornionlaakso valikoitui retkikunnan matkakohteeksi Anders Celsiuksen myötävaikutuksella. Aluksi matkakohteena oli mietinnässä Islanti ja Pohjois-Norja. Tornio oli ollut jo pitkään Pohjois-Kalotin merkittävin kaupunki ja alueesta laajemminkin oli saatavilla jonkinlaisia karttoja."[14]

"Ihastuttavan ihmeellinen luonto: yötön yö, talven lumi ja jää sekä mystiset revontulet, luonnon puhtaus ja veden raikkaus, ihmisten ystävällisyys ja ilmassa leijuva rakkaus. Pienten vihreäpäisten kärpästen ja sääskien aiheuttama harmi, tiettömien maiden ja vaarojen valloituksen vaikeus sekä paukkuvat pakkaset loivat vain omaa mystiikkaansa." Retkikunnan matkapäiväkirjat karttojen sekä piirroksien kanssa kertoivat Tornionlaakson elämästä, tavoista ja uskomuksista. Kuvauksien ansiosta keskieurooppalainen sivistyneistö pääsi tutustumaan Tornionlaaksoon.[15] Näin Maupertuis'n Tornionlaaksosta tuli unelmien matkakohde eurooppalaisten keskuudessa[16]. Olivathan nämä kertomukset varmasti kuin satuja kaukaa Pohjolasta — mystisiä, ihmeellisiä sekä täynnä Lapin taikaa.

Matkustelun päätarkoitus 1600-luvulla oli täydentää yläluokkaisten nuorten kasvatusta, yleissivistystä, kielitaitoa sekä sosiaalisia suhteita, ja matkakohteena olivat Euroopan metropolit. 1700-luvulle tultaessa filosofi Jean Jaques Rosseau toi luonnonihailun osaksi eurooppalaista kulttuuria, mikä herätti kiinnostusta tuntemattomia erämaita, luonnon aarteita sekä "villinä" eläviä ihmisiä kohtaan. Siinä missä aiemmin oltiin pyritty periferiasta kulttuurikeskuksiin, alaa valtasi nyt myös matkailu syrjäisemmille seuduille. Kiinnostusta oli paitsi luonnon jylhää kauneutta, myös ihmisten autenttista ja tuntematonta elämäntapaa kohtaan.[17][18]

Kuva 4. Maupertuis'n kuvaus Tornionlaaksosta vuonna 1736.
Kuva: Bibliotheque Nationale de France

12 Maupertuis-säätiö 2014. *Elämää Tornionlaaksossa 1700-luvulla.*
13 Travelpello. Maupertuis'n astemittausretkikunta, [1.10.2023]
14 Maupertuis-säätiö 2014. *Maupertuis'n Tornionlaakso.*
15 Ibid.
16 Maupertuis-säätiö 2014. *Tarinat*.
17 Maupertuis-säätiö 2014. *Koe Maupertuis'n Tornionlaakso.*
18 Saarenheimo 1989, s.17

Acerbin tutkimusmatka

Maupertuis'n jalanjälkiä seurasi joukko muitakin tukimusmatkailijoita kohti Pohjoista; yksi heistä oli varakkaasta perheestä lähtöisin oleva italialainen Giuseppe Acerbi, joka kulki samojen vaarojen läpi kuin Maupertuis'n tiederetkikunta.[19] Acerbilla on myös suuri merkitys Lapin matkailun viemisessä maailmankartalle. Hän matkusti 1700-luvun lopulla Suomen ja Lapin kautta Manner-Euroopan pohjoisimpaan paikkaan, Nordkappiin, ja kirjoitti kokemuksestaan teoksen *Matka Lapissa* vuonna 1799. Matkakirjallisuudella oli tärkeä asema aikansa kulttuurielämässä, ja sen välittämät käsitykset levisivät laajalle. Pohjoinen ja Lappi pääsivät merkittävän huomion kohteeksi, ja se alkoi houkutella lisää tutkimusmatkailijoita puoleensa.[20]

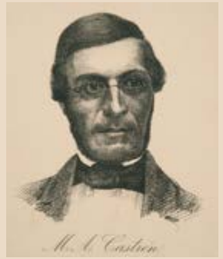
Etenkin eteläisimmissä maissa oli vallalla käsitys siitä, että Lappi on kauhistuttavaa seutua, joka on peittynyt ikuiseen lumeen, vailla kasvillisuutta ja eläimiä. Acerbi korjasi matkakertomuksellaan näitä käsityksiä; Lappi olikin kesällä maa täynnä täynnä monimuotoista luonnonkauneutta ja kiinnostavaa kulttuuria sekä ihmisiä. Hän kuvailee iltakävelyään Tornionjoella: "Kello oli neljännestä vaille puolenyön. Aurinko oli pohjoisessa ja sen kehrä oli tuskin kadonnut näköpiiristä. Uusi ja erikoinen näky! Nähdä riutuva ja lepäävä luonto, havaita täydellinen hiljaisuus ja niin voimakas valoisuus kuin meillä kauniina päivänä."[21] Lisäksi Acerbi kirjasi ylös ja teki tunnetuksi suomalaista kansanmusiikkia ja runoutta suurelle eurooppalaiselle lukijakunnalle.

Kuva 5 (yllä). Acerbi n. 1810. Kuva: Wikipedia Commons

19 Maupertuis-säätiö 2014. *Koe Maupertuis'n Tornionlaakso.*
20 Saarenheimo 1989, s.15
21 Saarenheimo 1989, s.187
22 Salminen, 1997. *Castrén, Matthias Alexander.*
23 Topelius 1878, 1914, 1944, s.112
24 Topelius 1878, 1914, 1944, s. 104

Castrénin tutkimusmatka

Kolmas merkittävä Lapissa matkaillut ja alueen kieltä ja kulttuuria tulkinnut tieteilijä oli Matthias Alexander Castrén. Hän syntyi Tervolassa vuonna 1813. Castrén tutki laajasti erityisesti Pohjois-Euraasiaa, mutta myös hänen Lapin tutkimusmatkoistaan kokoamansa tiedot ovat kulttuurillisesti erittäin merkittäviä. Hän tutki saamen kieltä, kansanrunoutta sekä mytologiaa matkallaan Suomen Lappiin kesällä 1838, ja julkaisi seuraavana vuonna väitöskirjan, *De affinitate declinationum in lingua Fennica, Esthonica et Lapponica*, keräämänsä aineiston pohjalta.[22] Hän kuvailee Lappia ja sen asukkaita hieman toisenlaiseen sävyyn kuin Maupertuis: "Lappalaisen kylä kesällä ei ole mikään ihana näkö. Joka taholla näkee maassa kalansuolia, kalansuomuja, mädäntyneitä kaloja ja muuta saastaa, joka myrkyttää ilman. Telttain mataloista ovista mataa esiin joukko likaan tuhrauneita ihmisiä. Itse he tästä asiasta eivät ole millänsäkään. Kohteliaisuus vaatii, että kaikki, yksin pienet lapsetkin tervehtivät matkustajata kättä lyömällä."[23]

Kuva 6. Castrén 1850-luvun alussa. Kuva: Museovirasto

Suorista sanoistaan huolimatta ei Castrén ollut kuitenkaan pahantahtoinen. Topelius kuvasi hänen tutkimusmatkojensa tarkoitusta kunnioittavaan sävyyn. "—— Castrén tahtoi oppia tuntemaan kaikki nuo monet, melkein unhotetut ja sukupuuttoon häviävät kansat, jotka kerran ovat kuuluneet suureen Suomen kansakuntaan ja nyt ovat kurjuudessa ja hajallaan ympäri mailman. Hänen sydämensä oli täynnä rakkautta ja harrastusta unhotettuja kohtaan maan päällä. Hän otti täyttääksensä Suomen kansan velvollisuuden etsiä näitä sen köyhiä sukulaisia. Hän sääli näitä halveksituita ja metsistyneitä heimokuntalaisia; hän tahtoi tehdä heidät tutuiksi mailmalle ja täten valmistaa heille parempaa onnea ——".[24]

Lapin historia matkailun osalta vaikuttaa todella tyypilliseltä kehitykseltä: Alueella käy ylempiluokkaisia tutkijoita sekä tiedemiehiä, jotka majoittuvat paikallisten luona ja tutustuvat samalla heihin sekä paikalliseen kulttuuriin. Kyseiset yläluokkaiset matkaajat nimeävät itsensä löytöretkeilijöiksi.[25] Nämä matkailijat tuottivat ekskursioihinsa pohjautuvia julkaisuja, joiden myötä alueen erityispiirteiden ja nähtävyyksien asema vahvistui ja tunnettavuus kasvoi. Tämä rohkaisi muita tutustumaan samoihin seutuihin, mikä puolestaan johti matkailualan palveluiden syntyyn ja kehitykseen.[26]

Niin majoitus- kuin liikennemahdollisuudetkin ovat aina vaikuttaneet suosituiksi tulleisiin matkakohteisiin. Lapin kohteiden esittely ulkomaisissa matkakuvauksissa on paljolti ohjannut tuleviakin matkaajia suosimaan hyväksi todettuja reittejä ja majoituspaikkoja. Esimerkiksi Tornion kaupunginhotelli tarjosi matkaajille empiretyylisen majoituksen, jonka avulla oli mahdollista päästä kiinni eurooppalaiseen sivilisaatioon. Tämä hotelli toimi 1840 vuodesta alkaen vuosikymmenien ajan ainoana majoituspaikkana Lapissa oleville matkaajille.[27]

Kun Tellef Dahll, norjalainen geologi, löysi kultaa Tenojoen ympäristöstä 1860-luvun loppupuolella, alkoi Suomessa kiinnostus kullankaivuuta kohtaan. Suomen senaatti lähetti pian tämän jälkeen Lappiin retkikunnan etsimään mahdollisia kultaesiintymiä, ja lupaava löytö tehtiin matkan loppuvaiheilla: Louhiojan suulta löydettiin siellä vietettyyn työaikaan nähden suuri määrä kultaa. Kun poliittisen kamppailun tuloksena kullanetsinnästä tuli vapaata, alkoi Ivalojoen kultaryntäys. Se kesti nelisen vuotta. Todellisuudessa vain varakkailla oli mahdollisuus omaan tehdaspiiriin kullankaivuualueella, sillä verot ja muut maksut olivat niin korkeita.[28] Vuoden 1870 keväällä Ivalojoen varteen saapui satoja kullankaivajia, Suomen lisäksi Ruotsista ja Venäjältä.[29] Seuraava kultakuumeaalto alkoi 1900-luvun alussa Laanilassa, mutta sekin oli melko nopeasti ohitse, kun valtausten osakkaat kyllästyivät sijoittamaan varojaan kalliiseen kaivostoimintaan saamatta siitä tarpeeksi voittoa. 1930-luvun kultainnostus sijoittui puolestaan Sodankylän Tankavaaraan, ja 40-luvun lopulla kullankaivajien pääkohde oli Lemmenjoki. 70-luvulla Tankavaaraan perustettu kultamuseo teki kullankaivuusta tunnetun ilmiön mediassa ja sitä kautta suuren yleisön keskuudessa. Suomessa on yhä toiminnassa olevia kultakaivoksia ja kullanhuuhdontapaikkoja, joskin harva niillä enää rikastuu.[30] Kultakiinnostus lisäsi aikanaan matkailua Lappiin, mutta toisaalta Lapin matkailu kasvatti kullankaivun suosiota.

25 Hautajärvi 2014, s. 351
26 Ibid.
27 Ibid.
28 Kultahippu.fi. Lapin kullankaivun historia, [26.10.2023]
29 Krohn 1873, s.2
30 Kultahippu.fi. Lapin kullankaivun historia, [26.10.2023]

Petsamon matkailubuumi alkoi, kun Petsamo, "suomineidon toinen käsivarsi", sisällytettiin Suomen valtionrajoihin Tarton rauhassa 1920. Se sai heti kiinnostusta äärimmäisen pohjoisena maailmankolkkana. Ensimmäinen järjestetty matka kohteeseen tehtiin 1921 Suomen Matkailijayhdistyksen toimesta. Tie ei tuolloin vienyt kuin Ivaloon asti, ja sieltä seurueen oli jatkettava matkaa vesiteitse ja hevosten vetämillä vaunuilla. Matkailun kehittymisen kannalta tärkeää olikin rakentaa Petsamoon tie, joka veisi Jäämerelle asti. Se valmistui 1930-luvun alussa. Samaan aikaan matkailijoille suunnattuja majoituspaikkoja alettiin kehittää. Pienten hirsimökkien ei enää ajateltu palvelevan ainakaan ulkomaalaisia, suurin odotuksin liikkeellä olleita turisteja. Alettiin

Kuva 7. Turisteja Jäämeren rannalla. Kuva: Museovirasto, 1939

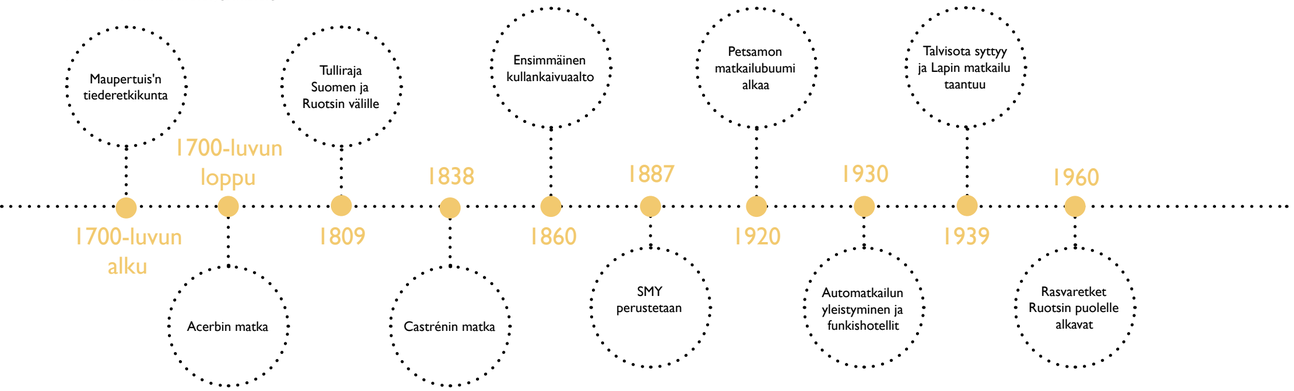
rakentaa hotelleja funktionalismin periaatteiden mukaisesti. Ne olivat oman aikansa moderneimpia majoituskohteita, ja niitä rakentui Jäämerentienä tunnetun nykyisen E75-tien varrelle ja muualle Lappiin. Petsamoon rakennettu tie herätti ristiriitaisia ajatuksia: Toisaalta sen ajateltiin kiertävän epäedustavia reittejä pitkin ja sivuuttavan kaikki merkittävät luontokohteet, mutta toisaalta se mahdollisti bussilastillisten kyyditsemisen Helsingistä Jäämerelle saakka. Petsamo oli niin merkittävä matkakohde, että sinne avattiin jopa lentoyhteys välirauhan aikana.[31] Paikallisille kalastus oli tärkein elinkeino, ja saaliit olivat paitsi runsaita, myös erilaisia kun muualla Suomessa.[32]

Kun automatkailu yleistyi 1930-luvulla, kasvattivat suosiotaan myös telttailu ja erähenkinen retkeily. Luonnon positiivisista terveysvaikutuksista inspiroituivat kaikkiin kansanluokkiin kuuluvat. Lapin eksotiikka ja sen luonnon koskemattomuus kiehtoivat aikalaisia.[33] Petsamossa turisteja kiinnosti muun muassa kalastus, moottorimatkailun tuomat mahdollisuudet sekä kolttasaamelaisten kulttuuri. Kohteeseen myytiin pakettimatkoja, joihin saattoi kuulua majoituksen ja aterioiden lisäksi monenlaista ohjelmaa, kuten laivamatka Jäämerellä. Lapin matkailu kuitenkin päättyi äkillisesti Talvisodan syttyessä, ja sillä kesti useita vuosia toipua vielä sotien jälkeen. Pohjoisen matkailun uusi aalto painottui enemmän talveen ja sen tuomiin mahdollisuuksiin.[34]

Suomen Matkailijayhdistys

1887 perustettiin Suomen Matkailijayhdistys, jonka tarkoituksena oli tuoda esiin matkailua Suomessa niin suomalaisille kuin ulkomaalaisille matkailijoille. Yhdistys halusi myös helpottaa sekä laajentaa matkailupalveluita Suomessa käytännönläheisillä asioilla, kuten liikenneyhteyksien ja palveluiden parantamisella sekä esitteiden, näyttelyiden ja opastavan

31 Pesonen et al. 2020, [24.1.2023]
32 Lapplainen, [1.11.2023]
33 Lapinkävijät. *Tunturimatkailua*, [30.10.2023]
34 Pesonen et al. 2020, [24.1.2023]

kirjallisuuden avulla. Ulkomailla Suomea puolestaan tuotiin esille yhteisönä, jolla on vahvat perinteet, rajat ja kulttuuri. Näin vahvistettiin pyrkimyksiä itsenäisyyteen sekä Suomen kansallista identiteettiä. Suomen itsenäistymisen jälkeen kyseinen yhdistys perusti ulkomaille matkailutoimistoja aina 1960-luvun loppuun saakka. SMY on ollut iso osa maamme matkailun kehittämisen sekä markkinoinnin kannalta lähes vuosisadan ajan. Yhdistys toimi tärkeässä yhteistyössä monien eri yritysten ja yhteisöjen sekä valtiovallan kanssa. SMY:n toimesta Suomeen muun muassa perustettiin kansallispuistoja matkapalveluineen, monia matkailumajoja, leirintäalueita, kulku- ja liikenneyhteyksiä, seura- ja pakettimatkoja sekä ohjelmapalveluita.[35] Suomen Matkailijayhdistyksellä on oletettavasti ollut erittäin suuri merkitys Suomen matkailun kannalta, sillä sen toiminta on alkanut jo 1800-luvun puolella, jolloin matkailu oli vain pienen joukon saatavilla. SMY kehitti Suomen matkailun lähes nollista suurella nousukiidolla vuosituhannen vaihteeseen asti, jolloin liiton toiminta loppui[36]. Suomen Matkailijayhdistyksen toiminta aloitettiin kuitenkin jälleen vuonna 2001 Suomen Matkailualan Senioreiden toimesta[37].

Matkailua yli rajojen

Tornio toimii pysähdyspaikkana muun muassa kotimaan ruotsinmatkailijoille. Pohjois-Suomesta naapurimaahan matkaaville mannerta pitkin autolla liikkuminen voi olla nopein ja helpoin reitti Ruotsin pohjois- ja keskiosiin. Esimerkiksi Oulusta Uumajaan matkustaville kyseinen kulkuväylä on noin kaksi ja puoli tuntia nopeampi kuin Vaasaan ajaminen ja sieltä autolautalla Ruotsin puolelle siirtyminen[38].

Rajalla yksi erityinen tekijä ovat tullit. Tullin historia vie aina keskiajalle asti. Tullien kantamisesta tuli säännönmukaista kuningas Kustaa Vaasan vallan aikana, ja noin sata vuotta myöhemmin, 1636, Ruotsiin perustettiin tullia varten oma toimija, Tullilaitos. Tulleja kutsuttiin aluksi meritulleiksi.[39] Kun Suomi liitettiin osaksi Venäjää 1809, päätettiin maiden välille laittaa tulliraja. Tätä varten perustettu uusi Tullilaitos aloitti toimintansa vuonna 1812. Vanhat meritullikamarit alistettiin tullin uudelle keskusvirastolle. Tornioon oli Pohjansodan jälkeen perustettu rajatullikamari, joka toimi Ruotsin vallan aikana meritullina. Vuoden 1812 jälkeen Tornion tullikamari oli sekä raja- että meritullin yksikkö.[40]

Vuoden 1839 tulliasetuksessa maa jaettiin tullialueisiin, joissa oli kussakin pääosin yksi tullikamari. Tornion rajatullikamarin vastuulle tuli koko Ruotsin vastainen maanraja. 1900-luvulle tultaessa ja Suomen itsenäistyessä tullin asema vaihteli: Aluksi tullikamareja lakkautettiin, mutta reilu kymmenen vuotta myöhemmin niitä otettiin taas käyttöön ja uusiakin perustettiin.[41] Kun Merivartiolaitos perustettiin 1930, Tullin asema merialueiden valvojana päättyi.[42] Samoihin aikoihin rajaseutuun kohdistui kuitenkin paljon salakuljetusta eli joppausta. 1930-luvulla salakuljetettiin pirtua meriteitse, 1940-luvulla sakariinia Ruotsin puolelta Suomeen ja autonrenkaita armeijan kulkuvälineistä. 1950-luvun alun salakuljetustuote oli kahvi, sillä sen säännöstely lopetettiin tuolloin Ruotsissa. Tämän vuoksi tullityöntekijöiden määriä lisättiin rajalla.[43] Sotien jälkeen ja niiden aikana tullitoiminta oli jokseenkin kuihtunut, mutta Neuvostoliiton kanssa tehdyn kaupanteon lisääntyminen

Kuva 8 (yllä). Olaus Magnuksen karttakuvaus Skandinaviasta vuonna 1565. Kuva: Jyväskylän yliopisto

Kuva 9. Vanhoja lehtileikkeitä Torniosta. Kuva: Tornionlaakson museo

35 Suomen matkailijayhdistys SMY ry, [8.12.2023]
36 Ibid.
37 Ibid,
.38 Google Maps. Oulu-Uumaja, [27.10.2023]
39 Tulli. *Tullitoiminnan alku ja ruotsin vallan aika*, [23.10.2023]
40 Tulli. *Oma tullilaitos ja venäjän vallan aika*, [23.10.2023]; Kansallisarkisto. *Tullikamarien historia*, [23.10.2023]
41 Kansallisarkisto. *Tullikamarien historia*, [23.10.2023]
42 Tulli. *Itsenäistyminen,* [23.10.2023]
43 Laukkanen et al. 2008, s.22-24

Kuva 10. Matkailijoita Tornion ja Haaparannan rajalla vuonna 1953. Kuva: Nurmijärven museo

1940-luvun lopulla loi taas tarvetta tullikamareille. Ulkomaankauppa vapautui 1957, mikä osaltaan vilkastutti tullitoimintaa Suomessa.[44]

Rajan tuntumassa asuvat ylittävät sen päivittäin, viikoittain tai kuukausittain monesta syystä. Työpaikka saattaa sijaita rajan toisella puolella, kuten koulut, harrastusmahdollisuudet, virastot tai perhepiiritkin. Monille Tornion ja Haaparannan sekä lähialueiden asiakkaille rajan ylittäminen on arkipäivää kaksoiskaupungin yhtenäisen luonteen vuoksi. Koska yksi merkittävimmistä syistä rajan ylittämiseen puolin ja toisin on ostosten tekeminen, löytyy tältä saralta alueellista historiaa. 1960-luvulla Ruotsin puolelle alettiin tehdä rasvaretkiä, eli käytiin ostamassa jokapäiväisiä elintarvikkeita, kuten sokeria, voita ja jauhoja, sillä niitä oli Suomessa saatavilla niukasti. Tullaus tapahtui tuolloin nuppiluvun mukaan, eli kutakin mukana ollutta henkilöä kohden sai tuoda tietyn määrän tuotteita. Tullissa katsottiin tarkkaan ruokatavaroiden ja muiden ostosten määrä, ja mikäli se ylittyi, saattoi saada sakot tai joutua jättämättään osan tuotteista pois matkasta.[45] Vaikka elintarvikkeiden saatavuus Suomessa parani myöhemmin, olivat hinnat Haaparannalla huomattavasti halvemmat, joten rasvaretkiä tehtiin aina 1990-luvun alkuvuosille asti.[46] Valuuttakurssien muuttuessa ostosmatkailun suunta vaihtui välillä Ruotsista Suomeenkin suuntautuvaksi.[47] Ostosten tekemisellä on rajan tuntumassa siis pitkät perinteet, ja se on ollut paikallisille ja lähiseutujen asukkaille tavallista arkimatkailua. Nykyajan ostosturismi on luonteeltaan hyvin saman tyyppistä, vaikkei se kohdistukaan enää tavallisiin elintarvikkeisiin. Tänä päivänä Ruotsin puolelta haetaan virvoitus- ja energiajuomia, alkoholia ja nuuskaa, sekä huonekaluja Ikeasta. Vuonna 2006 Haaparantaan avattu Ikea onkin viime vuosikymmenten eniten ostosmatkailua lisännyt tekijä[48]. Ostosmatkat ja rajan ylittävä liikenne ovat varmasti vaikuttaneet nykyisen kaksoiskaupungin yhtenäisyyteen, ja luonut pohjaa kaupunkien väliselle nykyisellekin kaupankäynnille.

Suomen ja Ruotsin välillä on olemassa Tornionjoen ylittävä ratayhteys. Se ei kuitenkaan ole ollut käytössä vuoden 1992 jälkeen, kun ruotsalaisten junien liikennöinti Tornioon lopetettiin. Muutamaa vuotta aiemmin loppui myös Suomen matkustajaliikenne Haaparannalle, kun ns. "lättähatut[49]" poistettiin käytöstä koko maassa. Rataa käytetään nykyisin rahtiliikenteen tarpeisiin, mutta vain vähäisissä määrin. Suomen ja Ruotsin välistä ratayhteyttä ollaan parhaillaan sähköistämässä, mikä mahdollistaisi sekä tavaraliikenteen monipuolistumisen että matkustajaliikenteen avautumisen kaupunkien välillä. Hanke on kirjattuna hallitusohjelmaan. Ruotsin puolella radan sähköistys Haaparannalta eteen päin hoidettiin jo reilu kymmenen vuotta sitten, ja samalla rakennettiin Haaparannalta suora yhteys Kalixiin, joka on usean muun Pohjois-Ruotsin kaupungin tavoin monelle Tornion asukkaalle työpaikkakaupunki. Tämä reitti avattiin myös matkustajaliikenteelle keväällä 2021. Tornio-Haaparanta-radan sähköistäminen tulee luomaan mahdollisuuden matkustaa Suomesta junalla paitsi Etelä-Ruotsiin, myös Jäämerelle

44 Kansallisarkisto. *Tullikamarien historia*, [23.10.2023]
45 ET-lehti 2009. *Muistatko rasvaretket Haaparantaan?*
46 Rytsä 2006, *Voimatkat Ruotsiin.* Yle.
47 Värtsilän verkkolehti 2016, [24.10.2023]
48 Iisakka 2012, s. 6
49 Rytsä 2006, *Kiskoauto eli lättähattu.* Yle.

ja aina Etelä-Eurooppaan asti. Junaa täytyy kuitenkin jatkossakin vaihtaa Ruotsin puolella erilaisten raideleveyksien takia. Tällä hetkellä suomalaiset junat kulkevat melko huonosti Tornion kautta tai sinne asti, mutta tähänkin on olemassa kehityssuunnitelmia.[50] Hallitusohjelmaan on kirjattu Tornion ja Kolarin välisen junaradan sähköistäminen, mikä tulee helpottamaan pohjoisemman Suomen matkailuliikennettä kaksoiskaupunkiin.[51] Samalla yhteydet paranevat etelästä saapuvien näkökulmasta esimerkiksi suuriin laskettelukeskuksiin. Valtioiden välisen radan sähköistämisen ohessa parannetaan myös Tornion ratapihaa ja päivitetään matkustajalaitureita ja turvalaitteita.[52]

Junayhteydestä toivotaan vetovoimatekijää alueen matkailijoiden keskuuteen. Tavoitteena onkin, ettei Tornio-Haaparannasta tulisi pelkkä läpikulkureitti, vaan matkaajien toivotaan viettävän aikaa ja yöpyvän kaksoiskaupungissa. Junaliikenteen ei myöskään ajatella sulkevan pois lentoliikennettä, vaan enemmänkin täydentävän erilaisten matkustusvaihtoehtojen palettia. "Lapissa uskotaan, että Suomen ja Ruotsin välinen junayhteys avaisi matkailuun uusia mahdollisuuksia. Junamatkustuksen suosio kasvaa muun muassa ympäristösyistä ja junayhteys Tornion ja Haaparannan välillä voisi innostaa myös ulkomaisia turisteja."[53] Junayhteyksien parantuessa voidaan siis ajatella Tornion ja Haaparannan matkailupalveluiden suosion kasvavan. Koska raiteiden toivotaan tuovan alueelle lisää yöpyviä matkailijoita, voisi olettaa, että heidän kiinnostuksensa kohteena olisivat erilaiset päiväaktiviteetit. Joillekin voisi varmasti sopia myös tavallisesta kaupunkimajoituksesta poikkeava yö luonnonmaisemissa, kuten Kukkolankoskella. Vaihtoa odottelevat tai junalla matkaavat päiväreissulaiset ovat vähemmän todennäköisesti valmiita poistumaan keskustan ydinalueelta pienempiin kyliin. Toisaalta luonto- ja kulttuuriarvojensa vuoksi Kukkolankoski voisi kiinnostaa myös osaa heistä. Paikallisliikenne Kaupunkilinja ei kulje Kukkolankoskelle asti, mutta kauko- ja seutuliikenteen linja-autoilla väliä voi matkustaa. Tornion keskustasta pääsee Kukkolankoski E -pysäkille vajaassa puolessa tunnissa, ja matka-aika on sama toiseenkin suuntaan[54]. Reittiä ajaa muutama liikennöitsijä sekä yksi Meri-Lapin joukkoliikenteen linja, ja suuntaansa busseja kulkee kourallinen vuorokaudessa arkipäivisin.[55] Suunnitelmalli-

Kuva 11. Helsingin Sanomien sarjakuva vuodelta 1933. Kuva: Päivälehden arkisto

suutta tällainen junamatkailijan päiväretki Kukkolankoskelle siis vaatisi.

Pidemmän matkan bussiyhteydet alueella vaikuttavat olevan suhteellisen hyvät. Tämä lienee seurausta siitä, ettei rautatiematkustaminen ole ollut suuressa roolissa maiden välisen ratayhteyden puuttuessa. Ruotsin puolelle matkustava voi vaihtaa linja-autoa Tornion ja Haaparannan rajalla kaupunkien yhteisessä matkakeskuksessa ja jatkaa siitä sisämaahan Norrbot-

50 Leskinen, 2022. MustRead.
51 Rytkönen, Hiltunen, 2023. Yle.
52 Rantamartti, 2019. Yle.
53 Kukko-Liedes, 2021. Yle.
54 Matkahuolto, reittiopas. Reittihaku Tornio-Kukkolankoski, [10.10.2023]
55 Meri-Lapin joukkoliikenne. Reitit ja aikataulut, [10.10.2023]

tenin läänissä operoivan Länstrafikenin kyydissä. Tornioon muualta Suomesta bussilla matkustavat puolestaan pääsevät perille todennäköisimmin yhdellä vaihdolla. Todennäköisesti eteläisestä Suomesta matkustavien kulkuvälineeksi valikoituu kuitenkin juna tai lentokone. Suoria lentoja liikennöidään talvikaudella yhdestä kolmeen vuorokaudessa. Kesällä Etelä-Suomesta matkustava voi lentää ensin Ouluun, ja jatkaa sieltä junalla tai bussilla Tornioon.

Kuva 12. Syysretkeilijöitä Kukkolankoskella vuonna 1986. Kuva: Lusto – Suomen metsämuseo

Kuva 13. Tienviitta Myllypirtille. Kuva: Elonet, 1961

Kukkolankoski oheismatkailun kohteena Lapissa

TornioHaparanda — matkailututkimuksen mukaan alue koetaan matkailun kannalta selkeästi eniten ostospaikkakohteena. Vaihtoehtoinen tulkinta kaksoiskaupungista on pysähdyspaikka tai välietappi esimerkiksi pidemmän matkan reissaajille. Tornioon saapuvien turistien matkailumotiivit ovat usein sidoksissa ennemminkin hyötyyn elämysten sijaan. Ostosten tekemisen lisäksi ihmisiä kiinnostaa alueella luonto, lomailun tunnelma ja raja. Raja luo jo itsessään tietynlaisia elämyksiä, sillä kahdessa eri maassa shoppailu samana päivänä ei ole ainakaan suomalaisille välttämättä tavanomaista. Tutkimuksen mukaan matkailijat tietävät kuitenkin melko vähän alueen luonto- ja kulttuuriaktiviteeteistä. Tunnetuin luontoon liittyvä vetovoimatekijä heidän keskuudessaan on joka tapauksessa Kukkolankoski. Noin puolet tutkimukseen vastanneista oli vieraillut siellä.[56]

Kahden valtion raja on matkakohteena laadultaan erityinen. Useimmiten rajamatkailijoita kiinnostaa rajan ylittäminen nimenomaan ostosten tekemisen vuoksi: Toiselle puolella rajaa siirrytään valuuttojen arvovaihtelun, verokantojen erojen, asiakaspalvelun laatuvaihtelun ja aukioloaikojen vuoksi. Lisäksi rajan ylittäminen on jännittävää, ja ulkomailla ostosten tekeminen mielenkiintoista vaihtelua arkeen.[57]

Tornio on sijainniltaan merkittävä paikka myös ohikulkeville matkailijoille. Moni Suomen läntisistä osista saapuva ajaa Lappiin Suomen ja Ruotsin rajan tuntumassa kulkevaa tietä E8 pitkin. Vaikkapa Jyväskylästä matkaaville nopein reitti Ylläkselle, Kilpisjärvelle tai Enontekiölle kulkee Tornion kautta.[58] Kilpisjärventie oli esimerkiksi vuonna 2015 kasvattanut suosiotaan lapinmatkaajien reittivalintana edellisvuosiin verraten. ”Tornio-Kilpisjärvi-tie on ollut tänä kesänä suosituin matkailureitti etelästä Lappiin. Sekä Kolarin että Kilpisjärven kohdalla on mitattu viime vuotta parempia liikennevirtoja, Kilpisjärvellä kasvua on jopa lähes kahdeksan prosenttia.”[59] Retkipaikka.fi mainostaa Kukkolankoskea seuraavasti: ”Oletko ajamassa Lappiin? Kenties Kilpisjärvelle, Muonioon tai Ylläkselle? Yksi taukopaikka nousee yli muiden, nimittäin Kukkolankoski Torniossa, Kukkolan kylässä, noin 15 kilometriä pohjoiseen Tornion kaupungista. —— Tämä taukopaikka tarjoaa palan

56 Iisakka 2012, s. 2
57 Iisakka 2012, s. 14
58 Google Maps. Jyväskylä-Kilpisjärvi, [10.10.2023]
59 Holopainen, 2015. Yle.

historiaa Suomen ja Ruotsin rajalla. Rakennukset kosken takana ovat Ruotsin puolella. Alue onkin valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö, minkä kyllä huomaa heti, kun paikalle saapuu.”[60]

TornioHaparandaa koskevan matkailututkimuksen mukaan 37 % turisteista oli ohikulkumatkailijoita. Heistä 80 % yöpyy alueella. Matkailua ajatellen on ohikulkijoiden osuus siis merkittävä, vaikkakaan he eivät tutkimuksen perusteella hyödynnä TornioHaparandan tarjoamia aktiviteettimahdollisuuksia samalla tavalla kuin päivämatkailijat.[61]

Voisi siis ajatella, että Kukkolankosken matkailulla olisi kasvumahdollisuuksia, jos sen tunnettavuus TornioHaparandan turistien keskuudessa olisi parempi. Kalakenttä voisi tarjota kulttuuri- ja luontokokemuksia, joista ainakin osa matkailijoista on kiinnostuneita. Koskialue olisi hyvä oheismatkailun kohde myös päiväkävijöille, sillä se luo vastapainoa aktiiviselle ostoskulttuurille rajan tuntumassa. Suurin osa matkailijoista saapuu lähialueilta, joten pyörähdys Kukkolassa tuskin vaikuttaisi päivän aikatauluun liikaa. Aiemmin todettuja rajamatkailun vetovoimatekijöitä voisi hyödyntää myös Kukkolankosken matkailun kehittämisen suunnittelussa. Koska rajan ylittäminen on mielenkiintoista, voisi kauan suunnitelmissa ollut kosken ylittävä silta lisätä ihmisvirtaa alueella.

Matkailun historia Kukkolankoskella

“1800-luvulla Thomas Cook, yksi ensimmäisistä matkanjärjestäjistä, on sanonut maailmanmatkaajan olevan henkilö, joka on käynyt Timbuktussa, Samarkandissa ja Haaparannalla.”[62] Tornionjokilaaksoa on siis Euroopan mittakaavallakin pidetty eksoottisena matkakohteena, eräänlaisena matkailun ääripäänä. Kukkolankoski on alkanut erottua kiinnostavana Perämeren alueena perinnekalastuksen ja tietysti luonnonmaisemiensa vuoksi.

1900-luvun taitteessa, pyörämatkailun yleistyessä Suomessa, haluttiin reittejä, niiden kuntoa ja varrella olevia majataloja alkaa tallettaa pyöräilijöille suunnattuihin oppaisiin. Inspiraatiota saatiin Keski-Euroopan vastaavanlaisten ohjekirjojen kautta; ne helpottivat pyöräilijöiden reitti- ja yöpymisvalintoja

Kuva 14. Siikajuhlat vuonna 1956. Kuva: Museovirasto

ja toivat samalla turvaa pitkille retkille. Kukkolankoski mainittiin tällaisessa oppaassa jo vuonna 1900: “Ylimäki, 15 km s. 18 km. Silta erään Tornion joen suuhaaran yli. Tie alkupuolesta verrattain huonoa, saviperämaata, sateella pehmeätä, noin 3 km. Ympäristö korpimaata, pientä metsää, siitä lähtien sileätä ja kovaa, ympäristö aukeata ja asuttua, 4 km kohdalla jyrkänlainen mäki. 11 km kohdalla pitkä loiva vastamäki Kukkolan koskea vastapäätä. Pohjoiseen päin on se jyrkempi. Tästä lähtien on tie huonoa, kuoppasta ja pehmeää. Majatalo hyvässä kunnossa.”[63]

Matkailukertomukset ovat entisaikoina vaikuttaneet vahvasti siihen, mitä kohteita turistit ovat reiteilleen valinneet. Paljoa muuta tietoa – ainakaan

60 Kulmanen, 2019. Retkipaikka.
61 Iisakka 2012, s. 61-62
62 HaparandaTornio 2023. *Historia ja kulttuuri*, [18.10.2023]
63 Suomen syklistiliitto 1900, s. 69-70

matkailun näkökulmasta – ei heillä monistakaan Pohjois-Suomen kohteista ole varmasti 1900-luvun alussa ollut. Kukkolankoskesta on Ruotsin itäiseen rajaseutuun keskittyvässä matkaoppaassa vuonna 1937 kirjoitettu: "KUKKOLANKOSKI, 6 km. Ensimmäinen huomattavampi nähtävyys. Rannalla kaksi sahaa ja myllyä. Keväällä ja kesällä pyydetään koskesta padoilla, ongella ja lipoilla lohia sekä taimenia. Jaakonpäivän tienoilla kokoontuu seudun väki sekä Suomen että Ruotsinpuolella viettämään n.k. siikasunnuntaita. — Varsinaisesta Kukkolankylästä, joka on vähän ylempänä, erkanee tie länteen Aavajärven kautta Haaparannan – Kainuuntielle ja toinen haara Björkforsen kautta Kainuuseen."[64]

1900-luvun alkupuolella tärkeää mainosta Kukkolankoskelle ovat olleet etenkin maininnat painetussa mediassa. Esimerkkinä 23.6.1929 julkaistussa Helsingin Sanomien viikkoliitteessä on kannustettu lukijoita matkaamaan Tornionjokilaaksoon sekä Länsi-Lappiin, ja myös Kukkolankoski on mainittu artikkelissa näin: "Ensimmäinen ´linkkipaikka´ on 15km:n päässä Torniosta sijaitseva Kukkolankoski. Siinä pitää pysähtyä katselemaan ryöp-

64 Markkanen, 1937. s. 6
65 Näsi 1929. Kansalliskirjasto.
66 The road leaflets of the Finnish Tourist Association, s. 113. Doria.
67 Karjalan ääni 1936. Kansalliskirjasto.
68 Palo, Antti, haastattelu 11.10.2023
69 Niskala 2018, s. 33
70 Ibid. s. 32
71 Palo, Antti, haastattelu 11.10.2023

pyävää vesiputousta ja siianpyyntiä."[65] Kukkolankoski ja sen runsas siikasato on mainittu myös englanninkielisessä matkaoppaassa The road leaflets of the Finnish Tourist Association, ja tämän johdattamana on mahdollisesti ulkomaalaisia matkailijoitakin löytänyt paikalle[66]. Lisäksi Kukkolankoski on mainittu pysähdyspaikkana ilmoituksessa, jossa mainostetaan retkeä Aavasaksalle vuonna 1936.[67] Näistä päätellen tuona aikana tyypillistä on ollut siis pysähtyä pikaisesti tutustumaan paikan nähtävyyksiin, eli koskeen ja siianpyyntiin, usein jonkun pidemmän kiertomatkan yhteydessä. Ensimmäinen varsinainen kaupallinen matkailupalvelu Kukkolankoskella aloitettiin, kun siian paistoon ja myyntiin erikoistunut kesäkahvila Myllynpirtti avattiin vuonna 1951, ja se on toiminnassa vielä tänäkin päivänä[68].

Koskikenttä – Kukkolankosken sydän

Kukkolaforsenilla eli Ruotsin puolella matkailua on ollut jo pitkään[69], mutta Suomen puolella ennen 1950-lukua ei ole ollut varsinaista matkailuperinnettä. Toki Siikajuhlat ja alue itsessään on tuonut jonkin verran matkailijoita Kukkolankoskelle, mutta ajankuvakin ennen 1950-lukua on ollut hyvin erilainen. Pekka Palo sekä Alli Kallio perustivat kesäkahvilan koskikentälle vuonna 1951 vanhaan myllärin rakennukseen, myllypirttiin. Alli Kallio paistoi kodassa Kukkolankosken perinteistä paikalla lippoamalla pyydettyä siikaa matkailijoille aina 1990-luvulle asti. Tätä siian paistoa turistit pääsivät myös näkemään paikan päällä. Erityisesti näiden turistiryhmien kautta varrassiian paisto on pysynyt elävänä perinteenä[70]. Myllynpirtin kesäkahvilassa paistettiin myös munkkeja sekä tehtiin itse viiliä. Varsinainen organisoitu matkailu alkoi pian Myllynpirtin kesäkahvilan perustamisen jälkeen, kun erään sveitsiläisen Nordkappiin retkiä järjestävän matkatoimiston retkibussi pysähtyi aina matkoillaan Myllynpirttiin siikalounaalle. Jo silloin löytyi uskollista asiakaskuntaa Kukkolankoskelle. Kesäisin Myllynpirtti työllisti nuorisoa.[71] Alli Kallio piti Myllynpirtin kesäkahvilaa pystyssä vuosikymmeniä, tämän jälkeen

Kuva 15 (vasemmalla). Postikortteja Kukkolankosken ja Tornion nähtävyyksistä. Kuva:Tornionlaakson museo

Kuva 16. Alli Kallio Koskikentällä. Kuva: Jaakko Heikkilä

paikan toimintaa on jatkanut Kimmo Auno.[72]

Varhaisen, lähes kokonaisvaltaisen matkailukokemuksen Myllynpirtin kesäkahvilan ohella loi Eeva Haapalan kylpylä jo 1950-1960-luvuilla. Eeva Haapalan luona sai hoitavia savikylpyjä ja tarjoiltiin terveellistä kasvisruokaa[73].

Myllynpirtti on edelleen toiminnassa kesäkaudella, kävijöille on tarjolla kahvilatuotteita sekä varrassiikaa. Sen sijainti on ihanteellinen, sillä koskikenttä on vetovoimainen maisemapaikka; Kukkolankosken sydän. Lähempänä rantaa sijaitsee laavu, jossa lippomiehet ovat aikanaan yöpyneet. Nykyään matkailija voi pysähtyä siihen makkaranpaistoon ja samalla ihastella kosken kuohua sekä seurata lippokalastajien toimintaa. Kentän laidalta löytyy paikkoja matkailuautoille, ja paikalle on kaavailtu myös isomman mittakaavan leirintäaluetta, sekä mahdollisia matkailua palvelevia uudisrakennuksia[74].

Koskikentän toisella laidalla sijaitsee rivi perinteisiä, punaisia aittarakennuksia, jotka on rakennettu alun perin kalastustarvikkeiden säilytystä varten. Nykyäänkin niitä käytetään lippojen ja mertojen säilytyspaikkana, ja jotkut toimivat kesätapahtumissa puotitiloina.[75]

Vastarannalla näkyy Ruotsin puolen vastaava, kulttuurihistoriallisesti arvokas koskikenttä, Kukkolaforsen. Kukkolaforsenin ja Kukkolankosken kala-

72 Niskala 2018, s. 32
73 Alatalo 2006, s. 66
74 Palo, Antti, haastattelu 11.10.2023
75 Kukkolankoski, *Aitat*, [12.10.2023]

Kuva 17. Myllypirtti myy varrassiikaa kesällä 1951. Kuva: Museovirasto

kenttä eroavat laajudeltaan: Kukkolaforsenin rannalta löytyy Suomen tavoin erilaisia, vuosisatoja kalastusta palvelleita rakennuksia sekä Tornionlaakson kalastusmuseo, Tornedalens Fiskmuseum. Opastetauluja löytyy ympäristöstä kattava määrä eri kielillä. Lisäksi paikalle on rakennettu uutta; löytyy ym-

Kuva 18. Juhannuksen juhlintaa Ruotsin puolella Kukkolaforsenilla.
Kuva: Kukkolaforsen, 2022

pärivuotista majoitusta, ravintola sekä saunamaailma, joka on tärkeä kohde ruotsalaisessa saunaseurassa.[76]

Kukkolankosken opastauluja on uusittu ja päivitetty yhteistyössä Tornionlaakson museon kanssa kesällä 2021.[77] Kehittämistoimintaa on siis ollut ja on vireillä edelleen, mutta mittakaava ei vielä aivan yllä Ruotsin tasolle, jossa museoalue on organisoidumpi. Myös esimerkiksi majoitustiloja haluttaisiin saada lisää, jotta turistit voisivat viipyä alueella kauemmin.[78]

Sesonkien vaikutus ja matkailu nykyään

Nykyään Kukkolankosken matkailua määrittävät todella paljon eri sesonkiajat. Matkailun sesonkiajat ajoittuvat yleensä loma-ajoille, jolloin ihmisillä on enemmän vapaa-aikaa käytettävissä. Kukkolankosken kiireisin sesonkiaika ajoittuu kesäkaudelle, eli ensimmäinen kesäkuuta eteenpäin, jolloin alkaa lohen kalastus. Tämä tuo paikalle paljon kalastusmatkailijoita, mikä onkin Kukkolankosken vetovoima. Kesäsesonki kestää aina elokuulle asti. Kukkolankosken kesän kohokohta on ollut Siikajuhlat, jotka järjestetään heinäkuun lopulla. Tämä tapahtuma on kuitenkin ollut laskusuhdanteessa 1990-luvulta alkaen, josta eteenpäin on tullut koko ajan entistä vähemmän ihmisiä muualta seuraamaan kyseistä juhlaa.[79]

Toinen selkeästi kiireinen sesonkiaika on ruskaretkiaika syyskuussa, johon Kukkolankoski tarjoaa hyvät maastot, mutta myös toimii monien ruskaretkeilijöiden välipysähdyspaikkana Lappiin matkustaessa. Syysloma- sekä hiihtoloma-ajat ovat myös kiireisiä aikoja Kukkolankosken turismin kannalta. Aurinkoiset keväthanget lopputalvesta sekä keväiset jäidenlähdöt tuovat paikalle matkailijoita ihailemaan luontoa sekä maisemaa.[80]

Kukkolakoskella toimii ravintola Kukkolan Koski-Catering, jonka kävijöistä osa kävijöistä on turisteja. Ravintolan yhteydessä on myös majoitustoimintaa; samalla tontilla on saunarakennus sekä paikkoja matkailuautoille. Turisteja tulee ympäri maailmaa, mutta myös lähimatkailijoita käy paljon. Esimerkiksi kesäisin monet matkapyöräilijät Torniosta pysähtyvät lepotauolle Kukkolan Koski-Cateringin terassille. Kukkolan Koski-Catering toimiikin usein hyvän sijaintinsa ansiosta välipysähdyspaikkana matkailijoille, jotka ovat suuntaamassa kohti Lappia. Antti Kujansuun mukaan Kukkolan Koski-Cateringilla on suuri vaikutus Kukkolankosken matkailulle ja alueen kävijämäärälle. Ilman ravintolaa ja levähdyspaikkaa suuri osa matkailijoista ajaisi Kukkolankosken ohi pysähtymättä. Kujansuilla on myös tavoitteena laajentaa toimintaansa. Suunnitelmissa on ollut palvelutarjontaa kohentavia rakenteita, kuten tanssilava, leirintäalue, majoitustiloja sekä uusi ravintola.[81]

Koskikentän pohjoispuolelta löytyy myös majoitus- ja juhlatilamahdollisuuksia. Tilausravintolat Siikakartano ja Pohjolan Pirtti palveluineen ovat vuokrattavissa erilaisia tapahtumia varten.[82] Kukkolan Vierastalot tarjoaa erilaisia majoitusvaihtoehtoja aivan kosken äärellä.[83] Yrityksen kautta voi vuokrata myös Pohjolan Pirtin ja Siikakartanon sauna- ja illanviettotiloja.[84]

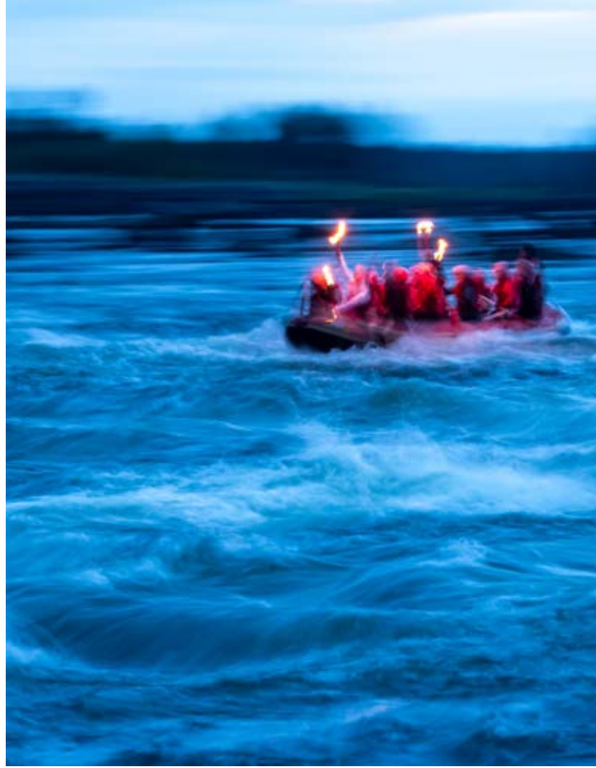
Kukkolankosken yksi nykypäivän merkittävimmistä matkailun syistä on kuitenkin kalastus, johon koski antaa todella hyvät mahdollisuudet. Kalastus on perinteinen osa alueen historiaa ja kulttuuria, ja näin se määrittelee paikan henkeä vielä tänäkin päivänä. Kalastus tuo monia turisteja Kukkolankoskelle, mutta erityisesti tämän huomaa kesäisin lohen pyynnin aikaan, jolloin sinne saapuu kalastusturisteja enemmissä määrin[85].

Koronan vaikutus

Covid-19 epidemian aika oli haastavaa matkailuyrittäjille. Matkailukeskuksia ja -palveluita jouduttiin sulkemaan tartuntojen ehkäisemistä varten asetettujen rajoitusten vuoksi, ja ulkomaalaisten turistien poisjääntä aiheutti muun muassa majoitusyrityksille ahdinkoa. Toisaalta yhä useampi suomalainen kiinnostui Lapista ja kotimaan matkailusta, kun ulkomaille lähteminen ei ollut mahdollista. Luontoon ja ulkoiluaktiviteetteihin perustuva matkailu myös koettiin korona-ajan olosuhteissa suhteellisen turvalliseksi, vaikka yleinen kehotus olikin pysyä kotona ja välttää turhaa liikkumista.[86] Koronakriisi pakotti yrittäjiä sopeutumaan ja kehittämään uusia toimintatapoja. Tuhannet organisaatiot ottivat koronan vaikutuksesta digiloikan ja esimerkiksi etätyömahdollisuudet yleistyivät monilla työpaikoilla, mikä osaltaan lisää ihmisten paikkariippumattomuutta ja näin ollen ihmiset voivat liikkua ja matkustella vapaammin.

Elämysmatkailu

Kukkolankosken koski tarjoaa matkailijoille monia elämyksiä. Lippoamisen lisäksi koskesta voi nauttia esimerkiksi koskenlaskun parissa. Nordic Safaris

Kuva 19. Kunniasoihtulasku kansallisten jokien päivänä 17.8.2019 Kukkolankoskella.
Kuva: Johanna Erkheikki

76 Kukkolankoski, *Ruotsin koskikenttä*, [12.10.2023]
77 Kukkolankoski, *Toiminta tukee kulttuuria*, [29.10.2023]
78 *Kukkolankosken perinteet houkuttelevat turisteja*, 2009. Yle.
79 Kujansuu, Antti ja Tarja, haastattelu 20.9.2023
80 Ibid.
81 Ibid.
82 Kukkolan vierastalot. *Tilausravintola*, [8.12.2023]
83 Kukkolan vierastalot. *Majoitus*, [8.12.2023]
84 Kukkolan vierastalot. *Tilaussaunat*, [8.12.2023]
85 Kujansuu, Antti ja Tarja, haastattelu 20.9.2023
86 *Lapin laskettelukeskukset vetävät nyt vilkkaasti suomalaisia, mutta monia matkailuyrittäjiä uhkaa konkurssi – "Tulot jäävät murto-osaan"* 2021. MTV-uutiset.

järjestää kumiveneellä koskenlaskua isommille porukoille Kukkolankoskella, jolloin hurjapäisimmät turistit pääsevät nauttimaan kunnolla kosken kuohuista. Heiltä löytyy myös jokilautta- sekä melontaretki Tornionjoella, jolloin kaikille matkaajille varmasti löytyy jotain, niin adrenaliinin nälkäisille kuin rauhallistakin tekemistä etsiville. Myös maastopyöräretit kulkevat lähiseudun alueilla, jolloin luonnosta on mahdollista nauttia monin tavoin. Nordic Safaris'ilta löytyy näiden kesäaktiviteettien lisäksi erilaisia talviaktiviteettejä. Talvisin on moottorikelkkailua ja lumikenkäkävelyä lähiseuduilla sekä talvikalastusta Kukkolankoskella. Talvikalastuksessa on niin mateen pyyntiä kuin ahventen pilkkimistä.[87] Matkailijoita varten on tärkeää olla monenlaisia aktiviteetteja, joiden avulla turistit löytävät paikalle ja saavat syyn saapua. Itse luonto ja koski tarjoavat toki paljon ihailtavaa, mutta näiden lisäksi alueen aktiviteeteillä on todella suuri merkitys matkailijoiden houkuttelun kannalta.

Kukkolalaiset ovat itse olleet aktiivisia ja halukkaita kehittämään alueen matkailua: yrittäjät, siikayhtymä ja kyläyhdistys ovat yhdessä vieneet eteenpäin Kukkolankosken matkailun kehittämistä. Tärkeänä tavoitteena on ollut löytää sellaisia ohjelmapalveluja, jotka sopivat juuri Kukkolan perinnemaisemiin, auttavat ylläpitämään tärkeitä perinteitä sekä kiinnostavat turisteja.[88] Vuonna 2018 Kukkolankoskelle kehitettiin elämyspalvelutuote, joka suunniteltiin, tuotteistettiin ja testattiin testiryhmillä. Hankkeen tuloksena syntyi perinnekulttuuriin liittyvä palvelutuote ja markkinointimateriaali sen ympärille.[89] Elämyksen aikana pääsee itse pyytämään, valmistelemaan, paistamaan ja lopuksi syömään varrassiikaa Kukkolankosken kulttuurimaisemassa paikallisten kalastajien opastuksella. Samalla paikalliset kertovat pitkäaikaisesta perinteestään.[90]

Matkailijoiden saapuessa Pohjoiseen, etsivät he aitoja luontokokemuksia. Yhteys luontoon, rauha ja hiljaisuus ovat tavoiteltavia asioita nykyisessä hektisessä yhteiskunnassa. Näitä kokemuksia tullaan hakemaan Lapista, johon myös Kukkolankoski kuuluu. Lappiin ei matkata enää mystiikan perässä, joten Lapin "eksotiikkahömpötys" on selkeästi enimmäkseen historiaa. Revontulet ja niiden kaltaiset luontoelämykset vetävät ihmisiä puoleensa, toisin kuin ennen lapinkasteet sekä noitarummut. Patikointi, makkaranpaistaminen sekä nokipannukahvit taas tuovat toivottua rauhaa arjen kiireiden keskelle ja saavat ihmiset suuntaamaan Lappiin.[91] Luminen maisema talvisen pimeyden ja paukkupakkasten kanssa luovat rauhallisen ympäristön hiljentyä omaan rauhaan. Puhdas luonto tarjoaa matkailijoille kaivattuja kokemuksia luontoyhteydestä ympäri vuoden. Näitä samoja haluttuja aitoja luontoelämyksiä voivat matkailijat saada myös Kukkolankoskella.

Kuva 20. Pariskunta ihmettelemässä matkailijoiden lippopaikkaa 1956 vuonna. Kuva: Museovirasto

87 Nordic Safaris, [24.10.2023]
88 *Kukkolankosken perinteet houkuttelevat turisteja*, 2009. Yle.
89 Kukkolankoski, *Toiminta tukee kulttuuria*, [29.10.2023]
90 Doerz.com, [29.10.2023]
91 Pyrhönen, 2023. Yle.

Perinnekalastus matkailun vetonaulana

Kukkolankoskella harjoitettu lippoaminen on tunnustettu merkittäväksi kulttuuriperinnöksi. Vuosisatoja vanha kalastamisen metodi on siirtynyt kulttuurin muutoksessa eteenpäin säilyttäen kuitenkin pohjimmaisen muotonsa, ja niin halutaan olevan myös tulevaisuudessa. Kukkolalaiset ovat lähteneet viemään tätä elävää perintöä erityisjärjestö Unescon listoille.[92] Unescosta on kerrottu tarkemmin kalastusta koskevassa kappaleessa.

"Se oon maailman laajunen brändi, soon paras kansainvälinen mainos minkä met voima täälä saaha. Ja samala se velvottaa meitä jatkahmaan tätä kulttuuria."[93]

Kuten Kukkolankosken koski-isäntä sen ilmaisi, Unescon listoille pääseminen myös nostattaisi Kukkolankosken omaa brändiä ja toisi sille tunnettavuutta, kun ulkopuolinen ja kansainvälinen taho tunnustaisi perinteen arvokkaaksi. Näin ollen myös matkailun kannalta tämä status olisi merkittävä saavutus.

Kukkolankosken perinnekalastuksen eli lippoamisen voidaan siis sanoa olevan tärkeä vetonaula koko alueelle matkailun näkökulmasta. Lippoaminen on jo vuosisatoja säilynyt vanha perinne, joka varmasti tuo monia turisteja ihailemaan tätä perinteikästä kalastusmuotoa tulevaisuudessakin. Vaikka lippoaminen on perinteenä todella vanha, on se silti vielä elinvoimainen. "Kukkolankoskella on aktiivinen ja hyvähenkinen osakaskunta kalastusta järjestämässä ja perinteitä vaalimassa. Yhteisöön on onnistuttu saamaan uusia innostuneita lippoajia."[94] Yksi näistä lippoamiseen kuuluvista perinteistä myös on siianjakoperinne, jossa kalasaalis jaetaan vanhalla perinteisellä tavalla tasapuolisesti kaikkien osakastilojen kesken[95]. Tätä ikivanhaa jakoperinnettä harjoitetaan vielä Kukkolankoskella, ja sitä tullaan seuraamaan niin läheltä kuin kaukaakin[96]. Siianjakoperinnettä on nostettu pinnalle mainoinnalla "Kukkola Show alkaa"[97], joka viittaa kyseiseen jakoperinteeseen, ja kertookin sen "showmaisuudesta" erityisesti muualta tulleille matkailijoille. Kukkolankoskelle saapuneet matkailijat sekä ulkopaikkakuntalaiset ovat jo monia vuosia ihmetelleet jakotoimitusta, kun ovat olleet kalanhakureissulla[98]. Niin lippoaminen kuin sen "oheistoiminnot" ovat näyttäviä ja tuovat esille

Kuva 21. Varrassiian paistaja. Kuva: Museovirasto

92 Kukkolankoski, *Unescon sopimus ja luettelot*, [30.10.2023]
93 Kukkolankoski, *Lippotreffeillä tehtiin isoja päätöksiä*, [18.10.2023]
94 Elävä perintö, *Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri*, [17.10.2023]
95 Kukkolankoski, *Siianjako*, [18.10.2023]
96 Ibid.
97 Niskala 2018, s. 27
98 Ibid.

peräpohjolan perinteitä sekä kulttuuria. Erityisen mielenkiintoista siis matkailijoiden nähtäväksi ja koettavaksi. Lisää Kukkolankosken kalastuskulttuurista on kerrottu kalastusta käsittelevässä kappaleessa.

Luontomatkailu- sekä lähiruokatrendien ansiosta myös siian arvostus on noussut. Matkailuyritykset, kuten myös alueen osakkaat, ovat olleet isossa roolissa ruokaperinteiden säilymisen kannalta.[99] Erityisesti tuodessaan niitä entisestään matkailijoiden tietoisuuteen, millä on varmasti iso positiivinen vaikutus myös tulevaisuuden turismin lisääntymiseen. Monissa kulttuureissa on vahvoja ja jopa hallitsevia ruokaperinteitä. Peräpohjolan kosken perinteikäs lähiruoka onkin alueen iso valttikortti. Tämän ansiosta matkailijat pääsevät maistelemaan alueen aitoja ja satoja vuosia vanhoja makuja, ja samalla saavat kokemuksen nähdessään itse perinnekalastusta, lippoamista.

Arvottaminen

Tarkastelussa oleva alue on Kukkolankosken pohjoisosa risteyksestä kalakentän alkupäähän. Saapuminen Kukkolankoskelle tapahtuu, kun käännytään E08-valtateltä Koskitielle. Kukkolankoski sijoittuu valtatien länsipuolelle. Koskitie, eli vanha kylätie, on entinen pääväylä alueelle Torniosta. Alueelle tultaessa ei heti ole näkyvissä varsinaista rakennetta tai kiintopistettä, joka toisi selkeän tunteen merkittävälle kulttuuriympäristöalueelle saapumisesta. Alueen kuuluisa koskimaisema ei myöskään erotu vielä ensivilkaisulla. Koskitietä pitkin kohti Kalakenttää mentäessä on nähtävissä melko hajanaisesti kosken rantaan ja tien varrelle sijoittuneita, asumiskäytössä olevia erillispientaloja piharakennuksineen.

Historialliset ja maisemalliset arvot

Siinä missä Tornio on kasvanut ja kehittynyt kaupunkina, on Kukkolassa vielä tänäkin päivänä aistittavissa talonpoikaiskulttuurin perintö; lippokalastus yhdistää kyläläisiä luontoon, ja on merkittävä osa kylän henkeä. On vaikea kuvitella alueelle esimerkiksi kerrostaloja tai muita kaupunkimaisia piirteitä ja rakenteita. Rakennukset ovat sijoittuneet kosken rannalle perinteiseen helminauhamaiseen muodostelmaan: "[Alun perin] asutus ja elämä keskittyivät Tornionlaaksossa tiukasti Tornionjoen ympärille. Talot sijaitsivat mahdollisimman lähellä rantaa, niin että jokaisen talon maihin kuului kappale jokirantaa. Pienet lapioin muokatut pellot olivat yleensä metsän puolella.

Kuva 22. Lauttamiespatsas postikortissa. Kuva: Tornionlaakson museo

99 Elävä perintö, *Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri*, [17.10.2023]

Talot tontteineen muodostivat ikään kuin rannan mukaisen helminauhan. Kylien sijainti jokilaaksossa selittyy asukkaiden elinkeinoilla. Kalastus ja karjanhoito olivat tiukasti sidoksissa jokeen. Se oli kalavesi ja myös kulkuväylä eräjärville. Rantaniityt olivat karjanhoidon perusta, ja lisäksi joesta otettiin juomavesi karjalle."[100] Rakennukset ovat pienimittakaavaisia, pääosin erillispientaloja ja niiden piharakennuksia. Eri vuosikymmenten rakennustavat erottuvat selkeästi, mutta rakennuskantaa yhdistää perinteikäs tyyli. Kaikissa rakennuksissa on harjakatto, ja jopa uusin, moderni rakennus on sommittelultaan symmetrinen, ja siitä on ymmärrettävissä, että vanhaan rakennusperinteeseen on otettu kantaa. Yhtä lukuun ottamatta kaikki alueen rakennukset ovat puurakenteisia.

Kuva 23. Ilmakuva koskikentän alueesta. Kuva: Tornion kaupunki

Luontoarvot

Koskimaisema paljastuu tietä kuljettaessa osittain pusikoiden takaa, mutta vasta Kalakentän tuntumaan päästessä näköala koskelle avautuu täydellisesti. Vanhojen peltojen kohdalle on kasvanut pensaita ja pajukkoa. Ennen vanhaan, vielä 1900-luvun alussa, on maisema ollut huomattavasti avoimempaa maanviljelyn vuoksi. Maisemaa halkoo silmiinpistävästi suuri sähkölinja, joka kulkee kosken yli. Se avaa näkymän koskelle puilta tietyistä kohdista, mutta on samalla hallitseva elementti muutoin luonnonmukaisessa maisemassa. Tämä saa pohtimaan, miten suunnitelmissakin ollut voimalaitoksen rakentaminen ja kosken valjastaminen energiatuotannon tarpeisiin muokkaisi maisemaa. Kukkolankoski on Suomen pisin vapaana virtaava koski, ja tämä tekee siitä ja sen muodostamasta maisemasta poikkeuksellisen ja arvokkaan.

Suunnitelmissa ollut kosken ylittävä kävelysilta koetaan kyläläisten kesken tarpeelliseksi, sillä se olisi fyysinen linkki kahtiajaetun kylän välille. Sen uskotaan elvyttävän kanssakäymistä puolin ja toisin, sekä kehittävän reitistöä isomana kokonaisuutena myös Tornion ja Haaparannan välillä.[101] Hanke on herättänyt myös ristiriitaa, koska siltarakenne tulisi vaikuttamaan luonnonmaisemaan, ja sen suunnittelussa olisi otettava erityisen tarkkaan huomioon soveltuminen ympäristöön.

Ruotsin puolella, aivan kosken tuntumassa sijaitsevat rakennukset ovat merkittävä osa maisemaa, sillä näkymä on esteetön rannalta katsottuna. Osittain siellä on perinteikästä museoaluetta, osittain uudisrakentamista. Uudemmat

100 Heljala, Seppälä, Elo 2012, s.56. Ympäristöministeriö.

101 Alatalo 2006, s. 109

majoitusrakennukset rannan tuntumassa on aseteltu sotilaallisesti hieman viistoon, ja niitä ympäröi tasainen nurmikko. Ne rikkovat muiden rannan rakennusten helminauhamaista sijoittelua, ja sen vuoksi erottuvat huomattavasti perinteellisestä rakentamisesta. Tämä näkökulma on hyvä huomioida, kun suunnittelee Suomen puolelle rantaan uudisrakentamista; kokonaisuus vaikuttaa Ruotsin puolen maisemaan.

Luonto on vaikuttanut merkittävästi paikalla olevan kulttuuriympäristön muodostumiseen, joten sitä voidaan tällä alueella pitää yhtä arvokkaana ja merkittävänä lähtökohtana suunnitteluun, kuin kulttuuriympäristöä. Laadukkaalla maankäytön suunnittelulla voidaan välttää maiseman vahingoittumista, mutta toisaalta myös korostaa kulttuuriympäristön erityispiirteitä. Esimerkiksi, jos paikalle rakennetaan uutta, olisi rakennusten sijoittamista ja mittakaavaa hyvä harkita tarkoin. Myös maisemaa tulisi hoitaa pitämällä huolta ranta-alueen kasvillisuudesta. Kukkolankoskella on alueena mahdollisuuksia, jotka ovat ehkä vielä osittain hyödyntämättä. Olisi hyvä miettiä, millaisilla keinoilla alueesta saisi houkuttelevamman sekä turisteille että paikallisille. Pienet kylät ovat Suomessa alisteisessa asemassa suuriin keskuksiin nähden, ja siksi kylän elävöittäminen ja elinvoimaistaminen on tärkeää perinteiden säilymisen kannalta.

Sosiaaliset arvot

Kukkolankosken asukkailla on vahva yhteisöllisyys sekä pitkälle ulottuvat juuret, ja juuri ihmiset ovatkin tärkeä osa paikan vetovoimaa ja identiteettiä. Ulkopuolisen vierailijan näkökulmasta vaikuttaa, että jokaisella Kukkolankosken asukkaalla on merkittävä asema yhteisön jäsenenä ja väestön vaihtuvuus kylässä on pientä.

Yhteisöllisyyden ansiosta perinteet, erityisesti kalastus, ovat säilyneet alueella. Kukkolalaset itse kokevat toimintatavoillaan olevansa hyvä esimerkki kylille, jotka eivät halua torkahtaa nukkumalähiöiksi. Juuri asukkaat ovat niitä, jotka ovat pyrkineet tekemään matkailusta elinkeinoa itselleen, ja tahtotila on vaalia ympäristöä ja perinteitä. Luonnon ja ihmisen välinen sopusointu onkin asia, jota paikan päälle tullaan kokemaan myös kaukaa, ja tämän tyyppiset yhteisöt ovat nykyään harvenemaan päin.[102]

Kuva 24. Siikajuhlat Kukkolankoskella heinäkuussa 1971. Kuva: Tornionlaakson museo

102 Alatalo 2006, s. 106

Alueen inventointi

Rakennusten käyttötarkoitukset

Rakennukset 1A Mahdollisesti huoltorakennus
Rakennus 1B Mahdollisesti saunarakennus
Rakennus 1C Mahdollisesti huoltorakennus
Rakennus 2 Mahdollisesti loma-asunto
Rakennus 3 Mahdollisesti loma-asunto
Rakennus 4 Mahdollisesti saunarakennus
Rakennus 5 Mahdollisesti asuinrakennus
(mahdollisesti vanha kaupparakennus)
Rakennus 6 Ei tietoa
Rakennus 7 Asuinrakennus
Rakennus 8 Asuinrakennus

AJOITTAMATON
ENNEN VUOTTA 1947
ENNEN VUOTTA 1995
ENNEN VUOTTA 1999
VUOSIEN 2011– 2016 VÄLISSÄ
NOIN VUONNA 2021

Alueen inventointi, rakennusten ajoitus

Karttaan on ajoitettu Koskitien eteläpään rakennukset. Ajoittamattomat rakennukset näkyvät kuvassa harmaalla. Vanhimmat rakennukset näkyvät beigellä värillä ja uusimmat kirkkaanpunaisella. Rakennukset on numeroitu tarkemman inventoinnin mukaisesti.

Karttapohja: Tornion kaupunki

RAKEISUUS

TIHEÄ KASVILLISUUS

AVOIN ALUE

NÄKYMÄ

Alueen inventointi, maiseman analyysi

Kartassa näkyvät avoimet alueet ja tiheämmät, kasvillisuuden peittämät alueet Koskitien eteläpäässä. Tärkeimmät näkymät on merkitty karttaan hakasin.

Karttapohja: Tornion kaupunki

Rakennus 1. A

Ajoitus: ajoittamaton

Materiaalit: palahuopakate, puu

Käyttötarkoitus: mahdollisesti huoltorakennus

Rakennus 1. B

Ajoitus: ajoittamaton

Materiaalit: palahuopakate, hirsi

Käyttötarkoitus: mahdollisesti saunarakennus

Rakennus 1. C

Ajoitus: ajoittamaton

Materiaalit: mahdollisesti huopakate, puu

Käyttötarkoitus: mahdollisesti huoltorakennus

Rakennus 2

Ajoitus: ennen vuotta 1999

Materiaalit: palahuopakate, puu

Käyttötarkoitus: mahdollisesti loma-asunto

Rakennus 3

Ajoitus: vuosien 2011 ja 2016 välillä

Materiaalit: palahuopakate, hirsi

Käyttötarkoitus: mahdollisesti loma-asunto

Rakennus 4

Ajoitus: noin 2021

Materiaalit: palahuopakate, hirsi

Käyttötarkoitus: mahdollisesti saunarakennus

Rakennus 5

Ajoitus: ennen vuotta 1947

Materiaalit: peltikate, puuverhous

Käyttötarkoitus: mahdollisesti asuinrakennus (mahdollisesti vanha kaupparakennus)

Rakennus 6

Ajoitus: ajoittamaton

Materiaalit: mahdollisesti huopakate, puuverhous

Käyttötarkoitus: ei tietoa

Rakennus 7

Ajoitus: ennen vuotta 1995

Materiaalit: peltikate, tiili- ja puuverhous

Käyttötarkoitus: asuinrakennus

Valokuvia alueinventoinnin yksittäisistä kohteista.
Tämän ja edellisen sivun kuvat: Sarianna Vuorinen, 2023.

Rakennus 8

Ajoitus: ennen vuotta 1995

Materiaalit: peltikate, puuverhous

Käyttötarkoitus: asuinrakennus

Rakennuksen inventointi

Sijainti: Koskitie 4

Käyttö: ravintola (Kukkolan Koski-Catering)

Kerrosluku: 1

Perusta: harkkoperustus

Runko: mahdollisesti rankarakenne

Kunto: hyvä

Lähiympäristö: Kukkolan Koski-Catering ja samalla tontilla oleva saunarakennus sijaitsevat lähellä koskenrantaa ja aivan Koskitien sekä Jokivarrentien risteyksen tuntumassa. Tontin pohjoispuolella on kaksi pienempää piharakennusta. Ympäristöstä on raivattu kuusimetsää, ja pihapiiri on avoin sekä tasainen. Pysäköintialue on asfaltoitu, ja vastapuolella on laaja camping-toimintaan tarkoitettu hiekkakenttä. Kentällä on myös yksi pieni mökki. Suuri voimalinja halkoo maisemaa luoteispuolella. Rakennusten sijainti tontilla käy ilmi oikealla olevasta ilmakuvasta.

Rakennukset: Alkuperäinen pieni kioski on siirretty nykyiselle paikalleen Keminmaalta 1979.[103] Vuonna 2006 kosken puolelle rakennettiin terassi kioskin jatkoksi. Joitain vuosia tämän jälkeen terassista tehtiin laajennusosa kioskille lisäämällä ympärille seinät, jotka on rakennettu vanhoista ladon seinistä. Tämä lisäosa toimii nykyisin ravintolasalina. Rakennuksen sisäänkäynnin edustalle on tehty katettu terassi noin vuonna 2016. Luoteispuolella on myös terassirakenteita. Pihapiiriin on rakennettu uusi saunallinen lisärakenus vuonna 2014. Omistajien suunnitelmissa on tehdä majoitustoimintaa palvelevaa lisärakentamista.[104]

103 Seppälä, Aulis, haastattelu 6.11.2023

104 Kujansuu, Antti ja Tarja, haastattelu 11.10.2023

Kuva 25. Kukkolan Koski-Catering ilmakuvassa. Kuva: Tornion kaupunki

Kuva 26. Näkymä Koskitieltä.
Kuva: Suvi Raski, 2023

Kukkolan Koski-Cateringin päärakennuksen julkisivut.
Vasemmalla ylhäällä: julkisivu itään
Oikealla ylhäällä: julkisivu etelään
Vasemmalla alhaalla: julkisivu länteen.
Oikealla alhaalla: julkisivu pohjoiseen.
Kuvat: Suvi Raski, 2023

Kuvia Kukkolan Koski-Cateringin päärakennuksen sisätilasta. Vanhoista ladon seinistä tehty sisäverhous luo tunnelmaa laajennusosan interiööriin.
Kuvat: Suvi Raski, 2023

LÄHDELUETTELO

Alatalo, Hannu: *Pää vai pyrstö: Kukkolan kylä kosken äärellä.* 2006. [verkkoaineisto] [luettu: 25.9.2023]. Saatavilla <https://moodle.oulu.fi/pluginfile.php/1984101/mod_resource/content/1/Kukkolankoski-julkaisu%2C%20P%C3%A4%C3%A4%20vai%20pyrst%C3%B6.pdf>

Doerz.com. *Pyydä, paista ja nauti oma varrassiikasi.* [verkkoaineisto] [luettu 29.10.2023]. Saatavilla <https://fi.doerz.com/tornio/pyyda-paista-nauti-varrassiikasi>

Doria. *The road leaflets of the Finnish Tourist Association.* [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2011-pp00000076>

Elävä perintö. *Tornionjoen perinteinen koskikalastuskulttuuri.* [verkkoaineisto] [luettu 17.10.2023]. Saatavilla <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Tornionjoen_perinteinen_koskikalastuskulttuuri>

ET-lehti. Blogit. Elämän pärskeet. *Muistatko rasvaretket Haaparantaan?* 9.11.2019. [verkkoaineisto] [luettu 1.11.2023]. Saatavilla <https://www.etlehti.fi/blogit/elaman-parskeet/muistatko-rasvaretket-haaparantaan>

Google Maps. Reittihaku Oulu – Uumaja. [verkkoaineisto] [haettu 27.10.2023]. Saatavilla <https://www.google.com/maps/dir/Oulu/Uumaja,+Ruotsi/>

Google Maps. Reittihaku Jyväskylä – Kilpisjärvi. [verkkoaineisto] [haettu 10.10.2023]. Saatavilla <https://www.google.com/maps/dir/Jyv%C3%A4skyl%C3%A4/Kilpisj%C3%A4rvi,+99490/>

HaparandaTornio: *Historia ja kulttuuri.* 2023. [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <https://haparandatornio.com/fi/tietoa-alueesta/historia-ja-kulttuuri/>

HaparandaTornio: *Luonto.* 2023. [verkkoaineisto] [luettu 10.10.2023]. Saatavilla <https://haparandatornio.com/fi/tietoa-alueesta/luonto/>

Hautajärvi, Harri: *Autiotuvista lomakaupunkeihin.* 2014. Aalto-yliopisto. Taiteiden ja suunnittelun laitos, arkkitehtuurin yksikkö. Saatavilla <aaltodoc.aalto.fi/server/api/core/bitstreams/40debd39-3df6-48bc-a589-8ef2bd737c3b/content>

Heljala, Minna; Seppälä, Sirkka-Liisa; Elo, Tiina: *Joen ja meren rajakaupunki. Tornion kulttuuriympäristöohjelma.* 2012. Ympäristöministeriö. Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/items/04f51ad3-018f-40da-b40b-da157e36a684>

Holopainen, Hanna: *Automatkailu kesäiseen Lappiin on vilkastunut - Kilpisjärventie nyt suosittu reitti.* 2015. Yle. [verkkolähde] [luettu 10.10.2023]. Saatavilla <https://yle.fi/a/3-8205536>

Iisakka, Jenni: *TornioHaparanda – Kahden maan matkakohde.* Kevät 2012. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023] <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61316/TornioHaparandan_kohdekuva%5B1%5D.pdf?sequence=1&isAllowed=y%20sivu%202>

Kansallisarkisto. Arkistojen portti. *Tullikamarien historia.* [verkkoaineisto] [luettu 23.10.2023] Saatavilla <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-oppaat/tullikamarit>

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot. *Karjalan ääni.* 23.5.1936. [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2007824?page=2 >

Krohn, Julis: *Pari kesää Ivalojoella.* 15.1.1873. Suomen kuvalehti 2. [verkkolähde] Saatavilla <https://www.kultahippu.fi/wp-content/uploads/2012/04/Pari-kesää-Ivalojoella.pdf>

Kujansuu, Antti ja Tarja. Haastattelu 20.9.2023.

Kujansuu, Antti ja Tarja. Haastattelu 11.10.2023.

Kulmanen, Antti. *Kukkolankoski lumoaa myös talvella – upea taukopaikka matkalla pohjoiseen.* 2019. Retkipaikka. [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <https://retkipaikka.fi/kukkolankoski-lumoaa-myos-talvella-upea-taukopaikka-matkalla-pohjoiseen/>

Kultahippu.fi. *Lapin kullankaivun historia.* [verkkoaineisto] [luettu 26.10.2023] Saatavilla < https://www.kultahippu.fi/tarinat-2/lapin-kullankaivun-historia/>

Kukkolankoski. *Aitat.* [verkkoaineisto] [luettu 12.10.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/aitat/>

Kukkolankoski. *Lippotreffeillä tehtiin isoja päätöksiä.* [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/hunteerausta/lippotreffeilla-tehtiin-isoja-paatoksia/>

Kukkolankoski. *Kalapuohi.* [verkkoaineisto] [luettu 11.10.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/kalapuohi/>

Kukkolankoski. *Näe ja koe.* [verkkoaineisto] [luettu 11.10.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/nae-ja-koe/>

Kukkolankoski. *Ruotsin koskikenttä.* [verkkoaineisto] [luettu 12.10.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/ruotsin-koskikentta/>

Kukkolankoski. *Siianjako.* [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023] Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/siianjako/>

Kukkolankoski. *Toiminta tukee kulttuuria.* [verkkoaineisto] [luettu 29.10.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/hankkeet/>

Kukkolankokski. *Unescon sopimus ja luettelot.* [verkkoaineisto] [luettu 30.10.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/unescon-sopimus-ja-luettelot/>

Kukkolan vierastalot. *Majoitus.* [verkkoaineisto] [luettu 8.12.2023]. Saatavilla <https://www.vierastalot.fi/majoitus/>

Kukkolan vierastalot. *Tilausravintola.* [verkkoaineisto] [luettu 8.12.2023]. Saatavilla <https://www.vierastalot.fi/tilausravintolat/>

Kukkolan vierastalot. *Tilaussaunat.* [verkkoaineisto] [luettu 8.12.2023]. Saatavilla <https://www.vierastalot.fi/tilaussaunat/>

Kukko-Liedes, Pirkko: *Junamatka Suomen ja Ruotsin välillä on askeleen lähempänä, kun Haaparannalta avautuu yhteys Ruotsin kaukojuniin.* 28.3.2021. Yle. [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <https://yle.fi/a/3-11849956>

Lapinkävijät, Lapin kulttuuri kuvina. *Tunturimatkailua.* [verkkoaineisto] [luettu

30.10.2023] Saatavilla <http://lapinkavijat.rovaniemi.fi/vaeltaja/1930.html>
Lapplainen, Ari. Suomen kalakirjasto. *Petsamo oli oma episodinsa meidän kalastushistoriassa.* [verkkolähde] [luettu 1.11.2023] <https://www.suomenkalakirjasto.fi/petsamo-oli-oma-episodinsa-meidan-kalastushistoriassa/>
Laukkanen, Tommi; Kurkinen, Jari, Lapin tullimiehet ry, Pohjan Väylä Oy. *Lapin tullimiehet 1908-2008.* 2008. Tornion kirjapaino. [verkkoaineisto] [luettu 23.10.2023]. Saatavilla <http://www.tulliliitto.fi/lappi/sivut/Lapin_Tullimiehet_1908_2008[1].pdf>
Leskinen, Markus: *Rautatieyhteys Tornioon ja Haaparantaan sähköistetään, vaikka Väylävirasto totesi hankkeen kannattamattomaksi – henkilöliikenne palaa naapurimaiden välille 30.6.2022.* MustRead. Oulun yliopisto. [verkkoaineisto] [luettu 21.10.2023] Saatavilla <https://www.oulu.fi/fi/uutiset/rautatieyhteys-tornioon-ja-haaparantaan-sahkoistetaan-vaikka-vaylavirasto-totesi-hankkeen>
Markkanen, Kaarlo: *Matkaopas.* 1937. Kemi. [verkkoaineisto] [luettu 10.11.2023]. Saatavilla </www.doria.fi/bitstream/handle/10024/81925/fd2011-pp00001656-pdf001.pdf>
Matkahuolto, reittiopas. *Reittihaku Tornio – Kukkolankoski.* [verkkolähde] [luettu 10.10.2023]. Saatavilla <https://reittiopas.matkahuolto.fi/>
Maupertuis-säätiö. *Elämää Tornionlaaksossa 1700-luvulla.* 2014. [verkkoaineisto] [luettu 8.11.2023]. Saatavilla <https://maupertuis.fi/koe-maupertuis-n-tornionlaakso/tarinat/elamaa-tornionlaaksossa/>
Maupertuis-säätiö. *Koe Maupertuis'n Tornionlaakso.* 2014. [verkkoaineisto] [luettu 8.11.2023]. Saatavilla < https://maupertuis.fi/koe-maupertuis-n-tornionlaakso/>
Maupertuis-säätiö. *Maupertuis'n Tornionlaakso.* 2014. [verkkoaineisto] [luettu 8.11.2023]. Saatavilla <https://maupertuis.fi/koe-maupertuis-n-tornionlaakso/maupertuis-n-tornionlaakso/>
Maupertuis-säätiö. *Tarinat.* 2014. [verkkoaineisto] [luettu 8.11.2023]. Saatavilla < https://maupertuis.fi/koe-maupertuis-n-tornionlaakso/tarinat/>
Meri-Lapin joukkoliikenne. [verkkoaineisto] [luettu 10.10.2023]. Saatavilla <https://www.meri-lapinjoukkoliikenne.fi/fi/aikataulut-ja-reitit/>
MTV-uutiset. *Lapin laskettelukeskukset vetävät nyt vilkkaasti suomalaisia, mutta monia matkailuyrittäjiä uhkaa konkurssi – "Tulot jäävät murto-osaan".* 6.2.2021. [verkkoaineisto] [luettu 15.11.2023] Saatavilla <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/lapin-laskettelukeskukset-vetavat-nyt-vilkkaasti-suomalaisia-mutta-monia-matkailuyrittajia-uhkaa-konkurssi-tulot-jaavat-murto-osaan/8056780>
Museovirasto: Arkeologiset kohteet. *Tornionjoki, Kukkolankoski.* Kohde 851500010. 30.3.2007. Saatavilla <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=851500010>
Museovirasto: *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristot RKY. "Kukkolankosken kalakenttä".* 22.12.2009. [verkkoaineisto] Saatavilla: <https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2166>
Niskala, Jarno: *Kukkolan kalastuskylä.* 2018. [verkkoaineisto] [luettu 1.11.2023]. Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/wp-content/uploads/2020/04/fi-kukkola-210x297mm.pdf>
Nordic Safaris. *Pohjolan Safarit - Nordic Safaris. Elämykset.* [verkkoaineisto] [luettu 24.10.2023]. Saatavilla <https://www.nordicsafaris.com/fi>
Näsi, Valde: *Tornionlaakso ja Länsi-Lappi kesämatkailuohjelmaan.* Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot. 23.6.1929. Helsingin sanomat. 167. [verkkoaineisto] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1533731?page=28 >
Palo, Antti. Haastattelu 11.10.2023.
Pesonen, Mikko; Sarvas, Illusia; Nuora, Nella: *Lapin matkailu alkoi jääkauden tieltä.* 11.7.2020. Yle. [verkkoaineisto] [luettu 24.10.2023]. Saatavilla <https://yle.fi/a/3-11417446>
Pyrhönen, Kari: *Lapin matkailu elää taas nousukautta – turisti haluaa hiljaisuutta ja makkaranpaistoa tunturissa - "Lappi ei ole Disneyland".* 22.2.2023. MTV. [verkkoaineisto] [luettu 3.11.2023] <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/lapin-matkailu-elaa-taas-nousukautta-turisti-haluaa-hiljaisuutta-ja-makkaranpaistoa-tunturissa-lappi-ei-ole-disneyland/8639288>
Rantamartti, Tiinamaija. *Junayhteys Ruotsiin toteutuu: Laurila-Tornio-Haaparanta -ratahankkeelle rahat, rakentaminen voi alkaa vuoden päästä.* 29.11.2021. Yle. [verkkoaineisto] [luettu 29.10.2023] Saatavilla <https://yle.fi/a/3-12207912>
Rytkönen, Eelis; Hiltunen Vesa-Pekka. *Tornion ja Kolarin välinen junarata saa sähköt: "Huikean iso asia kunnalle", iloitsee kunnanjohtaja.* 16.6.2023. Yle. [verkkoaineisto] [luettu 1.11.2023] Saatavilla < https://yle.fi/a/74-20037246>
Rytsä, Paavo. *Kiskoauto eli lättähattu.* 9.10.2006. Päivitetty 21.11.2011. [verkkoaineisto] Saatavilla <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/10/09/kiskoauto-eli-lattahattu>
Rytsä, Paavo. 10.6.2008. Päivitetty 21.11.2011. *Voimatkat Ruotsiin.* Yle, Elävä arkisto. [verkkoaineisto] Saatavilla <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/06/10/voimatkat-ruotsiin>
Saarenheimo, Eero: *Retki Euroopan ääreen: Giuseppe Acerbi ja hänen Lapin-matkansa 1799.* 1989. Otava.
Salminen, Tapani: *Castrén, Matthias Alexander.* Kansallisbiografia. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 1997. Julk. 2002. [verkkoaineisto] [luettu 25.10.2023]. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003164>
Seppälä, Aulis. Haastattelu 6.11.2023.
Suomen matkailijayhdistys SMY ry. *SMY:n matka uudelle vuosituhannelle.* [verkkolähde] [luettu 8.12.2023] Saatavilla <https://matkailijayhdistys.fi/yhdistyksemme/historia>
Suomen syklistiliitto: *Polkupyörä-matkoja Suomessa.* 1900. Kauppakirjapaino Oy, Helsinki. [verkkolähde] [luettu 18.10.2023]. Saatavilla <www.doria.fi/bitstream/handle/10024/83013/fd2011-pp00002514-pdf001.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
Topelius, Zacharis: *Maamme.* Painokset v. 1878, 1915 ja 1944. [verkkoaineisto] Toim. Holopainen, Reetta; Katajamäki, Sakari ja Kokko, Ossi. Saatavilla <https://maammekirja.sls.fi/>
Tornion Kaupunki. *Kukkolankosken rantaosayleiskaava.* 2000.
Travelpello. *Maupertuis'n astemittausretkikunta.* [verkkoaineisto] [luettu 1.10.2023]. Saatavilla <https://travelpello.fi/maupertuisin-astemittausretkikunta/>
Tulli. *Tullin historiaa. Itsenäistyminen.* [verkkoaineisto] [luettu 23.10.2023]. Saatavilla <https://tulli.fi/web/tullimuseo/tullin-historiaa/itsenaistyminen>
Tulli. *Tullin historiaa. Oma tullilaitos ja Venäjän vallan aika.* [verkkoaineisto] [luettu 23.10.2023]. Saatavilla <https://tulli.fi/web/tullimuseo/tullin-historiaa/oma-tullilaitos>
Tulli. *Tullin historiaa. Tullitoiminnan alku ja Ruotsin vallan aika.* [verkkoaineisto] [luettu 23.10.2023]. Saatavilla: <https://tulli.fi/web/tullimuseo/tullin-historiaa/tullitoiminnan-alku>
Värtsilän verkkolehti. T., Tuula. *Toisella rajalla.* 6.5.2016. [verkkoaineisto] [luettu 24.10.2023]. Saatavilla <https://vartsi.net/2016/05/06/toisella-rajalla/>
Yle. *Kukkolankosken perinteet houkuttelevat turisteja.* 21.7.2009. Päivitetty 9.4.2012. [verkkoaineisto] [luettu 1.11.2023]. Saatavilla <https://yle.fi/a/3-5286838>

Kuvalähteet

Kuva 1. Tornionlaakson museo.
Kuva 2. Vuorinen, Sarianna, 2023.
Kuva 3. Wikipedia Commons: Tourniéres, Robert, alkuperäinen piirros, 1741. <https://en.wikipedia.org/wiki/Pierre_Louis_Maupertuis#/media/File:PierreLouisMaupertuis.jpg>
Kuva 4. Bibliothéque Nationale de France: de Maupertuis, Pierre Luis, 1736. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/item/55855>
Kuva 5. Wikipedia Commons: n. 1810. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Acerbi_Giuseppe_1773-1846.png>
Kuva 6. Museovirasto: valmistusaika 1850-luvun alku, Historian kuvakokoelma. Löfgren, Erik Johan, alkuperäisen kuvan tekijä. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.FA7957CA6B59A9B49DB7F592C3C973C4?sid=3430675153>
Kuva 7. Museovirasto: Pietinen, Matti, kuvaaja, 1939. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.6D4398F9FF066D5B3099DAFD87242212?sid=3430005241>
Kuva 8. Jyväskylän yliopisto: Magnus, Olaus, 1565. <https://www.finna.fi/Record/jyx.123456789_25096?sid=3490572040>
Kuva 9. Tornionlaakson museo.
Kuva 10. Nurmijärven Museo. 1953. <https://www.finna.fi/Record/nurmijarvi_mui.mui-84040?sid=3491029483&imgid=1>
Kuva 11. Päivälehden arkisto: Räisänen, Oki, 1933. <https://www.finna.fi/Record/paivalehdenarkisto.154902178785400_1669026531501 00?sid=3491029483>
Kuva 12. Lusto - Suomen Metsämuseo: Ari, Timo, valmistaja 1986. <https://www.finna.fi/Record/lusto.knp-126083?sid=3429857173>
Kuva 13. Elonet: Tornionlaakso - neljän tuulen tie, 1961. <https://elonet.finna.fi/Record/kavi.elonet_elokuva_135084>
Kuva 14. Museovirasto: Sauri, Eero, kuvaaja 1956. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.526c20b2-2c02-40f1-8594-58681084f430?sid=3429846547>
Kuva 15. Tornionlaakson museo.
Kuva 16. Heikkilä, Jaakko.
Kuva 17. Museovirasto: Saarinen, UA, kuvaaja 1951. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.D389CC3461D02B793C7EBBC48DAC51C0?sid=3545095025>
Kuva 18. Kukkolaforsen, 2022.
Kuva 19. Erkheikki, Johanna, 2019.
Kuva 20. Museovirasto: Sauri, Eero, kuvaaja, 1956. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.90d90ad8-54b0-4e61-837a-3f3ad82e7c2c?sid=3429846547>
Kuva 21. Museovirasto: Saarinen, UA, kuvaaja 1951. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.5B1BBBB16B479362AC0AEE95173773B4?sid=3429846547>
Kuva 22. Tornionlaakson museo.
Kuva 23. Tornion kaupunki.
Kuva 24. Tornionlaakson museo: R. Kainulainen kuvaaja, 1971.
Kuva 25. Tornion kaupunki.
Kuva 26. Raski, Suvi, 2023.

Kuva:Tornionlaakson museo 2023

SUUNNITELMAT

Koskikievari & mahtikrenkku 164

Petteri Hiltunen

Historian kuohut- puisto 172

Lila Hopia

Suunnitelma koskikentän ympäristön kehittämiseksi 188

Julia Leppälä

Kukkolankosken poukama 198

Suvi Raski

Kukkolankosken ulkoilureitistöjen ja ulkoliikuntapaikkojen kehittäminen 204

Krista Rautaoja

Myllypirtin viheralueen kehittämisehdotus 216

Sarianna Vuorinen

Kuva: Petteri Hiltunen 2023

Koskikievari & Mahtikrenkku

Petteri Hiltunen

Kukkolankosken ympäristö on herkkä ja pienipiirteinen kulttuurimaisema jolla on pitkät rakkaudella vaalitut perinteet. Vanha ympäristö on sellaisenaan toki arvokas, mutta yhtä tärkeää on elävä kulttuuri ja ihmisen toimita siinä ympäristössä. Tämäntyyppisiä alueita uhkaa helposti museoituminen ja elämän näivettyminen, kun nykyaikainen elämänmeno ja toimeentulo eivät enää ole riippuvaisia vanhasta kulttuuriympäristöstä. Toki alueen vahva perinnetietoisuus kantaa ja alueen kalastuskulttuuri on hyvissä voimissa. Kuitenkin elinkeinot muuttuvat ajan mukana ja vanha kulttuuriympäristö jää vaalittavaksi, ei niinkään sellaiseksi osaksi elämää, jollaisena se on kehittynyt.

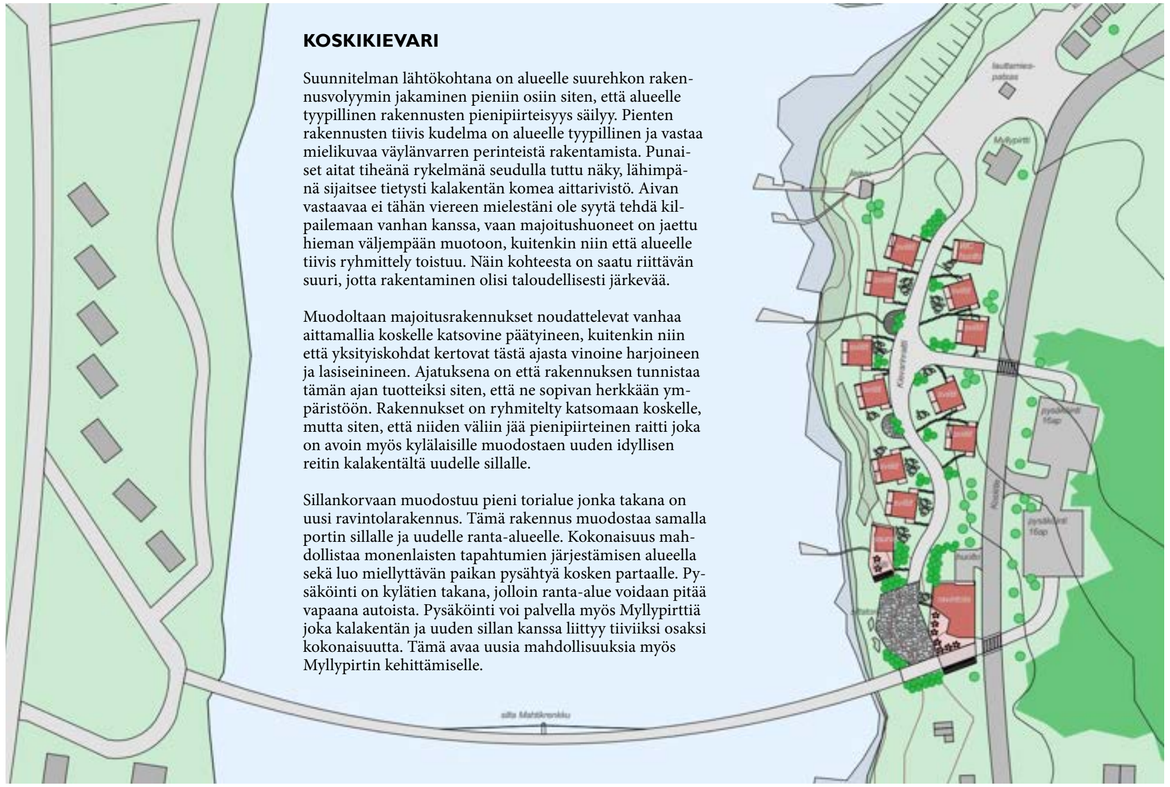
Täydennysrakentamisella alueelle voidaan saada uutta toimintaa ja elinvoimaa, jolloin myös vanhan kulttuurin vaalimisen edellytykset paranevat ja parhaimmillaan uudet elinkeinot asettuvat saumattomaksi osaksi historian kehitystä täydentäen ja kunnioittaen vanhempia kerrostumia.

Näin voi muodostua kerroksellinen ympäristö, joka kertoo monipuolisesti alueen historiasta, kehityksestä ja ihmisten elämästä eri aikakausilla. Täydennysrakentamisen tulee sopeutua olevaan rakentamiskulttuuriin jättäen tilaa vanhalle, mutta ollen myös rehellisesti uutta, kuitenkaan vanhaa vastaan kapinoimatta.

Vanhan ympäristön kantokyky joutuu aina uudisrakentamisen myötä koetukselle. Tämän vuoksi uudistusten tekijöiden on tunnettava vastuunsa ja osattava sovittaa muutokset osaksi historian jatkumoa vanhaa vaalien ja kunnioittaen. Tämä vaatii historian ymmärtämistä ja hyvää paikallistuntemusta sekä hienovaraista otetta suunnittelutyöhön. Tässä työssä olen tutkinut majoitustoiminnan sovittamista käytännössä tyhjälle tontille historiallisen kalakentän viereen sekä kevyen liikenteen sillan rakentamista joen yli. Molempia hankkeita on aiemminkin suunniteltu ja esitän erään lähestymistavan niihin liittyviin kysymyksiin.

Kuva: Petteri Hiltunen 2023

KOSKIKIEVARI

Suunnitelman lähtökohtana on alueelle suurehkon rakennusvolyymin jakaminen pieniin osiin siten, että alueelle tyypillinen rakennusten pienipiirteisyys säilyy. Pienten rakennusten tiivis kudelma on alueelle tyypillinen ja vastaa mielikuvaa väylänvarren perinteistä rakentamista. Punaiset aitat tiheänä rykelmänä seudulla tuttu näky, lähimpänä sijaitsee tietysti kalakentän komea aittarivistö. Aivan vastaavaa ei tähän viereen mielestäni ole syytä tehdä kilpailemaan vanhan kanssa, vaan majoitushuoneet on jaettu hieman väljempään muotoon, kuitenkin niin että alueelle tiivis ryhmittely toistuu. Näin kohteesta on saatu riittävän suuri, jotta rakentaminen olisi taloudellisesti järkevää.

Muodoltaan majoitusrakennukset noudattelevat vanhaa aittamallia koskelle katsovine päätyineen, kuitenkin niin että yksityiskohdat kertovat tästä ajasta vinoine harjoineen ja lasiseinineen. Ajatuksena on että rakennuksen tunnistaa tämän ajan tuotteiksi siten, että ne sopivan herkkään ympäristöön. Rakennukset on ryhmitelty katsomaan koskelle, mutta siten, että niiden väliin jää pienipiirteinen raitti joka on avoin myös kylälaisille muodostaen uuden idyllisen reitin kalakentältä uudelle sillalle.

Sillankorvaan muodostuu pieni torialue jonka takana on uusi ravintolarakennus. Tämä rakennus muodostaa samalla portin sillalle ja uudelle ranta-alueelle. Kokonaisuus mahdollistaa monenlaisten tapahtumien järjestämisen alueella sekä luo miellyttävän paikan pysähtyä kosken partaalle. Pysäköinti on kylätien takana, jolloin ranta-alue voidaan pitää vapaana autoista. Pysäköinti voi palvella myös Myllypirttiä joka kalakentän ja uuden sillan kanssa liittyy tiiviiksi osaksi kokonaisuutta. Tämä avaa uusia mahdollisuuksia myös Myllypirtin kehittämiselle.

Siltatori ja ravintola. Torialue muodostaa ympäristön monenlaisille tapahtumille.

Kievarinraitti luo pienipiirteistä ja kodikasta ulkotilaa.

Uudet rakennukset on sijoitettu vapaasti Kievarinraitin varteen.

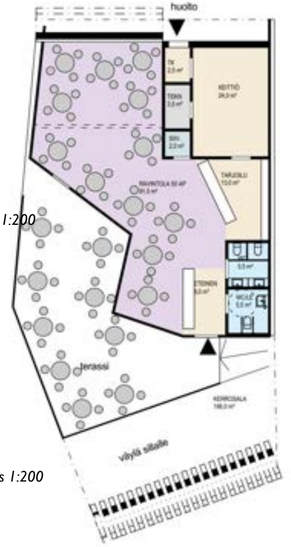
Pohjakuva Tornion Kaupunki, kuvasovitus Petteri Hiltunen

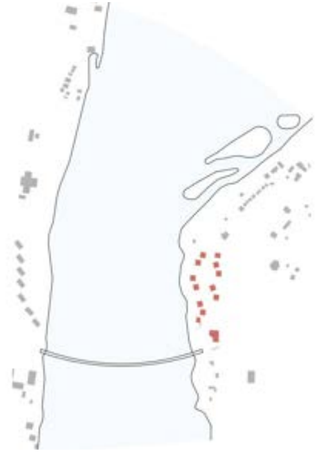
Majoitusrakennus 1:200

Sauna & grillikatos 1:200

Ravintolarakennus 1:200

Rakeisuuskaavio

Mahtikrenkku pyrkii sopeutumaan maisemaan.

MAHTIKRENKKU

Silta kosken yli on ollut sekä ihmisten puheissa että myös virallisissa suunnitelmissa eri muodossa. Osayleiskaavassa sillan paikka on määritelty aika tarkkaan samaan paikkaan johon päädyin sen sijoittamaan. Kylä jakaantui kahden valtakunnan alueelle jo yli 200 vuotta sitten Suomen sodassa, mutta yhä kyläläisen puheessa kuuluu ajatus yhdestä kylästä. Puhutaan Väylänvarren Vatikaanista, ajatellaan että Kukkolankoski on niin omanlainen paikkansa että se voisi olla oma valtakuntansa. Eivät kyläläiset taida olla aivan väärässä. Tässä suunnitelmassa en ota kantaa mahdollisiin separatistisiin ajatuksiin, vaan tyydyn pohtimaan millainen silta sopisi ympäristöön.

Torniojokeen on rakennettu eri aikoina erilaisia siltoja, alussa puusta, sittemmin raudasta ja teräksestä sekä betonista. Kukkolankoskeen on suunniteltu erilaisia riippusiltoja tai yläkaarisiltoja. Siltasuunnittelua on ohjannut voimakkaasti saatavilla oleva tekniikka ja käytettävissä oleva raha. On vaikea nähdä millainen on alueelle tyypillinen silta, joten lähestyin asiaa puhtaasti esteettisestä ja tilallisesta näkökulmasta. Silta on joka tapauksessa voimakas ja vahvasti ympäristöä muuttava elementti. Se myös rajaa aiemmin vapaata näkymää ja katkaisee jokitilan.

Silta on sijoitettu osaksi kievarikokonaisuutta, välittömästi sen eteläpuolelle. Tämä muodostaa Kukkolankoskesta oman rajatun maisemansa, jota reunustaa molemmin puolin rannan rakennukset sekä etelästä uusi silta.

Ravintolarakennus muodostaa porttiaiheen sillalle. Suunnitelman tavoitteena on tarjota uusia kuvakulmia maisemaan.

Pohjakuva Tornion Kaupunki, kuvasovitus Petteri Hiltunen

Mahtikrenkku on mahdollisimman siro-rakenteinen ja näkymätön. Se muodostuu kaarevasta keskeltä nousevasta ja kapenevasta kannesta sekä keskellä jokea olevasta hieman kaarevasta pylonista joka kannattelee neljää vetotankoa. Tällä keskellä jokea olevalla kannatuksella sillan jänneväli on saatu pienemmäksi ja rakenteet sirommaksi kuin päistään kannatelulla ratkaisulla. Näin sillan suuret kannatusrakenteet on myös siirretty kaukomaisemaan molemmilta rannoilta katsoen. Siltapalkin joka suuntaan kaarevalla rakenteella ja kolmiomaisella poikkileikkauksella pyrin mahdollisimman siroon ja aineettomaan vaikutelmaan. Sillan heijastava metallipinta tukee myös sillan häivyttämistä maisemaan.

Mahtikrenkku ja Koskikievarin rakennukset

Kuva: Lila Hopia 2023

Historian kuohut- puisto

Lila Hopia

Suunnitelmassani aiheena on alueen kehittäminen vierailijaystävälliseksi niin, että alueesta tulee helpommin lähestyttävä uusille kävijöille. Samalla pyrkien kuitenkin siihen, että alueen autenttisuus ja arvot säilyvät. Kukkolankosken historia, identiteetti ja se, mikä tekee Kukkolankoskesta omanlaisensa ja arvokkaan, eivät tällä hetkellä avaudu mielestäni tarpeeksi hyvin aivan uusille silmille.

Arvot

Kalastus ja sen ympärille muodostuva yhteisö

Alueesta arvokkaaksi tekee ehdottomasti kalastus ja siihen liittyvät perinteet. Olennaista on se, että kalastusta ja kalan pyydystystä harrastetaan edelleen samoin keinoin, kuin vuosisatoja sitten. Kalan ja kalan pyydystyksen ympärille muodostuva yhteisö on osa tätä autenttista perinnettä ja on myös itsessään arvokas. Siikajuhlat, kalan erityinen ”jakamisseremonia” sekä paistokota ovat kaikki osoitus siitä, että yhteisö elää yhä.

Koski ja sen luomat maisemalliset arvot

Aikoinaan asutus on muuttanut alueelle todennäköisesti nimenomaan kosken takia. Koskesta on saatu ravintoa ja se on pitänyt Kukkolankosken melko vauraana paikkana myös nälänhätien ja köyhempienkin ajanjaksojen aikana. Sen asema historiassa ja kyläläisten elämässä on ollut merkittävä. Se toimii kahden maan rajaviivana sekä kulkuväylänä. Koski on auttanut elinkeinoissa, kuten kalastuksessa, tukki-uitossa ja maanviljelyssä. Koski on toiminut jääkäreille ylityspaikkana sekä väylänä salakuljetukselle. Tornionjoki on myös maisemallisesti hyvin merkittävä. Sen vaikutukset myös rakennettuun ympäristöön ovat huomattavat. Kyläraitti seuraa rantaviivan ja kosken muotoa ja samoin myös rakennukset. Kalakentän aitat ja monet muut alueen rakennukset ovat ikään kuin kasvot kohti koskea.

Edellisen sivun kuva: Lila Hopia, 2023

Arkkitehtoniset ja rakennustaiteelliset arvot

Suunnitelmani kohdistuu kalakentän kehittämiseen, joka on suunnittelualueen merkittävin alue. Kentällä sijaitsevat punaiset aitat luovat hyvin omaleimaisen ilmeen kalakentälle. Aitat ja muut kalastukseen liittyvät rakennukset ovat maisemallisten arvojen lisäksi toiminnallisesti olennaiset.

Kalakenttä Ruotsista katsottuna. Kuvassa näkyy kosken vahva asema maisemassa sekä aittojen omaleimainen asetelma. Kuva: Lila Hopia, 2023

Kehittämisen painopisteet

Historian kuohut- puisto

Veistospolku

Leirintäalue ja kabinetti

Hirtorian kuohut puisto tekee alueesta miellyttävämmän myös lapsille ja siten tehdä kohteesta mukavan lapsiperheille. Kuva: Lila Hopia, 2023

Historian kuohut - puisto

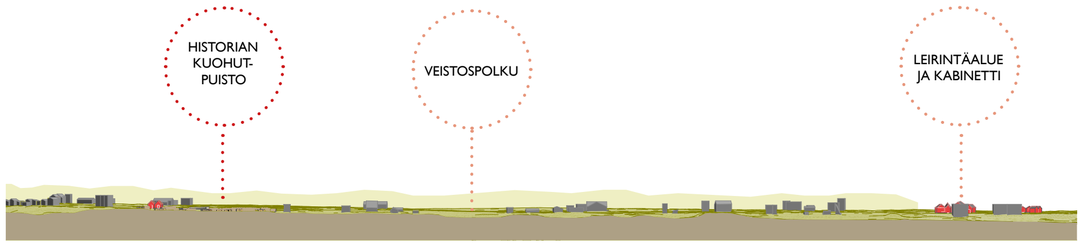
Historian kuohut- puisto sijoittuu Myllypirtin vieressä sijaitsevalle tyhjälle nurmikentälle. Nurmikenttä on tällä hetkellä melko epämääräinen ja kaipaa hieman jäsentelyä. Idea nurmikentälle sijoittuvasta historiapuistosta kumpusi kosken vahvasta asemasta Kukkolankoskella. Koskella on ollut merkittävä osa alueen historiassa, ja olisi oivallista, jos se pystyisi myös kertomaan sen.

Historian kuohut muodostuu aaltomaisista seinäkkeistä, jotka on tehty corten teräksestä sekä pyöreistä puupalkeista. Nämä aallot, tai toisin sanoen kuohut, muodostavat reitin, jonka varrella on infotauluja, joissa on tietoa alueen historiasta ja kalastuksesta. Reitti päättyy pajalle, jossa vierailija voi tehdä aiheeseen liittyviä askarteluja. Pajan vieressä on laituri, jonka avulla vierailija voi kokea kosken todelliset kuohut hieman lähempää.

Reitin varrella on kiviä, jotka kuvastavat sitä, miten lippoajat tunnustelevat hellästi kosken pohjaa ja kiviä lipotessaan. Reitillä kivet on asetteltu harkitusti riviin symboloiden sitä, miten lippoajat joskus siirtelevät kiviä luoden suotuisia monttuja, joihin lohi voi käydä nousuaikana levähtämään. Kivet toimivat myös hauskana kiipeilyelementtinä lapsille.

Aaltoilevissa seinäkkeissä voisi olla pimeän aikaan valot, joka tekisi kokemuksesta aivan erilaisen illalla kuin päivällä. Kuva: Lila Hopia

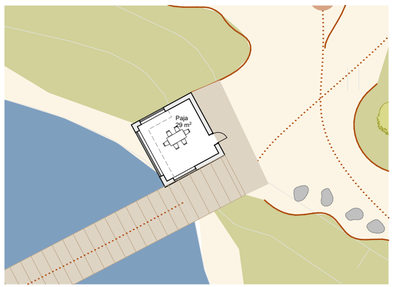

Paja on myös hauska aktiviteetti lapsille ja voi siten houkutella alueella vierailemaan myös lapsiperheitä. Askartelut konkretisoivat, sitä minkä on juuri oppinut informaatiopolulla. Tämä voi edistää myös tiedon mieleen jäämistä. Kuva: Lila Hopia, 2023

Paja

Pajassa vierailija voi ihastella koskimaisemaa rakennuksen isoista ikkunoista sekä askarrella aiheeseen liittyviä askarteluja. Askartelut voisivat olla esimerkiksi kepeistä valmistettava krenkku tai narusta tehty kalastusverkko. Askartelu voisi olla myös jotain yhteisöllistä. Pajassa voisi olla jokin isompi työ, johon jokainen vierailija pääsee laittamaan kädenjälkensä.

Pohjapiirustus pajasta, 1:400. Paja on melko pieni, joka tekee siitä melko intiimin.

Mökki

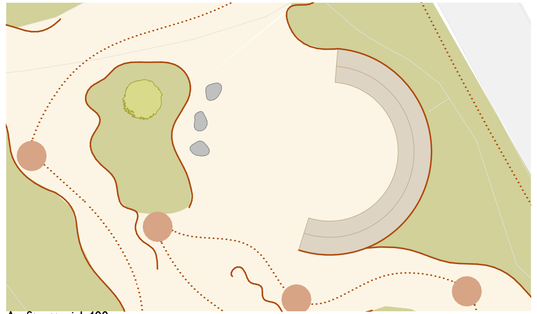
Myllypirtin vieressä on tällä hetkellä wc- ja varastorakennus. Koen, että varasto ei sovi arkkitehtuuriltaan ja poikkeavalta muodoltaan alueen muuten yhtenäiseen ilmeeseen. Rakennuksen funktio on kuitenkin hyödyllinen ja sen sijainti on maisemaa ja käyttötarkoitusta ajatellen hyvä. Suunnitelmassani vanha rakennus puretaan ja tilalle tulee pienempi ja yleisilmeeseen paremmin istuva mökki, joka toimii myös wc-ja varastorakennuksena. Mökin vieressä on muutama parkkipaikka lippoajille.

Pohjapiirros mökistä, 1:400.

Amfiteatteri

Amfiteatterin tarkoituksena on tukea alueella järjestettäviä tapahtumia kuten siikajuhlaa. Istumapaikkojen muoto sai inspiraation rantaviivassa olevista puolikaaren muodoista.

Amfiteatteri 1:400.

Museo

Aitoista isoin ja ensimmäisin voisi sopia pieneksi museoksi, jossa voisi olla esillä vanhoja valokuvia sekä esineistöä kalastukseen liittyen. Rakennuksessa on tällä hetkellä jonkinlainen pöytä sekä valokuvia seinillä.

Lauttamiespatsas

Lauttamiespatsas on muistomerkki tukkiuitosta. Koen, että tällä hetkellä se jää hieman huomaamatta ja sitä voisi korostaa jotenkin. Esimerkiksi kukkaistutuksilla tai muulla reunustuksella.

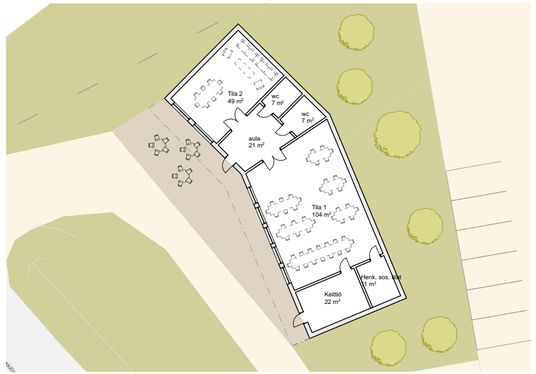
Kuva: Lila Hopia, 2023

Leirintäalue

Tällä hetkellä suunnittelualueen eteläosassa on avoin kenttä sekä Kukkolankoski-Catering ja sauna. Kenttä toimii jo jonkinlaisena leirintäalueena, mutta suunnitelmassani ehostan tätä. Suunnitelmassani olen jäsennellyt aluetta vähän selkeämmäksi osoittaen paikat ja selkeät reitit asuntovaunuille ja leiriytyjille. Tämän lisäksi lisäsin alueelle wc- ja peseytymistilat, ulkokeittiön sekä huoltokatoksen, jotka tuovat lisämukavuutta leirintäalueelle.

Alueen maisema ei rikkoudu isommastakin uudisrakentamisesta tai alueen muokkaamisesta, koska alue on jo hyvin poikkeava koko alueen yhtenäisessä yleisilmeessä. Laakea alue on myös oivallinen paikka parkkipaikoille, joihin kävijät voivat jättää ajoneuvonsa ja jatkaa matkaa jalkaisin kalakentälle.

Kabinetin pohjapiirros, 1:400. Kabinetin isompi tila (tila 1) on oivallinen isompiin kokoontumisiin ja tapahtumiin. Keittiö mahdollistaa ruuan lämmittämisen ja tekemisen. Pienemmässä tilassa (tila 2) voi järjestää pienimuotoisia ja rentoja tapaamisia, esimerkiksi kerhotoimintaa.

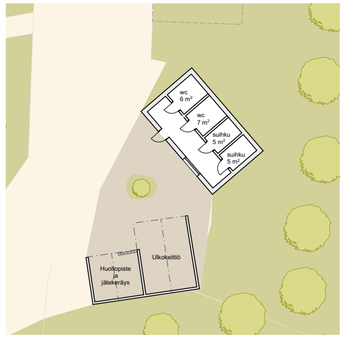

Ilmakuva suunnittelualueen eteläisestä alueesta. Kuva:Tornio, muokkaukset Lila Hopia 2023

Kabinetti

Ajatuksena on, että leirintäalueen ohessa sijaitseva kabinetti voisi toimia tukevana rakennuksena Kukkolankoski-Cateringille. Rakennuksessa voi järjestää tapahtumia sisätiloissa. Kylän asukkaat voivat myös vuokrata tiloja omaan käyttöönsä. Esimerkiksi kalastajat ja lippoajat voivat järjestää tapaamisia ja kokoontumisia tai tiloissa voi järjestää kerhotoimintaa. Rakennuksen tarkoituksena on näin myös tukea alueella vallitsevaa vahvaa yhteisöllisyyttä.

Arkkitehtuuriltaan kabinetti ottaa viitteitä ja inspiraatiota kalakentän aittarivistöstä leikitellen kuitenkin katon harjan jyrkkyydellä ja massoittelulla. Isot ikkunat avautuvat kohti koskea.

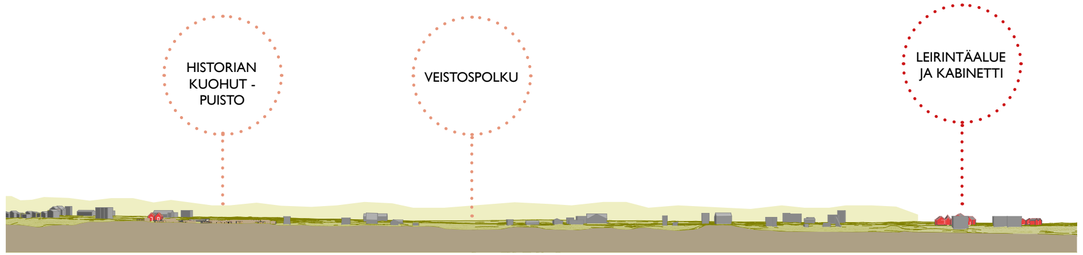
Pohjapiirrustus leirintäalueen uusista toiminnoista, 1:400.

Leirintäalueen uudet toiminnot

Uusia toimintoja leirintäalueella ovat wc- ja peseytymistilat sekä ulkokeittiö ja huolto- ja jätekatos. Nämä tuovat mukavuutta leirintäalueelle ja voivat siten houkutella alueelle enemmän kävijöitä.

Uuden toiminnot luovat paikan ja katetun suojan leiriytyjille kokoontua yhteen ja tutustua toisiinsa.Yhteisöllinen toiminta puolestaan on yksi paikan arvoista ja uusien toimintojen avulla leiriytyjäkin pääsee tätä arvoa omalla tavallaan lähelle. Arkkitehtuuriltaan rakennukset ottavat inspiraatiota ja viitteitä kalakentän aitoista, jotka ovat merkittävä sosiaalinen kohtaamis paikka Kukkolankoskella. Kuva: Lila Hopia, 2023

Veistospuisto

Veistospolku alkaa suunnittelualueen eteläiseltä osalta kabinettia vastapäätä ja johdattaa kulkijan kalakentälle erilaisten veistosten kautta. Reitti orientoi kävijän Kukkolankosken tunnelmaan ja identiteettiin. Ajatuksena on, että veistokset ovat kyläläisten itse tekemiä ja kuvastavat sitä, mitä Kukkolankoski merkitsee heille.

Reitti kulkee kyläraittia pitkin poiketen ja pysähtyen maisemallisesti mielyttäviin kohtiin. Esimerkiksi reitti kulkee pienen lenkin poukaman kautta, jossa on penkkejä, jossa voi nautiskella kosken maisemista.

Kuva: Julia Leppälä 2023

Suunnitelma koskikentän ympäristön kehittämiseksi

Julia Leppälä

<Takaisin

Havainnekuva kahvila- ja museorakennuksille. Kuva: Julia Leppälä 2023

Suunnitelma koskikentän ympäristön kehittämiseksi

Suunnitelmassa esitän Kukkolankosken koskikentän alueelle ehdotuksen, jonka tavoitteena on parantaa alueen vetovoimaa matkailun näkökulmasta, kuitenkin kunnioittaen kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön arvoja. Koskikentän alueella näyttävään koskimaisemaan liittyy sekä Suomen että Ruotsin puolella olevien vanhojen aittarakennusten muodostamat kokonaisuudet ja alueella harjoitettavassa perinnekalastuksessa käytettävät rakenteet. Tämän lisäksi matkailupalveluihin keskittyvät rakennukset ovat vahvasti osa Ruotsin puoleista rantaa.

Koskikentän alueen suunnitelmassa lähtökohtana on korostaa alueen luonnetta ja pyrkiä liittämään uudet rakennukset luontevasti osaksi jo olemassa olevaa rakennuskantaa. Tavoitteena on pyrkiä antamaan sekä matkailijoille että alueen asukkaille jotain.

Koskikentän alueen arvot, suunnittelu RKY -alueen läheisyyteen

Koskikentän alue on yksi Kukkolankosken alueen merkittävimpiä paikkoja. Alue kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin, ja on merkittävä kohde sekä kulttuuriperinnön säilymisen että paikallisten näkökulmasta. Aittarakennukset ja Myllypirtti muodostavat arvokkaan vanhojen rakennusten kokonaisuuden, joka heijastelee alueen historiaa. Koskikentällä harjoitettava perinnekalastus on osa alueen elävää kulttuuriperinnettä, ja se on vahvasti esillä alueella. Kukkolankoski on merkittävä osa koskikenttää niin visuaalisesti kuin alueen identiteetin kannalta.

Koskikentän arvo on kiistaton, mutta samaan aikaan sitä ei tällä hetkellä hyödynnetä sen arvon mukaisesti. Tämän vuoksi valitsin kurssin yksilötyön syventymiskohteeksi juuri koskikentän alueen sekä sen yhteydessä olevan tontin. Hienovaraisella ja koskikentän arvoja kunnioittavalla suunnittelulla voidaan luoda ympäristö, joka palvelee sekä matkailijoita että alueen asukkaita.

Suunnitellessa pohdin RKY -alueen läheisyyden aiheuttamia haasteita sekä myös mahdollisuuksia. Koskikentän läheisyys antoi suunnitelmalle ainutlaatuisen ja arvokkaan miljöön sekä samalla antoi suuntaviivat sille, miten suunnitelmaa tulisi lähteä kehittämään. Pyrin suunnitelmissani alusta asti alueen yhtenäisyyteen sekä hienovaraisuuteen uudisrakennusten ulkonäössä ja sijoittelussa. Esimerkiksi rakennusten harjasuunnat mukailevat aittojen ja Myllypirtin harjasuuntia.

Jotta koskikentän ja koko Kukkolankosken alue pysyy tulevaisuudessakin elinvoimaisena, on tärkeää, että alueen vetovoimaa voidaan lisätä. Uusien toimintojen ja palveluiden lisääminen alueelle on tämä mielessä pitäen perusteltua, kuitenkin samalla kunnioittaen alueen kulttuuriympäristön arvoja ja pitäen ne suunnitelmia laadittaessa mielessä.

Koskikentän aittarivistöä. Kuva: Julia Leppälä 2023

Koskikentän uudet rakennukset

Suunnitelmassa esitetty uudisrakentaminen sijoittuu koskikentän yhteydessä olevalle, Kukkolankosken rantaosayleiskaavassa osoitetulle matkailupalveluille tarkoitetulle tontille. Tontilla on tällä hetkellä varasto- ja WC-tiloina toimiva rakennus, joka on tässä ehdotuksessa esitetty purettavaksi.

Tontille on suunnitelmassa sijoitettu majoitustoimintaan keskittyviä rakennuksia, sekä muita suurempi päärakennus. Päärakennus on jaettu kahteen rakennusmassaan. Toiseen osaan sijoittuu majoituspalveluiden vastaanotto ja kahvila, joka voi myös toimia yhteisötilana alueen asukkaille, ja toiseen alueen kulttuuritoimintaa tukevia palveluita, kuten infopiste ja museo. Rakennuksen yhteydessä on myös WC-tilat, joita on mahdollista käyttää myös kahvilatilan ollessa suljettuna.

Majoitusmökit sijoittuvat tontille väljästi ja ikään kuin kylän raitin varrelle. Kukkolankosken alueella rakennukset rakennusajankohdasta riippumatta sijoittuvat luontevasti toistensa lomaan, ja uudet rakennukset on rakennettu jo olemassa olevan rakennuskannan ehdoin. Koskikentän uusien rakennusten sijoittelussa on pyritty samaan ympäristön ehdoilla tapahtuvaan sijoitteluun. Sijoittelussa on myös otettu huomioon näkymät jokaisesta mökistä ja mökkien takaa kulkevalta Koskitieltä. Lisäksi majoitusmökkien sekä päärakennuksen sijoittelussa ja arkkitehtuurissa on pohdittu, miltä kokonaisuus näyttää Ruotsin puolelta katsottaessa.

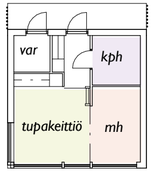
Rakeisuuskaavio 1:5000, jossa koskikentän uudet rakennukset on esitetty ruskealla. Kuvassa näkyy, miten Suomen puolella olevat majoitusmökit sijoittuvat ympäristöön sattumanvaraisen oloisesti, kun taas Ruotsin puolella sijoittelu on säntillisempi.

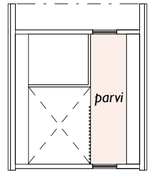
Aluesuunnitelma 1:1750

Rakennusten arkkitehtuuri on pelkistettyä, kuten muuallakin alueella. Tavoitteena ei kuitenkaan ole suunnitella ”uusvanhoja” rakennuksia, vaan luoda 2020-luvun kerrostuma alueelle. Tarkoituksena ei myöskään ole tuoda alueelle monumenttirakennusta, vaan rakennuskokonaisuus, joka olisi vuoropuhelussa vanhan rakennuskannan kanssa. Majoitusmökit ovat puurakenteisia ja harjakattoisia. Julkisivut ovat pystylaudoitettuja, ja niiden annetaan harmaantua luonnollisesti. Mökeissä on yhdistetty keittiö- ja oleskelutila, makuualkovi, kylpyhuone sekä parvi. Päärakennus mukailee majoitusrakennusten ilmettä. Suunnitelmassa on pyritty välttämään suurta, maisemaa hallitsevaa rakennusmassaa. Päärakennuksen eri toiminnot sijoittuvat omiin rakennuksiinsa, ja yhdistyvät toisiinsa terassirakenteella.

Majoitusmökkien palvelut on tarkoitettu matkailijoille, jotka ovat matkustamassa esimerkiksi Etelä-Suomesta pohjoiseen, ja haluavat yöpyä matkalla. Mökkejä voivat myös varata matkailijat, jotka tulevat lyhyelle, esimerkiksi viikonlopun yli kestävälle lomalle, ja haluavat majapaikan uniikista ympäristöstä. Päärakennuksen toiminnot on tarkoitettu tukemaan koko koskikentän aluetta, tarjoamalla mahdollisuuden tutustua alueen historiaan. Yhteisötila taas tarjoaisi alueen asukkaille paikan kokoontua, ja kokoontumistila sopisi alueelle luontevasti, sillä alue toimii jo valmiiksi kokoontumispaikkana.

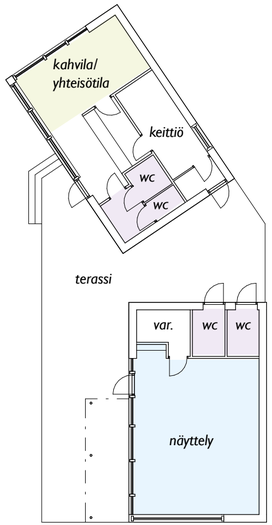

1. krs

2. krs / parvi

Majoitusmökin pohjapiirrokset 1:200

Päärakennuksen pohjapiirros 1:200

Uudet rakennukset ovat saaneet viitteitä ulkomuotoonsa vanhojen kalastajakylien rakennuksista sekä Kukkolankoskella sijaitsevista vanhoista aitoista.Vasemmanpuoleisessa kuvassa on kuvattuna kalastajakylä Huovarin saarella ja oikeanpuoleisessa kuvassa yksityiskohta koskikentän aittarakennuksen katosta. Kuvat: vasen: Pekka Kyytinen 1969, oikea: Julia Leppälä 2023.

Koskikentän reitit

Koskikentän yleisilme on tällä hetkellä hieman sekava ja jäsentymätön. Suunnitelmassa on pyritty selkeyttämään autoliikenteen ja jalankulkijoiden reittejä. Koskikentällä jo olemassa olevat pysäköintipaikat pysyvät samassa kohdassa, mutta sijaintia on selkeytetty siirtämällä Lauttamies-patsasta. Patsaan siirrolla saadaan myös rauhoitettua aittarivistölle kulkeva reitti. Toinen Myllypirtin vieressä olevista liittymistä on poistettu, mikä rauhoittaa rakennuksen ympäristöä sekä jalankulkijoiden käytössä olevia reittejä.

Uudisrakennusten yhteyteen on lisätty autoliikenteelle uusi liittymä, jonka yhteydessä on majoitusmökkien käyttäjille tarkoitetut parkkipaikat. Samaa liittymää voidaan käyttää tontin huoltotöihin.

Majoitusmökkien lomaan on lisätty jalankulkijoille ja pyöräilijöille tarkoitettu reitti. Aluesuunnitelmassa on esitetty viitteellisesti suunnitteilla oleva silta, ja miten uusi kulkureitti voisi liittyä siihen.

Näkymät ovat tärkeä osa alueen ympäristöä. Uudet rakennukset on sijoiteltu niin, että joelle olevat näkymät eivät katoa. Alue on historiallisesti ollut hyvinkin avoin, ja tämä avoimuus on pyritty säilyttämään. Suunnittelutonttia on historiallisesti reunustanut lehtipuurivistö, joka kaadettiin vuonna 2017[1]. Suunnitelmassa on esitetty puurivistön palauttamista, ja puuston lisäämistä muualle alueelle. Puustoa on lisätty kuitenkin niin, että koskinäkymät eivät häviä. Alueella jo olemassa olevat puut säilytetään.

1 Pelttari-Heikka 2017

Havainnekuva majoitusmökkien lomassa kulkevalle kävelyreitille. Kuva: Julia Leppälä 2023

Lähteet

Verkkolähteet

Pelttari-Heikka, Sari. ”Kukkolankoskella parturoitiin puut maiseman edestä, video”. Lapin kansa [online] [luettu 10.10.2023]. Julkaistu 9.10.2017. Saatavilla wwwmuodossa: https://www.lapinkansa.fi/kukkolankoskella-parturoitiin-puutmaiseman-edesta/98386?kvatxid=lnugypblk9ywch47ld

Kuvalähteet

Kyytinen, Pekka. "Kalastajakylä Huovarin saarella Vironlahdella". Museovirasto. 1969. [online] [luettu 5.12.2023]. Saatavilla www-muodossa: https://www.finna.fi/Record/museovirasto.E87DEF8AD14FFCE8306F83854DA5B1A0?sid=3446885671

Leppälä, Julia. 2023

Kuva: Julia Leppälä 2023

Niskalan tila. Kuva:Tornion kaupunki 2023.

Kukkolankosken poukama

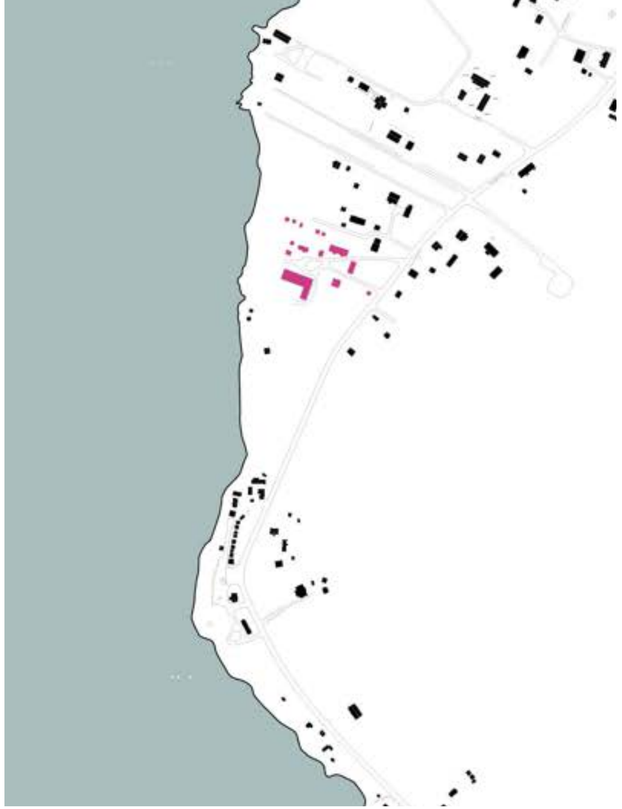
Suvi Raski

<Takaisin

Kukkolankosken poukama

Kukkolankoski on erityinen paikka niin luontonsa kuin perinteidensäkin puolesta. Se on yhteisöllinen kylä, joka vetää puoleensa myös ulkopuolisia vierailijoita. Halusin tässä työssä lähteä ideoimaan Kukkolankoskelle uutta matkailupalvelukokonaisuutta, joka edistäisi paikan kehitystä, houkuttelisi matkailijoita, edesauttaisi arvokkaan kulttuuriympäristön säilymistä ja ylläpitoa sekä tarjoaisi myös kyläläisille uuden kohtaamis- ja ajanviettopaikan.

Valitsin sijainniksi jo olemassa olevan, nykyisin käyttämättömän rakennuskokonaisuuden, Niskalan pihapiirin, joka on inventoitu muualla tässä julkaisussa. Pihapiiriin kuuluu useita rakennuksia, ja jokaisen kohdalla pohdin, millaiseen käyttötarkoitukseen kukin sopisi. Tuloksena syntyi monikäyttöinen kokonaisuus, joka palvelee niin matkailua kuin kyläyhteisöäkin.

Niskalan rakennukset

Muut rakennukset

Rakeisuuskaavio

Asemapiirros. Kuva: Suvi Raski 2023.

1. Majoitusrakennus
2. Varasto
3. Juhlatila
4. Henkilökunnan rakennus
5. Sauna
6. Kasvihuone
7. Varasto
8. Aitta
9. Paistokota
10. Uusi laituri
11. Pysäköinti 16 autopaikkaa

Niskalan säilyminen

Niskalan rakennukset eivät ole tällä hetkellä ympärivuotisessa käytössä, ja näin ollen uusi käyttö antaisi perusteita myös kunnostuksille ja ylläpidolle. Suunitelmassa uudet käyttötarkoitukset on suunniteltu niin, että käytetään pääosin olemassa olevia rakennuksia. Myös kunnostukset tehdään alkuperäisyyttä mukaillen, tarkoituksena on säilyttää ja hoitaa arvokasta rakennusperintöä.

Matkailukeskus

Pihapiirin kaksi päärakennuksta toimivat majoitusrakennuksina, jotka sisältävät makuuhuoneita ja yhteiskäyttötiloja, kuten keittiön. Näin ollen tyyli majoituksen järjestämisessä on vapaampi; se voi olla esimerkiksi Airbnb:n tyyppistä, jossa majoitukseen ei välttämättä tarvitse sisältyä muuta palvelua, kuin tilojen käyttöönsaanti. Yöpymismahdollisuus on tärkeä matkailun kannalta, jos halutaan houkutella vieraita kauempaa. Myös rivissä seisovat aitat voidaan muuttaa pienemmiksi, yksityisemmäksi majoitusmökeiksi ainakin kesäsesonkiin.

Navettarakennus puolestaan sopii juhla- ja kokoustilaksi. Se on helposti kalustettavissa erilaisia tapahtumia, kuten häitä tai tansseja, varten, ja kun tilaan rakennetaan keittiö, voi se toimia myös tilausravintolana. Tilaa voi vuokrata tapahtumia varten, ja se voi olla myös kyläläisten omassa käytössä.

Vanha sauna on muutettu autotalliksi, mutta tässä konseptissa se palautetaan alkuperäiseen käyttöönsä. Suomalaiset ovat saunakansaa, se on sanomattakin selvää, mutta myös ulkomaalaiset turistit usein haluavat kokea saunakulttuurin. Ulkosauna rantaviivan läheisyydessä on houkutteleva yhdistelmä niin kesällä kuin talvellakin. Julkiset saunat ovat suosittuja siitäkin huolimatta, että monelta löytyy oma sauna kotoa, ja tämä voisi olla paikka, jossa paikalliset kohtaavat paitsi toisiaan, myös turisteja.

Ote pihasuunnitelmasta. Kuva: Suvi Raski 2023.

juhlasali/baari

keittiö

wc-tilat

olohuone/keittiö

wc/suihkutilat

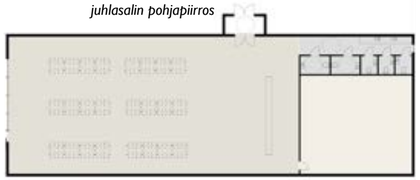
eteinen

makuuhuone

majoitusrakennuksen pohjapiirros

juhlasalin pohjapiirros

Piha-alue

Pihapiiri on osittain pusikoitunut, mutta verrattain hyvin säilynyt avoimena peltomaisemana. Suunnittelin reitistöä uudelleen niin, että piha olisi sujuvasti käytettävä alkuperäisiä kulkureittejä hyödyntäen. Koko piha-alue on olennainen osa suunnitelmaa, sillä se sitoo rakennukset yhteen ja auttaa luomaan monipuolisen kokonaisuuden.

Paikan kauneus on jo itsessään suuri vetovoimatekijä, ja sitä olen halunnut hyödyntää suunnittelemalla pihalle erilaisia oleskelupaikkoja. Rakennusten väliin syntyy hoidettu puutarha-alue, jossa on muun muassa tulisijalla varustettu istuskelupaikka kosken suuntaan.

Peltomaisema ja siihen liittyvät rakennukset ovat syntyneet maanviljelyn seurauksena. Tästä inspiroituneena lähdin ideoimaan paikalle viljelypuutarhaa. Puutarhassa voi viljellä esimerkiksi hyötykasveja, ja tämäkin voi olla kyläisten yhteistä toimintaa, joka samalla palvelee matkailukeskusta. Viljelypaikkojen välille syntyy reitistöjä, joita pitkin on mukava kierrellä ja ihailla puutarhaa. Pihalla on runsaasti peltomaista avointa tilaa, jossa mahtuisi pitämään myös vaikkapa eläimiä.

Illanviettoa Poukamassa. Kuva: Suvi Raski 2023.

Kuva: Krista Rautaoja 2023.

Kukkolankosken ulkoilureitistöjen ja ulkoliikuntapaikkojen kehittäminen

Krista Rautaoja

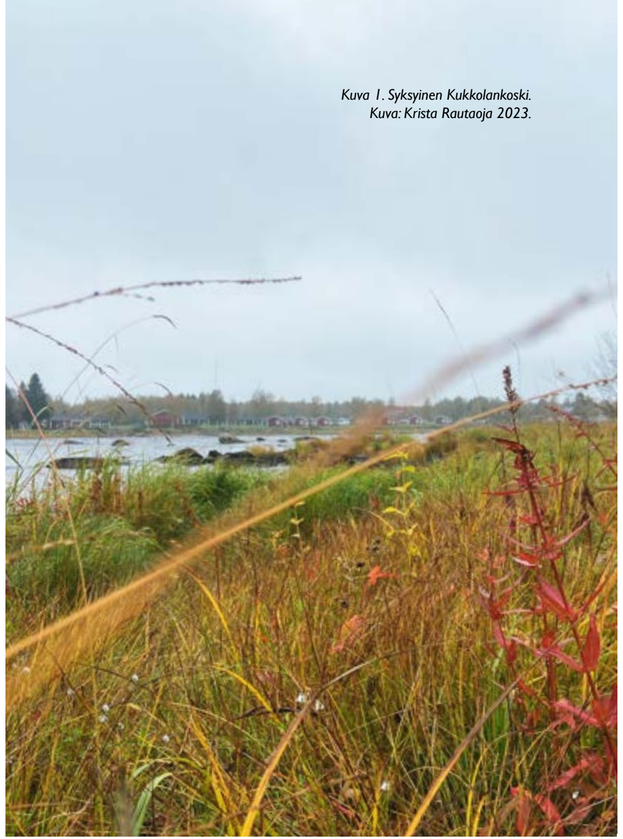
Kukkolankosken ulkoilureitistöjen ja ulkoliikuntapaikkojen kehittäminen

Ulkoilureitistöjen arvot

Kukkolankoski on paitsi historiallinen asuinpaikka, matkailukohde ja nähtävyys, myös ihmisten koti. Alueeseen liittyy useita arvoja, joiden toteutumista ulkoilureitistöjen kehittäminen sekä reitistöjen asemointien parantaminen ja selkiyttäminen voisi edistää. Säilyneisyys on merkittävä tekijä alueella, sillä satoja vuosia vanhat kalastusmenetelmät ovat yhä päivittäisessä käytössä kalakentällä. Perinteet ovat säilyneet näihin päiviin asti osittain siksi, että matkailu on tuonut Kukkolankoskelle kiinnostusta ja tuloja. Oikeanlainen reitistöjen parantaminen monipuolistaisi matkailua hienovaraisella tavalla ja edistäisi näin perinteiden säilymistä ja seudun vetovoimaisuutta. Kukkolankoski on kylämäisyydessään perhe- js sukulaisyhteisöjen kotipaikka, mikä on merkittävä osa sen identiteettiä.

Elinkeinorakenteen muutoksen vuoksi maanviljely ja karjatalous eivät enää ole sellaista liiketoimintaa, jota Kukkolassa paljon tavattaisiin. Siellä kalastus on ollut historiallisesti merkittävä elinkeino, joten maatilat ovat olleet tavallista pienempiä. Suurin osa kukkolaisista käy töissä taajamissa, mutta kalastus ja matkailu ovat siitä huolimatta tärkeitä työllistäjiä alueella.[1] Säilymisen kannalta on olennaista, että asukkaat itse kokevat oman asuinalueensa merkitykselliseksi. Säilyneisyyden lisäksi paikallisille merkittäviä arvoja Kukkolankoskeen liittyen voivat olla esimerkiksi harvinaisuus ja maisemalliset tekijät. Suomen suurin valjastamaton koski tarjoilee upeita näkymiä vuodenajasta toiseen, eikä perinteensä säilyttänyt kalastajakylä ole Suomessa mikään itsestäänselvyys. Moni asukas on voinut viettää lapsuutensa alueella ja halunnut itsenäistyttyään jäädä tai palata sinne, koska kokee sen merkittäväksi osaksi omaa identiteettiään. Ulkoilureitistöjen kehittäminen voisi houkutella alueelle kaikenikäisiä asukkaita, erityisesti lapsiperheitä ja ulkoliikunnasta nauttivia ihmisiä. Talojen ja tiluksien asuttuna pitäminen ylläpitää alueen arvojen säilymistä. Uudet ulkoliikunnan mahdollisuudet voisivat lisätä myös kylän lähistöllä asuvien kiinnostusta aluetta kohtaan päiväretkikohteena tai ohikulkupaikkana urheilun lomassa. Arvokas ja monipuolinen kulttuurimaisema olisi erityinen tekijä Kukkolankosken ulkoilureiteillä.

1 Kukkolankoski, Kukkolan kylä, [9.11.2023].

Kuva 1. Syksyinen Kukkolankoski.
Kuva: Krista Rautaoja 2023.

Ulkoilureitistöt Torniossa

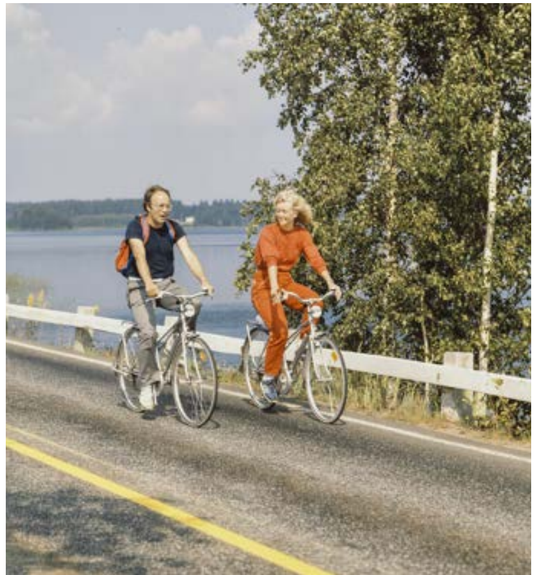
Tornio soveltuu pohjoisen sijaintinsa vuoksi ulkoliikunnan ja erityisesti talviulkoilun harrastuspaikaksi. Kuten muissakin pienehköissä pohjoisissa pitäjissä, ovat liikunta ja talviulkoilu siellä merkittäviä harrastusmuotoja. Ulkoliikuntamahdollisuuksia ja niihin liittyviä reitistöjä tutkaillessa kannattaa pohtia, kuinka pitkiä reittejä eri lajit tarvitsevat. Kukkola on linnuntietä mitattuna halkaisijaltaan pisimmillään vajaat neljä kilometriä, joten esimerkiksi murtomaa- ja rullahiihtoa, moottorikelkkailua sekä pyöräilyä ajatellen on hyödyllistä tarkastella suurempaa aluekokonaisuutta kylän ympärillä.

Kukkolankoski on Kukkolan kylän sydän, ja varsinkin kesäiltaisin sen huomaa ihmisvilinästä kalastuspaikkojen tuntumassa. Matkailijat saapuvat Kukkolankoskelle kokemaan sen luonnon, kosken kuohut ja kalastuskulttuurin.[2] Tornion pidemmän matkan ulkoilureitistöt eivät kuitenkaan ulotu Kukkolaan asti. Tämän vuoksi Kukkolankoski ei tällä hetkellä toimi luontaisena pysähdyspaikkana esimerkiksi pyöräilijöille, moottorikelkkailijoille tai pidemmän matkan patikoijille. Matkailun kehittymisen ja Kukkolankosken elinvoimaisuuden säilyttämisen vuoksi alueen ulkoilumahdollisuuksia ja reitistöjä olisi hyvä kehittää. Jo pitkään suunnitteilla ollut siltahanke toisi ulkona liikkumiseen uuden ulottuvuuden, kun Tornionjoen päästisi ylittämään Kukkolankosken kohdalta. Kauempana valtionrajasta sijaitsevat reitistöt voisi yhdistää Kukkolankoskeen erilaisilla pistoilla tai rengasmaisilla ratkaisuilla, mikä voisi houkutella liikkujia alueelle. Tämä mahdollistaisi Tornion ja Haaparannan taajamien pohjoispuolisten reitistöjen yhdistämisen Suomen ja Ruotsin välillä, mikä olisi urheilua monipuolistava ja alueen harvinaisuusarvoa tukeva tekijä.

Alueen erityispiirteet ulkoilun kannalta

Koska Kukkolankosken kalakenttä kuuluu Museoviraston RKY-alueeseen, eli on valtakunnallisesti arvokas aluekokonaisuus[3], tulee sen ulkoilureitistöt sovittaa ympäristöön erityisen hyvin. Maisemaa pitää siis käsitellä kulttuurimaiseman arvot ymmärtäen sekä rakennetun ympäristön että luonnon maisemapiirteet huomioiden. Toisaalta kulttuuri- ja luonnonmaiseman parhaita puolia kannattaa hyödyntää ulkoilureittien suunnittelussa, sillä ne tuovat lenkki- ja hiihtopoluille erityisiä arvoja ja kiinnostavat reittien käyttäjiä. Alueen erityisyyden vuoksi tämä työ käsittelee Kukkolankosken ulkoilureittejä- ja paikkoja sellaisten lajien osalta, jotka eivät vaadi paljoa infrastruktuuria tai rakenteita. Uusia reitistöjä on pyritty suunnittelemaan

Kuva 2. Pyöräilijöitä järvimaisemassa. Kuva: Museovirasto: Kinnula, Torsti 1982.

2 Kukkolankoski, Kukkolan kylä, [9.11.2023].

3 Museovirasto, 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, "Kukkolankosken kalakenttä".

mahdollisimman vähällä maiseman muokkaamisella. Sen takia esimerkiksi suuria kenttiä ja kaukaloita vaativat ulkoilulajit on jätetty pois suunnitelmasta. Tavoitteena on siis pitää lähestymistapa herkkänä, mutta samalla käsitellä aihetta kattavasti.

On tärkeää miettiä, millaisia ulkoilureittejä juuri Kukkolankoski tarvitsi, ja millainen ulkoilu on koskirannan asukkaille luontaista. Tärkeimmässä asemassa ovat tavalliset lenkkeily- tai kävelyreitit, sillä ne helpottavat paitsi liikkumista alueella, myös nostavat alueen arvoa asumisen ja rakentamisen kannalta. Tällaisten reittien kohdalla on hyvä tutkia aluetta historiallisesta näkökulmasta: millaisia kulkuväyliä seudulla on ennen ollut ja missä ne ovat kulkeneet. Kävelyreitit ovat käytössä ympäri vuoden, ja vaativat tietysti huoltoa, joten niiden kunnossapidon mahdollisuuksista ja järjestymisestä on huolehdittava. Jotkin polkumaiset ja erimerkiksi portaita sisältävät reitit voivat puolestaan olla käytössä pelkästään kesäisin, eli niille ei järjestetä talvikunnossapitoa. Ennen vanhaan reitit ovat muodostuneet tai niitä on tehty sinne, missä niitä on tarvittu. Varsinkaan pohjoisen Suomen pienissä kylissä mitään varsinaisia maisemareittejä on tuskin esimerkiksi 1900-luvun alussa ollut.

Kukkolankoski ja muut Tornioon kylät ovat pääosin jokikyliä. Ne ovat aikanaan muodostuneet jokien varsille, sillä virtaava vesi helpotti elinkeinojen harjoittamista ja arkista asumista. Tällaisille kylille tyypillistä on pitkänomainen viljelysaukea joen varressa, ja joen suuntaa seuraavan tien varrella sijaitsevat talousrakennukset. Asutus on yleisesti hajanaista.[4] Kukkolankosken historialliset reitit ovat kulkeneet kutakuinkin siellä, missä ne nykyisinkin kulkevat. Pääreitti vaikuttaa kuitenkin kulkeneen 1900-luvun alussa nykyistä Laurintietä pitkin, ja Koskitie on saanut lopullisen uomansa vasta hieman myöhemmin.[5]

Kuva 3. Ylioppilaita hiihtoretkellä Torniossa vappuna 1923.
Kuva: Museovirasto: Johansson, K. 1923.

Reitin luonne

Varsinkin hitaammin kuljettava reitit, kuten luonto- tai lenkkipolut, kannattaa sijoitella niin, että matkan varrelle tulee reittiä elävöittäviä "kohokohtia". Tällaiset kiintopisteet helpottavat myös paikasta toiseen löytämistä. Ulkoilu on mielenkiintoisempaa ja antoisampaa, kun maisemassa on reitin varrella vaihtelevuutta ja kerroksellisuutta. Monille lajeille on myös otollista, että reitti pitää sisällään sopivasti korkeusvaihteluita, sillä se tuo haastetta ja auttaa harrastajia kehittymään lajissa. Monipuolisuutta reiteille tuovat myös paikat, jotka "pysäyttävät" toiminnan. Ne voivat olla esimerkiksi Kukkolankosken tapaisia kyliä, joissa vauhtia tekee mieli hidastaa, jonkinlaisia ylityksiä tai alituksia tai kyseistä reittiä varten suunniteltuja pysähdyspaikkoja.

Pidemmän matkan reittejä vaativat ulkoliikuntalajit

Hiihto on suosittu talviurheilulaji pohjoisessa, ja on tavallista, että sen harrastajat siirtyvät ensin autolla hiihtopaikoille, ja käyvät sitten sivakoimassa haluamansa matkan. Kun pääsee latureitistön äärelle, voi hiihtää rengasmaisen reitin, tai edetä tietyn matkan ja tulla samaa latua pitkin takaisin. Lajista nauttiville olisi varmasti ideaalitilanne, että laduille pääsisi suoraan omasta kotipihasta tai pienen kävelymatkan päästä. Tämä ei tietenkään aina ole mahdollista. Kukkolankosken lähin latu sijaitsee Ruotsin Kukkolassa, ja sen yhdistäminen Suomen puolelle ei välttämättä olisi mahdottomuus. Koski tuo tällaisille suunnitelmille kuitenkin omat haasteensa. Kukkolaan voisi tehdä oman, parin kilometrin mittaisen latunsa, joka palvelisi erityisesti lyhyemmän matkan hiihtäjiä, esimerkiksi lapsia. Lisäksi Kukkolasta pääsisi jokea ylöspäin ladulle, joka yhdistäisi Ruotsin Kukkolan hiihtoladun ja Suomen Karungista alkavan reitin. Näin Kukkolankosken asukkaat pääsisivät laduille helpommin ja nopeammin. Tämä olisi lähin latupisto myös Yli-Vojakkalan asukkaille. Nykyiset ladut yhdistävä reitti olisi maisemallisesti mielenkiintoinen, sillä siitä olisi hyvät näkymät paitsi joenrantoihin, myös pitkälle jokea ylöspäin.

Rullahiihto ja maantiepyöräily ovat lajeja, joissa nopeus kasvaa usein suureksi ja matkat ovat siksi pitkiä. Molemmat lajit vaativat myös tasaisen alustan, ja siksi niiden harrastajia näkee usein nimenomaan maanteiden varsilla. Pitkät pyörätiet tai pyöräkaistat voivat olla osana liikkujien reittiä, mutta lyhyet pyörätiepätkät eivät heitä hyödytä. Turvallisuus on tekijä, joka huolestuttaa sekä lajien parissa viihtyviä että autoilijoita, ja tähän ongelmaan on melko hankalaa löytää selvää ratkaisua. Maltti, liikennesääntöjen noudattaminen ja tielläliikkujien välinen kunnioitus lienevät parhaita keinoja ehkäistä onnettomuuksia. Pyöräilijöiden valot, heijastimet ja muut varusteet tuovat osuutensa turvallisuuteen varsinkin hämärämpinä vuodenaikoina.

Torniossa, kuten muuallakin Suomessa, maantiepyöräily on suhteellisen suosittu harrastus, ja se on osa esimerkiksi triathlonia varten harjoittelevien vapaa-aikaa. Maisemasilta toisi vaihtelua maantiepyöräilijöiden reitteihin. Valtionrajan yli pääsisi kätevästi kiertämättä taajaman kautta, ja halutessaan Kukkolankoskelle tai Kukkolaforsenille voisi pysähtyä tauolle. Kukkolankosken eteläpäässä sijaitseva Koski-Catering toimii jo nyt pitkän matkan pyöräilijöiden lepopaikkana, joten reitin kehittäminen olisi luontainen jatkumo[6]. Silta olisi lähellä isompia maanteitä molemmilla puolilla rajaa, ja siksi siitä voisi tulla strateginen paikka myös pyöräilijöille.

Maastopyöräilyn suosio on kasvanut koko Suomessa viime vuosina. Torniossa ole kuitenkaan juurikaan panostettu maastopyöräreitteihin, ja kaupungin asukkaat ovatkin tehneet reittejä omatoimisesti talkootöin tai hyödyntäneet harrastukseen metsissä olevia neulaspolkuja, hiekkateitä ja soramonttuja.[7] Kokeneita maastopyöräilijöitä kiinnostavat usein korkeuserot ja haasteelliset maastot, joita Tornion seudulta löytyy jonkin verran. Latujen pohjia voi käyttää maastopyöräilyn reitteinä kesäkaudella, joten lähemmäs Kukkolankoskea vievä kelkkareittipisto hyödyttäisi myös tämän lajin harrastajia.

Moottorikelkkailu on paitsi harrastusmuoto, myös tärkeä liikkumistapa harvaan asutuissa, lumisissa paikoissa. Tornion viralliset kelkkareitit ovat vähäiset: Kukkolan alueen ohitse kulkee kaksi reittiä, joista toinen vie Tornionjoen suistohaaraa, Liakanjokea pitkin. Valtioiden välisen rajan ylityspaikka on Karungin pohjoispuolella. Mottorikelkkailu ei ole täysin verrattavissa muuhun ulkona tapahtuvaan talviurheiluun, sillä se aiheuttaa melu- ja päästöhaittoja sekä voi puutteellisesti suunniteltuna vaarantaa turvallisuutta. Moottorikelkkareitit kulkevat usein sähkölinjoja myöten, sillä linjat ovat puustolta ja muulta kasvillisuudelta avoimia ja niiden pohja on yleensä tasainen ja tiivis. Kukkolankoskellekin olisi mahdollista saada pistoreitti, jotta paikalliset pääsisivät helposti pidemmille reiteille. Pisto voisi lähteä Salontien läheltä, ja kulkea ensin metsän keskellä olevaa linjaa pitkin. Tämän jälkeen se kiertäisi pellot, jotka tulevat vastaan hieman ennen Saarukantietä, ja ylittäisi sitten kyseisen tien sekä junaradan olemassa olevan ylityspaikan kohdalta. Ylityksen jälkeen reitti ohittaisi taas pari peltoa, ja jatkaisi sitten linjoja pitkin lähemmäs Kukkolankoskea. Jokivarrentien reitti ylittäisi myös valmiina olevan ylityspaikan kohdalta, linjojen alta. Reitti kulkisi asumattomien, metsäisten alueiden läpi, eikä siksi aiheuttaisi vaaraa tai meluhaittoja torniolaisille. Se ei myöskään veisi liian pitkälle Kukkolankoskella, vaan jäisi Koskitien itäpuolelle. Vierailijat voisivat pysäköidä moottorikelkkansa Koskitien pohjoispäässä olevalle aukealle, ja pistäytyä kahville tai lounaalle Koski-Cateringille tai pienen kävelymatkan päähän Myllypirtille.

Kuva 4. Luontopolut ovat olleet kansalaisten käytössä jo vuosikymmenien ajan. Nurmijärven luontopolku. Kuva: Nurmijärven museo: Markku Tuomisto 1980-luku.

4 Hirvonen et al. 2018, s. 40.
5 Tornionlaakson museo ja Suomalais-ruotsalainen rajajokikomissio, 1900-l. alku, aukeama 31.
6 Kujansuu, Tarja ja Antti. Haastattelu 20.9.2023.
7 Pirinen, 2021. Lapin Kansa.

MOOTTORIKELKKAILU, MAASTOPYÖRÄILY
MOOTTORIKELKKAILU, VESISTÖREITTI
MOOTTORIKELKKAILU, MAKSUTON REITTI
MAANTIEPYÖRÄILY, RULLAHIIHTO
HIIHTO, VALAISTU
HIIHTO, RETKEILY, MAASTOPYÖRÄILY
UUSI REITTIEHDOTUS (VÄRI LAJIN MUKAAN)
LAAVU
UIMAPAIKKA
VENEENLASKUPAIKKA
KOHOKOHTA

Kukkolankosken ja sitä ympäröivien alueiden reitistöt

Kartassa on Kukkolankosken ja lähialueiden tämänhetkiset reitistöt yllämainittujen lajien osalta. Tähän karttaan on kuvattu pidempiä reittejä vaativat ulkoiluharrastukset. Kuva auttaa hahmottamaan, millaisia mahdollisuuksia Kukkolankosken ulkoilulla voisi tulevaisuudessa olla, ja siinä on huomioitu myös Ruotsin puolen reitistöt. Karttaan on merkitty olemassa olevat laavut, uimapaikat ja veneenlaskupaikat, jotta niiden etäisyys Kukkolankoskesta kävisi ilmi. Ehdotukset uusia reittejä varten näkyvät pisteviivoina. Oranssilla merkityt hiihto- ja retkeilyreitit sekä purppuralla merkityt moottorikelkkareitit ovat hyödynnettävissä lumettomana aikana myös maastopyöräilyn käyttöön.

Kuva 5. Pidemmän matkan ulkoilureitit.
Ilmakuva: Infokartta Oy, 2019.
Kuva: Krista Rautaoja 2023.

Lyhemmän matkan reitit ja muu ulkoliikunta

Kun pohditaan sellaisia lajeja, joiden reitit vaativat vähemmän kilometrejä, on Kukkolankoskea syytä tarkastella hieman lähempää. Tällaiset reitit, kuten aiemmin mainittu, tukevat sekä alueen asukkaiden että siellä matkailevien tai muutoin sitä hyödyntävien tarkoituspériä. Risteävät reitistöt tekevät sijainnista merkittävän ulkoilun kannalta, ja samalla ne tuovat tuloja alueelle.

Kävely on paitsi kulkumuoto, myös monelle tärkeä päivittäinen ulkoilu- ja liikuntatapa. Harva kävelee kovin pitkiä välimatkoja siirtymistarkoituksessa, koska se on aikaavievää, mutta lenkkeilyn yhteydessä ajankäyttö on suunniteltua ja toiminta hyvinvointia edistävää. Turvalliset jalkakäytävät ja jalankulkijoiden ehdoilla suunnitellut kaupungit vetävät puoleensa kävelykansaa. Maisemasilta toisi lenkkelilijöille hyvät mahdollisuudet upeisiin, vaihteleviin maisemiin. Kulku Ruotsin puolen kylään tulisi helpommaksi, ja esimerkiksi sukulaisilla vierailu tai lasten päiväkotiin vieminen jalkaisin tulisi mahdolliseksi. Suunnitelmassa näkyvä retkireitti tukisi samalla kävelyreittejä ja saavutettavuutta alueella.

Retkeily ja luonnossa liikkuminen ovat monelle tuttuja tapoja rentoutua ja päästä irti arkisista työ- tai kotiaskareista. Tällaisille reiteille tärkeää ovat kauniit, vaihtelevat luonnonmaisemat, suhteellisen helppokulkuinen maasto sekä ehkä laavu tai nuotiopaikka, jossa voi paistaa makkaraa ja juoda kahvia tai pillimehua. Tornion luontopolut kulkevat melko kaukana Kukkolankoskesta, samoja uria kuin hiihtoladut talvisin. Ruotsin puolenkin retkeilyreitit keskittyvät Haaparannan taajama-alueen läheisyyteen tai saaristoalueeseen, eikä Kukkolaforsenia ole huomioitu reitistöissä sen ainutlaatuisuudesta huolimatta. Olisi hyvä, mikäli Suomen ja Ruotsin Kukkolalla olisi yhteinen, lyhyt luontoreitti, joka veisi maisemasillan yli. Se voisi kiertää Kukkolankosken kulttuurialuet molemmin puolin Tornionjokea, ja polun varrella voisi olla alueeseen liittyviä opasteita. Metsissä kulkevilla osuuksilla reitti voisi kulkea pitkospuita pitkin, ja matkailulle varatuilla alueilla luontoreitin kulku olisi vapaampi, mutta opasteet olisivat silti selkeät, jotta reitillä olisi helppo pysyä. Retkireitti sopisi erityisesti lapsille, ja se voisi tuoda alueelle lisää kävijöitä, jotka samalla oppisivat uutta Kukkolankosken kulttuurista ja historiasta.

Pyöräily on tärkeä liikkumismuoto varsinkin tiiviissä kaupunkikeskustoissa asuville sekä ajokortittomille henkilöille. Kylissä asuville koululaisille pyöräily tulee tutuksi varhaisessa vaiheessa, ja se onkin monen ensikosketus itsenäiseen toimimiseen koulun tai harrastusten parissa. Pyörällä liikkuvia löytyy kaikista ikäluokista. On tärkeää, että pyörätiet ovat ajokunnossa talvisin, joskin kesäisin ne ovat huoltovapaampia. Pyöräilyn kannalta merkittäviä asioita ovat selkeät reitit, turvallisuus ja hyvä alusta. Pyöräilijöitä helpottavat myös huoltopisteet, joissa voi täyttää renkaita tai säätää satulaa. Kukkolankosken maisemasilta toisi pyöräilijöille mahdollisuuden siirtyä valtionrajan yli helposti, ilman kiertoteitä, ja se varmasti lisäisi Kukkolankosken ja Kukkolaforsenin yhteisöllisyyttä ja yhteistyötä.

Melonnasta ja koskenlaskusta nauttivat vannoutuneiden harrastajien lisäksi myös lajien innokkaat kokeilijat. Näihin vesiaktiviteetteihin Kukkolankoskella on hyvät mahdollisuudet. *Nordic Safaris* järjestää Kukkolankoskella ohjattua melontaa sekä koskenlaskua kumiveneellä. Myös välinevuokraus vesiaktiviteetteihin onnistuu.[8] Monilla jokirannan asukkailla lienee oma vene tai muu vastaava vesiurheiluun soveltuva kulkuväline, mutta mikäli venettä ei ole mahdollisuutta säilyttää aivan rannan tuntumassa, on **veneenlaskupaikasta** hyötyä. Sellainen helpottaa veneilijöiden lisäksi muidenkin vesiurheilulajien harrastamista; esimerkiksi vesijetti on kätevä laskea rantaan tällaisesta paikasta. Kukkolankoskea lähin veneenlaskupaikka sijaitsee tällä hetkellä Yli-Vojakkalassa.[9]

Uinti luonnonvesissä on varsinkin kesäisin monelle mieluinen aktiviteetti. Miellyttävät, turvalliset ja puhdasvetiset rannat tarjoavat hyvän uimapaikan, ja joskus niiden kupeesta löytyy muitakin kesäpäivään sopivia aktiviteetteja, kuten rantalentiskenttä tai jäätelökioski. Moni pitää myös **SUP-lautailusta**, joka on yhdistelmä liikuntaa, tasapainoa ja kesäkeleistä nauttimista. Osa väestöstä nauttii kuitenkin **talviuinnistakin**. Sen terveysvaikutukset voivat aktiivisella avantouimarilla olla merkittävät[10]. Harrastus vaikuttaa saaneen trendilajin aseman viimeisien vuosien aikana, mutta mikään uusi juttu se ei ole. Avantouintia on harrastettu Suomessa jo yli vuosisadan ajan. Valtakunnalliselle tasolle talviuinnin suosio levisi 1980-luvulla muun muassa sulanapitojärjestelmien kehittymisen myötä.[11] Kukkolankoskelle uimapaikka

8 Pohjolan Safarit Oy, 2019. [1.12.2023].
9 Infokartta Oy, [27.11.2023].
10 Suomen latu, Terveysvaikutuksia talviuinnista, [5.11.2023].
11 Suomen latu, Talviuinti, [5.11.2023].

MOOTTORIKELKKAILU
POLKUPYÖRÄILY
RETKIREITTI
INFORMAATIO- JA REITTIOHJETAULU
KUKKOLANKOSKEN ULKOILUPISTE
PUUSTO
UUSI REITTIEHDOTUS (VÄRI LAJIN MUKAAN)
KOSKENLASKU JA MELONTA
VENEENLASKUPAIKKA
UIMAPAIKKA

Kukkolankosken lähiympäristön reitistöt

Tässä kartassa esitetään lähemmässä tarkastelussa Kukkolankosken alueen ulkoilureitistöt. Kartassa näkyvät olemassaolevien pyöräilyyn käytettävien reittien lisäksi nykyiset moottorikelkkareitit. Katkoviivalla merkityt reitit ovat suunnitelmaan liittyviä reittiehdotuksia. Myös valkoiset merkinnät ovat tässä suunnitelmassa esitettyjä toimintoihin liittyviä ehdotuksia, kun taas harmaat olemassa olevia kohteita. Punaisella on merkitty Kukkolankosken ulkoliikuntakeskittymän sijainti ja siihen kuuluva pysäköintialue. Tiivis puusto erottuu kuvassa vihreällä värillä.

Kuva 6. Lyhyemmän matkan ulkoilureitit.
Kuva: Krista Rautaoja 2023.

ei ehkä soveltuisi ihan kalakentän tuntumaan, mutta uuden maisemasillan kupeessa VU-alueella sellainen voisi olla aiheellinen. Kesäisin se voisi olla tavallisessa uintikäytössä ja talvisin avantouimareiden oma. Uintipaikan yhteydessä olisi hyvä olla pieni laituri ja portaat sekä pukukopit. Talvisin paikalle voitaisiin tuoda siirrettävä sauna, esimerkiksi peräkärryyn rakennettu sellainen. Uimapaikan turvallisuudesta pitäisi huolehtia erityisen hyvin koskisijainnin vuoksi. Mikäli Kukkolankoskella on tarvetta edellisessä kappaleessa käsitellylle veneluiskalle, sellainen voisi tulla saman rannan yhteyteen, toiselle puolelle siltaa. Rantaosayleiskaavassa on kuitenkin merkittynä venevalkama-alue koskikentästä etelään päin, joten nämä toiminnot voisi myös eriyttää.

Kukkolankosken ulkoilupiste

Siinä missä Siikartanon seudulle on muodostunut paljon ohjattuun ja opastettuun urheiluun ja harrastamiseen liittyvää toimintaa, voisi uuden maisemasillan alkupäästä voisi syntyä eräänlainen omatoimisen ulkoilun tukikohta Kukkolankoskelle. Silta on tässä suunnitelmassa esitetty hieman alemmas jokea kuin rantaosayleiskaavassa. Maisemasillan alkupää sijoittuu näin VU-alueelle, jonne ulkoilua, urheilua ja virkistystä tukevaa rakentamista on sallittua tehdä. Koska yleiskaavaan on osoitettu tällainen alue, ja se on ainoa laatuaan lähellä koskikenttää, kannattaa se hyödyntää. Kukkolaforsenilla sillan toinen pää sijoittuu turismille varatulle alueelle, toiselle puolelle samoja saunarakennuksia, joiden kanssa samalle tontille siltaa ollaan kaavailtu. Ulkoiluun liittyvä pysäköinti hoituu helposti, sillä VU-aluetta vastapäätä on kaavaan merkitty pysäköinnille varattu alue. Näin esimerkiksi talviuimarit voivat tulla paikalle autolla pysyäkseen lämpiminä. Myös polkupyörien turvallinen jättäminen alueelle ulkoilun ajaksi on huomioitu. Ulkoliikuntakeskittymän luota löytyy infopiste, jossa näkyy lähialueen reitit ja ulkoilun sekä ruokailun ja muun tekemisen mahdollisuudet. Samasta rakennuksessa on mahdollisuus vuokrata erilaisia

Kuva 7. Kukkolankosken ulkoilupisteen suunnitelma.
Kuva: Krista Rautaoja 2023.

ulkoiluvarusteita, esimerkiksi lumikenkiä tai suksia. Vuokraus voi tapahtua puhelinsovelluksen välityksellä, tai joku paikallinen yrittäjä voi ottaa vuokrausvastuun hoitaakseen. Paikalla on pukukopit ja ulkokäymälä, sekä huoltopiste polkupyöräilijöitä varten. Lisäksi siellä on penkit, pöytä ja nuotiopaikka ruokailua ja ajanviettoa varten.

Kuva 8. Näkymä Kukkolankosken ulkoilupisteelle. Kuva: Krista Rautaoja 2023.

Lähdeluettelo

Hirvonen, Auli; Koski, Katriina; Ahro, Jutta; Söyrinki, Riikka ja Pakkanen, Helena: *Maisema - Opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun*. 2016. Saatavilla: <https://www.maajakotitalousnaiset.fi/uploads/archive/attachment/maisemaopas_korjattu_2018_pieni.pdf>

Infokartta Oy: InfoGis TornioHaparanda. Ulkoilu ja liikunta. Veneluiskat. [verkkoaineisto] [luettu 27.11.2023]. Saatavilla <https://www.infogis.fi/torniohaparanda/>

Kujansuu, Tarja ja Antti. Haastattelu 20.9.2023.

kukkolankoski.fi [verkkoaineisto]. Kukkolankoski: *Kukkolan kylä*. [luettu 5.12.2023] Saatavilla <https://kukkolankoski.fi/kukkolan-kyla/>

Museovirasto: *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristot RKY*. [verkkoaineisto] 22.12.2009. Saatavilla: <https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2166>

Pirinen, Suvi: *Merilappilaiset toivovat aluleelle uusia maastopyöräreittejä - alueella löytyy silti hyviä polkuja lajin harrastamiseen*. Lapin Kansa [verkkolähde] [luettu 19.11.2023]. Julkaistu 1.9.2021. Saatavilla <https://www.lapinkansa.fi/merilappilaiset-toivovat-aluleelle-uusia-maastopyo/3920852>

Pohjolan Safarit Oy: *Kesä & syksy*. 2019. [verkkoaineisto] [luettu 1.12.2023]. Saatavilla <https://nordicsafaris.com/fi/summer>

Suomen latu: *Talviuinti*. [verkkoaineisto] [luettu 5.11.2023]. Saatavilla <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lajit/talviuinti>

Suomen latu: *Terveysvaikutuksia talviuinnista*. [verkkoaineisto] [luettu 5.11.2023]. Saatavilla <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lajit/talviuinti/terveysvaikutuksia-talviuinnista>

Tornionlaakson museo ja Suomalais-ruotsalainen rajakomissio: *Karttakirja*.1900-l. alku. Saatavilla <https://www.fsgk.se/fi/karttakirja/>

Kuvalähteet

Kuvat 1, 6, 7 ja 8. Krista Rautaoja, 2023.

Kuva 2. Museovirasto: Kinnula, Torsti, 1982. < https://www.finna.fi/Record/museovirasto.40b5bcdc-4483-47f6-a469-f117e0850677 >

Kuva 3. Museovirasto: Johansson, K. 1923. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.40b5bcdc-4483-47f6-a469-f117e0850677>

Kuva 4. Nurmijärven museo: Tuomisto, Markku, 1980-l. <https://https://www.finna.fi/Record/nurmijarvi_mui.mui-78938>

Kuva 5. (Ilmakuvaupotus) Infokartta Oy: InfoGis TornioHaparanda. Ilmakuva 2019. [haettu 8.12.2023] <https://www.infogis.fi/torniohaparanda/>

Kuva: Sarianna Vuorinen 2023.

Myllypirtin viheralueen kehittämisehdotus

Sarianna Vuorinen

<*Takaisin*

Myllypirtin viheralueen kehittämisehdotus

Kukkolankosken tulevaisuuden kannalta tärkeää on saada alue kukoistamaan matkailun ja matkailupalveluiden osalta. Hyvillä palveluilla alueesta voi saada elinvoimaisen sekä kiinnostavan jopa ympäri vuoden. Lähdin tämä ajatus edellä työstämään alueen keskeistä paikkaa, Myllypirtin aluetta. Tarkemmin keskityin itse Myllypirtin etelän puoleiselle nurmialueelle.

Kukkolankoskella on pitkä historia, mutta toivon mukaan myös pitkä ja valoisa tulevaisuus. Nykyiset aktiiviteetit, kuten lippoaminen, ovat tärkeitä arvoja alueelle. Myllypirtin piha-alue kaipaa pientä päivitystä, jotta se saadaan palvelemaan matkailijoita myös tulevaisuudessa.

Kuvassa vihreällä Myllypirtin alue.

Myllypirtin alue

Myllypirtin alue on erittäin arvokas ja näin ollen samalla todella otollinen matkailun kannalta. Alueen luona koski on kapeimmillaan Kukkolankosken aluetta ajatellen, mutta se pauhaa sitäkin voimakkaammin. Äänimaisemaa on vaikea sivuuttaa, sillä kosken pauhaavat kuohut rauhoittavat jatkuvalla soinnullaan. Rantaviiva on luultavasti luonnontilainen ja muutenkin alue vaikuttaa todella hyvällä tavalla perinteikkäältä. Juuri semmoiselta, miltä voi kuvitella sen näyttäneen jo monien vuosisatojen ajan, vaikka koski on tietysti muokannut ympäristöään.

Luonnonmukaisuuden takia en halua liikaa vaikuttaa ympäristöön, ainakaan suunnittelemalla suurta rakennusta. Mielestäni kyseiselle tontille, mutta myös koko Kukkolankosken alueelle sopii paremmin useamman pienemmän rakennuksen rakennuskokonaisuus. Näin uudisrakennukset istuvat paremmin ympäristöön, olemassa oleviin rakennuksiin sekä koko kokonaisuuteen. Sama sympaattinen pienimittakaavaisuus säilyy ja luo mielenkiintoista identiteettiä alueelle. Ruotsin puolelta katsottuna pienet uudisrakennukset luovat jatkumon alueen pohjoisosan aittarakennuksille.

Seesteinen äänimaailma inspiroi minua kehittämään alueelle matkailupalveluita, jotka tuovat kaivattua rauhaa ja lepoa kiireisen arjen keskelle. .. on paikka luonnon rauhassa, jonne voi paeta hektistä maailmaa. Suunnittelemani matkailupalvelut ovat mielestäni enemmänkin hyvinvointipalveluja.

Suunnittelemani uudisrakennukset ovat viereisessä kuvassa havainnollistettu harmaalla värillä. Suunnittelualueeni koostuu rannan läheisestä saunakylästä, pienestä mökkikylästä, kahdesta huolto-/ varastorakennuksesta sekä camping-alueesta, joka on sijoitettu tontin eteläpäätyyn, aivan parkkialueen viereen.

Kuvassa Myllypirtin alue. Valkoisella merkitty olemassa olevat rakennukset ja harmaalla uudet rakennukset.

Pihapiirros

Virkistysalueen tieltä puretaan pois vanha huoltorakennus. Korvaava rakennus sijoittuu suunnittelualueeni pohjoiseen päätyyn, lähelle Myllypirttiä. Tämä rakennus toimii kalastajien varasto- sekä huoltorakennuksena. Virkistysalueella voi järjestää erilaisia aktiiviteettejä, tapahtumia,....

Saunakylä toimii niin alueen asukkaille kuin matkailijoillekin. Saunoja on muutamia erilaisia ja eri kokoisia, esimerkiksi savusauna kuten perinteinenkin puusauna. Jokaisesta saunasta on näkymät kosken suuntaan. Lähimpänä koskea sijaitsevat kaksi saunaa luovat yksityisemmät pienet vilvoittelualueet, jolloin nämä kyseiset saunat sopivat hyvin myös yksityiseen varauskäyttöön.

Saunakylän tuntumaan sopisi hyvin uimapaikka, jonne pääsee vilvoittelemaan löylyistä. Tämä paikka sopisi hyvin myös avantouintiin, huomioiden tietenkin kosken virtauksesta johtuen mahdolliset toimenpiteet.

Pienessä mökkikylässä on viisi pienehköä mökkiä väliaikaiseen majoitukseen. Mökit on sijoiteltu kohti kosken kuohuja, jolloin jokaisen mökin yksityisyys säilyy sekä maisemat ovat todella rauhoittavia... Mökkien huoltorakennus sekä respa on sijoitettu mökkien läheisyyteen tien viereen.

Parkkialue on tarkoitettu niin mökkikyläläisten, saunojien sekä virkistysalueen käyttäjille.

Camping-alue on viheralueella aivan parkkipaikan tuntumassa. Alueelta on myös hyvät näkymät kosken suuntaan.

Saunakylä

Suomalaiseen kulttuuriin on jo pitkään kuulunut saunominen. Sauna on siis olennainen osa suomalaisuutta ja suomalaista kulttuuriperintöä vielä nykypäivänäkin. Saunalla on monia terveyshyötyjä, se esimerkiksi rentouttaa niin kehoa kuin mieltäkin. Kukkolankoski tarjoaa muun muassa kalastusta, koskenlaskua sekä ulkona liikkumista. Näiden vastapainoksi kuuma sauna kosken kuohujen tuntumassa olisi täydellinen silaus hyvinvointipalveluihin, joita matkailijat voisivat tulla kokemaan. Ulkomailta tulevat turistit saisivat erityisen kokemuksen suomalaisesta kulttuurista ja perinteistä, kun pääsisivät lippoamaan ja nauttimaan puhtaasta sekä raikkaasta luonnosta, jonka jälkeen he voisivat rentoutua saunassa.

Ympäri vuoden toimivat saunakylä voisi tuoda ihmisiä yhteen ja luoda Myllypirtin tontille lisää yhteisöllistä toimintaa. Saunominen kuuluu suomalaisten elämään niin kesät talvet, joten kyseiselle palvelulle olisi varmasti kysyntää vuoden ympäri.

Saunakylästä löytyy neljä saunarakennusta, jotka luovat kiinnostavan kokonaisuuden kosken suuntaan. Saunat on sijoiteltu lähes ympyrän muotoon, mikä tuo yksityisyyttä saunojen sisäpihalle. Kuitenkin jokainen rakennus on hieman eri kulmassa muihin saunarakennuksiin nähden, jotta saunakylä ottaa viitteitä myös menneestä. Harkitut vinskautukset luovat kokonaisuudesta kiinnostavan, ei-monotonisen sekä vapauttavat näkymiä hyviin suuntiin samalla estäen näkymät ei toivottuihin suuntiin.

Saunakylä on hemmottelupalvelu niin alueen asukkaille kuin matkailijoillekin. Kukkolankosken asukkaat voivat pitää yhteisiä iltamia saunakylässä rentoutuen löylyjen kuumuudessa. Alueella on savusauna, kuten perinteinenkin puusauna. Kosken tuntumassa sijaitsevat saunarakennukset luovat yksityisemmät vilvoittelualueet kosken suuntaan, joten nämä saunat toimisivat hyvin vuokrauskäytäntöön.

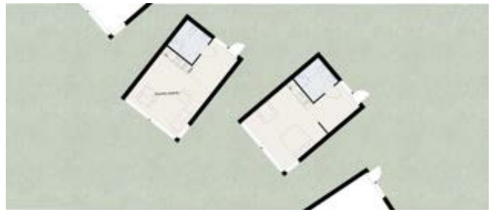
Mökkikylä

Mökkikylässä on viisi harjakattoista mökkiä, jotka luovat pienen kokonaisuuden kosken tuntumaan, suunnittelualueen eteläiseen päätyyn. Mökit ovat hieman eri kulmassa toisiinsa nähden. Tämä rikkoo muuten liian monotonista vaikutelmaa. Pieni muutos mökkien suuntauksissa luo jännittävyyttä sopivassa suhteessa mökkien välille. Jokaisella mökillä on rauhaisat näkymät koskelle suurista lasi-ikkunoista. Kun suuret lasipinnat ovat kosken suuntaan, jokaisella mökillä on oma tarvittava yksityisyys ja rauha. Mökkien sisältä ei lähes edes huomaa muita vieressä olevia mökkejä, vaan jokainen majailija saa upean luontokokemuksen kosken tuntumassa tähtitaivaan tai mahdollisesti jopa upeiden revontulien loisteessa. Pieni mökki tuo matkailijoille kaivatun elämyksen Lapin rauhasta ja hiljaisuudesta, jossa vain katkeamaton koski on seurana.

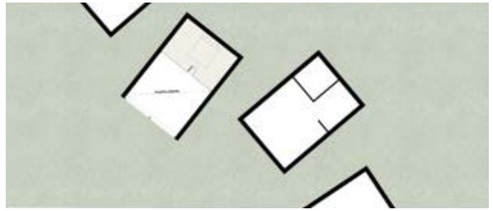
Mökit ovat materiaaliltaan hirttä, niin ulkoa kuin sisältäkin. Puu on hengittävä materiaali, joka sopii upeasti luonnon keskelle. Ulkoa päin harjakattoiset hirsimökit jäljittelevät hieman upeita vanhoja aittarakennuksia, joita on Lauttamiespatsaan pohjoispuolella.

Alapuolella olevissa kuvissa näkyy kaksi erilaista mökkipohjaa. Parvellisessa mökissä on pienet tikkaat toiseen kerrokseen, josta löytyy nukkumapaikka kahdelle. Alakerta on varustettu vuodesohvalla.

Kummastakin mökistä löytyy esteetön wc-tila, pieni keittiö tarvittavilla mukavuuksilla sekä ruokapöytä. Suurista ikkunoista avautuu upeat maisemat luontoon, jolloin mökkien yksityisyys säilyy.

1. kerros

2. kerros

Alue kokonaisuutena

Kaikki uudisrakennukset ovat kuin samasta muotista, mutta pienellä omalla mausteella. Rakennusten materiaalit sekä arkkitehtuuri ovat yhdenmukaiset. Kosken toiselta puolelta, Ruotsin rannalta katsottuna mökkikylä sulautuu saunakylän jatkoksi. Mökit erottuvat kuitenkin saunarakennuksista niiden hieman rytmikkäämmällä suuntauksellaan sekä kokoerolla saunoihin nähden. Mökit ovat saunoja hieman pienempiä, jotta niiden yksityinen luonne tulee paremmin esille. Alue on yhtenäinen, mutta samalla vanhaan rakennuskantaan istutettua.

OPISKELIJAT

Lauri Antila
Petteri Hiltunen
Lila Hopia
Viivi Kotila
Julia Leppälä
Violet Raitala
Suvi Raski
Krista Rautaoja
Anna Rautio
Riku Repo
Sanni Tahkola
Sarianna Vuorinen

OPETTAJAT

Anu Soikkeli
Jaana Tiikkaja
Pia Krogius

Oulu 2024

Soikkeli and Tiikkaja thank Interreg Aurora's RE-HYDRO Project (#20358005) for funding

UNIVERSITY OF OULU

OULUN YLIOPISTO | ARKKITEHTUURIN YKSIKKÖ | ARKKITEHTUURI B 33 | 2024